laimingi vaikai

RUDOLF DREIKURS
VICKI SOLTZ

mamos biblioteka

iššūkis tėvams

Mano dukteriai Bonnie,
kurios dėka per 20 metų įgijau daug naudingos patirties

V. S.

RUDOLF DREIKUR IR VICKI SOLTZ

Laimingi vaikai

Iššūkis tėvams

Iš anglų kalbos vertė
Rimantas Matulis

VILNIUS 2007

UDK 159.927
Dr-149

Rudolf Dreikurs with Vicki Soltz.
Happy Children. A Challenge to Parents.
Published by the Australian Council
for Educational Research Ltd, Acer.
Melbourne, 1995

ISBN 978-5-415-02011-9

Turinys

Pratarmė

Štai vėl išleista vertinga knyga apie vaikų auklėjimą ir pateikiami naudingi pavyzdžiai tėvams. „Laimingi vaikai“ – populiari Amerikoje knyga, kurios parduota daugiau kaip pusė milijono egzempliorių. Tai, kad šiuolaikiniams tėvams praktinių rekomendacijų apie vaikų ugdymą šiandien reikia dar daugiau negu tuomet, kai knyga pasirodė pirmą kartą, abejonių nekyla. Išversta į daugelį kalbų, ji pasklido po visą pasaulį. Tokia sėkmė rodo, kad visi tėvai susiduria su tokiomis problemomis ir kad knygoje siūlomi būdai apskritai tinka įvairiausiems žmonėms.

Nors knyga pirmą kartą buvo išleista 1964 metais, bet ir dabar ji aktuali ir naudinga. Rudolfas Dreikursas, būdamas Alfredo Adlerio pasekėjas, pirmasis drąsiai rėmė tėvų mokymą ir ragino demokratiškai auklėti vaikus. Kaip ir anuomet, knyga imasi šiandienos problemų, kurios kyla suglumusiems ir pasimetusiems tėvams, suvokiantiems, kad jau nepakanka derinti meilę ir tradicinį vaikų auklėjimą. Iš tiesų reikia ir naujų gebėjimų, ir demokratiškų veikimo būdų.

Čia siūlomi paprasti ir lengvai perimami metodai. Skaitydami tėvai įsitikins, kad šeimoje gali daug ką pakeisti ir pasiekti didesnės darnos. Knygoje pateikiamos idėjos vertingos visiems tėvams ir nesvarbu, koks jų išsilavinimas. Įvairių visuomenės sluoksnių ir profesijų skaitytojai reaguoja vienodai: „Šios idėjos ir būdai tokie akivaizdūs, tokie išmintingi! Kodėl aš anksčiau taip negalvojau?“

Atsakyti į klausimus iš dalies padeda mūsų kultūra ir platesnis žvilgsnis į visuomenę, kurioje gyvename. Mūsų visuomenė, kaip visuma, skleidžia įvairiausias idėjas. Mes gyvename tokiu metu, kai norime demokratiškai sutarti ir elgtis su kitais, bet dar nesame atsikratę įsitikinimo, kad bendraujant neišvengiamai atsiranda konkurencija, užimama žemesnė ar pranašesnė padėtis. Nors nuoširdžiai siekiame santykių, pagrįstų pasitikėjimu ir gera valia, tačiau itin paplitusi nuomonė, kad elgesio norma yra konfliktas, o bendradarbiavimas – tik išimtis. Suaugusieji gali skųstis, kad paaugliai neklusnūs ir namie pasitaiko kivirčų. Jie netiki, kad yra ir taiki alternatyva. Kaip individai ir kaip visuomenė mes jaučiamės pasimetę, abejojame savo nuomone ir neryžtingai keliame didesnius reikalavimus – lygybės ir pagarbos. Norime, kad mus gerbtų, bet nežinome, kaip gerbti kitus.

Ši knyga tikrai padeda tėvams ir vaikams kurti abipusę pagarbą. Taikydama knygoje skelbiamas idėjas ir metodus, šeima išmoks džiaugtis vienas kitu, viskuo dalytis, veikti kartu. Be abejonės, ji pastūmės parodyti savo meilę daugeliu būdų. Juk nei tėvai, nei vaikai nėra tironai, kiekvienas geba išmokti ir padrąsinti kitą.

Matome, kad daugelis šeimų tiesiog nuleidžia rankas, bet tai nėra neišvengiama. Knygoje pateikiamus metodus gali taikyti ir ta šeima, kur yra tik vienas iš tėvų; patėvis ar pamotė; apskritai tokia, kuri nėra tradicinė šeima. Knyga buvo parašyta tuomet, kai dauguma šeimų turėjo tėvą ir motiną – tėvas pelnydavo duoną, motina augindavo vaikus, o visokiausių šeimos modelių atsirado vėliau. Čia siūlomi būdai veiksmingi bet kokiai šeimai, nes jie grindžiami patikimais psichologiniais principais. Gerų rezultatų gali tikėtis ir vieniši tėvai, ir poros, jei tik jie supras principus ir pasinaudos šios knygos patarimais.

Daugelis tėvų išbandė visokiausių būdų stengdamiesi, kad jų vaikas augtų laimingas. Jie vaiką lepina, aprėkia ar baugina, o kitokių būdų nežino. Pateikiami naudingi elgesio pavyzdžiai pagal Adlerio ir Dreikurso bei jų bendradarbių metodiką kiekvieną tėvą ar motiną galės padaryti geresnį vaikų auklėtoją. Knyga skaitoma lengvai, aprašoma, kaip išmokti suprasti vaikus ir padėti jiems tapti naudingais visuomenės nariais.

Pirmosios demokratijos pamokos prasideda namie. Mokymasis būti gerais piliečiais taip pat prasideda namie. Kai suaugusieji žino, ką reikia daryti, tada ir vaikai išmoksta geriau elgtis ir labiau pasitikėti, įgyja daugiau atsakomybės. Suaugusieji turi žinoti, ką reikia daryti. Taigi ši knyga ir perteiks tą žinojimą; ir tėvai, ir vaikai tikrai gaus iš to naudos.

Šioje knygoje pasitaiko pavyzdžių, kurie atrodo pasenę. Kai kurie metodai, apsaugodavę tuo metu, kai knyga rašyta, dabar jau nebepagelbės. Pavyzdžiui, nuvažiavus į parduotuvę, motinai siūloma palikti vaikus automobilyje. Dabar taip patarti jau nebegalima. Kitas atvejis – tėvams neilgam kur nors išvažiuojant, patariama vaiką palikti namie. Šiais neramiais laikais tai jau nebepriimtina. Išeitis, išvaduojanti tėvus nuo nesibaigiančių grumtynių su vaiku „kuris kurį“; – į namus ateinanti auklė. Vaikas turi žinoti, kad tėvai nėra nuo jų priklausomi, bet vaiko saugumas taip pat turi būti užtikrintas.

Skaitytojui reikia nuovokumo. Konkretūs siūlomi auklėjimo metodai gali kisti, jie priklauso nuo kultūros ir įvairių kitų veiksnių. Svarbu žinoti tą aplinką, kurioje knyga buvo rašoma. Autorius pirmas palaikytų nuomonę, kad būtina remtis nuovokumu ir blaiviu protu, visad atsižvelgti į tokias aplinkybes kaip laikas ir vieta. Tai, kas tam tikru laiku ir tam vietoje tinkama, gali nebetikti kitu metu ir kitoje vietoje.

Tokias reikalingas idėjas ir metodus atskleidžianti knyga labai padrąsina ir padeda laimingiau gyventi tūkstančiams šeimų. Ir tėvai, ir vaikai suvokia, kad yra ir kitų būdų, o ne vien tik „arba pasiduoti, arba kautis“. Bendradarbiavimas, abipusė pagarba, bendri sprendimai įmanomi, dėl to ne tik tėvai laimingesni, dėl to laimingi vaikai.

EVA DREIKURS FERGUSON
Pietų Ilinojaus universitetas
Edvardsvilis, Ilinojus

1

Šiuolaikinė dilema

Ponia Prais įpylė kavos savo kaimynei p. Albani ir atsisėdo paplepėti. Į virtuvę įsiveržė septynmetis Markas, o paskui jį penkiametis Tomas, įgudusiais judesiais Markas užsiropštė ant sekcijos staliuko ir atidarė viršutines spintelės duris. Mėgdžiodamas Tomas padarė tą patį.

Motina sušuko:

– Nulipkit! Aš jums sakau!

– Mes norime svilarožių! – šūktelėjo Markas.

– Dabar svilarožių negalima. Tuoj bus pietūs. Greitai nulipkit!

Markas griebė maišelį svilarožių ir liuoktelėjo nuo staliuko. Tomas nusekė iš paskos. Jis išplėšė iš Marko maišelį ir abu berniukai išbėgo iš virtuvės. P. Prais pavymui riktelėjo:

– Sugrįžkit! Sakiau, kad negalima!

Su šiais žodžiais durys užsitrenkė.

P. Prais atsisuko ir tarė savo viešniai:

– Oi! Tie vaikai! Aš tiesiog nežinau, ką daryti. Visą laiką jie elgiasi kaip laukiniai indėnai. Nė minutės ramybės.

Dažnai nežinome, kaip elgtis su savo vaikais. Rodos, visur ir visada jie įkyrūs ir bjaurūs. Kai šeimos išeina pasilinksminti į atrakcionų parkus, retai kam pasiseka gerai praleisti laiką – susijaudinę ir pervargę vaikai rėkia, prašo dar kartą pavažinėti. Susinervinę tėvai draudžia, bet pas-

kui nusileidžia. Jie rausiasi po kišenes ir išleidžia žymiai daugiau pinigų, nei buvo planavę. Išdykę neklaužados čia pat gauna pylos. Galų gale mamos nutempia besipriešinančius vaikus, visi pareina namo ir stebisi, kurių galų ten ėjo.

Ir restoranuose mūsų atžalos dažnai elgiasi bjauriai. Garsiai reikalaudami dėmesio ir be atvangos lakstydami aplinkui jie erzina ne tik tėvus, bet ir kitus pietaujančius. Nenuoramos atsisako valgyti, kol jų meiliai paprašai.

Dažnai prekybos centruose vaikai žaidžia su sukamomis durimis ir turėklais, laksto perėjomis pirmyn ir atgal, reikalauja ypatingo dėmesio, o kai jie sudraudžiami, rėkia arba puola į isteriją.

Beveik visose viešose vietose girdime piktų, reikalaujančių, audringai šaukiančių vaikų, kuriems atsako išvargę, pikti ir nusivylę tėvai, riksmus.

Namuose mūsų mažieji neklaužados rodo apgailėtiną bendradarbiavimą. Daugelis iš jų apskritai atsisako padėti tvarkytis namuose. Jie triukšmauja, blogai elgiasi, būna neatidūs, irzlūs. Jie rodo nepagarbą tėvams ar kitiems suaugusiesiems, dažnai įžeidžia, o mes su tuo taikstomės.

Taigi mūsų vaikai visiškai nepaklusnūs, o mes jaučiamės bejėgiai. Norėdami išmokyti juos bent jau menkiausios tvarkos, prašome jų, maldaujame, meilikaujame, baudžiame ir „kyšininkaujame“. Viena senelė sielvartaudama pasakė: „Vaikams niekas neberūpi!“ Be galo įžūlus elgesys tapo toks įprastas, kad jau laikomas visai normaliu. „Tokie jau tie vaikai“, – teigia dažnas.

Net ir mokykloje daugelis moksleivių visai nesistengia mokytis. Mokytojai prašo tėvų priversti savo atžalas ruošti namų darbus, bet jie nežino, ką patarti, kad tai būtų atlikta be kovos ir grumtynių.

Antraštės dažnai rėkte rėkia apie rūpesčių keliančius vaikus. Nusikalstamas elgesys būdingas vis jaunesnio amžiaus vaikams. Teisėjai reikalauja, kad tėvai neleistų vaikams naktimis vaikščioti gatvėmis, bet nesugeba nurodyti, kaip šitai padaryti. Visoje šalyje mokslininkai apie jaunimo nusikalstamumą prirašė krūvas popieriaus, bet pasiūlė labai mažai būdų, kurie padėtų tuos trūkumus pašalinti.

Daugelis tėvų nusivilia ir pasimeta. Jie tikisi išauginti laimingus ir paklusnius vaikus, žinančius savo vietą. Vietoj to jie mato savo vaikus

nepatenkintus, apimtus nuobodulio, nelaimingus, viską niekinančius ir net nusikalstančius. Negana to, pediatrai ir psichiatrai skelbia apie vis didėjantį „sugadintų“ vaikų skaičių.

Norėdami rasti išeitį, tėvai įsitraukia į vaikų tyrimų kursus, grupines diskusijas, paskaitas, skaito labai daug knygų, pamfletų ir įvairiausių straipsnių, šią milžinišką tėvų švietimo programą mažai kas pripažįsta. Atrodo, kad galimybė pakeisti vaikus prarasta. Praėjusių kartų nereikėjo mokyti, kaip auklėti jaunimą. Kas gi atsitiko? Anksčiau vyravo bendros, visuomenės priimtos tradicijos. Kiekviena šeima laikėsi tam tikros schemos. Tik mūsų laikais prireikia kurti plačią tėvų švietimo programą. Kodėl?

Dažnai sakoma, kad šiandieniai sunkumai atsirado dėl suaugusiųjų nesaugumo, emocinio nestabilumo ar nesubrendimo, dėl gerų pavyzdžių, moralės, socialinių vertybių ir religingumo stokos. Mes tikrai matome, kad pakito dorinių vertybių suvokimas, bet moralinės mūsų vertybės dabar yra galbūt net aukštesnės negu anksčiau. Šitai liudija didėjantis susirūpinimas „socialiniu blogiu“.

Kalbėdama apie saugumą, kiekviena karta rasdavo savo laikotarpio nesaugumo ir įtampos priežasčių, tai būtų Pirmasis pasaulinis karas, depresija, Antrasis pasaulinis karas ar atominis ginklas.

Nemažai girdime apie nebrandumą – tai taikoma ir tėvams, ir jų vaikams. „Brandumas“ – terminas, kuris paprastai vartojamas nurodant „nevaikišką“ situaciją. Be to, pabrėžiama, kad vaikystėje ir vaikiškume yra tam tikras menkavertiškumas. Dėl „gerų manierų“ ar prisidengdami „socialiniu prisitaikymu“, mes, regis, labiau vertiname išorę negu tikrus jausmus. Iš tikrųjų brandumas reiškia visapusišką augimą ir visų turimų galimybių panaudojimą. Tik nedaugelis suvokia, kad tai yra gerai. Juk augimo ir raidos tobulumo siekiame visą gyvenimą. Kodėl to reikalaujama jaunystėje ir paauglystėje?

Suaugusieji niekada vaikams nebuvo sektinas pavyzdys. Anksčiau vaikui tiesiog nebuvo leidžiama daryti to, ką darė „dideli“. „Daryk taip, kaip aš sakau, bet ne kaip darau!“ Kalbant apie religiją, dvasininkai ir labai religingi tėvai turėjo tų pačių sunkumų su savo vaikais, kaip ir mažiau tikintys jų kaimynai. Sekmadieninės mokyklos dažnai primena nekon-

troliuojamų vaikų beprotnamius. Kiekvienos tokios mokyklos prižiūrėtojas gali patvirtinti, kad esti ir bendro elgesio problemų, o kai kurie moksleiviai rimtesnių sunkumų. Problemų priežastys slypi kažkur giliau. Po visu tuo slepiasi tikrovė, sakanti, kad *mes nežinome, kaip elgtis su savo vaikais*, nes tradiciniai auklėjimo metodai nebeveikia, o mes vis dar neatradome naujų metodų.

Kiekviena kultūra ir civilizacija susikuria tam tikrą vaikų auklėjimo būdą. Lyginamosios primityvių visuomenių studijos pateikia puikią galimybę nustatyti tradicijų svarbą. Kiekviena gentis turėjo savas tradicijas ir vaikus auklėjo skirtingai. Taigi kiekviena gentis išsiugdė savas elgesio normas, būdą ir asmenybes. Kiekviena kultūra savitai sprendė gyvenime iškilusias problemas ir savaip elgėsi tam tikromis situacijomis. Bet kiekvienas vyras ir moteris, kiekvienas vaikas labai gerai žinojo, ko gali tikėtis. Jų elgesį lėmė tradicijos.

Vakarų kultūra, palyginti su primityvių bendruomenių kultūra, yra gerokai sudėtingesnė, bet vis dėlto ir ji turi tradicinį vaikų auklėjimo modelį. Kiekvienoje šeimoje buvo įprastas požiūris: „Vaikai turi būti matomi, bet negirdimi“. Vaikų elgesio standartai visur buvo tie patys. Tačiau demokratėjimas ir jo poveikis tarpusavio santykiams labai pakeitė Vakarų kultūrą. Nuo karalių ir vergų laikų bei Didžiosios laisvių chartijos paskelbimo, per Prancūzijos ir Amerikos revoliucijas, pilietinį karą ir iki dabar žmonija pamažu suvokė, kad žmonės sukurti lygūs ne tik prieš įstatymą, bet ir tarpusavyje. Tokio augimo prasmė yra ta, kad demokratija yra ne tik politinis idealas, bet ir *gyvenimo būdas*. Visa greitai kinta, bet mažai kas supranta šių pokyčių esmę. Mūsų socialinę atmosferą pirmiausia pakeitė demokratija. Ir tik demokratija tradicinius vaikų auklėjimo metodus pavertė pasenusiais. Nebeturime valdovų, kaip autokratinėje visuomenėje, iš kurios mes visi ir kilome. Lygiateisių žmonių bendruomenėje vienas kito negali valdyti. Lygybė reiškia tai, kad kiekvienas laisvai apsisprendžia kaip elgtis. Autokratinėje visuomenėje valdovas buvo viršesnis ir galėjo priversti kitus jam paklusti. Tais laikais kiekvieną šeimą valdė tėvas. Šiandien taip nėra. Kai moterys paskelbė lyčių lygybę, ne tik vyrai prarado galimybę vadovauti žmonoms, bet ir abu tėvai neteko įtakos savo vaikams.

Taip prasidėjo visuotinė socialinė suirutė, kurią dauguma jautė, bet ne visai suprato. Be to, paveiktos ir kitos mūsų socialinės veiklos sferos. Valdymas ir darbas vis labiau virsta lygiųjų bendradarbiavimu. Juodaodžių lygiateisiškumas taip pat yra socialinė problema, kurią aštrina didėjantis demokratijos suvokimas. Tokie socialinės struktūros pokyčiai daug greičiau priimami negu subtilios naujovės – moterų ir vaikų lygybės reikalavimas.

Išgirdę nuomonę, kad socialine prasme vaikai yra lygūs su suaugusiaisiais, pastarieji paprastai jaučiasi labai įžeisti. Tokią galimybę jie piktai neigia: „Nejuokaukit! Aš suprantu ir žinau daugiau negu mano vaikas. Kaip jis gali būti lygus man?“ Ne. Aišku, kad ne. Ne žiniomis, ne patirtimi ir ne įgūdžiais. Net ir tarp suaugusiųjų šitie dalykai neapibrėžia lygybės. Lygybė nėra visų suvienodinimas! Tai reiškia, kad žmonės, nepaisant visų jų asmeninių skirtumų ir galimybių, turi lygias teises į orumą ir pagarbą. Įsitikinimas, kad esame pranašesni už savo vaikus, kyla iš mūsų kultūrinio paveldo ir įsitikinimo, kad nuo gimimo vieni žmonės užima žemesnę, o kiti – aukštesnę padėtį, kuri priklauso nuo pinigų, lyties, odos spalvos, amžiaus ir išminties. Jokios individo galimybės ar išskirtiniai bruožai negali suteikti viršenybės ar teisės dominuoti.

Yra dar vienas dalykas, kuris gali leisti manyti, jog turime būti aukščiau savo palikuonių. Galime slapta abejoti savo verte, giliai širdyje jaustis neatitinką pasirinktų idealų. Taigi lygindami save su bejėgiu vaiku, mes galime puikiai jaustis! Bet tai tik iliuzija. Iš tikrųjų mūsų vaikai dažnai geba daug daugiau už mus ir daugeliu atvejų stengiasi mus pralenkti. Ši lygybės koncepcija bręsta mūsų kultūroje, nors mes to nesuvokiame ir nesame visiškai pasirengę ją priimti.

Vaikai labai jautriai reaguoja į socialinį klimatą. Jie greit pasigavo idėją turį tokias pat teises kaip ir visi kiti. Jie jaučiasi lygūs su suaugusiaisiais ir visiškai netoleruoja autokratinių tarpusavio santykių. Tėvai taip pat pamažu pradeda suvokti, kad jų vaikai tapo lygiateisiai, ir vis rečiau vadovaujasi auklėjimo formule: „Daryk taip, kaip sakau“. Deja, jiems trūksta naujų auklėjimo būdų, pagrįstų demokratiniais principais, kuriais remdamiesi galėtų socialiai parengti vaikus demokratiškam gyvenimui. Taigi šiuo metu ir susiduriame su tokia dilema.

Švietėjai pripažįsta socialinį autokratinių santykių, paremtų vyresnybe, pavaldumu, dominavimu ir paklusnumu, pokytį demokratiniuose lygių asmenų santykiuose. Jie iš tiesų siekia būti demokratiški. Tačiau tokių principų taikymą yra apėmusi sumaištis, dėl kurios anarchiją painiojame su demokratija. Daugeliui demokratija reiškia pasirinkimo laisvę. Dėl to mūsų vaikai atmeta bet kokius draudimus – jie laikosi teisės daryti ką nori. Galbūt tai yra leidimas, bet tikrai ne laisvė. Jeigu kiekvienas šeimos narys elgtųsi taip, kaip nori, namai būtų pilni tironų ir galiausiai anarchijos. Kai kiekvienas elgiasi savo nuožiūra, atsiranda trintis, griaunanti ryšius tarp žmonių ir sukelianti konfliktus. Dėl nuolatinės nesantaikos įsivyrauja įtampa, pyktis, nervingumas ir irzlumas, klesti ir visi kiti neigiami socialinio gyvenimo bruožai. Laisvė *yra* demokratijos dalis, bet lieka subtili problema – mes negalime būti laisvi negerbdami kitų laisvės. O tai dažnai nepripažįstama. Negali džiaugtis laisve, jeigu jos neturi tavo kaimynas. Norėdami, kad kiekvienas būtų laisvas, turime įsivesti tam tikrą tvarką, t. y. kai ką apriboti ir kai kam Įsipareigoti.

Laisvė neatskiriama nuo atsakomybės. Aš esu laisvas – galiu vairuoti mašiną. Bet jeigu važiuodamas į šiaurę vienpusiu eismu jausiu laisvę pasukti į pietus, ji greitai pasibaigs. Vadinasi, vairavimo laisvė apima įsipareigojimus apribojimams dėl bendrų saugumo taisyklių. Tai reiškia, kad galime būti laisvi tik esant *tvarkai*. Ši tvarka nėra primetama – jos reikia paisyti visų labui.

Įprasta praktika, pagal kurią vaikams suteikiama neribota laisvė, paverčia juos tironais, o tėvus – vergais. Vaikai džiaugiasi jiems suteiktomis laisvėmis, o tėvai už tai prisiima visą atsakomybę! Vargu ar tai galime laikyti demokratija, jei tėvai atperka vaikų kaltes, priima jų įžeidimus, vykdo daugybę reikalavimų ir, negana to, neturi jiems įtakos. Vaikai nesupranta, kas juos erzina, jaučia, kad nėra apribojimų, kuriais galima vadovautis. Jiems svarbiau pasiekti savo, negu mokytis principų ir paisyti suvaržymų, reikalingų gyvenant grupėje. Dėl to esantis bendruomenės jausmas ar rūpinimasis šalia esančiais žmonėmis neatsiranda. Tai sukelia sumaištį ir vaikų nesugebėjimą adaptuotis. Tikslūs apribojimai suteikia saugumą ir galimybę veikti socialinėje struktūroje. Be viso šito vaikas jaučiasi visiškai pasimetęs. Nuolat atnaujinamos pastangos „surasti save“ įgauna

griaunamąją kryptį, kuri būdinga daugeliui mūsų nelaimingų ir viską niekinančių vaikų. Dabar aiškėja, kodėl laisvės sąvoka apima ir tvarką – laisvės negali būti be tvarkos.

Norėdami padėti savo vaikams, mes turime pasenusį autokratinį pavaldumo metodą pakeisti nauja tvarka, paremta laisvės ir atsakomybės principais. Nebegalime versti vaikų tik paklusti. Juos reikia skatinti ir drąsinti savanoriškai laikytis tam tikros tvarkos. Pasenusias tradicijas turime keisti ir auklėti vaikus naujoviškai.

Kituose skyriuose pateiksime principų, kuriuos radome daugelį metų dirbdami su tėvais ir vaikais. Mūsų vaikų auklėjimo centrai – tai žmonių santykių laboratorijos, kuriose galime patikrinti savo nuostatų veiksmingumą. Visų pirma reikės išdėstyti esminius reikalavimus, kaip gyvenant šeimoje būti lygiais. Kol pagrindinius principus paversime tradicija, prireiks daug laiko ir pastangų. Bet be jų neįmanoma ištaisyti dabartinės sumaišties ir nevaisingo suaugusiųjų elgesio su savo vaikais. Būtina žinoti, kad kai tik demokratija pradeda veikti kokioje nors pasaulio šalyje, kur žmonės gyveno autonominėmis kultūrinėmis sąlygomis, ir kur vaikai elgėsi pagal savo aplinkos kultūrinį šabloną, jie pradeda lygiai taip pat blogai elgtis ir sukelia visiškai tokį pat tėvų ir mokytojų nusivylimą, kaip ir tose šalyse, kuriose demokratija išsivysčiusi.

2

Supraskime vaiką

Šešerių metukų Bobis sėdėjo prie stalo ir piešė spalvotais pieštukais, o jo mama tuo metu planavo savaitgalio valgiaraštį. Staiga berniukas ėmė trepsėti. „Baik“, – piktai subarė mama. Patraukęs pečiais Bobis pakluso, bet greit vėl pradėjo išdykauti. Motina dar kartą perspėjo: „Bobi, aš tau sakiau, kad baigtum triukšmauti“. Bobis liovėsi, bet po kurio laiko ir vėl ėmė trepsėti. Suerzinta mama trenkė į šalį šratinuką ir pliaukštelėjo Bobiui sakydama: „Aš juk sakiau – nustok! Kodėl tu vis darai kažką, kas mane erzina? Kodėl negali paprasčiausiai sėdėti ramiai?“

Bobis nežino, kodėl jis trepsi. Galbūt todėl jis negali atsakyti savo mamai, tačiau yra priežastis ir yra būdas, kaip elgtis tokiu atveju, nei motinai, nei vaikui neįsiveliant į konfliktą, kuris vargintų juos abu.

Tačiau norėdami žinoti, kaip paskatinti vaikus bendradarbiauti, mes turime nors iš dalies suprasti susiklosčiusį psichologinį momentą.

Kaip žinome, bet koks žmogaus elgesys turi tikslą. Kartais jį nuspėjame, kartais – ne. Visi esame patyrę tokią būseną, kai sakome sau: „Kodėl aš taip padariau?“. Tokią nuostabą galima pateisinti: mus veikti pastūmėjo priežastis, slypinti kažkur pasąmonėje. Tas pats tinka ir mūsų vaikams: jeigu mes norime padėti vaikui keisti savo elgesį, turime suprasti, kas lemia vienokius ar kitokius jo veiksmus. Kol nežinome atitinkamo elgesio priežasties, turime mažai galimybių jį pakeisti. Vaiką galime priversti

elgtis kitaip tik pakeitę jo elgesio motyvaciją. Kartais įmanoma vaiko elgesio tikslą atskleisti nagrinėjant rezultatus, kurių jis pasiekia. Minėtame pavyzdyje motina buvo suerzinta. Bobis ir norėjo ją suerzinti, žinoma, nesąmoningai. Jis turi slaptą priežastį to norėti. Pliaukštelėdama motina leido Bobiui nugalėti, nes visas dėmesys buvo sutelktas jam. Kodėl vaikas turėtų nustoti trepsėti? Žiūrėkit, koks puikus rezultatas! Jis gali pasiekti, kad mama atkreiptų į jį dėmesį. Štai čia yra raktas į slaptą Bobio tikslą. Bobis nežino, kodėl taip elgiasi, bet jis tai daro siekdamas savo tikslo šimtus kartų per dieną. Motina, reaguodama būtent šitaip, sustiprino slaptą Bobio tikslą pasiduoti jo reikalavimams. Jei jis manytų, kad savo tikslo trepsėdamas ir erzindamas nepasieks, kokia būtų prasmė tai daryti? Vaikas greitai nustotų. Jeigu ramus, konstruktyvus žaidimas sukeltų švelnią šypseną, malonų apsikabinimą ir pagyrimą, jis būtų mažiau linkęs atkreipti mamos dėmesį blogai elgdamasis. Jei motina patenkina Bobio tikslą ir parodo savo pralaimėjimą pliaukštelėdama jam, taip ji tik dar labiau paskatina vaiką erzinti ir siekti pergalės. Bobio kojos išreiškia jo jausmus: „Žiūrėk į mane! Pasakyk man ką nors, o ne sėdėk įkišusi nosį į užrašus!“ Jeigu motina sugeba tai įžvelgti, vadinasi, ji žino vaiko elgesio motyvus. Jis siekia tikslo atkreipdamas jos dėmesį. Žinodama tai, ji turi daugiau galimybių išspręsti problemą. Didžiausia klaida – reaguoti, nes vaikas ir toliau erzins. Vėliau mes pateiksime daug būdų, kaip motina galėjo atsispirti Bobio reikalavimams.

Troškimas priklausyti

Kadangi vaikas yra socialinis kūrinys, stipriausia jo motyvacija yra troškimas priklausyti. Saugumas arba nesaugumas priklauso nuo jausmo priklausyti grupei. Tai ir yra pagrindinis vaiko reikalavimas. Viskas, ką jis daro, yra bandymas rasti savo vietą. Nuo pat kūdikystės jis intensyviai ieško būdų tapti šeimos nariu. Naudodamasis savo stebėjimais ir atradimais, vaikas padaro nežodines, bet tvirtas išvadas: „Oi! Štai kaip aš galiu priklausyti. Štai kaip aš galiu būti reikšmingas“. Jis pasirenka metodą, kuriuo tikisi pasiekti savo pagrindinį tikslą. Labai greitai tas metodas

tampa tikslu ir suformuoja vaiko elgesio pagrindus arba, kitais žodžiais tariant, jo motyvus. Noras priklausyti – tai pagrindinis siekis, o būdas tam tikslui pasiekti tampa svarbiausias. Todėl galime teigti, kad vaiko elgesys sutelktas į tikslą. Vaikas nesupranta savo elgesio motyvų. Paklaustas, kodėl trepsi, Bobis nemeluotų sakydamas, kad jis to nežino. Visas jo ryšys su problemos „kaip surasti savo vietą" sprendimu tėra kelio jai išspręsti ieškojimas. Sąmoningai vaikas to nesuvokia – tiesiog veikia remdamasis vidine motyvacija, o mokosi bandydamas ir klysdamas. Jis nuolat kartoja elgesį, kuris suteikia vietos turėjimo jausmą ir atsisako tokio elgesio, kuris verčia jį jaustis pašaliniu. Būtent čia slypi pagrindas, sakantis, kaip vadovauti vaikams ir nukreipti juos teisinga linkme. Kai nesuvokiame, kaip vaikas įsivaizduoja galįs priklausyti, atsiranda daug paslėptų „duobių".

Prieš aptardami įvairius metodus ar klaidingus tikslus, kuriuos vaikai pasitelkia visiems svarbiausiems priklausymo jausmams pajusti, mes privalome pažinti patį vaiką, jo stebėjimus, aplinką ir padėtį šeimoje.

Vaiko stebėjimai

Vaikai yra stebėtojai – savotiški ekspertai, o interpretuodami tai, ką pastebėjo, jie klysta, dažnai prieina prie klaidingų išvadų ir, ieškodami savo vietos, pasirenka neteisingus kelius.

Trejų metų Betė buvo laimingas, žavus vaikas, vystęsis greitai ir tėvams teikęs tikrą džiaugsmą. Mergaitė pradėjo vaikščioti neturėdama nė metų ir jau aštuoniolikos mėnesių puikiausiai mokėjo elgtis tualete. Dvejų metų Betė kalbėjo aiškiai ir išraiškingai, gerai sudarydavo sakinius, ji puikiai mokėjo siekti suaugusiųjų pritarimo ir gebėjo atlikti įvairius veiksmus. Staiga ko nors įsigeidusi ji imdavo verkšlenti bei inkšti, o galų gale pradėjo tuštintis ir šlapintis į kelnaites. Du mėnesius prieš šį, atrodo, negražų elgesį, gimė jos broliukas. Pirmąsias tris savaites Betė labai domėjosi kūdikiu: ji įdėmiai stebėjo, kaip mama maudydavo, pervystydavo ir maitindavo naujagimį. Kai tik mergaitė pasisiūlydavo padėti, mama

tvirtai, bet švelniai atsisakydavo pagalbos. Tuomet atrodė, kad Betė pamažu nustojo domėtis broliuku. Ji neidavo žiūrėti į kūdikį, o netrukus ėmė blogai elgtis.

Betė matė, kiek dėmesio buvo skiriama jos broliukui. Ji suvokė, kad ilgai lauktas kūdikis iš jos atėmė motiną. Dabar mama visą dėmesį skyrė naujagimiui, o ne jai. Betės stebėjimai buvo teisingi – jos mama tikrai daugiau dėmesio skyrė bejėgiui kūdikiui, bet mergaitė klydo galvodama, kad ji prarado savo vietą, o nešvarios kelnaitės ir bejėgiškumas gali padaryti ją svarbią. Betė manė, kad ankstesnį dėmesį galėtų atgauti „pavirsdama" kūdikiu. Ji nesuvokė, kad turi daugiau privalumų negu bejėgis kūdikis. (Kaip išspręsti Betės problemą, svarstysime vėliau.)

Penkiametis Džeris ir jo motina nuolatos tarpusavyje kovojo: berniukas visą laiką atsisakydavo daryti tai, ką liepdavo mama. Nesvarbu, ko ji prašydavo, jis visada atsisakydavo. Berniuką dažnai apimdavo nevaldomi proveržiai – tada jis daužydavo žaislus, indus ar net baldus. Vaikas meistriškai išvengdavo mamos jam skirtų namų ruošos darbų, todėl vėliau būdavo verčiamas dirbti ir baudžiamas. Berniuko motiną tai išmušdavo iš vėžių. Juk ji pati rodė gerą pavyzdį, sakydama, kad darbas svarbesnis už malonumus. Džeris puikiai suprato, kad viskas, ką mama liepdavo, tėvui būdavo įstatymas, nors iš tikrųjų motinos sprendimams jis pritardavo tik todėl, kad siekė ramybės. Jos tėvas troško labiausiai. Tais retais atvejais, kai mama prieš sūnų stengdavosi pasirodyti tvirta, tėvas bandydavo vaiką įkalbėti jos klausyti.

Stebėdamas motiną Džeris didžiavosi jos tvirtumu. Jam susidarė įspūdis, kad norint užimti deramą vietą reikia naudoti jėgą. Todėl jis ir siekė to savaip – imituodamas motiną pasitelkė pyktį jėgai įgyti. Džerio mama nesugebėjo suvaldyti sūnaus elgesio, o jis tai jautė. Ji manė, kad jį bausdama rodo savo viršenybę, bet nesuprato, jog nevaldomas vaiko proveržis yra atsakomoji reakcija ir dar vienas raundas jiems kovojant dėl valdžios. Iš esmės Džeris šioje kovoje pirmavo. Jeigu jo metodas užimti svarbią poziciją naudojant jėgą buvo sėkmingas, tai kur slypi jo klaida?

Ar galime berniuką laikyti laimingu vaiku? Ar Džeris mokės elgtis grupėje vadovaudamasis principu „duok ir imk“? Ar ateityje jis galės išspręsti visas gyvenime iškylančias problemas, išliedamas pyktį? Ar visais atvejais pirmaus? Kokie bus Džerio santykiai su mergaitėmis ir pagaliau su žmona? Kaip jis suvokia vyro vietą pasaulyje?

Vaiko aplinka

Vaikas stebi viską, kas vyksta aplinkui. Iš to, ką mato, jis daro išvadas ir svarsto, kaip galėtų elgtis. Jau ankstyvoje vaikystėje vaikas mokosi bendrauti su savimi ir aplinka. Kai kurias elgesio ypatybes vaikas paveldi – tai yra jo vidinė aplinka. Didesnę pirmųjų gyvenimo metų dalį jis praleidžia eksperimentuodamas ir mokydamasis valdyti savo kūną. Galiausiai vaikas įvaldo koordinuotus judesius, kad galėtų keisti padėtį ir pasiimti tai, ko nori. Jis išmoksta valdyti kūną pagal savo norus, sugeba matyti ir paaiškinti tai, ką mato – girdėti, jausti, užuosti, pajusti skonį ir suvirškinti. Laikui bėgant, mažylis įsigudrina pritaikyti patirtį ir atsakyti į jam kylančius klausimus. Visiems šiems sprendimams vaikas pasitelkia vidinę aplinką. Taip jis atskleidžia savo galimybes ir trūkumus. Susidūręs su sunkumais to atsisako ar kompensuoja tai kažkuo kitu. Pasijutęs silpnas (šis procesas vadinamas „virš kompensacijos“), kartais vaikas susikuria net specialius įgūdžius.

Edita gimė be dešinės rankos, o Elainė – jos sesuo dvynukė – buvo normali. Nejausdama diskomforto dėl tokio baisaus trūkumo, Edita viena ranka atlikdavo visa tai, ką jos sesuo darė dviem. Šliaužiodama ji neatsilikdavo nuo sesers, ji tiesiog atsispirdavo kulnais ir pasinaudodavo sėdmenimis. Edita išmoko apsirengti, užsisegti sagas, užsirišti batus, susišukuoti ir išsimaudyti tik su kairiąja ranka. Ji atlikdavo namų ruošos darbus ir net sugebėjo siūti. Dabar mergina ištekėjusi ir puikiai tvarkosi namuose. Pagalbos jai prireikia iš tiesų labai retai.

Būdamas penkerių, Alenas persirgo poliomielitu. Po ligos susilpnėjo jo dešinės kojos raumenys. Motina padėjo jam atlikti tam tikrus prati-

mus. Ypač jam buvo reikalingas plaukiojimas, kuris teikė didelį malonumą. Būdamas šešiolikos, vaikinas savo silpnumą visiškai nugalėjo ir tapo aukštosios mokyklos plaukimo komandos pažiba.

Ketverių metų Margarita – jauniausia iš keturių vaikų – dar nuo gimimo matė ypač silpnai, nors nebuvo visiškai akla. Ji jautėsi visiška bejėgė. Margaritą aprengdavo, pamaitindavo ir ji beveik nieko daugiau neveikdavo, o tik vaikščiodavo laikoma už rankos. Visi šeimynykščiai skyrė jai daug dėmesio ir stengėsi pralinksminti. Dėl savo negalios Margarita visiškai pasidavė kitų valiai.

Čia skaitytojas galėtų paprieštarauti, kad mes suprastiname problemą. Nepaminėjome, kokią įtaką šiems neįgaliems vaikams turėjo kiti žmonės. Taip pasielgėme tyčia. Norėjome parodyti, kad kiekvienas vaikas rado savo būdą, kaip pasinaudoti negalia, ir kiekvienas iš jų turėjo daugiau įtakos aplinkiniams, negu tai buvo pripažįstama. Editos apsisprendimas neatsilikti nuo sesers motinai sukėlė pasididžiavimo jausmą ir paskatino ją padrąsinti dukterį. Aleno nusiteikimas pačiam kapstytis iš nelaimės paskatino motiną suteikti galimybę sūnui plaukioti baseine. Visiškas Margaritos pasidavimas nelaimei privertė aplinkinius jos gailėtis ir jai patarnauti. Jeigu pirmas vaikų apsisprendimas būtų buvęs kitoks, kiekvieno pasakojimo pabaiga taip pat būtų kitokia.

Tuo pačiu metu, kai vystosi vidinė vaiko aplinka, jis susiduria ir su išorine. Pirmoji kūdikio šypsena yra pirmasis judesys socialinio kontakto link. Jis reaguoja į aplinkinių padrąsinimus ir jam malonu į šypseną atsakyti šypsena. Sukuriamas pirmasis dinaminis tarpasmeninis ryšys. Vaikas jaučia malonumą, kurį susikuria šypsodamasis. Jo kontaktai su išorine aplinka auga kartu su vidinės aplinkos gebėjimų ugdymu. Čia taip pat susidūręs su kliūtimis vaikas arba pasiduos, arba tiesiog kompensuos tai kažkuo kitu.

Išorinėje vaiko aplinkoje yra trys veiksniai, kurie veikia jo asmenybės ugdymą. Pirmas veiksnys – atmosfera šeimoje. Bendraudamas su tėvais vaikas iš tiesų bendrauja ir su visa visuomene. Tėvai sukuria tam tikrą šeimos atmosferą. Per juos vaikas patiria ekonominį, rasinį, religinį ir socialinį poveikį savo aplinkai. Jis priima šeimos vertybes, įpročius, susitari-

mus ir bando juos pritaikyti prie tėvų sukurtų šablonų ar standartų. Vaiko materialinės naudos samprata atskleidžia ekonominę šeimos orientaciją. Požiūrį į skirtingas rases jis formuojasi pagal tėvų požiūrį. Kai šeimoje vertinama tolerancija, vaikai gali priimti ją kaip vertybę. Jeigu tėvai į „kitokius“ žmones žiūri iš aukšto, vaikai šį požiūrį gali perimti ir siekti viršenybės rasiniuose ir socialiniuose santykiuose. Plačiai pripažįstama ankstyvojo religinio mokymo reikšmė, tačiau vaikas gali reaguoti į tai labai skirtingai. Be to, mažieji greitai pastebi, kaip tėvai elgiasi.

Tėvų santykiai tampa visų šeimos santykių šablonu. Jeigu jie yra šilti ir draugiški, tikėtina, kad tokie patys santykiai susiformuos tarp tėvų ir vaikų ir tarp pačių vaikų. Bendravimas gali virsti šeimos standartu. Kai tėvai nusiteikę priešiškai ir tarpusavyje varžosi dėl dominavimo, tuo principu paprastai vadovaujasi ir vaikai. Jeigu dominuoja tėvas, o motina yra nuolanki ir švelni, „vyro idealas“ neretai tampa pagrindiniu siekiu, ypač berniukams. Tačiau dabar, kai išryškėjo abiejų lyčių lygybė, ir mergaitės gali pasirinkti „vyrišką“ liniją. Tėvų tarpusavio santykiai vaikams yra kelrodis į savo asmenybės ugdymą ir atliekamą vaidmenį. Jeigu šeimoje vadovauja mama, vaikai, imituodami ją, gali siekti tokios pat svarbos. Aršios varžybos tarp tėvų taip pat gali jas virsti šeimos standartu. Bet kuris bendras bruožas, būdingas visiems šeimos vaikams, yra tėvų sukurtos šeiminės atmosferos išraiška. Tačiau vienos šeimos vaikai nėra vienodi, dažniausiai jie esti net labai skirtingi. Kodėl?

Vaiko padėtis šeimoje

Kitas išorinės aplinkos veiksnys yra „šeimos žvaigždynas“. Šis terminas reiškia visų šeimos narių tarpusavio santykių pobūdį lygiai taip, kaip žvaigždės, veikdamos viena kitą, sudaro, pavyzdžiui, Didžiųjų Grįžulo Ratų žvaigždyną. Kiekviena šeima turi savitą konfigūraciją. Tarpusavyje susipynus reakcijomis ir įtakoms, formuojasi skirtingos asmenybės. Kiekvieno individo užimama pozicija „žvaigždyne“ – jo atliekamas vaidmuo – tam tikra prasme turės įtakos visos šeimos modeliui ir kiekvieno brolio ar sesers asmenybei.

Šeima dažniausiai vadiname motiną, tėvą ir vaiką. Motinos ir žmonos vaidmenys skiriasi. Taip pat skirtingi yra tėvo ir vyro vaidmenys. Jau pats kūdikio atsiradimas vyro ir žmonos tarpusavio santykiams suteikia naują atspalvį. Kūdikis – jų vienintelis vaikas, bet jo padėtis jam atrodo kiek kitokia. Kūdikis – dėmesį priimantis, o motina ir tėvas – dėmesį skiriantys. Daugiausiai dėmesio vaikui turi skirti žmona, nes ji yra motina. Tarp šių trijų asmenų formuojasi tam tikras „duoti ir imti" sąveikos modelis. Yra įmanoma ir tokia situacija, kai vienas iš tėvų yra vaiko „gynėjas". Tokias sąjungas vaikas paprastai išprovokuoja savo elgesiu.

Atsiradus antrajam vaikui, kiekvieno iš buvusios trijų asmenų grupės nario elgesys keičiasi. „Vaikas karalius" staiga nuverčiamas nuo sosto. Pasikeitus padėčiai, jis turi užimti savo uzurpatoriaus poziciją ir kitaip elgtis tėvo ir motinos atžvilgiu. „Žvaigždyno" pokyčiai į tarpusavio santykius įnešė naujų elementų. Atvykėlis dabar yra kūdikis ir pirmasis vaikas turi užimti naują vyresniojo vaiko poziciją. Tuo tarpu naujagimis savo padėtį supranta kaip šeimos kūdikio. Ši padėtis antrajam vaikui reiškia ką kita negu pirmajam, nes čia jau yra vyresnysis antrininkas.

Kai atsiranda trečiasis vaikas, kiekvieno nario pozicija „žvaigždyne" vėl pasikeičia. Taigi žmona ir vyras jau yra trijų vaikų tėvai. Vyriausiasis buvo nuverstas nuo sosto jau seniau, o dabar atėjo eilė antrajam. Šis patenka į vidurį – tarp vyresniojo vaiko ir kūdikio. Gimus kiekvienam naujagimiui, šeimos „žvaigždyno" konfigūracija kinta, atsiranda naujos sąvokos ir naujos reikšmės. Kaip tik todėl vaikai ir skiriasi, nors juos supa ta pati aplinka. Mes greičiau pamatysime panašumą tarp dviejų skirtingų šeimų vyriausiųjų vaikų negu tarp pirmojo ir antrojo tos pačios šeimos vaiko.

„Žvaigždynui" pamažu plečiantis, kiekvienas vaikas savaip randa savo vietą šeimoje. Ir žolė kitoje tvoros pusėje, ir kito augančioje pozicija atrodo geresnė. Antrasis vaikas kelia pavojų pirmajam vaikui. Čia, kaip ir prisitaikydamas prie vidaus aplinkos, pirmasis vaikas arba pasiduos, arba kompensuos savo padėtį bandydamas pirmauti bent jau tam tikrose srityse. Šitai būdinga ir antrojo vaiko santykiams su pirmuoju; paprastai jis priešinasi pirmagimio lyderiavimui – stengiasi jį aplenkti – arba pasiduoda. Padėties reikšmė visiškai priklauso nuo to, kaip kiekvienas vaikas supranta ir interpretuoja. Nebūtinai visi pirmagimiai lenktyniauja siek-

dami pirmenybės. Kiekvienos šeimos „žvaigždynas“ yra vienintelis pagal savo vidinę interpretaciją. Šie ankstyvi sprendimai suformuoja įspūdį visam gyvenimui. Nors paprastai šeimose vyksta intensyvios varžybos, tarp pirmojo ir antrojo vaiko jos dažnai esti labai aktyvios ir stumia vieną ir kitą į priešingas puses. Tai išryškėja dar labiau, kai tėvai pateikia vieną vaiką kaip pavyzdį kitam ir atvirkščiai, klaidingai galvodami, kad taip jie aktyvina abiejų pastangas. Tėvai pasiekia priešingų rezultatų – kiekvienas vaikas užleidžia vietą sėkmingesniam varžovui ir iš nusivylimo pasuka priešinga kryptimi. Kad ir ko siektų pirmasis vaikas, antrasis laiko šią vietą jau užimtą ir ieško visiškai kitokio būdo.

Pailiustruokime svarbiausius augančio „žvaigždyno“ rezultatus.

Ponai A. baigė koledžą, daug pasiekė, yra aktyvūs, budrūs, dinamiški, labai išsimokslinę. Kai gimė Sara, jie labai džiaugėsi ir, žinoma, daug iš jos tikėjosi, labai džiūgavo dėl kiekvienos jos augimo pakopos. Ponią A. apėmė beribis pasididžiavimas, kai Sara, būdama dešimties su puse mėnesių, žengė pirmą žingsnį. Prie tualeto ji buvo pripratinta vos peržengusi vienerių metų slenkstį. Abu tėvai, turėdami tokį gabų kūdikį, džiūgavo iš pasitenkinimo. Mergaitė nuolat jautė tėvų pritarimą ir dar labiau stengėsi jį išlaikyti. Kai jai buvo keturiolika mėnesių, gimė Paulius. Jau iš pat pradžių paaiškėjo, kad jis silpnesnis už Sarą. Jo svoris augo lėtai, dantys prasikalė vėliau negu seseriai. Tėvas apie sūnų buvo susikūręs viziją, kad jis turi būti labai tvirtas ir „vyriškas“. Dėl Pauliaus jis išgyveno ir nervinosi. Tuo metu Sara analizavo situaciją. Pauliui augant ir ji pastebėjo, kad yra pranašesnė. Bet brolis ją gąsdino kaip kliūtis. Kokią jai užimti padėtį tėvų atžvilgiu? Aišku, Sara negalėjo visko pagrįsti ir apmąstyti. Ji situaciją suvokė ir jautė nesąmoningai. Matydama tėvo nusivylimą savo silpnu sūnumi, ji tai sureikšmino. Bet kiekvieną kartą, kai Paulius ko nors išmokdavo, Sara pradėdavo nerimauti. Kad būtų pirmoji, ji privalėjo išmokti kažką naujo. Laikui bėgant Sara vis labiau ir labiau įsitraukė į bandymus prisitaikyti prie tėvų standartų ir visą laiką stengėsi pirmauti. Ilgainiui ji ėmė tvirtai manyti, kad visur privalo būti pirma ir geriausia. Mergaitė rado būdų, kaip sužlugdyti Pauliaus pasitikėjimą savimi ir dar labiau sumenkinti jo sugebėjimus.

Tuo tarpu Pauliaus vidinės ir išorinės aplinkos suvokimas augo. Jis pajuto, kad nepakankamai pasiekė tai, ko iš jo tikėjosi tėvai. Berniukas pyko dėl sesers protingumo ir gabumų. Jis išmėgino daugybę dalykų, bijodamas, kad jam gali nepasisekti. Labai anksti jis nusivylė ir pasidavė. Galiausiai Paulius susikūrė klaidingą įsitikinimą, kad jis tiesiog nėra gabus. Kai mama arba tėvas sakydavo: „Kai Sara buvo tavo metų, ji tai galėdavo padaryti! Kodėl tu to negali?", jį apimdavo nusivylimas ir kažkas panašaus į neapykantą seseriai. Užuot pasistengęs, tokius žodžius Paulius laikė dar vienu įrodymu, patvirtinančiu jo susikurtą teoriją.

Šiame šeimos tarpusavio santykių vystymosi taške suprantame, kad Paulius nebekelia pavojaus Sarai. Ji išsprendė savo problemą atkakliai siekdama tikslo. Jau iš pat pradžių išorinė brolio aplinka skyrėsi nuo sesers aplinkos, nors jis turėjo tuos pačius tėvus su tais pačiais laimėjimų lūkesčiais, su jais jau kurį laiką buvo gyvenusi vyresnioji sesuo. Būdamas mažiau fiziškai stiprus, Paulius įvertino situacija, pasirinko veikimo būdą ir susidūrė su (jo manymu) neįveikiamomis kliūtimis, tai padarė berniuką nepasitikinčiu savimi ir privertė manyti, kad turėdamas tokių sugebėjimų jis negalės konkuruoti. Kaip jam rasti savo vietą? Na, tėvai iš tikrųjų rodė susirūpinimą dėl menkų berniuko sugebėjimų ir išties skatino – ragino, vertė ir įtikinėjo. Sūnaus reakcija į visa tai buvo tik dažnas raudojimas. Mama ir tėvas gailėjo Pauliaus ir skyrė jam daug dėmesio.

Kai Sarai buvo treji metai ir trys mėnesiai, gimė Keti. Sara suvokė, kad dabar jai reikės varžytis ir su kita mergaite. Jos žinios apie gyvenimą labai greitai prasiplėtė. Sara matė, koks bejėgis buvo šis kūdikis. Ji išmoko padėti motinai prižiūrėti šį žmogeliuką. Bet kai Keti paaugo ir tapo savarankiškesnė, Sara sunerimo. „Žvaigždynas" pasikeitė. Sarai reikėjo pirmauti. Bet koks vieno iš jų laimėjimas kėlė pavojų jos padėčiai, nes jie jau daug ką galėjo padaryti. Sara pradėjo jausti pyktį savo jaunesniems antrininkams, ypač kai šiedu vis dažniau sulaukdavo pritarimo. Tačiau dėl šio rodomo pavydo Sarai imta priekaištauti. Siekdama peržengti atsiradusia kliūtį, ji pradėjo mokytis slėpimo meno.

Pauliui Keti reiškė kitą protingą mergaitę, kuri dar kažkiek prisidėjo prie jo beviltiškos padėties, jo, kaip berniuko, išskirtinumas nedaug

tepadėjo, kadangi jis ne itin jautėsi esąs berniukas. Dabar Paulius buvo vidurinysis vaikas ir, nelaimei, ne koks – tikras nevykėlis. Jis nebuvo nei protinga mergaitė, nei vyriškas berniukas. Dėl kiekvieno pralaimėjimo ar nusivylimo jis iškart pravirkdavo. Visi jam priekaištavo ir vadino lepūnėliu. Paulius dar labiau užsisklendė, nesistengė įveikti problemų. Be to, jis daugiau žaidė su Sara nei su Keti, ir prisiėmė vergišką vaidmenį – leido, kad Sara jam vadovautų.

Keti buvo graži ir žavi, jai visuomet būdavo skiriamas pagrindinis dėmesys. Jai tarnavo keturi žmonės. Vis geriau suvokdama savo aplinką, ji jautė tėvų laimėjimų „standartus“, suprato, kad Sara tikrai pirmavo, o Paulius buvo nelabai vykęs. Bet svarbiausia, ji matė, kad ir Sara, ir Paulius buvo nuolat barami. Sesuo gaudavo pylos už priešgyniavimą ir nepastovumą (ji, kaip ir tėvai, per daug dėmesio skyrė kitiems), Paulius – dėl nerūpestingumo ir pastovaus verkšlenimo. Paaugusi, būdama dvejų metų, Keti suvokė, kad šeimoje gali būti laiminga, patenkinta ir „gera". Taip ji rado savo vietą.

Kai Sarai suėjo šešeri su puse, mergaitė pasijuto labai svarbi, nes turėjo eiti į mokyklą ir pradėjo daugiau padėti mamai. Netrukus gimė Džeinė. Nors ji Sarai sukėlė naujų pavojų, bet ji tai jautė mažiau, nes jau turėjo savo vietą. Ir vis dėlto jaustis saugiai ji galėjo tik kuo ilgiau turėdama seserį kūdikį. Metams bėgant motina kartais prašydavo Saros „padėti Džeinei“ ir ji su malonumu padėdavo savo bejėgei sesutei. Bet kai kartą mama paprašė jos išmokyti mažylę užsirišti batų raištelius, Sara pradėjo išsisukinėti, ji net parodė neprastą spektaklį, kokia Džeinė buvo nevykėlė. Paulius daugiau ar mažiau ignoravo jaunėlę seserį. Dar viena mergaitė! Vienas ir tas pats. Mama taip dažnai kartodavo tuos pačius žodžius, kad Paulius net imdavo ištisas valandas snūduriuoti. Keti žaidė pati viena ir buvo labai išradinga, todėl retai pakliūdavo į bėdą ir nebūdavo barama. Ji kitų nepranokdavo, bet niekam ir netrukdydavo. Jaunėlė vis buvo „kūdikis“, reikalaujantis ir gaunantis daug dėmesio iš visų šeimos narių.

Kai Džeinei suėjo treji, „žvaigždynas “ turėjo veiklius ir daug pasiekusius tėvus. Sara buvo devynerių su puse protinga, gabi, gera mokinė, be to, įsitikinusi, kad ką nors reikšti gali tik pirmaudama ir būdama pra-

našesnė už kitus. Paulius tuomet buvo aštuonerių su puse ir buvo silpnas, negabus, nedrąsus. Jis labai gerai žinojo, kad ką nors laimėti gali tik nuolat verkšlendamas ir priversdamas kitus jo gailėtis. Šešiametė Keti buvo nereikalinga nei vyresniam, nei jaunesniam antrininkui. Ji buvo laiminga, patenkinta, visiems įtikdavo pavyzdingai elgdamasi ir nesiekė ypatingų aukštumų. Trejų metų Džeinė buvo protingas, bet nekalbus „kūdikis". Kiekviena iš šių asmenybių turėjo savo vietą ir vaidmenį, žinojo, kaip kurs savo ateitį ir kaip elgsis.

Nereikia sakyti, kad visos šeimos, auginančios keturis vaikus, sutaria vienodai. Mūsų pavyzdys tiesiog rodo, kaip tai vyksta vienoje šeimoje. Gali būti, kad pirmasis vaikas augs nedrąsus, o antrasis jį pralenks. Pavyzdžiui, pirmasis vaikas gali būti visai paprasta mergaitė, o antrasis – labai miela ir patraukli sesutė, gerokai nustelbianti vyresniąją seserį. Šeimos „žvaigždyno" ugdymas priklauso nuo to, kaip kiekvienas vaikas suvokia tam tikrą situaciją ir savo galimybes bei kokius sprendimus priima vienokiomis ar kitokiomis aplinkybėmis. Mūsų parodyta šeima galėjo elgtis visiškai kitaip. Jeigu Sara būtų pajutusi, kad jos tėvų laimėjimai buvo jai per dideli ir kad atsiradęs brolis kėlė didelę grėsmę, ji galėjo pasirinkti visai kitus elgesio principus arba pasiduoti. Paulius galėjo suvokti, kad jo laukia dideli mokslo „horizontai" ir todėl jis gali daug pasiekti šioje srityje kompensuodamas savo silpną sveikatą. Keti taip pat galėjo apsispręsti tapti tvirta, „berniokiška", padykusia mergaite – tikru šeimos „velniūkščiu". O Džeinė šioje situacijoje galėjo pavirsti šeimos „geruole".

Kiekvienas asmuo šeimos „žvaigždyne" elgiasi taip, kaip įsivaizduoja ir suvokia savo padėtį šeimoje. Tuo pačiu metu jo elgesys daro įtaką ir kitų brolių ar seserų elgesiui. Vieno vaiko veiksmai sukelia problemų kitiems vaikams. Jie turi apsispręsti, ką daryti vienu ar kitu atveju. Sprendimus dažniausiai lemia savo padėties interpretavimas ir kito veiksmų suvokimas. Kai interpretuojama klaidingai, o tai dažnai atsitinka, formuojasi klaidinga kryptis. Tėvai, žinodami apie tokias klaidingas sampratas (nelaimei, tėvai menkai nutuokia apie vaiko elgesio svarbą), gali vaiką pastūmėti teisingesnio vertinimo link. Būdus, kaip tai gali būti padaryta, aptarsime toliau.

Vasarą dešimtmetis Džordžas ir aštuonmetis Deividas kartu turėjo prižiūrėti pievelę. Motina uždraudė jiems maudytis tol, kol sugrėbs prieš dieną nupjautą žolę. Deividas turėjo tvarkyti artimesnį plotą, o Džordžas – tolimesnį. Deividas atėjo ir pareiškė: „Mama! Aš esu geras berniukas – savo darbą padariau. O Džordžas žaidžia gatvėje ir dar net nepradėjo grėbti". Mama atsakė: „Taip, brangusis. Tu visados esi geras. Nueik ir pakviesk Džordžą." Deividas rado brolį ir pasakė: „Mama tavęs laukia. Eik. Aš savo kiemo dalį sutvarkiau, o tu – ne." Džordžas staiga pasisuko ir trinktelėjo Deividui. Prasidėjo grumtynės. Kai jie parėjo namo, Deividas iškart verkdamas puolė prie mamos ir pasiskundė, kad Džordžas jį „nei iš šio, nei iš to" apkūlė. Ji pasisuko į vyresnįjį sūnų ir ėmė priekaištauti: „O, Džordžai, kodėl tu esi toks blogas berniukas? Kodėl neatlieki savo darbo? Kodėl taip negražiai elgiesi su savo mažuoju broliuku? Juk jūs turėtumėte mylėti vienas kitą."

Šitaip nevykusiai bendrauti broliai pradėjo iš karto gimus Deividui. Tuomet dvejų metų Džordžas tapo visiškai nevaldomas, buvo įžūlus, nepaklusnus, viską griaudavo ir kėlė vien tik sumaištį. Motina visą laiką buvo „užimta" juo. O Deividas buvo ypač laimingas ir geras kūdikis: į mamos rodomą meilę ir prisirišimą jis greitai reaguodavo, būdavo nuolatos giriamas. Motina veikiausiai nesuvokė, kad Džordžas pavydėjo kūdikiui, bet negalėjo šito pripažinti, nes ji ir vyresniajam sūnui skirdavo daug laiko. Tačiau Džordžui, matyt, šito nepakako ir jam atrodė, kad mažėlis įsiveržė į jo ir motinos gyvenimą, sugadino jų santykius. Kadangi mama buvo sužavėta kūdikio „gerumo", Džordžas visiškai pasidavė (užuot stengęsis kompensuoti atsiradusią spragą ir išmokti daryti įspūdį mamai) ir tapo „blogas" – taip berniukas siekė jos dėmesio. O dėl to, kad Deividas yra geras, jis subtiliai iššaukia Džordžą muštynėms, kad galėtų parodyti, koks šis blogas, ir išsaugotų savo „gerą" poziciją. Džordžas nori muštis su broliu, kad būtų lygus su juo, nuverstų jį nuo sosto. Abu siekia, kad tėvai jiems skirtų daugiau dėmesio, bet kiekvienas tą daro savaip. Juodu elgiasi taip, kaip suvokia savo padėtį, ir bendrauja taip, kad išsaugotų lygybę. Be abejo, nė vienas iš vaikų nesuvokia savo klaidingo elgesio ir to, kad užima visiškai netinkamą vietą varžydamasis su broliu.

Šeimoje gimus trečiajam kūdikiui, antrasis vaikas, buvęs išskirtinis, praranda ypatingą vietą ir tampa vidurinysis. Dabar jo padėtis ypač pasunkėja. Dažnai vyresnėlis ir mažėlis sudaro sąjungą prieš bendrą priešą ir taip antrasis vaikas atsiduria tarp „žnyplių". Staiga jis pajunta, kad dar neturi vyresniojo privalumų, o kartu praranda ir kūdikio privilegijas. Vaikas jaučiasi sumenkintas ir paniekintas. Jam atrodo, kad gyvenimas ir žmonės yra nedori, jis gali provokuoti neteisingą suaugusiųjų elgesį, siekdamas patvirtinti savo įsitikinimus. Neradęs būdų tokiai savo nuomonei pakeisti, jis visam laikui gali įsikalti į galvą, kad žmonės yra neteisingi ir kad jis gyvenime neturi jokių prošvaisčių. Tačiau jeigu atsitinka taip, kad viduriniajam vaikui labiau sekasi, jis gali be atvangos ieškoti teisybės.

Šeimoje, kurios motina dukrai kelia didelius reikalavimus ir mergaitė auga tarp dviejų brolių, ji gali imituoti išskirtinę motinos padėtį. Savo moteriškumą ji gali pasitelkti tokiai padėčiai sukurti pirmiausia šeimoje, o vėliau gyvenime. Bet jei šeimos nariai labai vertina tikrą vyriškumą, viduriniojі mergaitė gali konkuruoti su savo broliais, tapti „berniokiška mergaite" ir būti „tikresnis vyras" už juos. Kai tėvai jaučiasi nusivylę, kad neturi sūnaus, lygiai taip pat viena mergaitė gali stengtis įgyti palankumą elgdamasi berniokiškai. Berniukas, augdamas tarp mergaičių, gali užimti priešingą padėtį. Jeigu jis gali nustelbti mergaites būdamas „tikras" vyras, tai turi aiškų išskirtinumą net ir būdamas vidurinysis. Tačiau kai šeimoje dominuoja motina ir vidurinysis berniukas suvokia jos pastangas paniekinti nevykėlį tėvą, jis gali patekti į nepaprastai sunkią padėtį, užsisklęsti susidarydamas įspūdį, kad vyrai gyvenime neturi didelės reikšmės. Kita vertus, jis gali arba su motina sudaryti sąjungą prieš savo tėvą ir tapti vyriškesnis, arba prisidėti prie tėvo ir kartu subtiliai nugalėti mamą bei atimti iš jos valdžią. Jo brendimas priklausys nuo to, kaip jis suvoks situaciją ir kokius sprendimus priims.

Keturių vaikų šeimoje sąjungą dažnai sudaro antroji ir ketvirtoji atžalos. Šitai būdinga tiems vaikams, kurie turi panašių interesų ir tokių pačių asmeninių bruožų, panašiai elgiasi. Vaikai varžosi tuomet, kai iš esmės skiriasi jų interesai ir asmenybės. Neįmanoma nuspėti, kokią sąjungą vaikai sudarys ir kokios varžybos tarp jų vyks. Tačiau šitai užima labai

svarbią vietą šeimos gyvenime. Kad ir kokie panašūs būtų visi vaikai, bet bendra šeimos atmosfera daro įtaką vaikams, formuoja jų asmenybes, nustato jų vaidmenį šeimos „žvaigždyne“.

Vienintelis berniukas, augdamas tarp mergaičių, nepriklausomai nuo jo padėties šeimoje, savo lytį laikys arba privalumu, arba trūkumu. O tai priklauso nuo vyro vaidmens šeimos vertybių skalėje ir nuo to, kaip jis vertina savo galimybes tokiam vaidmeniui atlikti. Šitai galime pasakyti ir apie vienintelę mergaitę tarp berniukų. Silpnas ir ligotas vaikas tarp sveikų ir stiprių vaikų gali įsivaizduoti, kad neįgalusis yra privilegijuotas, ypač kai šeima jo gailisi. Bet kai šeima vertina stiprią sveikatą ir nevertina silpnumo, vaikas susiduria su kliūtimi. Tokiu atveju jis turi galimybę pasiduoti ir gyventi gailėdamas savęs, jausdamas neturįs vietos, žinodamas, kad gyvenimas iš jo pasityčiojo, arba gyventi stengdamasis nugalėti ligą ir atlikdamas tai, ką sugeba sveiki, o kartais juos net ir pranokdamas. Abiem atvejais gyvybingoms šeimoms iškyla sunkumų. Jei vaikas, pavyzdžiui, turi įgimtą širdies ligą, jokios pastangos negali jo sulyginti su sveikaisiais. O jeigu jis pasiduos – bus niekinamas. Jis gali kovoti dėl savo padėties visai kitaip ir išsikovoti net autoritetą tarp sveikų ir atletiškų sportininkų.

Antrasis vaikas, gimęs po pirmojo mirties, susiduria su dvigubu pavojumi. Iš tikrųjų jis turi gyventi su šmėkla, visuomet esančia šalia. Antra vertus, dabar jis užima pirmojo vaiko padėtį. Be to, motina, netekusi savo pirmagimio, neabejotinai stengsis apsidrausti ir „vynios savo kūdikėlį į vatą“. Vaikas gali pasirinkti: tenkintis šitokia troškia atmosfera arba ryžtis kovoti dėl nepriklausomybės.

Kūdikis šeimoje užima ypatingą vietą. Jis greitai suvokia, kad būdamas visiškai bejėgis nuo pat mažens, turi daug tarnų. Jeigu tėvai laiku nesusigriebia, vaikas labai lengvai perpranta savo privilegijuotą padėtį ir sugeba priversti kitus šeimos narius šokinėti apie jį. „Bejėgės mažos būtybės“ vaidmuo, kuriuo daugiau reikalaujama nei daroma, yra lengvas, bet tikrai pavojingas.

Vienintelis vaikas sukuria itin sudėtingą situaciją – vaikas suaugusiųjų pasaulyje, nykštukas tarp milžinų. Jis neturi bendraamžių, su kuriais galėtų žaisti ir bendrauti. Jo vienintelis tikslas gali tapti pataikavimas su-

augusiesiems ir manipuliavimas jais. Toks vaikas formuoja suaugusiųjų požiūrį, greitai susivokia ir visad stengiasi pasiekti suaugusiųjų lygį arba tampa amžinu bejėgiu kūdikiu, priklausomu nuo kitų. Jo santykiai su kitais vaikais dažnai būna įtempti ir netvirti. Jam nepavyksta suprasti kitų vaikų, o šie laiko jį „nevyrišku". Vaikystėje neįgijęs bendravimo su kitais vaikais patirties, jis nežinos ir priklausymo vaikams jausmo.

Nėra „idealaus" šeimos dydžio. Kad ir kiek būtų vaikų, visad atsiranda specifinių problemų. Vaikai skiriasi ne tik dėl jų skaičiaus, bet ir suvokimu, kokią vietą šeimoje kiekvienas iš jų užima. Tarp šeimos narių nuolat vyrauja tam tikras įtakos ir spaudimo srautas, o šeimos dydis šiuo atveju neturi lemiamos įtakos. Beje, vienintelis veiksnys niekada nelemia kiekvieno atskiro vaiko augimo. Visi vaikai savaip veikia vienas kitą ir tėvus. Kiekvienas aktyviai dalyvauja šeimos gyvenime, nulemia savo ir kitų narių elgesį, pavyzdžiui, kaip Džordžo ir Deivido atveju. Džordžas suvokė, kad kūdikis Deividas tapo „uzurpatoriumi", užgrobė visą mamos meilę ir dėmesį. Stengimasis būti „geram vaikui" visai bergždžias. Motina bent jau kreipė į jį dėmesį, kai šis blogai elgėsi. Jis geriau jautėsi baramas negu ignoruojamas – jam taip atrodė. Nors ir keistai tai skambėtų, Džordžas šiuo metu nusprendžia būti „blogas", nes tai padeda pasiekti tikslą ir užimti savo vietą šeimoje. „Aš esu blogas. Jie man nieko nepadarys. Čia ir yra mano išskirtinumas." Aišku, Džordžas šitaip nemąsto. Bet jis tikrai tuo tiki. Berniukas nutarė blogai elgtis siekdamas susigrąžinti motinos dėmesį. Jis nėra laimingas. Susidūręs su kliūtimi, kuri atrodo neįveikiama, jis nusivilia ir ieško būdų įveikti šią problemą, naudodamas neigiamas galimybes. Džordžas nemato jokio kito būdo, kaip nugalėti Deivido iškeltą kliūtį. Jis nepajėgia suvokti, kad turi daugiau galimybių negu bejėgis kūdikis. Motina, nuolat reaguodama į jo blogą elgesį, tik skatindavo sūnų. Kai tėtis irgi įsitraukė ir papriekaištavo: „Kodėl negali būti toks kaip brolis?", Džordžas gavo dar vieną patvirtinimą, kad jis dėmesį patraukti gali tik būdamas „blogas", ir, be to, dar įsitikino, kad kūdikis yra geras. Deividas, augdamas ir tapdamas „geresnis", toliau spaudė Džordžą, o tai dar labiau skatino nepaklusti ir nemylėti brolio, kurį jis jau laikė savo priešu, savotišku konkurentu. Deividas ir toliau stengėsi būti „geras" ir provokavo Džordžą būti „blogą". Tėvai šituos

santykius nesąmoningai skatino bardami „blogąjį“ ir girdami „gerąjį“, taip nuteikdami vieną vaiką prieš kitą. Galiausiai tarpusavio santykiai susipynė ir tapo pastovūs.

Iš to, kas pasakyta, galime daryti išvadą, kad vaikas geba susikurti begalybę variantų, kaip reaguoti į įvairius išorinės aplinkos aspektus. Nėra jokių taisyklių, kurios padėtų tėvams nuspėti, kas atsitiks ateityje. Bet tėvai, žinantys ir išmanantys šeimos „žvaigždyną“, turi informacijos, paaiškinančios daugelį dalykų, kurie anksčiau atrodė nesuprantami. Akylai stebėdami ir jautriai reaguodami, jie gali daug ką suvokti ir perprasti. Įsigilinę į tam tikrą situaciją, jie turi daug daugiau galimybių išspręsti kylančias problemas.

Vaiko reakcija

Daug buvo rašyta ir kalbėta apie „vaiko charakterio formavimą“, lyg vaikas būtų molio gabalas, o mūsų uždavinys – suformuoti socialiai priimtiną būtybę. Iš tiesų tai yra klaidingas požiūris. Taigi mes jau nustatėme, kad tiesa slypi priešingoje pusėje. Vaikas formuoja save, savo tėvus ir aplinką daug anksčiau, negu mes tai suvokiame. Jis – aktyvi, judri ir nepriklausoma būtybė. Be to, jis, kaip ir visi kiti, kuria savo ir aplinkos santykius. Bet kokie santykiai yra nepakartojami ir visiškai priklauso nuo to, ką jiems suteikia kiekvienas partneris. Visiems santykiams būdingi veiksmas ir atsakymas, arba žmonių tarpusavio sąveika. Ir nesvarbu, ar bendrauja suaugusieji su suaugusiaisiais, vaikai su vaikais ar suaugusieji su vaikais. Kiekvienas šio proceso dalyvis gali pakeisti bet kurį kitą dalyvį, taip pakeisdamas ir visus santykius. Vaikas, ieškodamas savo vietos, mokosi bendrauti ir išsiugdo santykius su kitais, pasitelkdamas savo kūrybines galias ir išradingumą. Vaikas eksperimentuoja, bando ir, jei šitai pasitvirtina bei atitinka tikslus, jis randa būdą savo identitetui nustatyti. Kartais vaikas suvokia, kad ta pati „technika“ netinka visiems žmonėms. Dabar jis mato dvi kryptis: arba atsitraukti ir atsisakyti bendrauti su vienu ar kitu asmeniu, arba pasitelkti naują „techniką“ ir ugdyti visiškai kitokius tarpusavio santykius.

Devynmetė Keitė buvo vienintelis vaikas. Namuose ji buvo maloni, gerai elgėsi, padėdavo mamai ir darė viską, ką galėjo, kad tėvai būtų patenkinti. Mergaitė buvo rami, mandagi, paklusni, susitvarkydavo savo kambarį ir žaislus, bet mokykloje turėjo bėdų. Mokytojas sakydavo, kad Keitė yra „kažkur kitur". Ji niekada klasėje nedrumstė ramybės, bet ištisas dienas užuot dirbusi sėdėdavo svajodama ir mokytojas nuolatos turėdavo ją raginti. Klasėje Keitė neturėjo draugų, atsisakydavo dalyvauti žaidimuose ar kaip nors kitaip įsitraukti į klasės veiklą.

Šeimoje vyravo nuostata, kad Keitė yra vienintelis vaikas suaugusiųjų pasaulyje ir ji rado savo vietą stengdamasi įtikti ją supantiems žmonėms. Nuėjusi į mokyklą, ji atsidūrė tarp vaikų, kurie iš jos tyčiojosi, nes Keitė juos ignoravo ir visąlaik laikėsi nuošaly. Jos pirmos pastangos įsiteikti savo darbu nepavyko ir didelio įspūdžio nepadarė. Mokytojas nelaikė jos ypatinga ir neišskyrė iš kitų klasės vaikų. Keitė net nežinojo, kaip žaidžiant varžytis su klasės draugais. Ji gerai nemėtė kamuolio, neturėjo jokių ypatingų gabumų, taip pat negalėjo klasės draugams padaryti įspūdžio puikiomis manieriomis. Mergaitė užsisklęsdavo, panirdavo į savo svajones ir vengė bet kokių pastangų kurti naujus santykius.

Su kiekvienu iš tėvų vaiką gali sieti visiškai skirtingi santykiai.

Penkerių metų Margo ir septynmetis Džimis vertė mamą visą dieną apie juos šokinėti ir be paliovos išdykaudavo. Tai, ko vienas vaikas dar nesugalvodavo, kitas jau darė. Kai tik vaikai ko nors užsimanydavo, iš pradžių imdavo verkšlenti ir prašyti, paskui pradėdavo rėkti ir galų gale siautėdavo tol, kol gaudavo, ko norėjo. Tačiau kai netoliese būdavo tėvas, jie elgdavosi pavyzdingai. Užtekdavo tėvui vieną kartą žvilgtelėti, ir vaikai elgdavosi taip, kaip privalėjo. Parėjęs namo jis negalėdavo suprasti žmonos nusiskundimų. „Jie visad stengiasi gerai elgtis dėl manęs", – didžiavosi tėvas.

Vaikai gerai žinojo, kad mama pasiduos jų reikalavimams ir tik pabars dėl blogo elgesio, o tėvas tai, ką sakydavo, priversdavo ir padaryti. Tvirtumą jis rodė kartu su gerumu, todėl vaikai suvokė „galima ir negalima"

ribas. Mama elgėsi priešingai ir šitų ribų neturėjo. Kad ir kokie sunkumai ar nusivylimai užgriūtų šeimos narius, kartu dirbdami namiškiai gali viską įveikti ir sukurti harmoningą atmosferą. Idealių santykių nebūna. Mes galime siekti juos pagerinti. Jeigu tėvas suvokia, kad vidurinysis vaikas jaučiasi atstumtas, jis gali padėti jam rasti savo vietą ir šitaip prisidėti prie darnaus šeimos gyvenimo. Tėvai, žinodami, kad pirmasis vaikas nusivylė dėl greito antrojo vaiko vystymosi, gali jį švelniai padrąsinti, paskatinti, kad šis labiau pasitikėtų savo sugebėjimais. Tėvai, kurie žino, kad kūdikis šeimoje gali išsiugdyti ypatingus įgūdžius ir išmokti priversti šeimą jam tarnauti, turi padėti vaikui suvokti, kad jis pats taip pat gali daug pasiekti ir neturi sureikšminti to, ką kiti dėl jo daro.

Vaiko požiūris į savo padėtį šeimos „žvaigždyne" ir iš to kylanti reakcija gali būti tokia įvairi, kad net sunku šitai įsivaizduoti. Jautrūs ir rūpestingi tėvai gali panagrinėti situaciją ir paklausti savęs: „Ką mano vaikas galvoja, ką mano apie savo padėtį?" Užuot pripažinę vaiko „asmeninę logiką", kuri gali nulemti jo elgesį, mes, suaugusieji, per dažnai esame linkę primesti vaikui tai, ką patys tokiomis aplinkybėmis nuspręstume.

Kitas veiksnys vaiko aplinkoje yra vyraujantys auklėjimo metodai. Toliau svarstant efektyvius ir tinkamus mokymo ir auklėjimo metodus įvairūs veiksniai įgaus dar didesnę svarbą. Šiandien vis dėlto akivaizdu, kad reikia atsitraukti, žengti žingsnį atgal ir įdėmiai pažiūrėti į savo vaiką. Kaip jam pavyko susidoroti su savo vidine aplinka?

Kokias elgesio normas ir būdus jis susikūrė? Kokį įspūdį jam paliko aplinkos stebėjimai? Kokią vietą jis užima šeimos „žvaigždyne" ir ką tai jam reiškia? Toliau ieškosime būdų, kaip atsakyti į šiuos ir kitus klausimus, ir rasime išeitį aptardami mokymo metodus.

3

Padrąsinimas

Padrąsinimas – tai vienas iš svarbiausių vaiko auklėjimo aspektų. Jis yra toks svarbus, kad drąsos stoka gali būti pagrindinė blogo elgesio priežastis. Negerai besielgiantis vaikas yra vaikas, iš kurio atimta drąsa. Kasdienio padrąsinimo vaikui reikia taip pat, kaip augalui vandens. Be padrąsinimo jis negali augti, vystytis ir suvokti priklausymo jausmą. Deja, šiandien vaiko auklėjimo „technikai" būdinga daugybė drąsos atėmimo pavyzdžių. Mažam vaikui suaugusieji atrodo nepaprastai dideli, kvalifikuoti ir galintys daryti kone stebuklus. Nors ir veikiama šių įspūdžių įgimta vaiko drąsa neleidžia jam visiškai pasiduoti. Koks nuostabus dalykas vaiko drąsa! Ar patekę į panašią situaciją ir atsidūrę tarp milžinų, kurie gali viską, sugebėtume atlikti savo pareigas taip, kaip mūsų vaikai? Į įvairius nemalonumus ar sunkumus vaikas reaguoja karštai trokšdamas įgyti naujų įgūdžių ir nugalėti giliai slypintį jausmą, kad jis yra mažas ir turi tik menkų sugebėjimų. Jis labai nuoširdžiai trokšta būti šeimos dalis. Tačiau į jo pastangas būti pripažintam ir rasti savo vietą dažnai atsakoma žlugdant jo drąsą. Vyraujantys vaiko mokymo ir auklėjimo metodai, beje, dar labiau prisideda prie tolesnio jo menkinimo.

Keturmetė Penė klūpėjo prie virtuvės stalo ir žiūrėjo, kaip mama dirba: iš šaldytuvo išėmė kiaušinių dėklą ir padėjo ant stalo. Penė paėmė jį ir

norėjo sudėti kiaušinius. Mama sušuko: „Ne, Pene! Sudaužysi. Geriau aš tai padarysiu, brangioji. Tau dar reikia paūgėti.“

Net nenorėdama mama sumažino Penės drąsą. Kokį įspūdį mergaitei padarė jos mažumas? Kokį tai turėjo poveikį savęs suvokimui? Bet ar jūs žinote, kad net dvejų metų vaikai puikiausiai geba sudėti kiaušinius? Matėme, kaip toks mažylis atsargiai dėjo kiaušinius į dėklą. Ir kaip išdidžiai spindėjo vaiko akys baigus darbą! O kokia laiminga buvo jo mama!

Vos trejų metukų sulaukęs Paulius ėmė vilktis savo žieminį drabužį, nes norėjo kartu su mama eiti į sandėlį. „Eikš, Pauliau, aš tau padėsiu. Tu rengiesi labai lėtai.“

Matydamas magišką motinos galią viską daryti greitai, Paulius jaučiasi silpnas, bejėgis, nusivylęs, pasiduoda ir leidžia, kad mama jį aprengtų.

Daugybė įvairiausių subtilių būdų, kintantis balsas ir skirtingi veiksmai vaikui parodo, kad mes laikome jį kvailu, negabiu, menkesniu. Nepaisydamas viso šito, jis bando rasti savo vietą ir palikti žymę!

Užuot leidę vaikui išmėginti jėgas įvairiose srityse, mes nuolat trukdome, bauginame savo prietarais, abejojame jų galimybėmis ir po to teisinamės, pateikdami įvairaus amžiaus standartus, pagal kuriuos galime vaikams patikėti ir tam tikrus darbus. Kai dvejų metų vaikas nori padėti sutvarkyti stalą, mes iškart griebiame iš jo lėkštę sakydami: „Ne, brangusis, sudaužysi“. Apsaugodami lėkštę griauname vaiko pasitikėjimą savimi ir savo galimybėmis. (Ar jūs manote, kad plastmasinius indus sugalvojo tie, apie kuriuos sukiojosi mažos veržlios būtybės?) Mes žlugdome vaiko pastangas atskleisti savo jėgą ir galimybes. Mes tarsi stovime virš jo – dideli, išmintingi, gabūs ir kompetentingi. Vaikutis aunasi batą ir išgirsta: „Ne, ne ant tos kojos!“ Pirmą kartą pamėginęs valgyti pats išsitep-lioja veidą, ištepa savo kėdę, drabužius. „Kokį jovalą čia padarei!“ – šaukiame mes ir atėmę šaukštą maitiname patys. Taigi parodome, koks mažylis kvailas ir kokie mes protingi. Negana to, mes įsiuntame, kai jis atsisako prasižioti! Šitaip pamažu mes žlugdome vaiko pastangas rasti savo vietą ir būti naudingam.

Nesuvokdami ką darome, atimame iš savo vaikų drąsą. Visų pirma mes atstumiame juos kaip silpnesnius ir menkesnius. Būtent toks požiūris sukuria žlugdančią atmosferą. Mes nepasitikime vaiku ir jo galimybėmis veikti, vadovaujamės taisykle: kai „užaugs", galės atlikti visokiausius darbus. Dabar jis dar toks mažas, vadinasi, jis negali ir nesugeba.

Kai vaikas suklysta arba jam nepavyksta pasiekti kokio nors tikslo, mes turime vengti ir žodžių, ir veiksmų, kurie pasakytų, kad mes vaiką laikome nevykėliu. „Labai blogai, kad tu nesugebėjai šito padaryti", „Man labai gaila, kad tas daiktas nepradėjo veikti." Mes turime darbą atskirti nuo jo vykdytojo. Privaloma aiškiai suvokti, kad kiekviena „nesėkmė" tik parodo įgūdžių stoką, bet tai jokiu būdu neturi įtakos asmenybės vertei. Padrąsinti galime kiekvieną, kuris padaro klaidų arba kuriam nepasiseka, tačiau jis neturi jaustis pažemintas ar nuvertintas. Ši „drąsa būti netobulam" reikalinga ir vaikams, ir suaugusiesiems. Praradę ją neišvengiamai pasiduodame. Yra du svarbiausi aspektai vaikui padrąsinti: vienas – neatimti iš jo drąsos, t. y. nesumenkinti jo ir neapgaubti perdėta globa. Bet kokie veiksmai, kurie nors kiek prisideda ir silpnina vaiko pasitikėjimą savimi, jau yra drąsos atėmimas. Antras – žinojimas, kaip padrąsinti vaiką. Kai tik mes elgiamės taip, kad palaikytume vaiko drąsos ir pasitikėjimo savimi koncepciją, savotiškai jį padrąsiname. Negalima šios problemos spręsti vadovaujantis viena taisykle. Tėvai turi daug galimybių pamąstyti ir pasvarstyti apie tai. Būtina atidžiai stebėti mokymo programos rezultatus ir kaskart savęs paklausti: „Kokį poveikį šis metodas daro mano vaiko savivokai?"

Dažniausiai vaiko elgesys išduoda, kaip jis save vertina. Vaikas, kuris abejoja savo galimybėmis ir verte, šitai parodo savo trūkumais. Jis nesiekia priklausyti, kad turėtų iš to naudos, nesistengia dalyvauti ir taip prisidėti. Iš nusivylimo jis dažnai pradeda elgtis blogai ir provokuoja kitus. Būdamas tvirtai įsitikinęs, kad jis – visiškas nevykėlis ir niekuo negali prisidėti, nusprendžia bet kokiu būdu priversti aplinkinius jį pastebėti. Geriau būti priluptam negu ignoruojamam. Ir vien žinojime, kad tai „blogas vaikas", jau slypi kažkoks išskirtinumas. Toks vaikas mano, kad jis neturi vilties užimti savo vietą bendraudamas.

Padrąsinimas tokiu atveju yra tęstinis procesas, suteikiantis mažam žmogui savigarbos ir darnos jausmą. Nuo pat kūdikystės vaikui reikia padėti, kad jis rastų savo vietą kaskart ką nors pasiekdamas.

Septynių mėnesių Barbara, palikta viena su žaislais, susierzindavo ir garsiai reikšdavo savo nepasitenkinimą. Motina stebėjosi, kad toks mažas vaikas gali turėti tokį sunkų charakterį. Mažylė labai išriesdavo nugarą, įtūžusi spardydavosi ir rėkdavo tiek, kad net visa parausdavo. Barbara buvo jauniausia iš penkių vaikų ir tėvai nuo pat jos gimimo daug tikėjosi. Mergaitė dažnai sėdėdavo prie stalo ant motinos kelių. Moteris nuolat stebėdavo žaidžiantį savo kūdikį, o kai jai reikėdavo išeiti iš kambario, vienas iš vyresniųjų vaikų iškart prieidavo prie Barbaros ir linksmindavo ją. Į lovą mergytė būdavo guldoma, kai norėdavo miegoti. Prieš užmigdama ji truputi paverkšlendavo. Motina nuolat ištempusi ausis klausydavo, kada pabus dukrelė. Vos tik Barbara sukrutėdavo lovelėje, mama tuoj pat atsirasdavo prie jos. Mergaitė linksmai sutikdavo mamą ir šioji laikė ją laimingu vaiku.

Barbara, sulaukusi septynių mėnesių, pradėjo rodyti pirmuosius nepasitenkinimo ženklus. Ji pasijusdavo gerai ir rasdavo savo vietą tik tada, kai kas nors būdavo šalia, ją linksmindavo, o kai niekas nekreipdavo į ją dėmesio, mergytė sutrikdavo. Ji negalėjo dalyvauti šeimos gyvenime, nebūdama dėmesio centre.

Be abejonės, dažnas gali paklausti: „O kaip kūdikis gali dalyvauti?“ Pirmiausia, ko reikia kiekvienai būtybei, – tai sugebėti pasirūpinti savimi. Vaikas turi šito išmokti ir šis mokymosi procesas prasideda nuo gimimo. Barbara turi išmokti linksminti save, užsiimti ir būti nepriklausoma, apsieiti be pastovaus dėmesio. Motina labai mylėjo savo mažylę ir norėjo, kad ši būtų laiminga. Bet kūdikis buvo per daug globojamas ir greitai suprato, kad ašaros duoda rezultatų. Mama visaip stengėsi, kad dukrelė neverktų ir nesijaustų nelaiminga. Šitaip stengdamasi Barbarą padrąsinti ir padaryti laimingą, pati to nesuvokdama, nežinodama, moteris atėmė iš jos galimybę pasirūpinti savimi. Motinai nereikia be atvangos puldinėti tik ėmus mergaitei pykti ar verkšlenti – jeigu vaikas nori, tegul paverkia.

Pakanka duoti žaislų ir palikti vieną. O tai ir būtų padrąsinimas. Kiekvieną dieną reikia skirti tam tikrą laiką, kad mažylė pabūtų pati viena. Galbūt tinkamiausias laikas pradėti tokią naują ugdymo programą būtų rytą, kai vyresnieji vaikai yra mokykloje ir motina užsiėmusi namų ruošos darbais. Tačiau nekreipti dėmesio į verkiantį kūdikį labai sunku. Barbaros mama turėtų rasti jėgų ir suprasti, kad meilė vaikui reiškia pagalbą geriausiems dukrelės siekiams. „Gera mama“ neturi visiškai pasiduoti kiekvienam vaiko reikalavimui. Kūdikis, kuris laimingas tik būdamas dėmesio centre, nėra tikrai laimingas kūdikis. Tikra laimė nėra priklausomybė nuo kitų dėmesio, ji kyla iš tos būtybės, kuri geba savimi pasirūpinti ir patenkinti savo norus. Kūdikis tai turi sužinoti iš šeimos ir pajusti, nes jis auga ir gyvena tarp tokių asmenų, kurie tikrai daug sugeba.

Trejų metų Betė norėjo padėti mamai padengti stalą pietums. Ji paėmė butelį pieno ir ketino pripilti stiklines. Motina griebė butelį ir švelniai pasakė: „Ne, brangioji. Tu dar per maža. Aš pati įpilsiu pieno. Tu gali padėti servetėles.“ Betė pasijuto sumenkinta, apsisuko ir išėjo iš kambario.

Vaikas turi įgimtą begalinę drąsą ir labai nori pabandyti tai, ką daro kiti. Sakykim, Betė išlies kažkiek pieno. Tačiau šis praradimas yra tikrai ne toks svarbus negu pasitikėjimo stoka. Mergaitė turėjo drąsos padaryti tai, ko nebuvo dariusi. Pasitikėdama Bete, motina galėjo ją padrąsinti. Jeigu pienas būtų išpiltas, tai būtų Betės nesėkmė ir ją reikėtų tuoj pat padrąsinti. Motina iškart turėtų pabrėžti dukrelės drąsą, nušluostyti išlietą pieną ir paskatinti: „Pabandyk dar kartą. Tau tikrai pasiseks“.

Penkiametis Stenas gana abejingai žaidė smėlio dėžėje netoli namų. Ramiu, net iškilmingu veidu jis lėtai pilstė smėlį iš vienos rankos į kitą. Netoliese ant suoliuko sėdėjo motina. Vaikas paklausė: „Ar aš galiu pasisupti?“ „Jei tik nori, – tarė mama. Duok man ranką, kad neužsigautum.“ Stenas, lipdamas iš smėlio dėžės, padavė jai ranką. Kai juodu priėjo prie sūpynių, moteris dar pasakė: „Kad sūpynės mūsų neužgautų, turime pasisaugoti ir stovėti tolėliau.“ Stenas atsisėdo į sūpynes ir paklausė: „Ar tu nori, kad aš pasupčiau? Ar aš galiu?“ Mama atsakė: „Tu gali iškristi.

Aš tave pasupsiu. Dabar gerai įsikibk ir tvirtai laikykis.“ Stenas sėdėjo tvirtai įsikibęs, o motina jį supo. Berniukas greit pavargo ir kiek slystelėjo. Kai jis padavė ranką, motina baimingai tarė: „Brangusis, atsargiau. Šitaip kitos sūpynės gali tave partrenkti.“ Juodu praėjo pro besisukančias sūpynes. Stenas sustojo pažiūrėti į besisupančius vaikus, netikėtai paslydo ir pakibo ant sūpynių. „Ar galiu taip pasisupti, mama?“ – paklausė, berniukas. „Ne. Tai per daug pavojinga. Nulipk ir galėsi čiuožti žemyn. Atsargiai! Juk nenori nukristi. Aš tave pagausiu apačioje.“ Stenas nuėjo prie čiuožinėjančių vaikų, lėtai ir atsargiai užlipo, atsisėdo ir nučiuožė saugiai laikydamasis už kraštų. Berniukas net cypė leisdamasis ir vos vos šypsojosi. „Truputį palauk, kol kiti vaikai nučiuoš. Jie gali į tave atsitrenkti. Dabar gali vėl lipti“, – tarė mama. Dar keletą kartų nučiuožęs Stenas pasakė, kad nori eiti namo. Jis buvo pavargęs, įsikibo į motinos ranką ir juodu nuėjo. Vaikas nė karto nešūktelėjo, nenusijuokė, nelakstė ir nešokinėjo. Negalima sakyti, kad jis labai gerai praleido laiką.

Perdėtai globodama motina iš berniuko atima drąsą. Jos baimė, kad sūnus gali užsigauti, Steną prislėgė taip, kad bijojo kiek daugiau pajudėti. Jis negali prisidėti prie žaidžiančių savo bendraamžių. Pats nejuda, nedaro nieko nepaklásęs, ar jam galima. O gavęs leidimą, jis viską daro „puse širdies“, be didelio noro ir džiaugsmo. Jo abejingumas ir rimtumas – tikros nedrąsos požymiai. Gyvenimas palieka ir guzų, ir mėlynių. Vaikas turi išmokti susidurti su skausmu, kurį dažnai tenka patirti žaidžiant ir išdykaujant. Nubrozdintas kelis užgis, o „sužalota“ drąsa gali likti visam gyvenimui. Mama turi suvokti, kad jos pastangos apsaugoti sūnų nuo skausmo iš tikrųjų parodo, koks sūnus bejėgis, o kartu kelia jo baimę. Penkiametis berniukas žaidimų aikštelėje gali puikiai pasirūpinti savimi, nors niekas jo vieno ten ir nepaliktų. Bet jis tikrai gali laisvai žaisti, atlikti pratimus, mankštintis ir įgyti pasitikėjimo, vaikas pats išmoks išvengti pavojų supdamasis sūpynėmis ar žaisdamas kitaip. Kodėl jis negalėtų patirti greito čiuožimo jaudulio?

Reikia, kad vaikas turėtų galimybių išbandyti įvairias pavojingas situacijas. Dėl to mes neturime tapti nerūpestingi. Tuomet, kai mūsų atžalai bus per sunku, galime stovėti greta.

Aštuonerių metų Suzana ir dešimtmetė Edita grįžo namo nešinos pažangumo pažymėjimais. Suzana tylutėliai įslinko į kambarį, o Edita iškart puolė prie motinos: „Žiūrėk, aš gavau visas A raides“. Motina pažiūrėjo į pažymėjimą ir išreiškė susižavėjimų gerais pažymiais. Paskui ji paklausė: „O kur Suzana? Aš noriu pažiūrėti jos pažymėjimą.“ Edita truktelėjo pečiais ir tarė: „Ji tokių gerų pažymių kaip aš negavo. Ji yra buka.“ Suzana buvo beišbėganti žaisti, kai mama liepė grįžti ir paklausė: „Kur tavo pažymėjimas, Suzana?“ Mergaitė neatsakė, bet stovėjo nuleidusi akis. „Aš manau, kad tu vėl gavai visus blogus pažymius, ar ne? Atnešk man pažymėjimą ir parodyk.“ Suzana turėjo tris D ir du C pažymius. Motina sušuko: „Man gėda dėl tavęs, Suzana! Tu neturi jokio pasiteisinimo. Edita visada gauna tik gerus pažymius. Kodėl tu negali lygiuotis į savo seserį? Tu tiesiog esi tinginė ir į nieką nekreipi dėmesio. Tai negarbė visai šeimai. Aš tau neleidžiu eiti žaisti. Grįžk į savo kambarį.“

Suzana gavo blogus pažymius dėl to, kad iš jos atimta drąsa. Šeimoje ji yra antras vaikas ir jaučia, kad neturi galimybių pasiekti tokių aukštumų, kokių reikalauja mama, ir tokių laimėjimų, kokius turi jos „šaunioji“ vyresnioji sesuo. Motina žlugdo Suzaną, atimdama jos drąsą. Net nemačiusi pažymėjimo, ji jau nusprendžia, kad pažymiai bus blogi. Kadangi mama ja nepasitiki, mergaitė pasiduoda ir laiko save nevykėle. Tuomet motina sako, kad ji gėdijasi savo dukters. Suzana žino, kad ji bevertė. Be to, motina Editą giria už gerus pažymius ir tuo patvirtina Su-zanos nepasitikėjimą savimi. Motina sako, kad mergaitė turėtų būti tokia kaip vyresnioji sesuo ir taip iškelia neįgyvendinamą užduotį. Suzana jau veikiausiai įsitikino, kad niekad nebus tokia kaip Edita. Būdama vyresnė, Edita visados pirmauja ir Suzana nemato priežasties, dėl kurios ji net bandytų vytis seserį. Motina kritikuoja jaunesniąją dukrą, vadindama ją tingine ir tarsi dar kartą įrodydama, kad ji yra bevertė. Mergaitė dar labiau žlugdoma, kai motina pasako, kad Suzana užtraukia nešlovę visai šeimai. Ji gerai žino, kad Edita laiko ją kvaila. Vyresnioji sesuo nori išsaugoti savo šaunuolės vietą ir dar labiau žlugdo seserį, atimdama iš jos drąsą. Viso to viršūnė – motinos bausmė – draudimas Suzanai eiti žaisti į lauką.

Visiškai priešingai paplitusiai nuomonei, toks varžybų stimuliavimas abiejų mergaičių nepadrąsina. Šiuo atveju varžybos žlugdomam vaikui parodo jo padėties beviltiškumą, o pirmaujančiam kelia susirūpinimą, kad jis gali neišlaikyti savo vietos. Edita yra per daug ambicinga ir užsibrėžia neįmanomų uždavinių. Nebūdama visą laiką pirma, ji taip pat gali pradėti save laikyti nevykėle.

Norėdama padrąsinti Suzaną, motina turi nustoti nuolat rodyti vyresniąją seserį kaip pavyzdį. Visi palyginimai tik kenkia. Suzana gali veikti pati, o ne kaip Editos kopija. Kol motina nepasitikės Suzana ir nepareikš šito, ji negalės dukrai padėti. Dabartinėmis aplinkybėmis Suzana daro tik tai, ko iš jos visi tikisi. Jos galimybės padidės tik tada, kai grįš jos pasitikėjimas savimi. Motina privalo vengti polinkio kritikuoti ir turi pripažinti bet kokį Suzanos laimėjimą, kad ir koks menkas jis iš tikrųjų būtų.

Dar kartą panagrinėkime tuos pačius įvykius ir parodykime, kaip galima padrąsinti sužlugdytą vaiką.

Suzana ir Edita grįžo namo su savo mokyklos pažymėjimais. Suzana tyliai įėjo į kambarį, o Edita pribėgo prie mamos. „Mama, aš gavau visus A.“ Motina paima pažymėjimą ir sako: „Puiku, aš džiaugiuosi, kad tu patenkinta“. (Šia pastaba ji pabrėžia mokymąsi, bet ne pažymius. Savo pagyrimu ji pripažįsta gerai atliktą darbą.) Suprasdama, kad Suzana laikosi nuošaliai, motina palaukia, kol jos abi bus vienos. „Ar nenorėtum pažiūrėti mano pažymėjimo?“ – klausia Suzana, nenoriai duodama jį mamai. Mama pažiūri ir sako: „Aš džiaugiuosi, kad tu mėgsti skaitymą (tai vienas iš dalykų, įvertintų C). Tai tikrai malonus užsiėmimas, ar ne?“ Ji tvirtai apkabina dukrą ir klausia: „Ar nepadėtum man padengti stalą?“ Motina mato, kad mergaitė šiek tiek sumišusi. Pagaliau dukra sako: „Edita gavo visus A, o aš daugiausia tik D.“ „Nėra taip svarbu, kad tu gautum tokius pačius pažymius kaip sesuo. Vieną kartą ir tau gali pradėti patikti mokymasis ir tuomet tu įsitikinsi, kad iš tiesų sugebi daug daugiau, negu iki šiol manei“, – pasako mama.

Mums sunku nuspėti, kas atsitiktų Suzanai, jeigu jos motina staiga pasikeistų ir prabiltų būtent taip. Visų pirma Suzana ja nepatikėtų – mama

atsisako iki šiol vyravusio įsitikinimo, kad tik Edita gali gauti gerus pažymius. Suzana įsitikinusi, kad ji nėra labai gabi. Anot jos, bet kokios pastangos yra beprasmiškos. Nepaisydama tokios nuostatos, mergaitė pasistengė už skaitymą gauti C. Tai rodo jos stiprumą. Motina, suvokusi ryžtingas pastangas, suteikė dukrai galimybę pakeisti savo padėtį ir sumenkino nuolatines varžybas. Šitaip ji įkvėpė dukterį dar labiau pasistengti. Suzana dabar gali patikėti, kad jos pažymys iš tiesų kažko vertas. Šitai patyrusi ji jaučia: „Jeigu tai yra gerai, gal aš galiu dar daugiau pasiekti?“ Šis mažas vilties žiburėlis tampa padrąsinimu, kuris įkvepia Suzaną dar didesniems bandymams.

Dešimtmetis Džordžas ir namuose, ir mokykloje buvo neramus vaikas. Jis pradėdavo daugelį darbų, bet niekad nė vieno nebaigdavo. Jis gaudavo tik vidutiniškus pažymius. Jis buvo vyriausias iš trijų berniukų: jaunesnis brolis buvo aštuonerių, o mažiausias – trejų metų. Džordžas visada džiaugėsi žaisdamas su mažėliu, bet nuolat kovojo su broliu Džimiu. Džimis mokykloje gaudavo gerus pažymius ir viską, ką pradėdavo, baigdavo, bet jis nesidomėjo daugeliu dalykų, kurie rūpėjo Džordžui. Vieną dieną Džordžas baigė keletą knygų viršelių, kuriuos pats darė. Motina buvo susirūpinusi, kad jis nebaigdavo to, ką pradėdavo, ir nutarė sūnų padrąsinti: „Šitie labai gražūs, Džordžai. Darai gerą darbą.“ Motina labai nustebo, kai Džordžas pravirko, metė viršelius ir sušuko: „Jie visi negražūs! Jie baisūs!“ Berniukas išbėgo ir užsidarė savo kambaryje.

Džordžo mama atliko akivaizdų darbą, bandydama jį padrąsinti – sūnų pagyrė. Tačiau berniuko reakcija parodė, kad pagyrimas jo nepadrąsino, bet suvaidino atvirkščią vaidmenį – prisidėjo prie jo žlugdymo. Kodėl? Ar pagyrimas neturėtų padrąsinti?

Čia ir yra pavyzdys, kad negalima nei aiškiai atsakyti, nei pateikti griežtos taisyklės, kaip vaiką padrąsinti. Viskas priklauso nuo vaiko reakcijos. Džordžas tapo per daug ambicingas, kelia nepasiekiamus tikslus. Kai motina berniuką pagyrė, jis užpyko, nes netikėjo, kad kada nors galės ką nors gerai padaryti, ir pagyrimą palaikė pajuoka. Džor-

džas norėjo, kad jo baigtas darbas būtų nepriekaištingas. Jo pastangos visiškai neatitiko idealizuojamo tikslo, nes jam trūko įgūdžių, kurie įgyjami tik dirbant. Norėdamas žaibiškai pasiekti tobulumo, vaikas jaučia nepasitikėjimą pasiekdamas mažiau. Kai motina jį pagyrė, tai, ką jis jautė, buvo daug mažiau, negu jis iš savęs tikėjosi. „Net ji manęs nesupranta. Niekas nesuvokia, koks aš nevykėlis.“ Būtent čia slypi jo pyktis.

Džordžą būtina padrąsinti. Jis laiko save nevykėliu, kad ir ką jis darytų. Pradėdamas tai vieną, tai kitą darbą, jis elgiasi kaip užsiėmęs ir aktyvus žmogus. Nieko nebaigdamas, berniukas išvengia savo netobulumo nesėkmės. Jaunesnysis brolis, kurį lydi sėkmė, prisideda priėjo smukimo. Per didelis ambicingumas atsiranda dėl to, kad jis jaučiasi brolio aplenktas. Jeigu jis „neaplenks Džimio“, jis – niekas. Įsitikinimas, kad jis turi būti viršesnis už jaunesnįjį brolį, yra neteisingas. Trokštamas tikslas darosi dar labiau neįmanomas, kai Džordžas suvokia, ko tam pasiekti ateityje reikės. Berniukas jaučia, kad jis gali būti tik nevykėlis. Vaiko nepadrąsins joks pagyrimas už tai, ką jis daro. Beprasmiška motinai sakyti, kad sūnus nebūtinai turi būti toks tobulas – tai tik padidintų jo įsitikinimą, kad niekas jo nesupranta. Džordžas žino, kad jis privalo būti tobulas, sutapatina tai, ką jis daro, su tuo, kas jis yra. Ir jeigu jam pasisektų, šitai vaikas laikytų paprasčiausiu atsitiktinumu. Bet koks veiksmas, kuris skatina jo ambicingumą ar nesėkmės vertinimą, tik menkina berniuko drąsą. Reikia, kad Džordžas dėmesį skirtų ne įvykdymo tobulumui, o pasitenkinimui atliktu darbu. Tačiau vaikas jaučia, kad tol, kol jo indėlis nėra tobulas, jis yra nevykėlis.

Džordžui reikia daugiau padėti, kad jis pakeistų savęs vertinimą ir savo vietą šeimoje. Galbūt tėvai asmeniškai prisideda prie tokių sūnaus jausmų. Džordžo tobulybė iš niekur neatsiranda. Arba tėvas, arba motina, arba abudu, matyt, per daug reikalauja. Gal jie sako sūnui, kad jis neprivalo būti tobulas, bet elgiasi priešingai ir savo pavyzdžiu prieštarauja garsiai pasakytiems žodžiams. Šeima privalo atvirai pakalbėti su vaikais apie tai, kokie geri jie turi būti, kol tampa „pakankamai geri“. Užuot gyrę Džordžą, jie turėtų jam pasakyti: „Mes džiaugiamės matydami, koks tu buvai patenkintas dirbdamas knygos viršelius.“

Penkerių metų Megė buvo laiminga bandydama pakloti savo lovą. Pirmyn atgal traukydama užtiesalus, ji pagaliau padarė taip, kaip norėjo. Į kambarį įėjo mama. Išvydusi blogai paklotą lovą, ji pasakė: „Aš pati paklosiu, brangioji. Šie užtiesalai tau persunkus."

Motina ne tik parodė, kad Megė yra menkesnė dėl savo amžiaus, bet perklodama užtiesalus pasistengė įrodyti savo viršenybę, o tuo metu mergaitė stovėjo sugėdinta.

Jos pasitenkinimas baigus darbą ir užtempus sunkius užtiesalus iškart dingo, kai mama tai padarė labai gerai. Greitai Megė suvoks: „Kokia nauda? Mama tai daro nepalyginti geriau."

Jeigu motina būtų parodžiusi pasitenkinimą Megės pastangomis pakloti lovą ir dar pridūrusi: „Kaip gerai, kad tu gali užtraukti užtiesalus" arba: „Pažvelkit į mano didelę mergaitę, kaip ji kloja lovą!", Megė pajustų džiaugsmą ir norą tai daryti toliau. Nesvarbu, kad dukrelė negali idealiai pakloti lovos, motina turėtų atsispirti pagundai ir parodyti vaikui, kad ji gali tai padaryti daug geriau. Lovą perkloti ji galės vėliau, kai to nematys mergaitė. Niekad nereikėtų atkreipti vaiko dėmesio į jo prastai paklotą užtiesalą. Motina galėtų prisidėti prie dukters atliekamo darbo padrąsindama, švelniai patardama, pavyzdžiui: „Kas būtų, jeigu tu vėl suvyniotum užtiesalus ir paskui tiestum po vieną?" arba: „Kas būtų, jeigu tu čia užklotum?" Kai prireikia keisti paklodes, mama gali pasiūlyti kloti lovą kartu ir pradėti savotišką žaidimą, bet ji privalo vengti kritikos. Geriau pasiūlyti pagalbą: „Dabar mes abi pakelkime čiužinio kampą ir paslėpkime po juo paklodės kraštą. Toliau kartu traukime paklodę iki lovos krašto. Laba diena, pone pakrašty" ir t.t. Šitaip mokymasis paverčiamas maloniu žaidimu. Ir nė žodžiu neužsimenama, kad Megė nežino, kaip tai daryti. Ir motina, ir duktė džiaugiasi dirbdamos kartu.

Ketverių metų Deividas lydėjo mamą pas kaimynę, kurios duktė Pati (aštuoniolikos mėnesių) žaidė kambaryje ant grindų. Mama pasiūlė: „Deividai, bėk ir pažaisk su Pati. Būk geras ir neerzink jos." Deividas truktelėjo pečiais ir nuėjo į kambarį, o moterys atsisėdo išgerti kavos. Nepraėjo nė pusvalandis, kai pasigirdo Pati cypimas. Moterys puolė į kambarį. Dei-

vidas stovėjo patenkintas ir spaudė prie krūtinės Pati lėlę. Mažylė garsiai verkė. Ant jos kaktos pamažu ryškėjo nedidelė raudona žymė. Mergaitės mama pribėgo prie dukters, pakėlė, apkabino ir pabučiavo. Deivido motina griebė sūnų ir ėmė barti: „Tu, šlykštus bernioke! Ką tu jai padarei? Atėmei lėlę ir dar trinktelėjai, ar ne? Kaip tu gali taip bjauriai elgtis? Dabar aš tau įkrėsiu.“ Ji užplojo pora kartu ir berniukas pravirko. Moteris tarė draugei: „Garbės žodis, aš tiesiog nežinau, ką daryti. Jis tiesiog niekšiškai elgiasi su jaunesniais vaikais.“ Draugė ramino Pati. Paniuręs Deividas žiūrėjo į savo mamą, kai ši bandė pralinksminti mergytę. Pati nusisuko ir pasislėpė už mamos. Mergaitės mama pasiūlė: „Eime, baigsime kavą. Nieko jai nenutiko. Aš ją palaikysiu“. Deivido mama pasisuko į sūnų ir tarė: „Tu toks bjaurus berniukas! Gėda skriausti už save mažesnius. Sėdėk ant šitos kėdės ir elkis gražiai arba vėl gausi lupti.“

Šis incidentas labai gyvas, emocingas, bet, turėdami galvoje šio skyriaus tikslą, kalbėsime tik apie drąsos atėmimą. Pirmas dalykas, kuris sumenkino ir taip menką Deivido savivoką, buvo išankstinis motinos nusistatymas, kad berniukas bus blogas. Perspėdami vaiką ir sakydami „būk geras berniukas“, mes norime pasakyti, jog tikimės, kad jis suvokia esąs blogas ir kad mes netikime jo ryžtu pasitaisyti. Be to, motina, liepdama neerzinti mažo vaiko, parodė, kokio blogo elgesio ji tikisi. Maža to, ji neskiria Deivido elgesio ir paties Deivido. Ji laiko sūnų išdykusiu ir blogu berniuku. Taigi berniuko nusistatymą stiprina motinos nuostata, nepasitikėjimas ir ištarti žodžiai. Deividas elgiasi taip nedraugiškai, nes jis netiki savo galimybe sulaukti teigiamo mamos dėmesio. Savo užimama vieta jis abejoja, išskyrus tuos atvejus, kai elgiasi kaip nepakenčiamas vaikas. Chuliganu tampa toks vaikas, kuris dėl atimtos drąsos įsitikina, kad savo stiprumą jis gali įrodyti tik naudodamas jėgą. Jis yra sumenkintas, bet nėra išdykęs ir blogas. Mes turime skirti tą, kuris daro, nuo jo veiksmų. Blogą elgesį turime laikyti klaidingu požiūriu, prie kurio privedė žlugdymas. Deivido motina prisideda prie įžeidimo labiau rūpindamasi nuskriausto mažo vaikelio šypsena.

Tokiu atveju labiausiai padėtume vengdami visų žlugdančių pastabų. Jos nieko „nemoko“. Paskatinti Deividą ir parodyti pasitikėjimą jo gali-

mybėmis žaisti su mergaite daug lengviau veiksmu nei žodžiais. „Eikime į kitą kambarį, o tu, jeigu nori, gali pažaisti su Pati.“ Tik tiek reikia ištarti, kad būtų pasitikėjimas. Atėjus į svečius Deivido motina galėjo leisti jam apsispręsti, ar jis nori žaisti su mergyte, ar sėdėti su mama. Kilus nesusipratimui, motina galėjo ramiai įeiti į kambarį, paimti sūnų už rankos ir pasakyti: „Man gaila, kad tu šiandien jautiesi toks susierzinęs. Jei neturi noro žaisti, eime namo“. Žinoma, šiuo atveju motina turi pasiaukoti ir atsisakyti malonumo paplepėti su drauge. Bet būtent toks elgesys galėtų „pamokyti“ Deividą: jeigu jis gražiai elgsis, jie čia galės ateiti dar kartą. Priešingu atveju ji gali sūnų palikti pas gimines ar kaimynus, galbūt tuomet jis elgsis kitaip.

Deivido motina, išvengusi visų šių žlugdymo veiksmų, būtų laimėjusi daug daugiau – būtų sūnų padrąsinusi. Galėdama laikyti berniuką mielu net nedraugiškai besielgiantį, ji padrąsina vaiką nesmerkdama blogo jo elgesio. Suteikdama teisę blogai elgtis, motina padaro jį atsakingą už tokį elgesį ir parodo, kad kaip tik jam teks kentėti dėl pasekmių. Siūlydama Deividui ateiti kitą kartą, kai jis bus pasiruošęs, ji rodo pasitikėjimą, kad jis pasikeis, geriau jausis ir norės žaisti.

Yra ir kitų būdų šiam incidentui išspręsti. Jie bus aptariami skyriuje apie kovą.

Abi moterys, rodydamos per didelį susirūpinimą įvykiu, daro blogą poveikį ir žlugdo Pati. Nedidelis guzas mergaitei nepadarė tokios žalos, kad motina audringai reaguotų, susijaudintų, paimtų ją ant rankų ir sukeltų šurmulį. Iš tokios situacijos Pati patiria, kad ji negali pakęsti net menkiausio skausmo ir kad ją tuoj pat reikia guosti. Taip stiprėja jos priklausomumas nuo motinos, o drąsa ir gebėjimas pačiai susidoroti nuvertinami. Ji lengvai gali išsiugdyti tokią nuostatą, kad ji – nuolat skriaudžiamas vaikas, priklausantis nuo kitų globos. Mūsų, suaugusiųjų, gyvenimas kupinas skausmų ir nepatogumų. Tai – gyvenimo dalis. Tol, kol vaikas neišmoks iškęsti skausmo, gumbų, susidūrimų ir nepatogumų, jis gyvens patirdamas rimtą negalią. Mes negalime vaiko apsaugoti nuo gyvenimo ir todėl privalome jį tam paruošti. Gailestis vaiką žlugdo labiausiai. Šiuo jausmu rodome vaikui didžiulį nepasitikėjimą jo galimybėmis. Laisvesnis Pati motinos požiūris padėtų mergaitei išmokti iškęsti skaus-

mą. Tai nereiškia, kad mes turime nusisukti ištikus nelaimei. Toks elgesys būtų beširdiškas! Viskas priklauso nuo to, kaip mes tai darome. „Aš gailiuosi, kad tu gavai guzą, bet skausmas tikrai sumažės, o gumbas kurį laiką bus.“ Užuot tuoj pat imdama Pati ant rankų, motina galėjo pasakyti, kad sutrenkimas buvo nedidelis. Ji galėjo mergaitę padrąsinti: „Tai nieko baisaus, brangioji. Guzas nedidukas“. Tokie žodžiai viską užbaigtų, nes Pati padėties žaibiškai pakeisti jau neįmanoma. Motina, skirdama ypač daug dėmesio, tik „stimuliuoja“ jos skausmą. Nuraminusi dukrelę ji galėjo padėti Pati sutvarkyti žaislus, atitraukti jos dėmesį ir suteikti galimybę pačiai išspręsti savo problemą. Mergaitė vienintelė nukentėjo ir pati turi nugalėti ne tik skausmą, bet ir draugiškos aplinkos praradimą bei menkavertiškumo jausmą. Jei motina suteiktų jai galimybę ir pasitikėtų ja, mergaitė greit atsigautų, įgytų drąsos ir galėtų savarankiškai išspręsti nemalonią situaciją.

Rachelė mokėsi siuvinėti. Ji atrodė laiminga ir susikaupusi. Patenkinta ir išdidi ji iškėlė rankšluostį ir žavėjosi savo darbu. Paskui Rachelė nunešė savo rankdarbį mamai ir paklausė, kaip geriau išsiuvinėti vieną sudėtingesnę vietų. „Šią saulutę siuvinėjo tinginė, Rachele. Tikrai, brangioji, pažiūrėk į savo dygsnius. Tikrai galėtum geriau! Jie per ilgi, netvarkingi. Ar nevertėtų jų išardyti ir pabandyti dar kartą? Tada tikrai bus nuostabu.“ Spinduliuojantis mergaitės veidas iškart apniuko. Ji atsiduso ir lūpų kampučiai ėmė virpėti. Ji tarė: „Dabar aš nieko daugiau nenoriu daryti. Geriau eisiu į lauką“.

Matant Rachelės pasitenkinimą ir pasididžiavimą savo darbu, motinos žodžiai veikia žlugdomai. Pasakymas „tu gali tai padaryti geriau“ niekad nepadrąsins. Šie žodžiai sako, kad to, kas padaryta, nepakanka. Tai, kas Rachelei atrodė nuostabu, motinai yra „netvarka“. Šitaip mergaitė žlugdoma. Siūlymas perdaryti tai, ką mergaitė padarė, visiškai netinkamas. Ji viską metė ir perėjo prie kažko kito. Motina galėjo lengvai nuspėti ištartų žodžių poveikį vaiko veide.

Labiau padėtų motinos pagalba ir parodymas, kaip ištaisyti blogus dygsnius, ir nuoširdus džiaugsmas dukters atliktu darbu. Pakaktų ištarti

keletą žodžių ir parodyti keletą gražesnių vietų: „Tai puiku, brangioji. Ir kaip gražiai tu čia išsiuvinėjai. Kai baigsi, mes jį pakabinsime vonioje". Taip motina kartu su Rachele džiaugtųsi rankdarbiu ir pripažintų šio darbo vertę. Parodydama tikslius, smulkius dygsnius, motina padrąsintų mergaitę tęsti darbą ir siekti geresnių rezultatų. Ką nors kurti mes galime tik remdamiesi stiprumu, bet ne silpnumu. Gražūs dygsniai – stiprybė. Reikėtų atkreipti Rachelės dėmesį į gerą jos darbą.

Vaiko skatinimui siekti naujos patirties kartais prireikia daug tėvų drąsos.

Septynmetis Petras gavo savo pinigus ir norėjo nusipirkti lėktuvo modelį, kurį jis matė prekybos centro parduotuvėje. Jam motina pasakė: „Dabar, Petrai, aš negaliu nuvežti tavęs į parduotuvę. Važiuosime rytoj". Berniukas pasiūlė: „Aš galiu važiuoti savo dviračiu". Motina atsakė: „Tu niekad nevažiavai į miestą dviračiu ir gerai žinai, kiek ten daug transporto". „Aš galiu savimi pats pasirūpinti, mama. Daug vaikų ten važinėja dviračiais ". Mama susimąstė. Ji prisiminė prie parduotuvės virtinę išrikiuotų dviračių, į kuriuos dažnai atkreipdavo dėmesį, taip pat bandė įsivaizduoti ir transporto maišatį. Pagaliau moteris žinojo, kad sūnus kasdien į mokyklą važiuodavo dviračiu ir elgdavosi labai gerai. „Gerai, brangusis. Važiuok ir pirk savo modelį", – tarė ji. Petras laimingas išlėkė lauk. Motina bandė atsikratyti neramių minčių, bet mąstė: „Jis toks mažas." Maždaug po valandos Petras įlėkė į namus su paketu ir šūktelėjo: „Žiūrėk, mama, aš jį gavau." „Aš laiminga, Petrai. Dabar tu jau gali pats apsipirkti. Tai nuostabu, ar ne?" – nusišypsojo moteris.

Nors Petro mama jaudinosi, bet suprato, kad berniukui reikia savarankiškumo. Ji nugalėjo savo baimę ir parodė pasitikėjimą, kad sūnus susidoros ir dviračiu važiuos atsargiai. Berniukas į pasitikėjimą reagavo teigiamai. Paskui to motina pripažino jo pastangas. Pagaliau ji garantavo jam nepriklausomybę, pažadėdama ir toliau leisti pačiam vykti į parduotuvę.

Šešerių metų Markas, beje, kaip ir visad, blogai susisegė megztinį. Kurį laiką motina nekreipė į tai dėmesio, bet vieną dieną pasakė: „Markai, aš

turiu idėją. Pabandyk segtis nuo apatinės sagos, kurią tu gerai matai." Patenkintas netikėtu pasiūlymu Markas taip ir padarė. Berniukas tiesiog švytėjo iš laimės, kai iki pat viršaus gražiai ir tvarkingai užsisagstė visas sages. Kita vertus, mama šio būdo sėkmę prisiminė spręsdama kitą problemą. Markas savo pižamą nuolat kabindavo drabužių spintoje. Ant kablio jis užkabindavo apatinę pižamos dalį, ir ji greitai nukrisdavo. Kartą mama patarė: „O kas būtų, jei tu paimtum už elastinės dalies ir prieš kabindamas papurtytum?" Markas pamąstė, pakėlė nukritusį drabužį, pakratė jį ir pakabino ant kablio. Pižama laikėsi! Markas šypsodamasis tarė: „Labai gerai".

Marko motina rado būdą padrąsinti sūnų, sugebėjo nepasakyti, kad anksčiau jis elgėsi klaidingai. Ji žinojo neramų sūnaus būdą ir troškimą ieškoti naujovių. Markas iškart galėjo išvysti rezultatus, ir motinai neprireikė jam nurodinėti. Jos padrąsinanti šypsena ir vylingas mirktelėjimas sakė, kad ji džiaugiasi sūnaus sugebėjimais.

Šie pavyzdžiai padeda įrodyti padrąsinimo svarbą ir atskleidžia kai kuriuos sunkumus, kuriuos mes patiriame iš nežinojimo. Padrąsinimas yra toks svarbus, tad apie jį mes itin dažnai kalbėsime šioje knygoje. Žinoma, vienas padrąsinimas negali duoti ilgalaikio efekto. Šito mes negalime tikėtis. Norėdami iš tikrųjų pakeisti klaidingai susivokiantį sužlugdytą vaiką, turime nuolat stengtis.

Padrąsinti pagyrimu reikia labai atsargiai. Šis būdas gali būti pavojingas, kaip, pavyzdžiui, Džordžo atveju. Jeigu vaikas pagyrimą suvokia kaip atlyginimą ar apdovanojimą, tokiu atveju jo nebuvimas jį žeidžia. O jei vaikas neginamas už tai, ką jis daro, jam atrodo, kad viskas nesiseka. Toks vaikas dirba daugiau, tikėdamasis gauti atlygį, o ne skatinamas vien pasitenkinimo už savo įneštą indėlį. Todėl dažnai girdami galime pradėti vaiką žlugdyti, nes tai stiprina klaidingą vaiko įsitikinimą: jeigu jis neginamas, vadinasi, jis – bevertis. Geriau griebtis paprasčiausių įvertinimų ir pasakyti: „Aš džiaugiuosi, kad tu tai gali!", „Kaip puiku!", „Aš tikrai vertinu tai, ką tu padarei!", „Matai, tu gali tai padaryti."

Savo meilę tėvai geriausiai parodo nuolat padrąsindami ir skatindami savarankiškumą. Šitai reikia pradėti nuo gimimo ir daryti per visą vai-

kystės laikotarpį. Tikėdami ir pasitikėdami vaiku kiekvienu momentu mes atliekame tarsi misiją. Toks požiūris padeda mums spręsti visas kasdienes problemas ir įveikti sudėtingas situacijas, atsirandančias vaikystėje. Vaikui reikia drąsos. Padėkime jam šį jausmą išsiugdyti ir išsaugoti.

Baigdami šį skyrių, norėtume tėvus padrąsinti. Skaitydami šią knygą, jūs rasite daug vietų, kur mes pateikiame naudingų patarimų. Kartu mes rodome ir klaidas, kurias jūs – tėvai – darote. Nesuvokę savo klaidų negalime eiti į priekį. Praktiškai parodydami vaikų auklėjimo klaidas, su kuriomis susiduriame kasdien, mes jokiu būdu nekritikuojame ir nesmerkiame šiandienių tėvų. Dažniausiai jie esti aplinkybių, kurių neįmanoma kontroliuoti, aukos. Mes norime padėti ir pasiūlyti keletą būdų, galinčių apsaugoti nuo šių dienų sunkumų. Mes tikrai nenorime užversti dar didesnės naštos ant suglumusių ir sugniuždytų tėvų pečių.

Be abejo, taip pat negalima pervertinti tėvų drąsos. Kaip tai svarbu, įrodinėti neverta. Kai jūs nusiminęs ar apniktas minties „aš viską padariau ne taip“, turite iškart prisipažinti, kad tai – jūsų drąsos praradimo simptomas. Tokiu atveju atkreipkite dėmesį į galimybę „akademiškai“, blaiviai, tarsi iš šalies svarstyti, ką įmanoma padaryti, kad padėtis pagerėtų. Jeigu jūs pritaikote naują „techniką“ ir ji „suveikia“, džiaukitės. Jeigu negalite nieko pakeisti, grįžtate prie blogų įpročių, nepriekaištaukite sau. Jūs turite nuolat save padrąsinti, o šitai daryti reikia turint pakankamai „drąsos“. Prisiminkite tą laiką, kai jums pasisekdavo, ir bandykite vėl. Kabinimasis į klaidas atima iš jūsų drąsą. Atminkite: nieko nepasieksite silpnumu, o viską įveiksite stiprybe. Susitaikykite su mintimi, kad jūs negalite išvengti klaidų, ir priimkite jas neprarasdami asmeninės vertės jausmo. Tai neabejotinai padės drąsinant save. Svarbiausia atsiminkite, kad mes dirbame ne dėl tobulumo, o tik dėl pagerinimo. Atkreipkite dėmesį į mažiausią poslinkį ir pajusite pagerėjimą, atsipalaiduokite, stiprinkite savo tikėjimą dar didesnio pagerinimo galimybe. Šioje knygoje taikyti pateiktus principus reikės daugiau laiko. Jūs negalite visko įvykdyti iš karto. Kiekvienas, kad ir menkiausias pagerėjimas, yra žingsnis į priekį. O tai – naujo padrąsinimo šaltinis.

Klaidingi vaiko tikslai

Motina rašė laišką. Trejų metų Džoisė, kuri žaidė ant grindų, staiga pašoko, puolė prie mamos ir paprašė apsikabinti. Motina sutiko ir paskui paklausė: „Kodėl neįdedi lėlės į vežimėlį ir nepavėžini?" Mergytė atsakė: „Aš noriu, kad tu su manimi pažaistam!" „Truputį palauk, Džoise, dabar aš turiu baigti laišką", – atsakė mama. Mergaitė lėtai nuėjo prie savo žaislų. Po kelių minučių ji paklausė: „O dabar ar gali pažaisti, mama?" „Dar ne, brangioji," – pasigirdo šaltas mamos atsakymas. Keletą minučių tvyrojo tyla. „Mama, aš turiu eiti į miegamąjį." „Gerai, eik." „Bet aš negaliu pasikloti lovos." „Aišku, kad gali", – atsakė mama, pažiūrėjusi į dukterį, o paskui pridūrė: „Tu jau didelė mergaitė, tu žinai." Mergaitė nedrąsiai prašė toliau. „Gerai, brangioji. Šį kartą aš tau padėsiu." Džoisė išėjo iš kambario, o mama sėdo toliau rašyti laišką. Dabar mergaitė vėl grįžo prašydama pagalbos – reikėjo keisti užvalkalus. Mama padėjo dukrai ir grįžo prie stalo. Keletą minučių buvo ramu, kol Džoisė paklausė: „Ar dabar gali pažaisti?" „Po kelių minučių, brangioji." Greit mergaitė priėjo prie mamos, apkabino jos kelius ir tarė: „Aš tave myliu, mama". Mama atsakė: „Aš taip pat tave myliu", ir apkabino dukterį. Džoisė nuėjo žaisti. Mama baigė rašyti laišką ir pradėjo žaisti su dukrele.

Atrodytų, kad šiame pavyzdyje parodyta kantri, mylinti mama ir jos geri santykiai su vaiku. Kodėl mes tai aprašėme? Gerai įsižiūrėkime į motinos ir vaiko elgesį.

Ką daro Džoisė? Ji saldžiai ir žavingai reikalauja pastovaus dėmesio. Jos elgesys sako: „Jei tu į mane nekreipsi dėmesio, aš esu niekas. Aš randu vietą tik tada, kai tu su manimi bendrauji.“

Vaikas nori priklausyti. Kai viskas vyksta gerai ir vaikas nepraranda drąsos, jis nekelia problemų. Vaikas daro tai, ko reikia tam tikromis aplinkybėmis, ir įgyja priklausymo jausmą būdamas naudingas ir dalyvaudamas šeimos gyvenime. Bet jeigu jis praranda drąsą, jo priklausymo jausmas yra ribotas. Vaiko norai dalyvauti grupėje kinta, ir jis pradeda desperatiškai stengtis save realizuoti per kitus. Visas jo dėmesys sutelkiamas būtent į šį tikslą, ir jis tai daro maloniai arba blogai elgdamasis, nes, šiaip ar taip, vaikas turi rasti savo vietą. Žinomi keturi „klaidingi tikslai“, kurių toks vaikas gali siekti. Norėdami vaiką pastūmėti į konstruktyvų socialinės integracijos kelią, privalome suprasti tuos klaidingus tikslus.

Perdėto dėmesio troškimas yra pirmas klaidingas tikslas, kurio siekia vaikas, iš kurio atimta drąsa, norėdamas susikurti priklausymo jausmą. Veikiamas klaidingos prielaidos, kad jis kažkokią reikšmę įgyja tik būdamas dėmesio centre, vaikas gerai išmoksta patraukti dėmesį ir tuo naudojasi. Toks vaikas gali būti žavingas ir iškalbus, malonus ir perdėtai kuklus. Tačiau kad ir koks jis būtų malonus, jo tikslas yra laimėti daugiau dėmesio, nei dalyvauti.

Iš mūsų pavyzdžio atrodo, kad Džoisė nori dalyvauti. Ji geidžia, kad mama žaistų su ja. Iš ko mes sprendžiame, kad mergaitė blogai elgiasi? Atsakyti labai paprasta. Dalyvavimas apima bendradarbiavimą, kaip to reikia esamai situacijai. Savimi pasitikintis drąsus vaikas supranta, kad motinai reikia daryti dar kažką, o ne vien tik žaisti su juo. Džoisė mano kitaip. Ji galvoja, kad motina, užsiėmusi kažkuo kitu, ją pamiršta. Mergaitė įsitikinusi, kad ji savo padėtį gali užimti tik gaudama visą dėmesį.

Vaikas, savo žavesiu negavęs dėmesio, pradės trukdyti. Jis gali verkšlenti, erzinti, dykinėti, teplioti sienas, išlieti pieną arba bandyti dar tūkstantį būdų dėmesiui pritraukti. Bent jau kai tėvai apie jį šokinėja, vaikas gerai supranta, jog jie žino, kad šiuo metu jis yra čia. Toks vaikas save suvokia klaidingai. Pasiduodami perdėtiems vaiko dėmesio reikalavimams, mes tik sustipriname šį klaidingą savęs suvokimą ir įsitikinimą, kad toks būdas padės jam sukurti trokštamą priklausymo jausmą.

Žinoma, vaikams reikia mūsų dėmesio, mūsų pagalbos, mokymo, užtarimo ir meilės. Bet jeigu patys stebėdami suvokiame, kad vaikai savo pastangomis tiesiog primena apie jų trokštamą ir pastovų per didelį dėmesį, galime būti visiškai tikri, kad vaikai iš mūsų tik to ir nori ir kad taip išryškėja jų klaidingas būdas rasti savo vietą.

Iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti, kad sunku atskirti reikalingą dėmesį nuo perdėto. Paslaptis glūdi sugebėjimuose atskirti poreikius pagal susiklosčiusią situaciją. Dalyvavimui ir bendravimui reikia, kad kiekvienas šeimos narys būtų labiau situacijos centre, o ne pats taptų centru. Savo protu tėvai gali žengti žingsnį atgal ir stebėti, ką vaikas daro. Jeigu veiksmas ir reakcija neatitinka situacijos reikalavimų, kaip tai parodyta Džoisės atveju, matyt, vaikas reikalauja perdėto dėmesio. Dažnai neįsisąmonintus vaiko ketinimus matome iš savo reakcijos. Kadangi du žmonės bendrauja veikiami pasąmonės, mes tiesiog „natūraliai" atsakome į vaiko norus. Suvokdami tarpusavio sąveiką ir išsiugdydami gebėjimus ją paaiškinti, mes perkeliame tai į sąmonės lygį ir randame būdų įvykiams pakeisti arba vaikui pasiūlyti savo kryptį.

Penkiametė Pegė žiūrėjo televizorių. Tris kartus jai buvo priminta, kad jau laikas eiti miegoti. Kiekvieną kartą, kai motina tai sakydavo, Pegė verkšleno ir prašė leisti pabūti tol, kol baigsis „ši programa". Motina nusileido, nes tai buvo iš tiesų gera laida. Šiai pasibaigus, mama liepė mergaitei eiti miegoti, bet Pegė nepakluso, perjungė kanalus ir vėl įsitaisė prie televizoriaus. Įėjo mama ir tarė: „Pege, tai yra būdas neiti miegoti. Eik į lovą, būk gera mergaitė." „Ne!" – atšovė Pegė. Motina pasilenkė prie jos ir piktai pasakė: „Aš sakiau tau eiti miegoti. Pirmyn!" „Mama, aš noriu žiūrėti..." „Ar nori gauti pylos?" – pertraukė motina ir išjungė televizorių. Pegė tuoj puolė į ašaras ir sušuko: „Niekinga senė!" Pašokusi duktė norėjo įjungti televizorių, bet mama griebė ją už rankos, pliaukštelėjo ir jėga ištempė iš kambario. „Man jau užtenka, brangioji panele. Greit į lovą! Skubiai nusivilk drabužius!" Neklausydama Pegė rėkė ir krito veidu ant lovos. Motina išėjo iš kambario sukrėsta. Po dvidešimt minučių ji grįžo pažiūrėti, kas vyksta, ir rado mergaitę apsirengusią ir sklaidančią knygą. Visiškai išsekusi motina prilupo dukrą, nurengė ir paguldė į lovą.

Visų pirma Pegė žinojo, kad buvo laikas eiti miegoti. Bet, atsisakydama paklusti ir prašydama leisti ilgiau pasilikti, ji metė iššūkį motinos autoritetui. Todėl motina, neprieštaraudama ir leisdama mergaitei pasilikti, tik patarnavo jos tikslams. Atrodė, kad Pegė savo elgesiu sakė: „Mano reikšmė yra ta, kad aš priverčiu tave daryti tai, ko noriu aš.“ Įsiteikdama mamai, kad leistų jai ilgiau pasilikti, ji pasiekė tai, ko norėjo. Pegė puikiai parodė savo sugebėjimus laimėti.

Taigi kova dėl valdžios – antras klaidingas tikslas, kuris paprastai atsiranda, kai tėvai kurį laiką jėga bando nevykdyti vaiko reikalavimų skirti daugiau dėmesio. Tuomet vaikas nusprendžia pasitelkti jėgą ir nugalėti tėvus. Jį skatina nepaprastas pasitenkinimas atsisakyti daryti tai, ko nori tėvai. Toks vaikas pajunta, kad sutikęs su reikalavimais ir pasidavęs stipresnei jėgai, jis praras savo vertės jausmą. Baimę, kad didesnė jėga pavergs, kai kurie vaikai suvokia kaip žlugdančią realybę, kuri skatina demonstruoti savo jėgą.

Kai motina, pasibaigus laidai, vertė Pegę eiti miegoti, jos abi įsitraukė į kovą dėl valdžios. Vėlesni įvykiai parodė, kaip kiekviena iš jų bandė demonstruoti savo valdžią. Kiekvieną kartą, kai motina nusimindavo ir pliaukštelėdavo Pegei, ji pripažindavo mergaitės pergalę. Įžeidimas ar bausmės skausmas – tinkama kaina už pergalę. Motinos pasimetimas ir iš to atsirandantis pralaimėjimas yra tai, ką mes, tėvai, darome pasijutę visiški bejėgiai ir praradę savitvardą. Mūsų elgesys sako: „Aš neturiu nieko, išskyrus dydį ir jėgą.“ Vaikai tai jaučia ir tuo naudojasi. Ar atsimenate tokių momentų, kai jūs, privertę tėvus visiškai pasimesti ir pasiduoti, viduje džiūgavote, nors iš tiesų liejote graudžias ašaras ir aimanavote?

Baisi klaida yra bandymas nugalėti vaiką, kuris tiesiog beatodairiškai siekia valdžios. Tai – bergždžios pastangos. Mūšyje, kuris tampa nuolatinis, vaikas išsiugdo naujų jėgos naudojimo įgūdžių ir randa svarbesnių priežasčių, o neparodęs savo jėgos, jis jaučiasi bevertis. Šis besiplečiantis procesas gali sukelti tokią vaiko būseną, kad pasitenkinimą jis pajus tik pirmaudamas ar būdamas tikras tironas.

Mūsų visuomenėje kovos dėl valdžios problema tampa vis svarbesnė, nes pamažu kinta mūsų lygybės suvokimas. Apie tai mes kalbėsime

šešioliktame skyriuje. Dabar pakanka gebėti pripažinti, kad dėl valdžios kovojama tada, kai tėvai ir vaikai nori parodyti vieni kitiems, kurie iš jų valdo.

Vienas iš pagrindimų skirtumų tarp dėmesio reikalavimo ir jėgos demonstravimo yra vaiko elgesys tuomet, kai reikalaujama pasitaisyti. Norėdamas tik daugiau dėmesio, vaikas nustos blogai elgtis vos išgirdęs tokį reikalavimą. Bet, jeigu jis turi tikslą demonstruoti jėgą, toks reikalavimas tik sustiprins jo blogą elgesį. Šį skirtumą atskleidžia Džoisės ir Pegės pavyzdžiai.

> Mama dirbo virtuvėje, o tėtė – rūsyje. Penkiametis Rojus ir trejų metų Alenas žaidė svetainėje. Staiga Alenas garsiai suriko. Tėvai puolė į kambarį ir rado Aleną, susigūžusį kampe ir verkiantį. Rojus dar laikė degantį žiebtuvėlį po brolio ranka. Tėvų reakcija „pakenkė", bet Rojui pasisekė sužaloti brolio ranką.

Trečias klaidingas tikslas formuojasi, kai stiprėja kova dėl valdžios. Tėvai ir vaikas, įsitraukdami į kovą dėl valdžios ir bandydami pavergti kitą, gali paskatinti keršto jausmus ir atsakomuosius veiksmus. Nuviltas vaikas gali siekti revanšo – vienintelio būdo pasijusti reikšmingam ir svarbiam. Jis įsitikinęs, kad tėvai jo dabar negali pamėgti ir jis neturi jokios įtakos, jėgos. Vienintelė jo reikšmė – daryti žalą kitiems. Be to, tokiu atveju reikšminga ir kitų daroma žalajam pačiam. Taip klaidingu vaiko tikslu tampa atsakomieji veiksmai ir kerštas. Rojus, visiškai nusivylęs pastangomis užimti savo vietą, mano esąs blogas, nemėgstamas berniukas. Kadangi jo elgesys yra toks nepriimtinas, jam pasiseka šituo įtikinti kitus. Dažniausiai vaikas, kuriam labiausiai reikalingas padrąsinimas, gauna jo mažiausiai. Tai sudaro pagrindini vaiko suvokimą ir priimtinumą, kadangi jis pats turi sau padėti ir iš naujo atrasti savo vertę. Bausdami Rojų, tėvai tik dar kartą įrodo, kad jis blogas. Jie skatina sūnų blogai elgtis, provokuoja ir taip verčia imtis tolesnių atsakomųjų veiksmų, daryti žalą kitiems.

Ketvirtojo tikslo griebiasi tik visiškai nuviltas vaikas. Jis bando parodyti savo nevykėliškumą.

Aštuonerių metų Džonui nesisekė mokykloje. Mokytoja berniuko motinai pasakojo, kad jis labai blogai skaito, prastai mokosi ir ateityje neturi perspektyvų. Kad ir kiek vaikas stengiasi, kad ir kiek mokytoja padeda, geresnių rezultatų pasiekti nepavyksta. Mokytoja paklausė: „Kiek Džonas padeda namie?“ „Aš jo nebeprašau ką nors daryti namuose, – atsakė mama. – Jis nenori nieko daryti, o jei ką ir daro, pasirodo toks nevykėlis ir daro viską taip blogai, kad aš jo neprašau.“

Visiškai sužlugdytas, nuviltas vaikas atsisako visko. Berniukui atrodo, kad jam niekas nepasiseks, ar tai būtų naudinga ar nenaudinga. Jis tampa bejėgis ir naudojasi savo bejėgiškumu, perdėtai sureikšmina bet kokį tikrą ar įsivaizduojamą silpnumą ir trūkumą, vengia atlikti bet kokius uždavinius, kuriems nepasisekus jis patektų į dar keblesnę padėtį. Atrodantis kvailas vaikas dažnai būna vaikas, iš kurio atimta drąsa, o savo „kvailumu“ jis stengiasi prisidengti, vengdamas bet kokių pastangų. Atrodo, kad toks vaikas tiesiog sako: „Jeigu aš ką nors bandysiu daryti, iškart pamatysite, koks aš nevykėlis. Geriau palikite mane ramybėje.“ Tokia būtybė neprašo kitų padėti, ji tiesiog visko atsisako. Kai tik motina suvokia sakanti: „Aš pasiduodu. Nėra jokios prasmės ko nors jo prašyti“, neabejotinai rodo, kad šis jausmas atitinka būtent vaiko norus. Tai reiškia tą patį, ką ir vaiko žodžiai: „Atsisakyk, mama. Nėra jokios prasmės. Aš esu beviltiškas nevykėlis. Palik mane ramybėje.“ Vaiko nuomonė apie save, žinoma, yra klaidinga; ją suformavo daug patirtų nesėkmių, iškėlusių jam neįveikiamų kliūčių. Taip vaikas prarado drąsą. Bet nė vienas vaikas nėra bevertis!

Žinodami šiuos keturis pasitaikančius klaidingus tikslus, skatinančius vaiką blogai elgtis, mes turime veikimo galimybių. Jokiomis aplinkybėmis neišloštume pasakę vaikui apie klaidingus jo spėjamus tikslus. Tai gali itin pakenkti. Psichologines žinias dažnokai pritaikome savo veiksmams, bet tai negali būti žodžių srautas kovojant su vaiku. Iš tikrųjų jis net nežino savo tikslo. Kas nors gali vaikui atskleisti nesuvokiamą jo tikslą. Tačiau tai daryti turėtų profesionaliai paruošti asmenys. Tėvams padėti galėtų įvairios psichologinės studijos, patarimų centrai ar asmeniniai vizitai pas specialistus. Taip pat reikėtų paskaityti daugiau teorinių knygų apie vai-

ko psichologiją. Tai, ką mes bandome pasiūlyti, yra tik kasdienių dalykų aiškinimas, t. y. tam tikra pagalba išvargusiai motinai, kuri visų pirma turi atskleisti savo galimybes, norą padėti vaikui, jei ji žino, kaip su vaiku elgtis. Kuo daugiau tėvai mokosi pažinti savo vaiką, tuo daugiau jie gali jam padėti keistis, geriau suvokti teisingesnį gyvenimą, supančią aplinką ir priimti socialines vertybes, kurių reikia harmoningam bendradarbiavimui ir patenkinamam problemų sprendimui.

Bausmė ir atpildas

Motina stebėjosi tokia neįprasta tyla ir nutarė patikrinti. Ji rado dvejų su puse metų Aleksą, kišantį tualetinį popierių į klozetą. Jau keletą kartų Aleksas gavo lupti dėl to, kad šitaip užkimšdavo tualetą. Įtūžusi motina suriko: „Kiek kartų aš galiu tave lupti?“ Ji griebė sūnų, numovė kelnes ir prikūlė. Tą patį vakarą tėvas vėl rado užkimštą tualetą.

Kodėl Aleksas, tiek kartų luptas už tą patį, tęsia savo blogus darbus? Ar jis per mažas šitai suprasti? Visai ne. Berniukas gerai žino, ką daro. Jis tyčia visą laiką elgiasi blogai. Aišku, jis nežino, kodėl taip daro! Bet jo elgesys tai paaiškina. Tėvai sako: „Ne, negalima!“ Jis savo elgesiu kalba: „Aš jums įrodysiu, kad aš tai galiu. Nesvarbu, ką jūs man darysite!“

Jeigu bausmė galėtų Aleksą priversti neužkimšti klozeto, pakaktų vienos pylos ir tai duotų rezultatų. Pakartotiniai lupimai nepadarė didelio įspūdžio. Kur slypi klaida?

Pirmame skyriuje aptarėme mūsų socialinio klimato pokyčius, kurie padėjo geriau suvokti demokratiją kaip gyvenimo būdą. Į demokratijos sąvoką įeina lygybė, todėl tėvai nebegali vaidinti „autoriteto“ vaidmens. Autoriteto sąvokai priklauso ir dominavimas: vienas individas turi teisę valdyti kitą. Tarp lygių būtybių tokio dominavimo negali būti. Dominavimą, jėgą, valdžią turi pakeisti įtaka, poveikio būdas, paremtas lygybe.

Bausmė ir atpildas ateina tiesiai iš autokratinės socialinės sistemos, kurioje autoritetas, užimdamas dominuojančią padėtį, turėjo privilegiją pagal poreikius skirti apdovanojimų ar bausmių. Valdančiojo privilegija leido spręsti, ką apdovanoti, o ką bausti. Ir kadangi autokratinė socialinė sistema rėmėsi tvirta vyraujančia jėga, tokie sprendimai buvo priimtini kaip gyvenimo dalis. Vaikas stebėjo, laukė ir tikėjo, kad ateis laikas, kai jis taps privilegijuotu suaugusiuoju. Dabar pasikeitė visa mūsų socialinė struktūra. Vaikas užėmė tokią pat socialinę padėtį kaip suaugusieji (šią lygybės koncepciją sunku įsisąmoninti. Nepaisant lygybės įteisinimo, mes neturime tradicinės sampratos, kas tai yra. Mes ieškome išskirtinių požymių, kurie vieną individą daro žemesnį ar aukštesnį už kitą, nors tokie vertinimai jau paseno). Taigi nebegalime džiaugtis savo aukštesne padėtimi. Mūsų valdžia vaikui pranyko, ir jis tai žino. Vaikas nepripa-žįsta mūsų aukštesnės valdžios.

Turime suprasti, kad bandymai primesti savo valią vaikui yra beprasmiški. Jokios bausmės neprivers ilgą laiką būti nuolankiam. Šiandien vaikas sutinka iškęsti bet kokią bausmę, kad tik įrodytų savo „teises“. Sumišę ir priblokšti tėvai veltui tikisi, kad galų gale bausmė duos rezultatų, nesuprasdami, kad tokiais metodais jie nieko nepasieks. Bausdami geriausiu atveju jie gali pasiekti tik laikinų rezultatų. Be abejonės, kartojama ta pati bausmė neveikia.

Baudimas tik padeda vaikui išsiugdyti didesnę priešinimosi ir paniekos jėgą. Mažasis Aleksas kaip tik pradėjo grėsmingą paniekos ir priešinimosi kelią.

Šešiametė Suzana visą rytą elgėsi bjauriai ir atsisakė pusryčiauti. Dėl to, kad Suzana pešėsi su savo ketverių metų sesute, pusvalandžiui motina nusiuntė ją į savo kambarį. Mergaitė išrovė gėles. Motina aprėkė ją ir pagrasino prilupti. Neklaužada pririšo kaimyno katę prie pakabos ir vos jos nepasmaugė. Motina privertė Suzaną sėdėti ant kėdės virtuvėje. Pagaliau mergaitė ant grindų išpylė jai priešpiečiams padėtą pieną. Tuomet motina nutempė ją į kambarį, gerai prilupo ir paliko iki vakaro. Po valandos buvo visiškai tylu. Motina manė, kad mergaitė užmigo, bet nusprendė pažiūrėti. Įėjusi į kambarį, motina baisiausiai išsigando – Suza-

na juostomis sukarpė kambario užuolaidas. Motina suriko: „Oi, Suzana! Ką man su tavim daryti?“

Savo drąsos praradimą Suzana slepia po išorišku „drąsos“ demonstravimu. Jos elgesys sako: „Bent jau tu žinai, kad būdama bloga aš kažką sugebu.“ Kai motina griebėsi tai vienos, tai kitos bausmės, pagaliau Suzana apie savo elgesį pasakė: „Jeigu tu turi teisę mane skriausti, aš turiu teisę tau kenkti!“ Šitai patvirtino baisūs atsakomieji veiksmai. Juo labiau motina baudžia, juo pikčiau atsako dukra. Tokios yra bausmių pasekmės. Nelaimei, vaikas yra daug atsparesnis negu suaugusieji. Savo tėvus jis gali pranokti visais atžvilgiais. Rezultatas būna toks, kad tėvai praranda kantrybę ir nusiminę šaukia: „Aš nežinau, ką daryti!“

Bausmę ir autoritarinį reikalavimą „klausyk manęs, arba...“ turi pakeisti tarpusavio pagarba ir bendradarbiavimas. Vaikas, net ir palypėjęs aukštyn, nėra mokytas ir pasiruošęs priimti naujoves. Jam dar reikia vadovauti ir pastūmėti jį reikiama linkme. Geras vadovas savo sekėjus įkvepia ir skatina veikti atsižvelgiant į situaciją. O tai turi daryti tėvai. Vaikui reikia mūsų vadovavimo. Jis tai priims, jeigu žinos, kad mes jį gerbiame ir laikome lygiaverte būtybe, turinčia lygias teises ir galinčia savarankiškai spręsti, ką daryti. Mušdami vaiką, labiausiai žeidžiame jo orumą, beje, ir tėvai turi mažai orumo, jei prilupę vaiką jaučiasi kalti.

Mes, tėvai, turime išmokti vaiką skatinti ir tam naudoti efektyvesnius metodus, elgtis taip, kad jis norėtų paklusti reikalavimams. Galime sukurti tarpusavio pagalbos atmosferą ir suteikti vaikui galimybę išmokti, kaip patogiai ir laimingai gyventi. Turime sugalvoti tokių mokymo situacijų, kad nei prieš vaiką, nei prieš save neprarastume pagarbos. Visa tai galime padaryti nedemonstruodami jėgos, nes rodoma jėga ir valdžia skatina priešintis ir žlugdo vaikų auklėjimo tikslus.

O jei mokydamiesi naujų vaikų auklėjimo metodų būtume išprovokuoti nubausti ir prilupti savo atžalą, turime garbingai prisipažinti, kad nesuvaldėme savo jausmų ar nusivylimo, ir nebandyti ramintis, kad nubaudėme vaiką „jo paties labui“. Tokiu atveju galime pripažinti, kad vaikas tikrai „prisiprašė“ diržo. Provokuojamu elgesiu jis siekia įrodyti, kad yra „blogas“, arba nori įtraukti mus į kovą dėl valdžios ir atsakyti į

ankstesnes „neteisybes". Bausdami mes nesąmoningai vykdome vaiko ketinimus, t. y. pakliūvame į jo spąstus. Problema yra ta, kad mes nesame tobuli. Retkarčiais elgiamės kaip „paprasti mirtingieji", o ne kaip auklėtojai. Tikrai verta pasijuokti iš savo netobulumo ir toliau ieškoti konstruktyvesnių auklėjimo būdų. Privalome turėti drąsos pripažinti savo netobulumą. Kai vaikas mus nuolat nugali, mes, jį prilupę, trumpam patiriame pergalę ir neturime dėl to jaustis kalti. Mūsų kaltės jausmas – per didelė, „nesveika" prabanga. Tokiais atvejais mūsų jausmai teigia: „Taip, aš jam pliaukštelėjau. Man atrodo, kad aš taip pasielgiau be reikalo. Bet tol, kol jaučiuosi kaltas, iš tikrųjų nesu blogas tėvas." Nors ir keista, atviras prisipažinimas – „Aš jam pliaukštelėjau, bet jis buvo vertas. Žinau, kad toks auklėjimo metodas yra beprasmis, bet aš pasijutau geriau. Dabar aš galiu sudėti viską į krūvą ir žingsniuoti toliau", labai mus padrąsina ir sustiprina jausmą, kad mes galime patys įveikti sunkumus, kuriuos kelia vaikas.

Aštuonerių metų Bilui mama davė aštuonis dolerius ir paprašė nueiti į duonos parduotuvę, o ji nuėjo į mėsos krautuvę. Kai jie vėliau susitiko, mama paprašė grąžos. Berniukas suniurnėjo: „Kam tau grąža?" „Kaip tai, Bilai! Man jos reikia." Bilas piktai pažėrė grąžą motinai ir burbtelėjo: „Aš tau padariau paslaugą, ar ne?" Priblokšta motina žiūrėjo į sūnų. „Taip, tu man padarei paslaugą", – pagaliau sutiko ji. Eidamas prie automobilio Bilas akivaizdžiai rodė savo nepasitenkinimą.

Vaiko apdovanojimas už gerą elgesį yra toks pat žalingas, kaip ir bausmė. Šitaip rodoma nepagarba. Mes menkesnius už save „apdovanojame" už paslaugas ir gerus darbus. Lygiaverčiai asmenys, kuriems būdinga tarpusavio pagarba, darbą atlieka todėl, kad jis reikalingas, ir pasitenkinimą kuria dviejų asmenų, kartu atliekančių darbą, harmonija, kaip Bilo ir jo mamos atveju. Bet Bilas nesuvokė, kad jo mažas darbelis prisidėjo prie šeimos gerovės. Jo dėmesys buvo sutelktas tik į save. Jis pasipiktino, kai jo idėja „kas man už tai" pavirto „nieku". Koks smūgis! Ir koks ribotas Bilo požiūris! Jo įgimtą socialinį poreikį nustelbė klaidinga nuomonė, kad jis savo vietą randa tik gaudamas atpildą. Tik šitaip jis įgyja savo priklausymo jausmą.

Du vyresni moksleiviai kalbėjosi koncerto pertraukos metu. Vienas iš jų tarė: „Marija, atrodo, gerai atliko Debiusi“. „Oi, tai ne jos nuopelnas“, – paprieštaravo kitas ir tęsė: „Ar tu žinai, kad motina moka jai už repeticijas?“ „Juokauji!“ „Visai ne. Marija pati sakė, kad visą vasarą ji repetuodavo po 8 valandas per dieną ir šitaip galėjo užsidirbti pinigų.“ „Kokia prasmė repetuoti! Nenuostabu, kad ji nerodo savo širdies grodama. Ji neskambina savo malonumui. Kai aš repetuoju, tai taip įsijaučiu, kad tėvai ima šaukti ir reikalauja nustoti, nes jie negali pailsėti.“ „Taip, aš puikiai tave suprantu. Aš taip pat mėgstu pakvailioti.“

Tai – geros nuovokos pavyzdys!

Smarkiai pasnigo, todėl tėtė paprašė dešimtmečio Miko ir aštuonmečio Stiuarto nuvalyti šaligatvius, „Ką tu mums už tai duosi?“ – paklausė Mikas. Tėvas garsiai svarstė: „Na. Kiek tai turėtu kainuoti?“ „50 pensų“, – atsakė Mikas. „Ar įskaičiavai keliuką iki garažo?“ – paklausė tėvas abejodamas. Nenorėdamas daugiau kalbėti, Mikas atsargiai atsakė: „Taip. Aš manau, tiek pakaks.“ „Tada gerai“, – sutiko tėvas. Berniukai patenkinti išbėgo lauk.

Kodėl vaikui reikėtų mokėti už pagalbą? Jis gyvena šiuose namuose, yra maitinamas, aprengtas švariais drabužiais ir dalijasi bendra gerove. O norėdami būti lygūs, jie turėtų dalytis ir visais vargais.

Gaudami atlyginimą, Mikas ir Stiuartas įsitikino, kad jie neturi daryti nieko, iš ko nėra naudos. Tokiomis aplinkybėmis jie, matyt, negali išsiugdyti atsakomybės jausmo. Kartelė „Kas man iš to?“ pakeliama taip, kad nebeužtenka pinigėlių atlyginimui. Pagaliau paaiškėja, kad nėra visiškai patenkinančio atlyginimo.

Vaikas turi dalytis visais šeimos rūpesčiais. Jis taip pat gauna savo dalį pinigų, kuriuos gali išleisti – tam tikra suma skiriama reguliariai. Tai yra jo pinigai ir jis turi turėti teisę su jais elgtis taip, kaip nori. Namų ruošos darbų negalima sieti su skiriamais pinigais. Namuose vaikas padeda prisidėdamas prie šeimos gerovės ir gauna pinigų, nes dalijasi turima nauda.

Motina ketino dvi mažas dukreles palikti mašinoje automobilių stovėjimo aikštelėje, kad galėtų netrukdoma apsipirkti. Kai ji lipo iš mašinos, mergaitės pradėjo verkti. „Būkit geros dabar, ir aš atnešiu žaisliukų.“ „Kokių?“ – paklausė trejų metų duktė. „Nežinau, bet ką nors atnešiu“, – atsakė motina ir nuskubėjo į krautuvę.

Motina bando bendradarbiauti siūlydama materialinę naudą. Vaikui nereikia dovanos, kad jis būtų geras. Paprastai jis nori būti geras. Malonus vaiko elgesys atsiranda iš noro priklausyti, naudingai prisidėti ir bendradarbiauti. Duodami dovanų už gerą elgesį vaikui, mes jam tiesiog parodome nepasitikėjimą, o tai yra savotiškas nuvylimas.

Atlyginimas vaikui nesuteikia priklausymo jausmo. Tam tikru momentu tai gali būti tėvų pritarimo ženklas. O kas bus toliau? Ar ir toliau tėvai pritaria? Ar reikia dar vieno atlygio? Žinant, kiek pasitaiko tokių momentų, greit gali neužtekti lėšų atlyginimui! Jeigu kartą mes neatsilyginame, vaikas mano, kad jo pastangos buvo bereikalingos. Neatsakę į vaiko klausimą: „Kas man iš to?“, tėvai susiduria su rimta problema – vaikas atsisako bendradarbiauti. Beprasmiška bendradarbiauti, jei negaunamas pakankamas atlygis. Kodėl jis turi daryti tai, kas reikalinga, jeigu už tai nieko negauna? Šitaip materialinis požiūris nepaprastai padidėja, poreikiai išauga taip, kad nepakanka galimybių jiems patenkinti. Sukuriamos visiškai netinkamos vertybės, nes vaikas mano, kad pasaulis turi už viską atlyginti. Jeigu niekas nebus įvykdyta automatiškai, jis „jiems parodys“. Taip galvoja šešiolikmetis, kuriam paprastas „gyvenimo“ įstatymų laikymasis turi vietos jo vertybių sistemoje. Savo elgesiu jis meta beprotišką iššūkį. Kodėl jis privalo laikytis eismo taisyklių greitkelyje? Jis turi mašiną, trokšta patirti kuo daugiau nuotykių ir parodyti, kad jis sugeba kai ką daryti nekliūdamas. Iššūkio jaudulys tikrai šito vertas. Tėtė tai įvertins.

Toks yra galutinis atpildo ir bausmės rezultatas. „Jie man neatsilygino, aš juos nubausiu. Jei jie nubaus mane, aš atsakysiu tuo pačiu. Aš jiems parodysiu!“

Pasitenkinimas atsiranda iš prisidėjimo ir dalyvavimo jausmo. Dabar, gaudamas atlyginimą materialiąja išraiška, mūsų vaikas tokio jausmo

kone nepatiria. Mes klystame stengdamiesi atlyginti vaikui už bendradarbiavimą ir iš tikrųjų atimame iš mūsų atžalos pasitenkinimo gyvenimu pagrindus.

Natūralių ir loginių pasekmių naudojimas

Ko griebtis tada, kai bausmė ir atpildas yra neefektyvūs, o vaikas vis vien elgiasi blogai? Kas atsitinka, jei mama užmiršta pyragą orkaitėje? Loginė išvada – pyragas sudega. Toks yra natūralus užmaršumo rezultatas. Kai vaikui leidžiame patirti jo veiksmų pasekmes, sukuriame pamokomą situaciją.

> Dešimtmetis Alfredas dažnai į mokyklą pamiršdavo pasiimti savo priešpiečius. Kai tik motina juos rasdavo, nunešdavo į mokyklą ir dar patikrindavo, ar sūnus tikrai juos gavo. Kiekvieną kartą, kai taip atsitikdavo, ji bardavosi dėl tokio užmaršumo ir aiškindavo, kiek tai atima laiko. Alfredas po tokių paskaitų tik susierzindavo, bet priešpiečius ir toliau pamiršdavo.

Kas nutiktų pamiršus priešpiečius? Kažkas liktų alkanas. Motina galėtų pasakyti Alfredui, kad daugiau priešpiečiais ji nesirūpins. Kitą kartą po eilinio užmiršimo ji nekreiptų dėmesio į Alfredo skundus. Pagaliau tai ne jos problema. Alfredas tikrai būtų piktas, nes namuose priešpiečiais rūpinasi mama. Bet ji galėtų ramiai atsakyti: „Gaila, kad tu juos pamiršai, Alfredai.“ (Būtų gerai pasirūpinti, kad niekas mokykloje neskolintų priešpiečiams pinigų.) Tačiau motina, pridurdama: „Gal tai bus tau pamoka“, bematant pasekmę paverstų bausme. Svarbiausia yra ras-ti žo-

džių, įrodančių, kad vaikas savo problemas turi spręsti pats, o ne daryti tai, ką nusprendėme mes.

Daugeliui tėvų mintis palikti vaiką alkaną kelia siaubą. Aišku, alkanam būti nemalonu. Bet kartą kitą likti be priešpiečių tikrai nepakenks. Tik nepatogumai gali paskatinti Alfredą nepamiršti jų pasiimti. Tai padės išvengti trinties tarp Alfredo ir mamos, o ji – dar didesnės žalos negu alkis. Neturime teisės būti atsakingi už savo vaiką, taip pat nebūtina kentėti už jo veiksmus. Tai – mūsų atžalos reikalas.

Ketverių metų Alisė sveria per daug ir dažnai sloguoja, negaluoja. Abu tėvai įsitikinę, kad geras maitinimas pataisys jos sveikatą.

Alisė sėdi priešais lėkštę ir pirmuosius kąsnius valgo su pasitenkinimu, paskui atsigeria pieno. Bet kai tėvai pradeda kalbėtis, ji pamažu nustoja domėtis maistu. Padeda alkūnes ant stalo, paremia rankomis galvą ir abejingai stumdo lėkštėje maistą. „Brangioji, valgyk, – sako tėvas. – Suvalgyk, juk pietūs skanūs." Jis kalba švelniai, su meile. Mergytė maloniai šypsosi, įsideda kąsnį į burną, bet nekramto. Tėvai vėl pradeda šnekučiuotis. Mergaitės žandikaulis sujuda porą kartų. „Pirmyn, brangioji, žiaumok toliau, – motina pertraukia savo pokalbį su tėvu. – Tu juk nori būti didelė sveika mergaitė, ar ne?" Mažoji energingai gromuliuoja. Tėvas dar padrąsina: „Taip, mano mergaite." Bet kai tik tėvai ima kalbėtis, Alisė vėl nevalgo. Per visus pietus ji nuolatos įtikinėjama valgyti.

Mergaitės nevalgumas yra būdas priversti tėvus domėtis ja. Matydami, ką tėvai daro, labai lengvai galime tuo įsitikinti.

Valgymas palaiko gyvybę. Tai yra normali funkcija. Kai susiduriama su vaiko nenoru valgyti, dažnai tėvų elgesys būna klaidingas. Valgymas – vaiko problema. Tėvai turi rūpintis savo, o ne vaiko reikalais.

Geriausias būdas išmokyti Alisę tinkamai maitintis yra, leisti" valgyti. Kai ji atsisako, tėvai turi nesipiktinti, visiškai atsisakyti bet kokių raginimų, o baigus valgyti, nunešti nuo stalo likusį maistą ir leisti mergaitei pačiai suprasti, kuo tai baigsis. Jei nevalgome – išalkstame. Tam tikru metu (bet ne anksčiau) vėl patiekiamas maistas. Jeigu vis tiek Alisė valgys nenoriai, nereikia nieko sakyti, o tiesiog nekreipti į tai dėmesio.

Galima tik pasiūlyti: „Jeigu nori valgyti, valgyk. Jei ne, tai nesi alkana.“ Kai vaikas žaidžia su maistu, jį reikia lyg atsitiktinai paimti. Jokių gąsdinimų, bausmių, taip pat jokio atlyginimo (pavyzdžiui, saldainių). Po valandos Alisė gali skųstis, kad iš-alko, ir paprašyti pieno su sausainiais. Tada mama atsakytų: „Gaila, kad tu dabar alkana. Šeštą valandą bus vakarienė. Negerai, kad tau teks ilgai laukti“. Nepaisydama to, kad mergaitė bus labai išalkusi, mama turi leisti jai pabūti alkanai, kadangi tai – natūrali nevalgymo pasekmė. Kančia dėl fizinių bausmių yra primesta tėvų. Alkio nemalonumų tėvai neprimetė. Tai yra nevalgymo laiku rezultatas.

Kodėl tėvai, mušdami vaiką, nejaučia kaltės jausmo, bet labiausiai jaudinasi dėl alkio sukelto skausmo. Juk kaltas yra pats vaikas! Turbūt tėvai mano esą atsakingi už rūpinimąsi maistu ir jaučia kaltę dėl blogos tėvystės, kai vaikas būna alkanas ir tėvai nieko dėl to nesiima. Tačiau perdėtas mūsų rūpinimasis valgiu, sielojimasis dėl liesumo ir sveikatos dažnai yra tik kaukė. Dažniausia tikrasis slepiamas tėvų noras yra dominuoti. „Pasistengsiu, kad mano vaikas valgytų taip, kaip aš noriu!“ Dažnai tėvai taip elgiasi ir trokšdami kontroliuoti. Alisė kaip tik kovoja su tokia autoritarine kontrole. Kai „autoritetų“ nebebus ir mergaitė nebeturės su kuo kovoti, nevalgymas neduos jokios naudos, ir ji, matyt, puikiausiai valgys. Tam gali prireikti nemažai laiko ir, be abejo, kantrybės.

Kai gąsdiname loginėmis pasekmėmis arba išliejame pyktį, jos tampa ne pasekmėmis, bet bausme. Vaikas tai greitai suvokia ir reaguoja į logines pasekmes, bet priešinasi tuomet, kai yra baudžiamas.

Alisės tėvai nusprendė pasinaudoti loginėmis pasekmėmis. Mergaitė lėtai įeina. Motiną tai erzina, bet ji nieko nesako. Tėvai šnekučiuojasi, tačiau be jokio noro. Jų rūpestis sukasi aplinkui, tiesiog po jų nosimi: lėtas vaikščiojimas, maisto voliojimas po lėkštę. Jie jau beveik baigė pietauti. Tėvas pasisuka į dukterį parodydamas savo meilę ir kantrybę: „Alisė, sočiai pavalgyk. Jei nevalgysi, tai greit išalksi ir iki pietų nieko negausi. Tu turbūt nenori išalkti, ar ne?“ Mergaitė atsako: „Aš daugiau nebenoriu.“ „Gerai, būk alkana. Bet atsimink, nieko negausi iki vakarienės.“

Tai nėra loginė pasekmė, tai – bausmė. Alisė „gąsdinama“ alkiu. Tėvams vis dar rūpi, kad vaikas pavalgytų, nors tai jie rodo itin atsargiai, toliau siekia „priversti“ dukterį valgyti. Alisė protinga. Ji suvokia, kaip tėvai jausis blogai, jei ji bus alkana. Todėl mergaitė atsisako pietų ir „kęs“ alkį, kad šitaip nubaustų savo tėvus.

Vienintelis būdas, kuris padėtų išspręsti šią problemą, yra tas, kad tėvai tikrai nuoširdžiausiai turi nustoti rūpintis Alisės valgymu. Tai – vaiko problema. Mergaitė turi ją spręsti pati. Ar ji valgys, ar ne, ar jaus alkį ar nejaus – tai jos pasirinkimas. Beje, ir pasekmes ji turi pajusti pati.

Mūsų vartojamą terminą „loginės pasekmės“ tėvai dažnai neteisingai suvokia kaip būdą daugiau reikalauti iš vaiko. Vaikas čia įžvelgia niekingą bausmę. Paslaptis slypi minėtų pasekmių taikyme. Tėvai būtinai turi atsiriboti, ir tik po to pradės veikti loginės pasekmės. Be to, jos veiks dvejopai: natūrali nevalgymo pasekmė yra nemalonus alkis, o natūrali valgymo pasekmė – pasitenkinimo malonumas.

Pietų metas Kerolės mamai nuolat keldavo daugiausiai rūpesčių, nes ji turėjo laiku nuvesti dukterį į popietinį vaikų darželį. Kartą ji išgirdo apie loginių pasekmių taikymo sistema. Motina pripažino, kad laiku atvesti mergaitę į darželį buvo jos garbės reikalas. Ji negalėjo leisti Kerolei užsitraukti nešlovę dėl vėlavimo. Vieną dieną motina dukrai parodė, kur turi būti laikrodžio rodyklės, kai jai reikia išeiti į darželį, ir paskui sėdo pietauti. Kerolė vaikščiojo ir dykinėjo. Kai motina tvarkėsi, mergaitė nuėjo į kitą kambarį ir ėmė skaityti knygą. (Nesvarbu, ką sakė mama – žodžiai per vieną ausį įėjo ir per kitą išėjo. Jai rūpėjo visai kiti dalykai.) Kerolė išėjo pavėlavusi pusę valandos. Jai grįžus, motina atsitiktinai sužinojo, kad duktė vėl pavėlavo. Kitą dieną visa pasikartojo. Trečią dieną motina parašė auklėtojai laišką, siūlydama bendradarbiauti. Tą dieną Kerolė pavėlavo 45 minutes, o parėjusi namo dėl to verkė. Mama tarė: „Man gaila, kad tu, brangioji, pavėlavai. Gal tau geriau pasiseks rytoj?“ Nuo tos dienos Kerolė nenuleido akių nuo laikrodžio, ir motinai daugiau nereikėjo rūpintis, kad mergaitė išeitų laiku.

Tokio metodo galima griebtis tuomet, kai vaikas turi keltis ir eiti į mokyklą ryte. Beje, galima jam padovanoti ir žadintuvą. Tokiu atveju motina paaiškina, kad daugiau nebebus atsakinga už žadinimą ir išėjimą laiku į mokyklą (juk mama į mokyklą neina!). Ji nustoja sekioti paskui vaiką ir leidžia jam slampinėti, užmiršti knygas ir namų darbus. Jeigu vaiką veža mokyklos autobusas, tai pavėlavęs jis turės eiti į mokyklą pėsčiomis, kad ir kaip toli tai būtų. Vaikas turi pakankamai energijos ir jėgų.

Dažnai loginių pasekmių pritaikymas mums šauna į galvą tada, kai šiek tiek pamąstome. Mes tiesiog turime savęs paklausti: „Kas atsitiktų, jei aš nesikiščiau?“ Neatlikti namų darbai supykdo mokytoją, sulaužyti žaislai ar sugadinti daiktai nebegrąžinami, drabužiai, neįdėti į skalbinių dėžę, neišsiskalbia, ir t. t. Žinoma, kartais pasekmes gali tekti kiek pakoreguoti.

Trejų metų Ketė, žaisdama kieme, dažnai išbėgdavo į gatvę. Motinai reikėdavo visą laiką ją stebėti ir tempte tempti į kiemą. Nei barimas, nei lupimas nedavė rezultatų, ir mergaitė atsisakydavo paklusti.

Kokios loginės pasekmės peršasi šiuo atveju? Suprantama, mes turėtume vaikui leisti bėgioti tol, kol jį partrenks mašina – tai natūrali žaidimo gatvėje pasekmė. Taigi mes turime numatyti pasekmes, kurios atitiktų šią netvarką. Kai pirmą kartą Ketė išbėga į gatvę, motina klausia, ar ji galėtų likti kieme. Jeigu mergytė neklauso ir eina ten, kur draudžiama, motina ramiai ją pakelia ir parneša namo. „Kadangi tu nesijauti gerai žaisdama kieme, į lauką eiti negalėsi. Kai būsi pasiruošusi, galėsi dar kartą pabandyti.“ Geriausia būtų, jeigu Ketė namuose turėtų savo žaidimų kampą. Atitraukiama nuo žaidimų kieme, mergaitė neturi pajusti pagiežos. Motina, sakydama: „Kadangi tu nesijauti gerai būdama kieme...“, leidžia vaikui turėti savo jausmus. Motina negali priversti dukters gerai jaustis lauke, bet ji gali sukurti apribojimus ir pasekmes. Kai tik mergaitė įsigeis vėl pabandyti, galima ją išleisti. Jeigu ji bėga į gatvę, būtina ją parvesti namo ir uždaryti visai dienai. Siekdama išvengti, kad toks elgesys netaptų kova dėl valdžios, motina po trečio karto gali vaiką laikyti namie keletą dienų. Svarbiausia, ko negalima pamiršti, – vaikas turi turėti galimybę

pabandyti. Tai leidžia jam pajusti, kad galimybė visada yra ir kad motina tiki juo ir jo galimybėmis išmokti. Ketė gali priešintis, verkti, kad ją neša į vidų, ir pykti, kad jai neleidžiama elgtis taip, kaip nori. Tai girdėdama motina turi išlikti rami. Ji nesiima jokių veiksmų, nes tuo pačiu metu mes galime spręsti tik vieną problemą.

Trejų metų Betė nevalydavo dantų. Norėdama priversti tai daryti, motina turėdavo eiti kartu. Dėl to dažnai tekdavo bartis ir šis nesutarimas jas abi nuvildavo. Tada motina pradėjo galvoti apie pasekmes. Ji pasakė Betei, kad ši gali dantų nevalyti, jeigu nenori. Bet saldainiai ir visokie saldumynai gadina nevalomus dantis, vadinasi Betė daugiau negalės jų valgyti. Paskui motina vengė dar kartų užsiminti apie dantų valymą. Savaitę mergaitė nei dantų valė, nei saldainių valgė. O kiti vaikai smaguriavo saldumynais ir ledais. Vieną popietę Betė pareiškė, kad nori valyti dantis ir gauti truputį saldumynų. Mama atsakė: „Ne dabar, Bete. Geriausia dantis valyti ryte.“ Mergaitė nesiskųsdama su tuo sutiko ir kitų rytą dantis valė savo noru.

Daugelis dalykų, kuriuos daro vaikas ir kurie mus erzina, turi vienintelį tikslą – priversti mus užsiimti vaiku. Tokiu atveju loginės pasekmės veikia puikiai.

Keturmetis Gajus nuolat apsiaudavo ne tą batą. Tai gerokai erzino berniuko mamą. „Dėl Dievo, Gajau, kada tu išmoksi autis batus? Ateik čia!“ – sakydavo ji, pasisodindavo sūnų ir peraudavo.

Gajus žino, kad jo batai yra ne ant tos kojos. Motina gali būti visiškai tikra, kad sūnus elgiasi turėdamas tam tikrą tikslą. Kiek pasvarsčiusi ji tai suprastų. Vaiko elgesys rodo, kad jis šitaip nori priversti mamą jam tarnauti. Klausdama: „Kada gi tu išmoksi?..“, ji tarsi sako, kad sūnus yra nevykėlis. Tai neatitinka tiesos: jeigu kas nors ir yra nevykėlis, tai tik ne vaikas. Motina gali rasti išeitį ir ištraukti berniuką iš šios situacijos tik nustodama rūpintis, kaip Gajus aunasi batus. Kojos vaiko, o ne jos. Jei motina nesikiš, Gajus greit pajus, kaip nepatogu avėti batą ne ant tos

kojos. Kai pirmą kartą motina pastebės, kad sūnus gerai apsiavė, galės ramiai išsakyti savo pasitenkinimą. Būtent tiek pakanka pasakyti. Mama pripažins berniuko laimėjimą ir padrąsins toliau stengtis.

Dešimtmetis Alenas paliko futbolo kamuolį žaidimų aikštelėje ir grįžęs jo jau nerado. Jis verkė iš visos širdies. Tėvas subarė: „Tai jau trečias kamuolys, kurį tu pametei šią vasarą. Ar manai, kad pinigai auga ant medžių?“ Po ilgų aiškinimų ir pamokymų, kad reikia rūpintis savo daiktais, tėvas gavo Aleno pažadą ateity tinkamai pasirūpinti nauju kamuoliu. „Gerai, rytoj aš tau nupirksiu kitą. Bet atmink, kad šią vasarą jis bus paskutinis!“ (Tėvas jau tą patį sakė, kai buvo pamestas antras kamuolys, beje, visiškai tokiais pat žodžiais.) Matydamas taip graudžiai verkiantį sūnų, jis tiesiog negalėjo susilaikyti!

Daugybę kartų tėvai gali leisti veikti blogo elgesio pasekmėms, bet iš gailesčio ir noro „apsaugoti“ vaiką jie neleidžia šito ir savaip baudžia jį bardami ar „skaitydami“ pamokslus.

Aleno tėvas gali pasakyti: „Man labai gaila, kad tu, Alenai, pametei futbolo kamuolį.“ Neabejotinai berniukas sušuks: „Bet aš turėsiu kitą!“ „Ar tu turi naujam kamuoliui pinigų?“ „Ne, bet jūs man jų duosite.“ „Gausi savo kišenpinigių tuo pačiu laiku kaip visada.“ „Bet jų tikrai neužteks!“ „Gaila, bet aš niekuo negaliu padėti.“ Kiekvienu atveju tėvas turi likti tvirtas, o kartu ir draugiškas.

Loginių pasekmių svarstymas ir pasitelkimas reiškia mūsų mąstymo pokytį. Mes turime suvokti, kad nebegyvename autokratinėje visuomenėje, kuri gali „kontroliuoti“ vaiką, bet gyvename demokratinėje visuomenėje ir vaiką reikia „nukreipti“. Nebegalime primesti vaikui savo valios. Dabar turime „skatinti“ gerą elgesį, kurio nebegalime sukurti jėga. Kol per pakankamai ilgą laiką tai nesuprasime ir kol tai taps antrąja prigimtimi, persiorientuoti mums bus gana sunku, reikės nepaprastai daug mąstyti, svarstyti ir nuolat mankštinti savo vaizduotę. Kartais galima leistis pasroviui ir netrukdyti įvykiams vykti savaime, t. y. visai nesikišti. O tai laikoma „natūraliomis pasekmėmis“. Pavyzdžiui, vaikas pramiega ir, savaime suprantama, jis vėluoja į mokyklą, o tuomet turi iškęsti

mokytojo priekaištus. Kartais mums tenka sugrupuoti įvykius, kurie logiškai sekė po nusižengimo. (Tai ir yra „loginės pasekmės“.) Natūralias pasekmes formuoja realybė ir be jokių specifinių tėvų veiksmų. Tokios pasekmės visada veikia efektyviai. Ir, priešingai, loginės pasekmės negali būti taikomos kovojant dėl valdžios, išskyrus ypatingus atsargumo atvejus, nes po to paprastai griebiamasi baudžiamųjų ir atsakomųjų veiksmų. Dėl šios priežasties natūralios pasekmės visados būna naudingos, bet loginės pasekmės gali „įskelti ir atsakomąją ugnį“.

Sunku logiškai paaiškinti, kodėl Bobio mama neleidžia jam žiūrėti mėgstamų televizijos laidų dėl to, kad šis neišnešė šiukšlių. Kad ir kaip mama sakytų, Bobis išgirs viena: „Tu neišnešei šiukšlių, todėl aš nubausiu tave ir neleisiu žiūrėti tavo laidų.“ Šios situacijos logika gali būti ta, kad motina nenori gaminti virtuvėje, kurioje yra per daug šiukšlių. Kita vertus, jeigu Bobis nesugeba baigti savo šeštadieninių ruošos darbų iki to laiko, kai susirenka futbolo komanda, logiška, kad jis negali eiti žaisti tol, kol baigs tuos darbus.

Dažnai galima labai efektyviai griebtis tikslių ir nuoseklių loginių pasekmių ir šitaip gerokai sumažinti tvyrančią trintį bei pasiekti harmonijos šeimoje. Vaikas greit išvysta loginių pasekmių teisingumą ir paprastai priima jas nė kiek nesipiktindamas. Kuo mažiau tėvai kalba apie „pasekmes“, tuo rečiau jos bus laikomos bausme. Kartais, žinoma, pasekmės nėra įmanomos ir mes turime laukti kitos progos. Kartais problemą galima išspręsti aptarus viską su vaiku ir klausiant, ką jis galėtų pasiūlyti.

Tačiau tėvai, kurie įsitraukia į kovą dėl valdžios su vaiku, yra linkę logines pasekmes naudoti kaip bausmę ir šitaip sumenkina metodo efektyvumą. Svarbiausia, ką galime padaryti – nuolat budėti ir nepakliūti į spendžiamus spąstus. Turime kasdien prisiminti: „Aš neturiu teisės bausti asmenį, turintį vienodą statusą, bet aš privalau savo vaiką pastūmėti teisinga linkme. Aš neturiu teisės primesti savo valios, bet esu įpareigotas nepasiduoti perdėtiems vaiko reikalavimams.“

Būkime tvirti, bet nedominuokime

Kartais sunku suvokti skirtumą tarp tvirtumo ir dominavimo. Vaikams reikia tvirtumo. Jis formuoja tam tikras ribas, be kurių vaikai jaučiasi nepatogiai. Kai nėra ribų, vaikas stengiasi pasiekti tiek, kiek gali. Paprastai visa baigiasi tuo, kad jo elgesys virsta siautimu, o po to seka „kirvis". Vėliau įvyksta nemaloni scena, ir harmonija griūva.

> Motina vairavo, o Džudė ir Džeris, penkiamečiai dvynukai, linksmai dūko ant galinės sėdynės. Jie vis labiau triukšmavo. Mama keletą kartų bandė juos nuraminti. Vaikai kokiai minutei nutildavo, o paskui vėl elgėsi taip pat ir išdykavo taip, kad tapo visiškai nevaldomi. Džeris taip stūmė Džudę, kad ši užgriuvo ant motinos. „Tai jau viskas! Gana!" – sušuko mama ir sustabdė mašiną. Vaikai išsigando. Mama juos gerokai prilupo. Dvynukai buvo visiškai priblokšti, nes mama retai griebdavosi smurto.

Šiuo atveju motina žino itin gyvybingą vaikų prigimtį ir dažnai būna labai atlaidi. Dvyniai jaučia, kad mama daug ką atleidžia ir nebaudžia. Leisdami tvarką sugriauti vieną kartą, o kitą užsiplieksdami, mes mokome vaiką atkreipti dėmesį tik tuomet, kai imamės smurto.

Bet kokiu atveju automobilyje išdykauti nevalia. Mama gali greit priversti išdykėlius paklusti ir nenaudodama jėgos; ji gali būti tvirta, bet nedominuoti. Kaip tai pasiekti? Paslaptis gludi žinojime, „kaip" būti tvir-

tam. Dominavimas reiškia, kad mes bandome savo valią primesti vaikui. Mes jam sakome, ką jis turi daryti. Jei mama stengsis primesti savo valią dvynukams, tai vaikai dar labiau siaus ir priešgyniaus. Antra vertus, tvirtumas išreiškia mūsų pačių veiksmą. Motina visada gali nuspręsti, ką daryti, ir šitai įvykdyti. Ji tiesiog neturėtų vairuoti tol, kol vaikai neklauso. Kiekvieną kartą, kai jie pradeda dūkti, ji turi sustabdyti mašiną ir pasakyti: „Kol jūs blogai elgiatės, aš nevairuosiu." Tada motina ramiai sėdi ir laukia, kol jie susitvardo. Taigi nereikia nieko daugiau aiškinti. Mama užėmė tam tikrą padėtį ir tvirtai laikosi savo sprendimo. (Beje, viena motina, naudodama būtent šį metodą, galėjo nukakti net 2 tūkstančius mylių automobiliu su savo dviem vaikais, kurių vienam buvo dešimt, kitam septyneri metai. Tai pavykdavo visiškai lengvai, o vaikai būdavo net patenkinti. Kelionės metu mašinoje nė karto nereikėjo bartis ar tramdyti vaikų.)

Tvirtumui be dominavimo reikalinga abipusė pagarba. Turime gerbti vaiko teisę nuspręsti, ką jis ketina daryti. Pagarbą sau mes pasiekiame atsisakydami būti nevaldomo vaiko malonės objektu.

Septynerių metų Erikas, vidurinysis iš vaikų, dažnai kabinėdavosi dėl pateiktų valgių. Kai tėvas atnešdavo didelį jautienos kepsnį, berniukas susmukdavo kėdėje ir irzliai pareikšdavo: „Aš nevalgysiu šito niekalo." Motina prašydavo: „Prašau, Erikai, pabandyk." Vaikas imdavo verkšlenti: „Jūs žinote, kad aš nemėgstu patiekalų, sumaišytų į vieną krūvą. Aš tiesiog nevalgysiu." „Na, gerai, aš tau padarysiu sumuštinį." Kol motina ruošė maistą, Erikas slampinėjo po virtuvę. Kiti šeimos nariai pavalgė ir nuėjo nuo stalo. Paskui mama su Eriku valgė ir kalbėjosi apie praleistą dieną mokykloje.

Erikas taip sugebėjo pasinaudoti padėtimi, kad motina jam ne tik paruošė specialų maistą, bet ir skyrė daugiausia dėmesio. Vaikas privertė mamą „tarnauti" jam vienam.

Vaikas turi teisę atsisakyti valgyti kepsnį, ir motina turi gerbti tą jo teisę. Bet trokšdama būti „gera", ji pasielgė kaip vergė. Tėvai gali būti tvirti, nenusileisti ir taip paskatinti Eriką pasirūpinti savimi. Pažiūrėkime, kas vyksta, kai tėvai parodo tvirtumą.

Erikas pareiškė nenorįs kepsnio. Tėvas atsakė: „Gerai, tu gali jo nevalgyti." Jis toliau dėliojo patiekalus, bet Erikui lėkštės nedavė. Berniukas paklausė: „Ar nežadate man ko nors duoti?" Mama atsakė: „Šį vakarą valgome kepsnį. Jei nenori, gali eiti." Erikas sušuko: „Bet aš nenoriu kepsnio!" Tada motina atsakė: „Niekuo negaliu padėti." Šiuo atveju tėvai ryžtingai išvengė žodžių mūšio. Jie ignoravo bet kokius Eriko žodžius apie maistą, alkį ir toliau pietavo. Nuo stalo berniukas pakilo blogai nusiteikęs. Vėliau jis atėjo į virtuvę pieno ir sausainių. „Atleisk, Erikai, neturiu restorano. Aptarnauju tik valgio metu." Iki kito valgymo tėvai sūnui nedavė jokio maisto, kad ir kaip jis protestavo. Daugiau mama šiuo klausimu nekalbėjo. Dar keletą kartų tėvai buvo tvirti keldami savo reikalavimus. Greitai Erikas pradėjo valgyti viską, ką valgydavo ir visa šeima.

Pagarba vaiko poreikiams ir norams, be abejonės, labai svarbi. Mes turime išmokti suvokti ir atskirti poreikius nuo užgaidų. Padėti mums gali situacijos poreikiai.

Trejų su puse metų Ketė keletą dienų sirguliavo ir naktį reikalavo dėmesio. Pasveikusi ji ir toliau naktimis nenurimdavo ir šaukdavosi mamos. Po kelių naktų motina nutarė tai baigti. Tėvai aptarė savo elgesį. Palinkėdama geros nakties, mama pabučiavo mergaitę ir pasakė: „Tėtė ir aš šią naktį miegosime ir, jeigu kviesi, neatsiliepsime." Kai mažylė pabudo ir pašaukė, niekas iš tėvų neatsiliepė. Po šio karto Ketė gerai miegodavo visą naktį.

Motina atvirai pasakė, ką ketina daryti, ir leido pačiai apsispręsti. Kai Ketė mamą išbandė, ši liko tvirta.

Selė su mama iš žaidimų aikštelės ėjo namo. Staiga mergaitė pasakė, kad nori užeiti pas tetą. Mama atsakė: „Ne, dabar einame namo." Selė pradėjo verkšlenti ir įkyriai prašyti. Motina, nekreipdama dėmesio, ėjo toliau. Vaikas, apsipylęs graudžiomis ašaromis, krito ant šaligatvio. Motina ramiai žingsniavo toliau neatsigręždama. Staiga Selė pašoko ir pribėgo

prie mamos juokdamasi ir šokinėdama. Likusį kelią iki namų jos ėjo linksmai nusiteikusios.

Mama savo elgesiu parodė, kad nutarė eiti tiesiai namo. Ji ne tik nebandė Selės spausti argumentais ir aiškinti, bet ir nepasidavė jos reikalavimams. Vaikas, supratęs, kad mama tikrai eis namo, išreiškė pagarbą mamos apsisprendimui ir prisidėjo prie jos.

Tvirtumas – tai mūsų atsisakymas paklusti perdėtiems vaiko reikalavimams arba vengimas įsitraukti į kiekvieną verkšlenimą. Priėmę teisingą sprendimą privalome jį vykdyti. Vaikas greitai suvoks ir prisidės.

Tvarkai palaikyti reikalingas tam tikras tvirtumas ar net savotiškas spaudimas, ypač kai šito reikalaujame iš jaunesnių vaikų. Mama, sakydama „ne", turi pasiekti, kad šis draudimas būtų įvykdytas. Barimas, gąsdinimas ar lupimas tikrai nepadės, nes kiekvienas iš šių priešiškų veiksmų, nors kuriam laikui ir sustabdo nepageidaujamą veiksmą, paprastai tik atitolina konfliktą ir paskatina dar vieną blogą poelgį. Vaikas gali pajusti apribojimus tik matydamas pastovų tvirtumą. Jeigu vaikas, eidamas į mokyklą, nenori tvarkingai apsirengti, mama gali jo neleisti išvis. Jei vaikas per daug triukšmauja ir nenori liautis, galima jį išprašyti iš kambario. Tačiau tokį spaudimą turi lydėti ir galimybė pasirinkti: „Jei būsi ramus, gali pasilikti." Jei vaikas neramus, mama gali suteikti jam galimybę eiti pačiam arba jo neleisti. Liepimas išeiti gali pasirodyti diktatoriškas. Tačiau vaikas šito nejaučia, jeigu jam suteikiama pasirinkimo galimybė, o reikalavimas pagrįstas. Kai santykiai tarp tėvų ir vaiko yra labai draugiški, vaikas nori atsakyti tuo pačiu, bet tik jei tėvai iš to nepadaro didelės problemos, per daug ilgai neaiškina, neatsiprašinėja ar nepamokslauja. Bendraujant su jaunesniu vaiku ramus reikalavimas yra ypač efektyvus ir reikalingas. Kartais visiškai pakanka tvirto žvilgsnio. Vaikas jaučia, ar tėvai vykdys savo sprendimą. Viena mama, dalyvavusi diskusijose, pasakė: „Kai aš nesu tikra, kad įvykdysiu, Barbara daro ką nori. Bet kai aš tuo užtikrinta, ji net nedrįsta erzinti. Ji tiesiog liaujasi."

Rodykime vaikui pagarbą

Demokratiškam gyvenimui būdingiausia abipusė pagarba. Jeigu tarpusavio santykiai pagarbą garantuoja tik vienam asmeniui, lygybės nėra. Mes turime būti visiškai tikri, kad rodome pagarbą vaikui ir jo teisėms. Siekiant pusiausvyros tarp per mažų ir per didelių vilčių reikia jautrumo.

Gregorio tėvai labai didžiuojasi savo dviejų mėnesių mažyliu. Pasitaikius progai, jie žadina kūdikį ir rodo susižavėjusiems draugams.

Gregoris turi teisę miegoti. Ignoruodami jo teises, tėvai jam rodo per mažai pagarbos.

Gregoris dažnai verkia ir blogai miega. Kai tik kūdikis pravirksta, tėvai kiša buteliuką, net jei jis valgė tik prieš valandą.

Gregorio sveikata ir augimas priklauso nuo reguliaraus poilsio ir maisto. Tuo pačiu laiku maitinamo kūdikio skrandis įpranta virškinti ir ilsėtis. Tai padeda visiškai pasisavinti maistą ir formuoja gerus pagrindus visam gyvenimui. Iš pradžių atrodo, kad kūdikis – tai tik didelis skrandis. Visų pirma su tvarka mažylis susiduria tuomet, kai yra maitinamas. Kūdikis ir jo pilvelis turi teisę į reguliarumą bei tvarką. Jis net gali prisidėti prie maitinimo laiko reguliavimo.

Pediatrų siūlymai paisyti maitinimo tvarkaraščio skiriasi. Motina, kuri laikosi „maitinimo pagal poreikį“ rekomendacijų, greit įsitikina, kad, būdama atsipalaidavusi ir tikra tuo, ką daro, padeda kūdikiui priprasti prie reguliarių maitinimo tarpų. Tačiau nuolatos apnikta rūpesčių ir atkreipdama dėmesį tik kūdikiui sujudėjus, motina nesėkmingai bando padėti jam „kurti“ tvarkaraštį ir skatina per daug reikalauti. Nereguliarus maitinimas rodo pagarbos stoką kūdikiui ir jo tvarkai.

Devynmetis Pėteris yra vienintelis vaikas ir labai nori įtikti tėvams, kurie kelia labai didelius elgesio ir mokymosi reikalavimus. Vaikui buvo sugalvota plati veiklos programa ir iš jo tikėtasi puikių rezultatų visose veiklos srityse. Bet koks pažymys, prastesnis už „B+“, buvo laikomas didžiule nelaime. Berniukas visur pirmas: turi būti geriausias tarp skautų, išsiskirti per atletikos varžybas, tobulai groti pianinu, žinoti tikrą kiekvieno turimo uolienos pavyzdžio pavadinimą, puikiai konstruoti lėktuvų modelius ir be klaidų atsiminti Biblijos ištraukas. Jis visada turi elgtis nepriekaištingai, rodyti aristokratiškas manieras ir tvarkingai rengtis. Visi, pažįstantys berniuką, laiko jį nuostabiu ir nepaprastu vaiku. Bet jis turi vieną blogą įprotį, kurio tėvai negali „išgyvendinti“: vaikas uoliai kramto nagus. Be to, jis dažnai sapnuoja košmarus ir turi nervinį tiką – trūkčioja pečiais.

Puoselėdami savo „didžias viltis“, Pėterio tėvai elgiasi tikrai žiauriai. Kadangi Pėteris nori įtikti, jį lengva įtraukti į bet kokį išbandymą. Kadangi vaikas yra labai inteligentiškas ir visad nuoširdžiai stengiasi, jam pavyksta pateisinti lūkesčius. Bet pamažu ryškėja jo vidinio priešinimosi, baimės ir susirūpinimo požymiai. Jis jaučia, kad yra reikšmingas tik tada, kai įtinka tėvams ir pasiekia reikalavimų viršūnę. Pėteris nedrįsta prarasti savo pozicijų, atvirai sukildamas prieš tėvų reikalavimus. Protestuoti jis gali tik miegodamas. Berniukas stumiamas į nelaimę, tėvai rodo nepagarbą sūnui, naudojasi juo tik trokšdami pakelti savo pačių prestižą ir pasipuikuoti prieš kitus. Pėteris negali savęs gerbti, kai visas jo dėmesys sutelktas tėvų troškimams ir viltims pateisinti.

Tik pasitikėdami vaiku ir jo galimybėmis, mes galime parodyti jam pagarbą. Bet tai nereiškia, kad mes galime reikalauti vien norėdami patenkinti savo ambicijas.

Aštuoniolikos mėnesių Pem bandė užsiropšti ant kėdės, stovinčios didžiajame kambaryje. Ji paslydo, užsigavo smakrų ir įsikando lūpą. Pamačiusi kraują, motina nesutriko ir liko rami. Ji rūpestingai tarė: „Dar pabandyk, Pem. Tau tai pavyks." Mergaitė lyžtelėjo kraujuotą lūpą ir vėl ėmė ropštis ant kėdės.

Žiauru? Ne. Jeigu mama iš susižeidimo padarytų problemą, Pem būtų netekusi drąsos. Kadangi mama, išvydusi kraują, nesusijaudino, mergaitė galėjo dar labiau pasistengti. O tai iš tiesų labai vertinga pamoka!

Devynmetis Džekas norėjo vertingą uolieną iš savo kolekcijos išmainyti į kiek prastesnę, bet jam įdomesnę – fosiliją. Tėvas, sužinojęs apie tokius mainus, įsiuto visų pirma dėl to, kad vyresnysis sūnus (jam buvo keturiolika metų) daugiau išmanė apie santykinę uolienų vertę, o Džekas su juo net nepasitarė. Tėvas „išryškino" problemą, įvarydamas pleištą į brolių draugystę. Po to Džekas pasijuto prastesnis ir menkesnis.

Sprendimą mainyti priėmė Džekas, ir tai reikėjo gerbti. Didelio konflikto galima buvo išvengti parodant pagarbą jaunėliui ir leidžiant pačiam išsaugoti savigarbą. Kai Džekas parodė fosiliją, tėvas turėjo kaip visada pasidomėti ir kuriam laiku atidėti šį klausimą. Po dienos kitos jis galėjo sūnui paaiškinti, kuri uoliena yra vertingesnė, ir visai nekalbėti apie mainus. Džekas būtų pats suvokęs, kad jį „apgavo", ir nebūtų pasijutęs menkysta. Tėvas, „išryškindamas" visą problemą, parodė, kad Džekas turėjo geriau žinoti tuos dalykus ir kad jis labai prasikalto. Bet iš kur berniukas galėjo tai žinoti, neturėdamas tokios patirties? Tėvas iš jo per daug tikėjosi. Berniukui taip pat reikėjo parodyti, kad kartą priimto sprendimo būtina laikytis, nes šito reikalauja garbė. Taip konfliktinė situacija būtų paverčiama mokomąja ir santykiai išliktų draugiški.

Šeima linksminosi parke. Vienuolikmetis Robertas įkyriai prašė mamos leisti dar pasivažinėti mašinomis. Tuo tarpu devynerių metų Rūta ir septynerių su puse Betė norėjo eiti kitur. Visi iš lėto ėmė žingsniuoti, o Robertas vis negalėjo nurimti ir dar zyzė. Mama piktai subarė. Visad, kai tik berniukas išsigąsdavo ar įsitempdavo, sutrikdavo jo kalba, jis užsikirsdavo ir pradėdavo lementi kažką nesuprantamo. Kuo labiau jis prašė, tuo labiau išryškėjo jo kalbos defektai. Pagaliau motina atsisuko ir ėmė jį mėgdžioti. Mergaitės prapliupo juoktis. Robertas, vos sulaikydamas ašaras, kietai sučiaupė lūpas ir atsiliko.

Vaiko žeminimas dėl bet kokios priežasties rodo pagarbos stoką ir jokiu būdu nėra mokymo priemonė. Tai, kad Robertui susijaudinus ar patekus į stresinę padėtį atsiranda kalbos defektas, rodo, jog vaikas jaučiasi blogai. Šaipymasis stiprina jo klaidingą savivoką, pabrėžia jo įsitikinimą, kad, susidūręs su sunkumais, jis tampa nevykėliu ir neturi jokios vilties. Motina galėtų parodyti pagarbą Robertui nepriimdama klaidingos sūnaus savivokos ir savęs nevertinimo. Ramiai pasakydama: „Mes dabar einame prie sūpynių“, ji išspręstų įkyraus prašymo problemą.

Šeiminiai barniai parkuose – įprastas reginys. Jų išvengti galima visai paprastai. Prieš išeidama iš namų šeima turi tvirtai nuspręsti, kiek pinigų kiekvienas iš namiškių gali išleisti pramogoms. Visi turi žinoti, kad kiekvienas iš jų turi būtent tiek pinigų ir ne daugiau. Draudimai saugumo sumetimais taip pat turi būti žinomi iš anksto. Jei tėvai parodo pagarbą savo tvirtumui, išvyka, be abejonės, bus tikra pramoga. Be to, vaikams irgi reikia duoti laisvę ir leisti patiems nuspręsti, kuo važinėtis ir kada žaisti ar suptis; šitaip jie greit išmoksta skaičiuoti pinigus ir laiką, kad linksmybės truktų ilgiau. Kita vertus, pastovūs tėvų priminimai ir perspėjimai situaciją komplikuoja, kyla barniai ir nusivylimas.

Pagarba vaikui reiškia, kad mes jį laikome žmogumi, turinčiu tokių pačių teisių kaip ir mes. Tačiau vienodos „teisės“ nereiškia, kad vaikas gali daryti tą patį, ką ir suaugęs žmogus. Šeimoje kiekvienas turi atlikti skirtingą vaidmenį ir kiekvienas turi teisę būti gerbiamas, kad ir kokį vaidmenį jis atlieka.

9

Diekime pagarbą tvarkai

Sukūrę pagarbą tėvų tvirtumui ir parodę pagarbą vaikui, mes daug lengviau išmokysime savo atžalą gerbti tvarką.

Vaikas, nepatiriantis betvarkės pasekmių, negerbia tvarkos. Gerbti aštrų peilį jis pradeda tik įsipjovęs, deginančią ugnį – išdykaudamas su ja, dviratį – apvirtęs ir užsigavęs, lekiantį kamuolį – neišvengęs skaudaus smūgio. Visa tai priklauso neginčijamai tvarkai, kurios išvengti neįmanoma. Šokdamas nuo virstančio dviračio, vaikas demonstruoja savo susitaikymą su žemės traukos dėsniu. Išvengdamas skrendančio kamuolio trajektorijos, jis paklūsta kamuolio jėgai. Vaikas išmoksta gyventi supamas fizinio pasaulio ir pritaikydamas fizikos dėsnius. Jokios kalbos neišmokys jo važiuoti dviračiu. Jis mokosi pats patirdamas, o mes jam padedame pritvirtindami prie dviračio ratus, bet pusiausvyros meno jis išmoksta pats. Taigi visur, kur reikalinga pagarba tvarkai, vaikas turi išmokti jos laikytis per patirtį, veiksmus, bet ne žodžius. Mes privalome pritvirtinti mažesnius ratus, o vaiko įgūdžiams didėjant, – nuimti. Be to, privalome pasinaudoti aplinkybėmis, kurios moko ir padeda įgyti patirties.

Devynerių metų Greisė sėdėjo prie stalo ir rašė. Septynmetė Vendė ant grindų karpė lėles. Aplinkui mėtėsi daugybė popieriaus skiaučių. Praeidama mama pasakė: „Kai baigsite, mergaitės, viską sutvarkykite.“ Dukros vienu balsu atsakė:

„Gerai.“ Tačiau Vendės atsakyme išryškėjo paniekos gaidelė. Išraiška jos veide tarytum sakė: „Mes dar pasitvarkysime!“ Kai kiek vėliau mama įėjo į kambarį, mergaitės žiūrėjo televizorių. Ant stalo mėtėsi popiergaliai, o popierinės lėlės ant grindų. „Mergaitės, nė neabejokite, kad jums reikės išvalyti“, – dar kartą perspėjo motina. „Taip, mama“, – atsakė jos choru. Pasigirdęs balsas rodė panieką. Po valandos motina pastebėjo, kad pavalgiusios mergaitės ant televizoriaus paliko stiklines. Ant grindų buvo gerokai pritrupinta. „Dėl Dievo, ar jūs kada susitvarkysite? Kokią netvarką čia padarėte?!“ „Gerai, mama, – pasakė piktai Greisė. – Mes sutvarkysime.“

Netrukus mama rado Greisę gulinčią lovoje ir skaitančią. Tuo tarpu Vendė žaidė kitame kambaryje. Svetainėje buvo visiškas chaosas. Mama šūktelėjo Vendei ir ėmė aiškinti: „Tučtuojau pasidarbuokit ir išvalykit! Pietų ateis draugai. Aš noriu, kad šis kambarys atrodytų tvarkingai. Šį rytą jūs man padėjote jį sutvarkyti. Kodėl negalite po savo darbų surinkti šiukšlių? Prieš pradėdamos ką nors kita, jūs privalote sutvarkyti. Jūs tai puikiai žinote.“ Mama piktai barėsi ir pamokslavo. Kol motina siautėjo, mergaitės tyliai viską surinko ir išnešė.

Žinoma, Greisė ir Vendė žino, kad turės susitvarkyti. Bet jos negerbia motinos žodžių ir situacijos reikalavimų. Tai, kad mama tokio amžiaus mergaitėms vis dar primena susirinkti savo daiktus, rodo, kad daugybė kalbų ir pamokslų nedavė naudos. Septynerių ir devynerių metų mergaitės dar negerbia tvarkos. Ir tuomet, kai mama kalba, jos ramina ją pažadais, kurių nė neketina laikytis, aiškiai atmesdamos pamokslavimus.

Dabar pagarbos tvarkai stoka tėvai skundžiasi daugiausiai. Atrodo, kad vaikas dažniausiai griebiasi tokio maišto prieš suaugusiuosius. Tėvai reikalauja išnešti nereikalingus daiktus, o dauguma vaikų atsisako tai daryti. Kuo daugiau motina rūpinasi tvarka, tuo labiau ją žeidžia vaiko priešinimasis. Suvokti tvarką vaikas turi kaip laisvės dalį. Ten, kur yra netvarka, prarandama laisvė.

Šią problemą spręsti galima padedant vienas kitam. Pagarba mergaitėms nesuteikia motinai teisės primesti joms savo tvarkos koncepciją. Jos savigarba neleidžia bėgioti paskui ir rinkti arba leisti joms paversti

mamą tarnaite ir priversti dirbti jų darbus. Vietoj to ji gali skatinti mergaites gerbti tvarką. Kaip tai padaryti? Motina gali pati nuspręsti, ką daryti.

Motina, radusi mergaičių daiktus nevietoje, gali juos surinkti ir padėti kitur. Šiuo atveju ji elgiasi taip ne dėl mergaičių, bet dėl savęs, nes netvarka trukdo jai. Taigi motina žino, kur jie yra, nes juos padėjo. Kadangi mergaitės savo daiktų nesutvarkė, vadinasi, jos nežinos, kur jie yra. Šiuo atžvilgiu motina lieka tvirta ir draugiška. Tai – ne bausmė, o loginis rezultatas: tas, kuris nesutvarkė, nežino, kur yra daiktai. Šitaip dingsta popierinės lėlės, plunksnakočiai ir popierius. Tol, kol kambarys nesutvarkytas, užkandžiauti negalima. Visa tai daroma linksmai, be priešiškumo ir neapykantos, be įprasto žodžių srauto. Jokiu būdu tai neturi būti bausmė ar kerštas. Mergaitės gali daryti netvarką savo kambaryje, ir motina neturi dėl to rūpintis, bet gali joms parodyti pasekmes. Neparodyti pralaimėjimo motina gali atsisakydama mergaitėms padėti keisti patalynę arba tvarkyti kambarius tol, kol jie pavirsta tikru šiukšlynu. Be abejonės, tai dukroms greitai gali nusibosti, ypač kai neįmanoma rasti kojinių arba marškinių. Siekdama išvengti nusivylimo dėl netvarkos ir išgirdusi mergaičių prašymą padėti, mama gali pasiūlyti valyti kambarius kartą per savaitę. Tvarkydama kartu su dukromis, ji neturi kalbėti apie netvarką, privalo vengti žodžių: „Žiūrėk, kaip tai baisu. Kaip jūs galite tai pakęsti?“ ir pan. Pokalbis turi būti malonus, reikia šnekėti apie viską, išskyrus netvarką. Pamažu mergaitės supras, kad jų netvarkingumas nežeidžia mamos ir kad ji atsisako dalyvauti žaidime „Kas laimės?“, ir galės prieiti prie išvados, kad tvarkingai gyventi yra patogiau. Kai dėl netvarkos dingsta mergaičių daiktai, jos greičiausiai ims labiau rūpintis jais ir laiku padės į vietą.

Trejų metų Džeinė paliko savo triratį tiesiog gatvėje. Motina pašaukė mergaitę ir liepė nutempti jį į kiemą. Mažylė nesureagavo ir toliau žaidė smėlio dėžėje. Staiga mama ją pakėlė, prilupo ir nuvedė prie dviračio sakydama: „Aš liepiau tau nuvežti triratį į šalį, kai baigsi važinėtis. Aš priversiu tave tai padaryti.“ Viena ranka motina tempė dviratį, o kita – verkiančią dukterį.

Motina jėga neišmokys vaiko laikytis tvarkos: toks elgesys sukels priešiškumo ir maištavimo jausmą. Reikalaudama ramiai ji pasiektų savo tikslą. Be to, motina gali padėti triratį į tokią vietą, iš kur maža mergaitė be kitų pagalbos negalės jo paimti. Kai vaikui prireiks dviračio, mama gali pasakyti: „Atsiprašau, Džeinė. Kadangi tu, važinėdama paskutinį kartą, nenorėjai savo triračio nustumti į kiemą, šį kartą negalėsi juo pasinaudoti. Rytoj po pietų galėsi vėl pabandyti.“ Šis paskutinis sakinys padrąsina Džeinę. Taigi kitą kartą turėdama triratį, ji pati norės jį nuvežti į vietą. Yra dar vienas būdas: motina ramiai gali paimti vaiką už rankos ir kartu nustumti dviratį į šalį.

Vienuolikos metų Čarlis dažnai vėluoja pietų. Kartais jis taip įsitraukia į savo berniokiškus „darbus“, kad motinai tenka kiekviena kartą jį kviesti. Kai Čarlis nusileidžia, ji pašildo pietus ir laukia, kol jis pavalgys, kad galėtų sutvarkyti virtuvę.

Čarliui pasisekė! Jis motiną pavertė ištikima tarnaite, kuri imasi tenkinti jo interesus. Berniukas jaučia, kad šis tarnavimas jam reikalingas. Jis suvokia, kad geri santykiai su draugais ir naudinga veikla, stiprinanti jo kūną, yra vertybės, kurias motina labai vertina. Kodėl jis turėtų gerbti pietų laiką? Pietūs tada, kai Čarliui šito reikia.

Be abejo, sūnaus sveikata ir santykiai su draugais yra svarbūs. Bet jeigu jis išmoks gerbti tvarką, tai niekas nebus prarasta. Motina gali jam pasakyti, kad vėliausiai pietūs bus šeštą valandą, ir atsisakyti juos paduoti dar vėliau. Taigi vaikas gali pasirinkti: ar jis nori, ar nenori valgyti namuose laiku, o tai gali būti jam svarbu tuo atveju, jei mamai nerūpės jo valgymas.

Motina niekaip negalėjo pasiekti, kad Deirdrė laiku sutvarkytų daiktus. Tėvai dar turėjo keturiolikos mėnesių Keviną ir gyveno mažame bute. Vieną dieną motina konsultavosi vaikų priežiūros centre. Vakare vyrui ji papasakojo apie šovusią idėją. Kitą rytą Deirdrė paliko pižamą ant grindų ir kaip paprastai viską išmėtė. Apie vidurdienį mama paklausė: „Ar tu nenori sutvarkyti savo daiktų?“ „Ne.“ „Gerai. Kaip tu leisi dieną?“

Mergaitė sušuko: „Tai bus puiku!“ „Gerai. Žinai, aš irgi norėčiau daryti tą patį. Ar galiu netvarkyti?“ „Žinoma“, – atsakė nudžiugusi dukrelė. Visą dieną mama dirbo, kilojo įvairiausius daiktus ir paliko juos nevietoje. Ji maloniai šnekėjosi ir žaidė su dukterimi kaip kasdien. Mama pasiūlė mergaitei peržiūrėti visus drabužius ir atrinkti tuos, kuriuos reikia taisyti. Deirdrė noriai prisidėjo ir dirbo kartu. Tačiau mama visus drabužius paliko ant vaiko lovos. Kambaryje mėtėsi ir Kevino drabužiai, žaislai. Kai tėvas parėjo, namuose buvo visiškas chaosas. Jis nusivilko paltą ir numetė ant lėlės vežimėlio, kaklaraištį pakabino ant lempos, batus nuspyrė į kambario vidurį ir ėmė žaisti su vaikais. Tėvas elgėsi taip, lyg nieko ypatingo nebūtų atsitikę. Kol virė pietūs, motina maitino Keviną. Ant stalo mėtėsi mergaitės popieriai, pieštukai ir dažai. Mama išėjo į svetainę ir pradėjo skaityti žurnalą. Po kurio laiko tėvas paklausė: „Kada bus pietūs?“ Žmona atsakė: „Jie jau paruošti.“ „Ar galime valgyti? “ Nenuleisdama akių nuo žurnalo, ji atsakė: „Ne.“ „Kodėl?“ „Nėra vietos indams padėti.“ Tėvas paėmė laikraštį ir įsitaisė fotelyje. Dabar Deirdrė sunerimo ir tarė: „Mama, aš alkana.“ „Aš taip pat,“ – atsiliepė motina. Mergaitė tyliai stebėjo tėvus, paskui nuėjo į virtuvę, pažvelgė į stalą ir grįžo į svetainę. Minutę koja pastumdė savo žaislus ir dingo. Tėvai skaitė toliau gerai žinodami, kad duktė ėmė tvarkyti savo daiktus. Gana greit ji grįžo ir ramiai tarė: „Mama, dabar mes turime kur valgyti.“ Mama tuoj pat ant švaraus stalo padėjo garuojančias lėkštes. Visi susėdo ir ėmė linksmai kalbėtis.

Deirdrė, pasiruošusi eiti miegoti, negalėjo rasti savo pižamos. „Gaila, kad tu negali jos surasti.“ „O kaip aš eisiu miegoti, jei ant lovos pilna daiktų?“ – pyktelėjo vaikas. „Tai bus nepatogu, ar ne?“ „Mama, man tai nepatinka,“ – tarė Deirdrė ir pradėjo verkti. Mama paklausė: „Ką mums dabar daryti? “ Duktė atsakė: „Aš manau, kad geriausia viską išnešti.“

Taigi bandymas pavyko dėl trijų dalykų: pirma, motina išliko draugiška ir išsaugojo malonią atmosferą. Antra, ji susilaikė ir nepamokslavo, be to, mažai kalbėjo apie tai, kas jai labiausiai rūpėjo, bet užtat šnekučiavosi apie visai kitus dalykus. Trečia, motina jautė mokymo patirties dvasią. Ji neturėjo slaptų ketinimų priversti dukterį sutvarkyti žaislus ir išnešti daiktus.

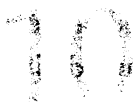
Patekę į panašią situaciją, mes turėtume retai elgtis būtent taip, kaip mergaitės tėvai. Ji vertinga tik dėl poveikio, nes netvarką darė visa šeima. Jeigu mokydami dažnai kartotume savo veiksmus ir vaikas patirtų tą patį, poveikis būtų menkas.

Kitas metodas, galintis padėti panašioje situacijoje, yra didelė dėžė, į kurią metama viskas. Tvarkydama mama viską surenka ir sudeda į šią dėžę, beje, ne tik trintukus, žaislus, bet ir tai, kas mėtosi ne vietoje. Kyšantys žvejybos įrankiai gali iš tiesų supykdyti.

Jeigu vaikų kambariai tampa per daug netvarkingi, motina tiesiog gali vengti užeiti. Švarius drabužius motina gali palikti nežinia kur, nes ji visiškai nenori didelės netvarkos. Beje, kaip ji gali pasakyti, kur padėti švarūs drabužiai?

Pasitelkę vaizduotę tikrai rasime tinkamų būdų ir išmokysime vaiką paklusti tvarkai nevartodami prievartos ir jėgos, bet vis dėlto suteikdami patirties per netvarką, kuri gali priversti jį prisitaikyti prie kylančių poreikių.

Daugeliu atvejų, kai vyrauja didelė nepagarba tvarkai, tėvų ir vaikų santykiuose atsiranda visiška sumaištis. Jos negalima išvengti vienu būdu, pavyzdžiui, pasitelkus logines pasekmes. Tėvai turi sugalvoti planą, kuris padėtų taisyti blogus santykius.

Diekime pagarbą kitų teisėms

Atrodė, kad šešiametis Kolinas gerai jautė muziką ir mėgo klausytis plokštelių. Vieną dieną, pamačiusi svetainėje žaidžiantį su plokštelėmis sūnų, mama labai nusivylė. Neatsargiai elgdamasis, Kolinas subraižė keletą vertingesnių plokštelių. Ji sūnui aiškino, kokios vertingos plokštelės, kaip jas reikia prižiūrėti ir ką jos jai reiškė. Tuo tarpu berniukas nekantriai muistėsi. Pagaliau mama privertė sūnų. pažadėti daugiau niekada neliesti plokštelių. Jis galįs jos paprašyti ir klausytis kartu. Tačiau jau kitą dieną Kolinas pažado netesėjo ir žaidė su plokštelėmis.

Kolinas neturėjo teisės žaisti su mamos plokštelėmis. Šiuo atveju ji privalo būti tvirta. Aiškinimas nėra vien tuščia šneka, beje, pažadas taip pat nėra tuščias ir reikia laikytis duoto žodžio. Mama turėjo tik pasakyti: „Kolinai, tai mano plokštelės. Aš viena galiu jas imti.“ Kiekvieną kartą, kai Kolinas bando imti plokšteles, mama turi paklausti, ar jis pats išeis iš kambario, ar jį reikės išvesti. Toks elgesys rodo pagarbą vaiko teisei spręsti. Motina tvirtai laikosi savo sprendimo, kad Kolinas turi išeiti, bet jam pačiam leidžia pasirinkti būdą, kaip išeiti. Šitaip itin subtiliai diktatūra atskiriama nuo savo teisių reikalavimo. Skirtumas slypi ketinimuose. Motina nereikalauja, kad Kolinas klausytų tik savo plokštelių. Ji parodo savo ketinimą reikalauti, kad būtų gerbiamos jos teisės.

Kiekvieną kartą, kai ketverių metų Elenai nepatikdavo tai, ką darė mama, ji mamai pliaukštelėdavo, įspirdavo ar net įkąsdavo. Motina neįsivaizdavo, kaip galima mušti vaiką, todėl toks dukters elgesys ją labai slėgė. Ji stengėsi parodyti, kad šitaip elgdamasi mergaitė ją skaudina, ir bandė Eleną paveikti, kad ji dėl to gailėtųsi ir nustotų taip daryti. Motinos pastangos vaikui poveikio nepadarė.

Vargšė mama! Ji tiki, kad vaikas turi visas teises! Tokioje situacijoje lygios būtybės turi ir vienodas teises. Jeigu Elena turi teisę pliaukštelėti, spirti ar įkąsti, tokią teisę turi ir mama. Būtent tai ji turi parodyti Elenai. Tačiau svarbiausia yra, kaip mes tai padarysime. Kai Elena pliaukšteli, mama gali linksmai pasakyti: „Aš matau, kad tu nori pažaisti pliaukšėjimų žaidimą." Tada ji pliaukšteli Elenai, pliaukšteli iš tikrųjų. Vaikas gali įpykti ir suduoti vėl. Toliau pagal žaidimo taisykles motina pliaukšteli, bet šįkart stipriau. Tai tęsiasi tol, kol mergaitė liaujasi. Iš savo patirties žinome, kad retas vaikas nori dar kartą žaisti šį žaidimą! Vaikas gali užsimiršti ir impulsyviai pliaukštelėti, bet, dar kartą išgirdęs apie pliaukštelėjimų žaidimą, jis greit atsitraukia.

Kartais tėvai gali priimti tai, ką vaikas laiko savo išskirtine teise. Motina, pamačiusi savo šešiametį vaiką čiulpiantį nykštį ir, nesakydama nė žodžio, pradeda čiulpti savąjį! Jam tai nepatinka! Vaikas žino, kad tik jis turi teisę taip daryti, bet ne mama. Mes įsitikinome, kad vaikas, išvydęs, kaip mama daro tą patį – čiulpia nykštį, greit nustoja. (Bet vien tuo pasikliauti negalima!)

Septynmetė Penė ir penkiametis Patas elgdavosi tiesiog baisiai tuomet, kai pas tėvus žaisti bridžo ateidavo draugai. Jie lakstydavo po namus su naktiniais baltiniais, triukšmaudavo, stengdavosi kaip nors „pasirodyti" ir atsisakydavo eiti miegoti. Kurį laiką tėvai nekreipė į tai dėmesio, bet galų gale tėvas vaikus prilupo ir piktai nuvijo į lovą.

Tėvai turi teisę praleisti vakarą su draugais ir vaikai neturi trukdyti. Prieš atvykstant svečiams, vaikams galima pasakyti: „Mes norime susitikti su draugais ir jūs neturite trukdyti. Jūs galite mandagiai pasakyti „labas" ir

po to privalote eiti į savo kambarį. Šį vakarą mes tikrai paliksime jus pas tetą (jeigu nėra tetos, galima pasamdyti auklę, kuri pabūtų su vaikais) ar padarysime taip, kad jūs liksite namuose su mumis." Bet kokiu atveju vaikų pasirinkimą reikia gerbti. Jeigu jie nutaria likti namie ir vis viena elgiasi blogai, kitą kartą juos galima išvesti net su jais nepasitarus. Tačiau vėliau būtina suteikti jiems galimybę rinktis.

Septintame skyriuje aprašėme, kaip Ketė buvo pamokyta gerbti tėvų teisę į miegą.

11

Atsisakykime kritikos ir mažiau klyskime

Aštuonerių metų Čarlis tik ką baigė padėkos laišką senelei. Mama paprašė jį parodyti. Berniukas nenoriai pastūmė laišką. „Oi, Čarli, pažiūrėk į savo baisų raštą. Kodėl negali rašyti tiesiai? Net žodžius parašei su klaidomis. Štai! Perrašyk. Tokio jovalo tu negali siųsti senelei." Mama ištaisė klaidas, ir Čarlis pradėjo rašyti iš naujo. Tačiau vaikui nesisekė ir jis darė dar daugiau klaidų, paskui pradėdavo iš naujo, kol galų gale puolė į ašaras ir numetė plunksnakotį. „Aš iš viso negaliu gerai parašyti!" – beviltiškai sušuko jis. Motina pasakė: „Užteks. Pusvalandį gali užsiimti kuo nors kitu, o po to vėl rašysime."

Klaidų pabrėžimas – netinkamas poelgis. Čarlis džiaugėsi rašydamas laišką, ir senelei jis būtų patikęs su visomis klaidomis. O dabar vaikas nekenčia laiško ir dėl to labai nusivilia. Atkreipdama dėmesį tik į klaidas, motina pastūmėjo sūnų į neigiamą poziciją. Jis ėmė bijoti padaryti klaidą. Ši baimė vaiką apniko taip, kad jis pradėjo dar daugiau klysti. Dabar iš jo atimta visa drąsa, o tai prilygsta nelaimei. Nuolat kreipdami dėmesį į klaidas, mes nuviliame vaiką ir pabrėžiame silpnąsias puses, visai neprisimindami jo privalumų.

Kaip būtų pasijutęs Čarlis, jeigu mama būtų jį pagyrusi už rūpestingumą, t. y. už laišką senelei! Tokiu atveju pabrėžiama tai, kas pozityvu, ir tokie žodžiai suteiktų vaikui džiaugsmo. Be abejo, ir ateityje jis norėtų

atlikti kitų prasmingų darbų, juo labiau kad mama galėtų rasti gražiai parašytų raidžių, už tai pagirti ir pasakyti: „Aš matau, kaip gražiai tu čia parašei raidę C. Labai gerai. Tu rašai vis geriau." Čarlis būtų skatinamas parašyti dar geresnių laiškų, nes labiau pasitikėtų savo galimybėmis. Be to, mama galėtų praleisti neteisingai parašytus žodžius. Šiuo metu vaiko noras bendrauti yra labai svarbus. Mama per daug iš sūnaus reikalauja.

Su savo vaiku mes praleidžiame labai daug laiko ir stebime, ką jis daro blogai, o ką – gerai. Be abejonės, į blogą elgesį tuoj pat reaguojame. Atrodo, kad vyrauja vaikų mokymo sistema, kuri „liepia išmokyti" vaiką nedaryti klaidų ir „vesti" į dorybes. Tačiau kiekvienas, kuris mąsto, greit suvokia, kad šitaip elgiasi dėl trumparegiškumo ir neįžvalgumo. Jei nematome toliau savo nosies, tai apskritai nieko nežinome. Sukoncentruodami vaiko dėmesį į tai, ką jis daro gerai, mes išreiškiame pasitikėjimą jo galimybėmis ir jį padrąsiname. Nekreipdami dėmesio į klaidas, iš viso nenurodydami blogų dalykų, mes padedame vaikui viso to atsikratyti.

Tačiau mes bijome užauginti blogą vaiką, nuogąstaujame, kad jis išmoks bjaurių įpročių, išsiugdys klaidingų požiūrių ir viską darys blogai. Mes akylai jį stebime ir stengiamės, kad jis nepadarytų kokios nors klaidos. Mes visą laiką vaiką taisome ir perspėjame. Toks požiūris išduoda pasitikėjimo vaikais stoką – jauna asmenybė menkinama ir atimama jos drąsa. Visą laiką pabrėždami tai, kas neigiama, mes negalime tikėtis, kad vaikas ras jėgų toliau kažko siekti.

Nuolat taisomas vaikas ne tik įsitikina, kad jis visą laiką klysta, bet ir gali imti bijoti iš viso daryti klaidas. Iš baimės jis pradeda nenorėti ką nors veikti, nes tai gali blogai atlikti. Baimė gali jį apimti taip, kad jis negalės nieko daryti. Jis mano, kad nėra tobulas, vadinasi, jis niekam tikęs. Tobulybė jam – nepasiekiamas tikslas, kurio per didelis troškimas dažniausiai skatina ne pagerėjimą, o pasidavimą ir nusivylimą.

Visi mes klystame. Klaidos retai atneša nelaimę. Dažnai mes net nesuvokiame, kad kažkoks veiksmas yra klaidingas. Šitai paaiškėja tik jį padarius ir pamačius rezultatus! Kartais mes net turime padaryti klaidą, kad suvoktume, jog tai išties klaida, ir turime turėti pakankamai drąsos būti netobuli ir leisti vaikui taip pat būti netobulam. Tik šitaip galime

veikti, tobulėti ir augti. Mūsų vaikas išsaugos drąsą ir bus geriau pasirengęs mokytis, kai mes itin sumažinsime klaidas ir atkreipsime vaiko dėmesį į teigiamus dalykus. „Ką reikia dabar daryti, kad padaryta klaida vestų pirmyn ir skatintų drąsą?“ Klydimas yra mažiau svarbus už tai, ką mes dėl jo darome paskui.

Dešimtmetė Margarita, traukusi iš orkaitės apsvilusius pyragaičius, graudžiai pravirko. Ji viską padarė taip, kaip buvo nurodyta instrukcijoje, bet pyragaičiai nepavyko. Mama, užuodusi degėsius, įėjo į virtuvę ir paklausė: „Kas atsitiko, brangioji?“ Margarita kūkčiodama atsakė: „Sudeginau pyragaičius.“ „Taip, matau. Pasvarstykime, kodėl taip atsitiko. Aš žinau, kad tu taip nepadarei tyčia. Verkimas nepadės. Aišku, tu jautiesi blogai, bet pažiūrėkime, kas įvyko.“ Išgirdusi siūldymą pasvarstyti, mergaitė liovėsi verkti ir pradėjo nagrinėti situaciją. Kartu su mama ji dar kartą perskaitė ir pamatė, kad neteisingai pasuko automatinį laiko reguliatorių. „Oi, dabar aš matau, ką padariau blogai“, – tarė Margarita. Mama atsakė: „Gerai, išvalykime degėsius ir tu galėsi vėl pabandyti.“

Motina patirtą nesėkmę pavertė mokomąja situacija, nepriekaištavo dėl sugadintų produktų ir nekritikavo dėl klaidos, bet dalykiškai parodė, kad klaida nėra visko pabaiga ir kad dabar reikia nustatyti, kur ji įvyko. Ji pripažino dukters nusivylimą ir padėjo jai išeiti iš keblios padėties kartu ieškodama klaidos priežasties. Po to ji iškart padrąsino Margaritą ragindama vėl pabandyti. Motinos parama ir užuojauta išsklaidė nusivylimą.

Daugelį kartų vaiko padaryta klaida yra nepatyrimo arba klaidingo sprendimo rezultatas. Vaikas gali nusivilti dėl gaunamų rezultatų. Jo barimas ir tolesnis smerkimas jį dar ir įžeidžia.

Simono tėvas nuėjo prie darbo stalo paimti atsuktuvo. Išvydęs netvarką, jis labai supyko. Ant jo stalo mėtėsi lėktuvo modelis, atsuktuvai, plaktukas ir veržlių raktai. Maža to, visa buvo padengta storu aliuminio dažų sluoksniu, o ant grindų voliojosi dažų purškiklis. Įsiutęs tėvas pašaukė dešimtmetį sūnų. Kai Simonas atėjo, tėvas sušuko: „Žiūrėk, kokią betvarkę padarei! Kodėl negali laikytis tvarkos? Kokią teisę turėjai taip su-

jaukti mano stalą? Visi mano įrankiai apipilti dažais! Kodėl taip padarei? Atsakyk!“ Berniukas stovėjo išsigandęs ir negalėjo ištarti nė žodžio, tarsi būtų liežuvį prarijęs.

Simonas bandė susitvardyti ir neverkti. Jis vos išlemeno: „Tėti, aš tik norėjau nudažyti savo modelį. Nenorėjau tiek pripurkšti. Nežinojau, ką po to daryti.“ „Kodėl negalėjai ateiti ir pasakyti, ką pridirbai?“ Simonas sumurmėjo: „Aš bijojau, kad tu visai pasiusi.“ „Žinoma, aš iš tikrųjų pasiutau! Supranti, kad blogai padarei, ir todėl slėpeisi. Dėl to tave, jaunuoli, gerai prilupsiu.“

Tėvo pyktis visiškai suprantamas. Tačiau dažų sluoksnis įrankių nesugadino. Apimtas pykčio tėvas neišgirdo nusiminimo Simono balse ir nesuvokė padėties, į kurią buvo pakliuvęs berniukas. Taip elgdamasis tėvas tik patvirtino sūnaus baimę ir, užuot atėjęs jam padėti, atstūmė jį dar labiau. Be abejonės, lupimas nesutvarkys stalo ir neišmokys Simono naudotis dažų purkštuvu.

Koks požiūris būtų naudingas?

Visų pirma ūmų tėvo pyktį turėtų pakeisti suvokimas, kad Simonas nenorėjo išdažyti viso stalo. Iš pirmo žvilgsnio galima buvo matyti, kas iš tikrųjų įvyko. Tėvas galėjo pasinaudoti situacija ir pamokyti sūnų. Tai, kad berniukas įveikė savo baimę, rodo jo drąsą.

Sakykim, viskas vyktų taip:

Tėvas kviečia sūnų į darbo kambarį ir sako: „Aš matau, kad tau čia nepasisekė. Gal gali pasakyti, kas atsitiko?“ Suglumęs Simonas atsako: „Na, aš bandžiau nudažyti savo modelį. Nežinojau, kad dažai taip plačiai purškia.“ „Taigi tu supranti, kad dažai purškiami ne taip pat, kai jie tepami su teptuku, ar ne?“ „Dabar suprantu,“ – sako Simonas. Tėvo draugiškumas jį nuramina. „Ar kitą kartą žinosi, kaip purkšti dažus?“ Berniukas pamąsto ir taria: „Na, aš visur pakločiau popierių.“ Tėvas dar pasiūlo: „Kas būtų, jei tu paimtum kartono dėžę, įdėtum į ją lėktuvą ir tada purkštum?“ „Taip, tai būtų gerai!“ – apsidžiaugia sūnus. „O ką darytum su įrankiais ant stalo?“ „Tiesiog nežinau.“ „O kaip būtų, jei jie kabėtų savo įprastoje vietoje?“ „Jie nebūtų nudažyti.“ Simonas šypteli

pripažindamas tėvo subtilu priminimą, kad daiktai turi būti padėti atokiau. „Ar turi kokia idėją, kaip reikėtų nuvalyti įrankius dabar?“ „Manau, kad terpentinas padėtų valyti.“ „Dabar terpentinas dažų nenuims, Simonai.“ „Tai ką daryti?“ „Aš manau, kad rankenos turės likti dažytos aliuminio dažais. Bet gerai pašveitęs plieniniu brūžekliu metalą nuvalytum.“ „Gerai, aš pabandysiu.“

Simonas noriai ėmėsi dirbti. Sūnus ir tėvas yra draugai. Draugiška atmosfera išsaugota, o vaikas pasimokė iš klaidos.

Džeinės mama į lėkšte pylė makaroninį padažo. Mergaitė paklausė: „Ar galiu padėti?“ „Nežinau, Džeine. Tu tokia nevikri! Na, gerai. Bandyk padėti ant stalo neišliedama. Labai atsargiai,“ – perspėjo mama ir padavė indą, pilną padažo. Džeine ėjo labai lėtai, akis įbedusi į padažinę. Netikėtai ji užkliuvo už kėdės, indas siūbtelėjo, padažas ištiško ant stalo, švarios suknelės ir kilimo. „Džeine! Tu tikra nevykėlė! Kas dabar yra? Ar aš ką tik nesakiau, kad būtum atsargi? Kodėl nieko negali padaryti gerai?“

Džeinė taip stengėsi būti „vikri“ ir neišpilti padažo, kad nužingsniavo tiesiai prie kėdės. Jeigu mama būtų parodžiusi tikrą susirūpinimą mergaitės sugebėjimu nunešti pilną padažinę, veikiausiai Džeinė būtų susikaupusi ir laimingai pasiekusi tikslą. Bet dabar dar kartą patvirtinama jos nuomonė, kad ji yra nevikri. Taigi ją ištiko dar viena nesėkmė.

Žinoma, vaikas daug ir dažnai klysta, daug ką daro blogai. Kritiškai vertindami, nors taip elgiamės dažnai nesąmoningai, galime atsitiktinai paskatinti vaiką daryti tai, kas nėra elgesio norma, tai, kas verčia būti menkesniam ir jaustis kaltam. Pavyzdžiui, neretai mažas vaikas netikėtai pradeda mikčioti, bet šis trūkumas greit prapuola, jei iš to nepadaroma problema. Tačiau mes jaučiamės tokie atsakingi už tai, kad būtų išvengta bet kokių nepageidaujamų dalykų arba kad jie butų nedelsiant ištaisyti (mes žinome, kad kažkas turi būti padaryta), ir dėl to puolame vaiką pajutę pirmus „blogo“ elgesio požymius. Užuot padėję ir taisę „blogybę“, mes iš tikrųjų sunkumus tik padidiname, nes vaikas suvokia, kad

jam naudinga taip elgtis: jam skiriama daugiau dėmesio, jis gali lengviau įveikti mūsų spaudimą. Todėl kritikuodami vaiką ne „mokome“, o tik paskatiname jį toliau įžeidžiamai elgtis ir prieštarauti.

Norėdami vaikui gero, mes turime labai atsargiai stebėti, kas vyksta. Ar tai klaida? Ar blogą elgesį galima paaiškinti iš vaiko atimta drąsa, klaidingu sprendimu ar žinių stoka? O gal po tam tikru veiksmu slepiasi tikslas? Anksčiau aprašytos Margaritos ir Simono istorijos rodo, kad dėl patirties stokos priimami nevykę sprendimai. Iš Čarlio ir Džeinės buvo atimta drąsa. Margaritai ir Simonui reikėjo tik geriau paaiškinti, bet ne kritikuoti, o Čarlį ir Džeinė būtų pakakę padrąsinti, ir vaikai atskleistų savo galimybes.

Tačiau mes parodėme, kad blogas elgesys galėjo būti klaidingai suprastų ketinimų rezultatas, ir tai galėjo turėti tikslą. Jei tai tiesa, tuomet klaida nėra klaida, bet ji tampa trūkumu.

> Mama, pietaudama parke su penkiamete Šeila, sutiko draugą. Kai mergaite supažindino su svečiu, ji įsikišo į burną pirštą ir prilipo prie mamos. Mama stumtelėjo dukrą ir pasakė: „Pasitrauk, Šeila, ir nebūk tokia drovi.“ Pasisukusi i draugą, ji kalbėjo toliau: „Aš nežinau, kodėl ji tokia drovi. Mūsų. šeimoj daugiau tokių nėra.“ Mergaitė atsitraukė. Draugas pažvelgė į mažylę ir laukė, kol ji sureaguos. Šeila nedrąsiai padilbom žiūrėjo į nepažįstamąjį. Kai draugas nustojo žiūrėti ir pradėjo šnekučiuotis su mama, Šeila dar kurį laiką pastovėjo tylomis, paskui timptelėjo mamą, užsiropštė jai ant kelių ir atkišo savo skruostą pabučiuoti.

Kadangi savo drovumu Šeila siekia tikslo, beprasmiška bandyti ją sustabdyti. Kreipiamas dėmesys į jos trūkumą (ar klaidingą požiūrį) tai tik stiprina. Šeila mano, kad ji yra „viena iš droviųjų“ šeimoje. Tai ją kažkaip išskiria. Ieškodami šio drovumo rezultatų, mes suvokiame, kad Šeila atsiduria ypatingo susirūpinimo centre. Žmonės bando iš jos sulaukti atsako ir ji pakliūva į dėmesio centrą (kartais, pažvelgus į drovių vaikų akis, atrodo, kad jie slapčia juokiasi iš keisto ir kvailo suaugusiųjų elgesio). Šiuo atveju drovumas duoda naudos. Kam Šeilai šito atsisakyti?

Jeigu Šeila nebūtų susidūrusi su tokia įdomia reakcija, nebūtų jokios prasmės toliau rodyti drovumą. Mama galėjo ją supažindinti didžiuodamasi, neturėdama ypatingų ketinimų ir nepabrėždama Šeilos drovumo, o paskui tęsti pokalbį su draugu. Mergaitės drovumas taptų nereikšmingas ir ignoruojamas. Jeigu draugas pabrėžtinai paklaustų: „Ar ji yra drovi?“ (beje, tai draugai mėgsta daryti), mama galėtų atsakyti: „Ne, ji nėra drovi. Tiesiog dabar ji nenori kalbėtis. Vėliau tikrai prabils.“

Norėdami, kad vaikas nugalėtų savo ydą, mes turime atspėti tikslą, kuris slypi vaiko elgesyje. Tada, apie tai nė neužsimindami, turime veikti taip, kad tikslas nebūtų įgyvendinamas. Apskritai savo veiksmais privalome neparodyti, ko siekiame, arba turime nereaguoti ir išvengti pirmo impulso.

Šešerių su puse metų Izabelė turėjo aštuonerių metų brolį Fredą, žavų ir laimingą triukšmadarį. Dažnai Izabelė didesnę dienos dalį verkdavo. Tėvai ir Fredas vadino ją „verksne“ ir dėl to nuolat barė, o Fredas dar ir erzino, ir atvirai rodė panieką. Vieną dieną šeima nuvažiavo prie tvenkinio maudytis. Abu vaikai iššoko iš mašinos ir nulėkė lenktyniaudami. Izabelė pargriuvo ir truputį užsigavo kelį. Ji puolė į ašaras ir nesidavė paguodžiama. Nueidamas Fredas su panieka sušuko: „Ji visą laiką tik verkia!“ Tėvas gana griežtai pasakė: „Nelabai susižeidei. Baik verkti ir eik maudytis.“ „Man skauda! Uždekit ką nors!“ – nerimo mergaitė spausdama kelią. Tėvas piktai perspėjo: „Baik verkti. Nėra reikalo ką nors dėti. Kai įbrisi į tvenkinį, viską pamirši“. Mama pasipiktinusi pridūrė: „Nebūk verksnė, Izabele. Eime paplaukioti.“ Mergaitė nesiliovė verkti ir nenorėjo eiti. Prie tvenkinio atėjo mylima mergaitės teta. Visi labai nudžiugo, o Izabelė pradėjo dar labiau verkti. Teta Edita atkreipė į ją dėmesį, pasilenkė ir paklausė, kas yra. Verkimas nesibaigė. Pagaliau tėvas prabilo: „Edita, tu gali čia sėdėti ir guosti ją kelias valandas, bet Izabelė vis tiek nenustos raudoti. Ji šito ir nori. Ji – didžiausia verksnė. Eime maudytis, o Izabelė tegul sėdi ir verkia.“ Visi nubėgo prie tvenkinio ir paliko Izabelę. Kiek vėliau prie besipliuškenančių prisidėjo ir Izabelė. Iš pradžių ji įbrido nenoriai, bet greitai viską pamiršo ir džiaugėsi vandeniu.

Verkiantis vaikas paprastai sulaukia mūsų užuojautos, nes rodoma kančia labai veikia. Šiuos privalumus Izabelė suprato labai greitai. Bėda ta, kad ji persistengė, ir šeima ėmė bjaurėtis jos elgesiu. Tačiau verkti ir toliau buvo naudinga, nes visi ja domisi, ją kalbina, bara ir sukelia dėl jos šurmulį. Kaip vargšas kūdikis, ji išsaugo savo vietą. Kiekvieną kartą, kai kas nors ją pavadina „verksne", jos požiūris apie save dar sustiprėja. Pagaliau šeima susipranta, palieka ją vieną ir eina maudytis. Gal net nenorėdami namiškiai patenkino mergaitės verkimo tikslą. Iš susidariusios situacijos Izabelė gavo viską, ką galėjo.

Tėvai, norėdami padėti dukrai suaugti ir nebūti „verksne", visų pirma turi suvokti, kad jos verkimo tikslas – gauti nepelnytą dėmesį. Po to jie neturi kalbėti apie verkimą, tapatinti Izabelės su ašaromis ir galų gale nebekreipti į tai dėmesio. Šiuo atveju vienas iš tėvų (kuris prie jos prieina pirmas) gali lyg atsitiktinai apžiūrėti žaizdą ir, įsitikinęs, kad ji nepavojinga, turi pasakyti: „Gaila, kad tu susižeidei. Po minutės skaudės mažiau. Kai praeis, eik maudytis", ir pasitraukti. Izabelė, pamačiusi, kad verkimas neduoda naudos, gali nuspręsti pakeisti savo elgesį. Kas kartą, kai ji verkia, turi būti elgiamasi vienodai: atsitiktinai reikia pripažinti jos teisę verkti ir pasakyti, kad ji galės prisidėti prie kitų tuomet, kai bus tam pasirengusi. Po tokio elgesio būtina daugiau dėmesio parodyti tada, kai vaikas yra laimingas ir noriai bendrauja.

Ypač mes turime stengtis atskirti darbą nuo jo vykdytojo. Tai svarbu šiandien, kadangi mes vartojame daug visokių pravardžių: „verksnė", „niurna", „vėjavaikis", „melagis", „skundikas" ir t. t. Vaikas, kuris blogai elgiasi, turi būti pripažintas geras dėl to, kad yra nelaimingas arba kad tai jam naudinga. Kai mes vaikui priklijuojame „etiketę", tokį jį ir matome. Tai atsitinka ir vaikui – jis susitapatina su etikete. Dėl to dar geriau suvokia savo kaltę ir negali elgtis konstruktyviai. Kai mes pripažįstame, kad ne vaikas yra blogas, bet bloga yra tai, ką jis daro, vaikas tai pajunta ir reaguoja į šį atskyrimą. Jis žino, kad mes juo pasitikime. Šis pasitikėjimas padrąsina jį nugalėti sunkumus, kurie dabar jam atrodo mažesni.

12
Laikykimės rutinos

„Kur yra Penė?“ – paklausė tėvas, sėsdamas pusryčiauti. „Aš manau, kad ji šį rytą miega ilgiau.“ „Kaip čia dabar?“ „Ji vakar ilgai neužmigo, nes norėjo tave pamatyti prieš miegą.“ „Bet aš juk sakiau, kad grįšiu labai vėlai.“ „Aš žinau, bet ji šito nesupranta. Aš jai leidau nemiegoti.“ „O kaip šiandien darželis?“ „O, nesvarbu. Aš parašysiu laiškelį, kad šį rytą ji blogai jautėsi.“ „Nežinau, Mege, bet man atrodo, kad mergaitė turėtų laikytis kažkokių taisyklių.“ „Ką tu, ji dar tokia maža! Dar spės visko išmokti.“

Tėvas teisus, kad duktė turi paisyti tvarkos. Vaikui tvarka asocijuojasi su rutina, bet iš tiesų ji – namo sienos. Būtent ji leidžia suvokti gyvenimo ribas ir galimybes. Joks vaikas tokioje situacijoje, kai nežino, ko gali tikėtis, nesijaučia gerai. Rutina suteikia saugumo jausmą. Nustatyta rutina taip pat formuoja tvarkos pojūtį, iš kurio atsiranda laisvė. Motina, suteikdama Penei „laisvę“ vėlai eiti miegoti, atėmė iš jos teisę geram poilsiui, sujaukė kitą dieną, išmušė ją iš pusiausvyros ir neleido eiti į darželį. Šiuo atveju susiduriame ne su laisve, o su leidimu turėti per daug laisvės. Penė jokiu būdu negali išmokti priimti išmintingų sprendimų, nes motina, rašydama melagingą raštelį, atima iš vaiko galimybę pajusti pasekmes. Penė, kaip ir daugelis vaikų, ieško apribojimų patogumo. Ji bando suprasti, kiek toli jai galima eiti. Susidūrusi su galutine riba, ji

netenka pusiausvyros ir, ieškodama tinkamos išeities, reikalauja teisės daryti tai, ką nori. Ir vieną dieną ji pasielgia taip blogai, kad kažkas ją gerokai „supurto“, žodžiu, tarsi žaibas iš giedro dangaus. Mergaitė pasimeta, nesusigaudo, kas atsitiko.

Tėvai privalo šeimoje sukurti rutiną, kad visi galėtų patogiai jaustis, nustatyti tam tikrą dienos tvarką ir jos laikytis, be to, tėvai turi leisti vaikams pritapti prie tokių reikalavimų. Nė vienas vaikas nebūna per mažas namų rutinai, o tai pajutęs jis žinos, ką privalo daryti.

Juk norėdami nuvažiuoti iš Londono į Edinburgą, nešokame i automobilį ir nepasukame į bet kurį kelią. Mes laikomės eismo taisyklių ir žinome, kuriuo keliu galime nukakti ten, kur mums reikia. Taip pat mąsto ir mūsų vaikas. Mes savo tikslu pasirinkome Edinburgą, o tėvai savo tikslu – socialinę integraciją ir rūpinimąsi vaiku. Ten nuvykti mes galime tik laikydamiesi nustatytų taisyklių. Galime rinktis, kokią rutiną norime pritaikyti šeimai, beje, lygiai taip, kaip ir kelią, kuriuo pasieksime Edinburgą. Iš tiesų rutina reikalinga, bet ji neturi būti labai griežta, tad vis dėlto reikia lankstumo. Dažnokai mes, norėdami prisitaikyti prie netikėtų situacijų, turime šią rutiną laužyti. Tačiau tokie atvejai privalo būti išimtiniai, bet nieku gyvu netapti taisykle. Išimčių daryti negalima nei tėvų patogumui, nei vaikų užgaidoms tenkinti.

Vasarą Džinė ir Lyna darė tai, ką norėjo. Vakarais ilgiausiai neidavo miegoti, pusryčius valgydavo tik tada, kai jau būdavo gerokai įdienoję. Visada ne laiku užkandžiaudavo, suplanuodavo neatidėliotinus žaidimus su draugais, išsisukinėdavo nuo namų ruošos, nuolat reikalaudavo, kad motina nuvežtų jas tai vienur, tai kitur. Liepos vidury mama neapsikentusi pasiskundė: „Aš busiu tokia laiminga, kai jums reikės eiti į mokyklą ir viskas grįš į senas vėžes.“

Atrodo, toks elgesys yra labai plačiai paplitęs – leisti vaikams nepaisyti įprastos dienotvarkės per vasaros atostogas. Žinoma, dienotvarkė ir rutina pasikeis, bet dėl to neturi atsirasti anarchija. *Laissez–faire* (netrukdyti) vaikui atostogauti – tai klaidingas tėvų požiūris. Vaikui ima atrodyti, kad mokykla ir darbas yra visiškai nepriimtini ir kad pageidautina tokių

reikalavimų atsikratyti. Tai yra neteisinga nuomonė. Eidamas į mokyklą vaikas atlieka savo gyvenimo funkciją lygiai taip pat, kaip tėvai dirbdami ir tvarkydami namų ūkį. Visoms šioms funkcijoms reikalinga tam tikra rutina, nes priešingu atveju jos griūva. Atostogų taip pat reikia. Jų metu rutina – mūsų poilsis, darbo ritmas ir veikla – pasikeičia. Bet atostogos negali reikšti, kad būtina visiškai atsisakyti rutinos. Vasaros rutina gali skirtis nuo mokslo metų rutinos; miegą galima taip suderinti, kad šeima turėtų daugiau laiko linksmintis kartu, keltis ir valgyti galima kitu laiku prisitaikant prie veiklos vasarą. Taigi visi pokyčiai, pereinant nuo mokyklos rutinos prie vasaros atostogų, akivaizdūs, bet vis dėlto mes turime išsaugoti ir dalį įprastos tvarkos, nes kitaip neįmanoma derinti bendravimo ir socialinės harmonijos.

Prisiminkime pasakojimą apie Džoisę. Mergaitė reikalauja pastovaus mamos dėmesio. Jeigu mama pasinaudotų mūsų siūlymu ir kurtų žaidimų rutiną, poilsiui laiko atsirastų tada, kada nori, nereikėtų paklusti nepagrįstiems vaiko reikalavimams. Motina, nustačiusi žaidimų laiką, padėtų Džoisei paklusti tvarkos reikalavimams.

Vaikui tikrai reikia mūsų dėmesio. Kokį galima pasiūlyti geresnį metodą sukurti harmoningus ir draugiškus santykius už tvirtą ir nekeičiamą žaidimų laiką? Kaip tik šis laikas priklauso vaikui. Jis žino, kad gali juo pasikliauti. Ir motina, ir vaikas, sutarę, kad tam tikra valanda yra jų bendrų pasilinksminimų laikas, bus linkę vengti bet kokios konfliktinės situacijos, kad galėtų geriausiai kartu praleisti linksmybėms skirtą metą. Kokie puikūs įsivyrauja santykiai! (Nelaimei, kai kurie vaikai taip užsisklendžia ir nenori bendrauti, kad netgi nežaidžia su tėvais. Jie tėvų nelaiko savo draugais.)

Prisiminkime ir Pegės atvejį. Mergaitė ir mama įsitraukė į jėgos varžybas, kurių išvengti padėtų griežta „rutina“ ir mažosios žinojimas, kad motina bus tvirta ir nenusileis. Laikas gulti, vadinasi, laikas gulti. Vaikas, susidūręs su „griežta“ rutina, retai nori nesilaikyti tvarkos, net jei stengiamasi labiau apriboti jo laisvę. Tik tuomet, kai rutina pasitelkiama atsitiktinai susiklosčius aplinkybėms, tuomet, vyraujant ramiai atmosferai, tėvai gali laimėti ir įvesti tvarką. Žinoma, lengva nustatyti bendrą rutiną suaugusiesiems ir vaikams ten, kur karaliauja bendra veikla. Valgymo

laikas čia yra puikiausias pavyzdys. Skirtingoms kiekvieno šeimos nario funkcijoms reikalinga skirtinga rutina; be to, šie skirtumai turi būti akivaizdūs ir aiškūs. Vienerių metų kūdikis turi daug anksčiau gultis negu devynmetis, o šis savo ruožtu – anksčiau negu tėvai.

Pavyzdžiui, jei Čarlio namuose vyrautų pietų laiko rutina ir visi šeimos nariai valgytų tuo pačiu metu, tokių sunkumų tikrai nebūtų atsiradę. Be abejo, tolerantiški šeimynykščiai sutars, kad nė vienas iš jų negalėtų sau patogaus pietų meto primesti kitiems šeimos nariams. Kiekviena šeima turi sukurti sistemą, kuri tenkintų visos šeimos interesus. Negali būti stereotipinės rutinos, kuri tiktų visoms šeimoms. Paprastai namų rutiną sukuria motina, nes ji labiausiai prie to prisideda. Vaiką, griaunantį visą tvarką, motina turi ramiai priversti jos laikytis. Iš tikrųjų šeimos rutina žlunga tik tada, kai tėvai leidžia nuolatos laužyti tvarką.

„Standartus", pagal kuriuos gyvena šeima, paprastai sukuria taip pat motina. Tačiau yra pakankamai daug darbų, kuriuos atlikti gali vaikas, pavyzdžiui: pakloti lovas prieš pradedant dienos darbus, sutvarkyti svetainę prieš tėvui parvykstant namo, laiku pasirodyti prie stalo per sekmadienio pietus, gimtadienių, sukaktuvių, atostogų pradžios šventimas ir pan. Visa tai sudaro vertybes, kurios perteikiamos vaikui, ir tampa gyvenimo rutina.

Kartą tėvai diskutuodami prabilo, kad dažnokai iškyla netinkamų manierų prie stalo problema. Labiau gilinantis paaiškėjo, kad šiuo atveju svarbus gali būti įprotis pietauti virtuvėje. Visos aštuoniolika iš pokalbyje dalyvavusių motinų nutarė pietus pateikti svetainėje, šiek tiek formalesnėje aplinkoje, ir per kitą susitikimą pranešti rezultatus, o tos, kurios neturėjo svetainių, žadėjo sugalvoti ką nors neįprasto. Kitą savaitę visos pripažino nustebusios, kad kita aplinka, gražesni indai privertė vaikus gražiau elgtis prie stalo. Jos pajuto, kad didesni rūpesčiai davė daugiau – pagerėjo atmosfera šeimoje. (Statydami savo būstą ir kurdami patogų interjerą, nepamirškite šio pavyzdžio.)

Šios pateiktos gyvenimo schemos sudaro šeimos rutiną. Nedidelės kasdienės smulkmenos praturtina mūsų gyvenimą ir daro jį malonesnį.

13
Skirkime laiko mokymui

Įvairioms gyvenimo funkcijoms atlikti vaikus reikia mokyti. Žinoma, daug žinių vaikas įgyja stebėdamas aplinką. Bet šito tikrai per maža. Mes turime vaiką pamokyti apsirengti, apsiauti, užsirišti raištelius, pavalgyti, nusiprausti, pereiti gatvę ir pamažu atlikti namų ruošos darbus. Šių dalykų vaikas neišmoks vien girdėdamas apie tai arba baramas bei gąsdinamas bausmėmis tuo metu, kai turi atlikti vieną ar kitą darbą. Mokymo laikas turi tapti dienos rutinos dalimi.

Kiekvieną rytą keturmetė Vendė laukdavo, kol mama ją aprengs. Sagos ją tiesiog baugino, ji dažnai apsirengdavo išvirkščiai, o batų raišteliai jai atrodė kaip didžiausia kliūtis. Kas rytą motiną ją pirmiausia išbardavo, paskui aprengdavo ir išleisdavo žaisti.

Vendė suvokė, kad būti bejėgei jai naudinga, ir motina jai patarnauja. Tačiau tėvai privalo skirti pakankamai laiko, kad vaikas išmoktų apsirengti.

Neskirdami nors šiek tiek laiko mokymui, mes daug ilgiau sugaišime taisydami nemokytą vaiką. Pastovūs taisymai nieko „neišmoko“, nes tai – kritika, atimanti drąsą ir provokuojanti vaiką. Dėl atsiradusio konflikto vaikas įsitikina, kad jam nereikia mokytis. Beje, vadinamieji „pataisymai“ dažniausiai šauna pro šalį, nes vaikas juos laiko būdu pritraukti daugiau dėmesio. Maža to, jis mėgsta provokuoti pakartojimais.

Vaikas, iš kurio neatimta drąsa, domisi tuo, ką galėtų daryti. Rūpestingi tėvai tokius ketinimus pastebi ir padrąsina vaiką. Tačiau bet kokiai patirčiai reikia skirti tam tikrą laiką. Kasdienė skuba ryto metą retai padeda išmokyti vaiką apsiauti. Laiko stoka tik padidina įtampą ir skatina vaiką sukilti. Paprastai geriausia mokyti naujų įgūdžių per popietės žaidimus, kai turime daugiau laiko. Beje, šitai gali būti ir sudėtinė žaidimo dalis. Tarp žaislų galima rasti daugybę mokymo priemonių, be to, mama gali pati kurti savo priemones, pavyzdžiui, ant lentos pritvirtinti dėvėtus drabužius su sagomis ir paduoti juos Vendei. Vaikai, padedantys kurti tokias priemones, be abejo, tuo iš tikrųjų domisi. Paprastai linksma stebėti mamą, ruošiančią kažką žaidimams, o dar maloniau – padėti. Motina gali pagirti vaiko sumanumą ir šitaip paskatinti jo kūrybiškumą.

Gražiai elgtis prie stalo galima išmokyti ruošiant „lėlių" arbatėles, o kartu ir mandagiai pasisveikinti, prisistatyti ir sutikti svečius. Žaisdami traukinuką, galite vaikui pasakyti, kaip reikia elgtis traukinyje, autobuse ar mašinoje. Vaidyba ir vaidmenų atlikimas yra puikiausios mokymo priemonės, nes kiekvienas vaikas – iš prigimties aktorius.

Bet kokių įgūdžių mokyti reikia nuosekliai, nuolat kartojant, kol galiausiai visiškai išmokstama. Be to, kiekvieno įgūdžio reikia mokyti atskirai. Kantrybė, pasitikėjimas vaiko galimybėmis išmokti, drąsinantys ir skatinantys žodžiai „pabandyk dar kartą ir tau pavyks", maloni, draugiška atmosfera ir menkiausios sėkmės pripažinimas mokymo procesą paverčia ir vaikų, ir tėvų džiaugsmu.

Butų išmintinga mokomam vaikui leisti suprasti, kad gali atsitikti ir nemalonių dalykų.

Gvenui ir Bobiui buvo paskirta operacija – turėjo būti pašalintos tonzilės. Mama jautė, kad vaikai turėtų sužinoti tai, ko jie gali tikėtis. Keletą dienų prieš numatytą laiką ji sugalvojo žaidimą ir vaikams pasakė: „Įsivaizduokime, kad lėlės gulasi į ligoninę ir joms bus operuojamos tonzilės. Ko mums reikės visų pirma?" Bobis atsakė: „Lagamino", – ir atnešė panašų žaislą. „Ką į jį dėsim?" Vaikai atrinko daiktus ir sudėjo į lagaminą. Lėlės buvo aprengtos. Bobis, vaidindamas tėvą, vairavo mašiną. Vaikai su mama įsivaizdavo, ką kalbės gydytojas, seselė ir slaugė, kai gul-

dys vaikus į ligoninę. Tada mama, kalbėdama lėlėms, vaidino gydytoją. Paėmusi vežimėlį, ji sakė, kad tai – neštuvai. Po to ji sena kojine uždengė arbatinį ir „darė“ anesteziją. Ji lėlei aiškino: „Dabar tu, Betse (lėlės vardas), užuosi keistą kvapą, bet turi kvėpuoti ir garsiai skaičiuoti. Greitai tu pradėsi snūduriuoti ir užmigsi.“ Šią akimirką mama pasielgė išmintingai ir neprabilo apie chirurginę procedūrą, kad vaikai nežinotų, kas bus paskui. „Dabar Betsė giliai įmigo. Aš išimsiu tonziles ir vėl paguldysiu ją ant neštuvų.“ Tai sakydama mama nuėmė „kaukę“ nuo lėlės veido, suvyniojo ją į antklodę ir padėjo į vežimėlį. „Štai ji grįžta į savo kambarį, o kai atsibus, galės gauti ir truputį ledų.“ Gvenas paklausė: „Ar jai skaudės, kai išiminės tonziles?“ „Ji visai nieko nejaus, ponia, – atsakė mama, toliau vaidindama gydytoją. – Matote, kaip ji kietai miega.“ „O kai atsibus, ar jai skaudės?“ „Truputį skaudės gerklę, ponia, bet aš žinau, ji susidoros. Tai labai ilgai nesitęs.“ Tada mama paklausė, kuris iš jų norėtų būti antros lėlės daktaras. Pasisiūlė Bobis ir viską pakartojo iš naujo.

Kitą dieną vaikai žaidė „tonzilių operaciją“, laikydami vienas kitą pacientu. Per tą laiką mama rado ir didesnius neštuvus.

Kai Gveną ir Bobį paguldė į ligoninę, jie rodė pasitikėjimą ir noriai bendravo. Mama, pasiūlydama gydyti skaudančią lėlės gerklę, elgėsi garbingai ir pripažino, kad iš tiesų skaudės, tačiau ji taip pat parodė pasitikėjimą ir pasakė, kad vaikai su šia problema susidoros. Tarsi visai atsitiktinai mama pasakė kai ką labai svarbaus apie skausmą – jis netruks amžinai (nors kai kam šitaip neatrodo).

Kaip mokyti savarankiškumo, pasakojome Barbaros atveju. Vaikui reikia išmokti pasikliauti savimi ir žaisti pačiam. Tai – atvirkštinė mokymo situacija. Šiuo atveju motina turi mokyti išsisukdama iš padėties. Begalę kartų tėvams tenka atsitraukti ir leisti vaikui pačiam bandyti – vaikas vienas turi atlikti sunkiausią darbą.

Dvejų su puse metų Džeinė graudžiai verkė, kai vežimėlio ratas užkliuvo už kėdės. „Kas yra, Džeine?“ – paklausė mama. Mažylė treptelėjo koja ir toliau raudojo. Mama atsisėdo ir pradėjo laukti. Mergaitė truktelėjo, bet vežimėlis nepajudėjo. „Ką dar galėtum daryti netampydama?“ Džeinė

bandė stumti, bet nieko neišėjo. „Kas būtų, jeigu stumtelėtum vežimėlį iš kitos pusės?“ Džeinė pabandė ir vežimėlis pajudėjo! Ji juokdamasi traukė vežimėlį paskui save. „Tau pačiai pavyko jį išvaduoti, ar ne?“

Mokymas, be abejonės, atima nemažai laiko. Panašiai elgtis reikės daugelį metų, nes dukteriai būtina parodyti, kad yra daug sprendimo būdų. Mama susilaikė ir pati neištraukė vežimėlio. Taip ji pasinaudojo situacija ir pamokė Džeinę savarankiškumo.

Dešimties mėnesių Briusas su mama atėjo į smėlio dėžę. Motina pasodino sūnų ir atsisėdo greta. Briusas įkišo rankas į smėlį, pasėmė rieškutes, pažiūrėjo į mamą, išsišiepė ir susipylė visa saują į burną. „Briusai, spjauk,“ – sušuko mama ir pribėgo prie sūnaus, kuris jau ropojo tolyn linksmai šypsodamasis. Mama čiupo vaiką, iškrapštė iš burnos smėlį ir vėl pasodino ant smėlio krūvos. Per valandą berniukas tą patį veiksmą kartojo keletą kartų.

Briusui labai malonu ir patinka, kad mama priversta juo užsiimti. Kai berniukas žaidžia lauke, ji net nedrįsta paskaityti ir visąlaik jį stebi.

Norėdama išmokyti Briusą nekišti bet ko į burną, mama turi sugaišti daug laiko. Dauguma kūdikių elgiasi taip tirdami supantį pasaulį. Koks tai jausmas? Koks skonis? Nors toks elgesys natūralus, nėra jokios priežasties, dėl kurios nereikėtų mokyti susilaikyti. Kiekvieną kartą, kai Briusas įsipila smėlio į burną, mama gali jį pakelti ir pasodinti į vežimėlį. Kadangi mažylis žaidžia negražiai, jį reikia įspėti. Briusas gali šaukti ir verkti protestuodamas, bet mama skaito toliau ir leidžia jam rėkti. Ji gerbia jo teisę rodyti savo jausmus ir gali leisti vaikui pabandyti tik po to, kai jis nusiramina. Kai tik smėlis atsiduria burnoje, mama ramiai jį pakelia ir pasodina į vežimėlį. Briusas greit viską suvoks: smėlis burnoje – sėdėjimas vežimėlyje. Jokių žodžių. Vaikas jų nesupras. Bet veiksmą jis tikrai supras.

Gausesnėje šeimoje į jaunesniojo vaiko mokymo poreikius kartais galima neatsižvelgti, nes vyresnysis vaikas jaunesnįjį moko to, ką jie turėtų daryti patys. Tačiau jų santykius būtina stebėti, nes vyresnysis gali

pasinaudoti savo pranašumu, siekdamas primesti savo valią. Kiekvienas vaikas tam tikrą laiką turi būti mokomas, nes taip patiriami asmeniniai laimėjimai ir įtvirtinami įgūdžiai.

Turėdami svečių arba iškylaudami kokioje viešoje vietoje, neturime vaiko mokyti. Tokiomis aplinkybėmis vaikas elgiasi taip, kaip pripratęs. Tėvai, norėdami, kad vaikas gerai elgtųsi visuomenėje, privalo jį šito išmokyti namuose. Jeigu vaikas elgiasi netinkamai, vienintelis geras sprendimas – ramiai jį išsivesti.

Skatinkime bendradarbiauti

Aštuonių mėnesių Liza spardėsi, vystoma raitėsi ir sukiojosi taip, kad šitai tapo beveik nepakenčiama. Motina išvargdavo, prarasdavo kantrybę ir lengvai pliaukštelėdavo mažylei per sėdynę. Liza tuoj pat imdavo verkti ir elgdavosi kaip labai nuskriaustas ir įžeistas vaikas.

Kad ir kaip sunku patikėti, bet šis aštuonių mėnesių kūdikis, vadovaudamasis vien savo jausmais, rado būdą įskaudinti savo mamą. Atrodo, kad mes nelabai pripažįstame protinius kūdikių sugebėjimus. Mes su vaikais elgiamės lyg su žaisliukais, auginame kaip mažus idiotus ir turime kvailus suaugusiuosius! Kiekviena mama, kuri kasdien mato kūdikį, nė neabejodama pasakys, kad kūdikis yra labai protingas! Devynių mėnesių Pėteris augo normalus, nors buvo kurčnebylių vaikas. Vieną dieną jis šliaužiojo po grindis ir atsitrenkė galva į stalą. Jis atsisėdo, pasisuko į mamą ir pradėjo verkti. Mažylis susiraukė, plačiai prasižiojo ir gailios ašaros pabiro iš akių. Bet kaip nustebo tuo metu šalia buvęs kaimynas, neišgirdęs jokio garso! Mama kurį laiką stovėjo žiūrėdama, paskui puolė prie berniuko, pakėlė jį ir nuramino. Kūdikis moka įvertinti situaciją. Pėteris nebandė graudinti balsu, nes jis suvokė, kad tėvai kurti. Vyresnis kurčnebylių vaikas savo nekantrumą ar nepasitenkinimą demonstruoja trepteldamas koja, o ne beprasmišku cypimu. Tėvai jaučia ir reaguoja į vibraciją. Taigi jau dabar mama turi išmokyti Lizą, kad ji kartu dalyvautų šiame proce-

se, t.y. prisidėtų prie vystyklų keitimo. Pirmiausia mama skatina mažylę bendradarbiauti pripažindama jos tikslus; šitaip ji žinos, ką reikia daryti, ir nepervargs. Antra vertus, motina gali sudaryti tokią dienotvarkę, kad kasdienis maudymasis vonioje pailgėtų ir tas laikas būtų skirtas mokymui. Be to, kai kiekvieną kartą rengiama Liza muistosi, motina ramiai, švelniai šypsodamasi, gali ją laikyti ir kalbėti: „Mano brangioji išmoks laikytis ramiai. Tokia didelė gera mergaitė. Kokia miela ir rami ji gali būti..." ir t. t. Nesvarbu, kad Liza nesupranta žodžių. Ji puikiausiai jaučia prasmę! Labai lengva šypsantis parodyti susižavėjimą. Mergaitė šį susižavėjimą pajus ir į jį reaguos. Taip pat visai nesunku nuovargį paversti piktu žvilgsniu. Vaikas tai iškart pajus, sureaguos ir parodys savo jėgą. Jeigu motina nenusiteikusi priešiškai ir rodo tik savo meilę, duktė supras. Mama gali Lizą paleisti, kai ji nustos priešintis. Ir kai po to Liza iš naujo pradeda neklausyti ir raitytis, mama gali ją vėl palaikyti. Šitaip Liza bus išmokyta bendradarbiauti.

Mūsų atominiame amžiuje, demokratinėje socialinėje aplinkoje mes retai randame laiko iš naujo įvertinti tai, ką mums reiškia kai kurie žodžiai. Vienas iš šių žodžių, be abejonės, yra „bendradarbiavimas". Anksčiau, kai autoritetais buvo laikomi tie, kurie kontroliavo, bendradarbiauti reiškė daryti tai, kas buvo liepiama. Iš žemesniųjų sluoksnių buvo reikalaujama „bendradarbiauti" su tais, kurie yra aukščiau. Demokratija šiam žodžiui suteikė nauja prasmę: bendradarbiauti, vadinasi, dirbti kartu, kad būtų patenkinti reikalavimai. Dabartinėje demokratinėje socialinėje aplinkoje turime daugiau lygybės ir laisvės, taigi ir atsakomybės. Išnykus „aukštesniojo" galiai, reikia priemonių, kurios skatintų bendradarbiauti. Nebegalime iš vaiko reikalauti „bendradarbiauk su manimi" ir negalime sakyti „daryk kaip aš noriu". Mes turime pripažinti, kad dabar bendradarbiavimą reikia pelnyti.

Mama ne tik klojo vaikams lovas kiekvieną rytą, bet ir skirstė kiekvienam iš jų dienos darbus: Stiuartas turėjo šveisti vonią, Ženevjeva – šluostyti indus, Roberta – nuvalyti dulkes svetainėje, o Ronė – išnešti šiukšles ir popierius. Kasdien mama iš pradžių primindavo, paskui imdavo barti, pagaliau šaukti ir neretai nubausdavo, jei darbai nebūdavo atlikti. Ji

labiausiai mėgo visiems keturiems vaikams aiškinti taip: „Mes geriau kartu dirbkime ir bendradarbiaukime, arba keturi vaikučiai paklius į didelę bėdą.“

Visiškai aišku, ką mama norėjo pasakyti: „Dirbkite kaip aš sakiau, arba!..“ Remdamasi savo autoritetu, ji nusprendė, ką kiekvienas vaikas turėtų daryti, ir bando „priversti“ juos tai daryti. Visi vaikai skatinami maištauti prieš tokią prievartą ir tuo pačiu metu jiems leidžiama laimėti maištą. Mamos požiūris skirstant užduotis rodo apsisprendimą vadovauti. Vaikas atsako: „Pabandyk ir paimk mane!“ Taip kovojama dėl valdžios, bet ne bendradarbiaujama. Užuot laimėjusi kovą, motina bando primesti savo valią. Kaip ji gali paskatinti vaiką iš tiesų bendradarbiauti? Ji galėtų skirti laiko ir pasitarti su šeimos nariais. Taip pat jiems vertėtų surašyti visus darbus, kuriuos reikia atlikti. Mama sako, ką ji norėtų daryti, ir paskui klausia, kaip galima būtų padaryti visa kita. Tada tėvas ir vaikai galėtų pasirinkti tuos darbus, kurie jiems labiau tinka. Tokiu elgesiu ji parodytų, kad gerbia savo vaikus. Mama leidžia pasirinkti ir spręsti. Jeigu kuris nors nevykdo pasirinktų namų ruošos darbų, nereikia nei sakyti, nei atlikti tą darbą už jį. Po savaitės mama kviečia šeimynykščius pakalbėti. „Stiuartas žadėjo šią savaitę valyti didįjį kambarį, bet to nepadarė. Ką mes nuspręsime?“ Čia „mes“ suteikia atsakomybę visai grupei, atima iš mamos viršenybę, bet leidžia jai vadovauti. Rūpestingai apsvarstomi visi siūlymai ir grupė nutaria. Grupės spaudimas yra efektyvus, o suaugusiųjų vykdomas spaudimas tik skatina maištauti. Paprastai toks problemos sprendimas panėši į šeimos tarybą. Tai mes aptarsime vėliau. Svarbiausia, ką norime pabrėžti, yra tai, kad šiuolaikinė šeima gyvena kaip grupė, kuri skatina kiekvieną individą bendradarbiauti visų labui. Kiekvieno grupės nario dėmesys skiriamas visos šeimos poreikiams vykdyti. Bendradarbiavimas reiškia, kad kiekvienas ir visi nariai „juda“ kartu, siekdami atlikti tai, kas visiems būtų geriausia.

Keturių žmonių bendradarbiavimas gali būti lyginamas su keturračiu savaeigiu vežimu. Kiekvienas narys yra ratas, o bendras šeimos gyvenimas – vežimas. Kad vežimas važiuotų lygiai, visi keturi ratai turi suktis kartu. Jeigu vienas ratas įstringa, vežimas pradeda trūkčioti arba net iš-

krypsta iš vėžių. O jei ratas nukrenta, vežimas iš viso negali važiuoti. Kiekvienas ratas yra toks pat svarbus, kaip ir kiti, bet nė vienas nėra svarbiausias. Vežimo kryptį lemia bendras keturių ratų darbas. Jeigu kiekvienas ratas nuspręstų pats atskirai nesisukti, vežimas apvirstų ir būtų nenaudingas. Šeimos dydis neturi reikšmės. Šeimos vežimą gali sukti bet kiek ratų.

Kalbėdami apie vaiko mokymą bendradarbiauti, iš karto pabrėžiame ir mūsų pačių bendradarbiavimą. Mes nesakome, kad vienas asmuo turi „nusileisti" kitam, bet iš tikrųjų turi būti harmoningo bendro judėjimo jausmas siekiamo tikslo link. Kai šeimos gyvenimo harmonija pažeidžiama, mes galime neabejoti, kad ir bendradarbiavimas bus pažeidžiamas – taigi vienas ar kitas ratas strigs. Net ir mes galime būti tas ratas!

Kiekvienas šeimos narys gali išmokti galvoti apie tai, kas būtų geriausia visiems. „Ko reikia esamai situacijai?" Mes nebegalime galvoti apie tai, ko aš noriu, kad kiti darytų. Tai primeta mūsų valią kitam ir žlugdo jam pagarbą. Lygiai taip mes neturime nusileisti nepagrįstiems kitų reikalavimams trokšdami vien taikos. Tai žeidžia savigarbą. Padėdami vaikams išmokti bendradarbiauti, mes visad turime žinoti tikrą bendradarbiavimo reikšmę, kuri apima bendrų pagrindinių taisyklių pripažinimą.

Vienas iš žalingų dalykų, kurį mes, tėvai, stengiamės primesti, yra sprendimas, kad iš tam tikro amžiaus vaikų norėtume sulaukti pagalbos atliekant namų ruošos darbus. Kai pradedantis vaikščioti kūdikis nori padėti padengti stalą, mes sakome: „Ne, tu dar per mažas", o kai vaikas sulaukia šešerių metų, mes iš jo reikalaujame tai padaryti. Mūsų atžala mikliai suvokia, kad mes tiek laiko be jos apsiėjome, tai kodėl ji dabar turėtų padėti? Mes prarandame galimybę leisti vaikui prisidėti prie darbų. Tačiau jeigu vaikui leidžiama (bet ne reikalaujama!) prisidėti nuo pat pradžių, jis džiaugiasi tuo ir padėdamas pajunta išdidumą.

Septynmetis Tomas savaitę sirgo gripu. Penkerių su puse metų Dona ir ketverių Lorena vienos karaliavo žaidimų kambaryje. Šeštadienio rytą būdavo valomi namai, ir visi prisidėdavo prie šio darbo. Buvo pirma diena, kai Tomas pasveiko. Reikėjo tvarkyti žaidimų kambarį. Tomas staiga pasakė: „Aš nežinau, kodėl turiu padėti. Visą savaitę čia nebuvau

ir jokios netvarkos nepadariau.“ Mama tarė: „Tiesa, tu, Tomai, nieko čia nepadarei. Bet einu lažybų, kad Dona ir Lorena leistų tau padėti, jei tu jų paprašytum.“ Tomas minutę svarstė, o po to padėjo mergaitėms tvarkyti žaislus ir valyti dulkes, mama siurbė su dulkių siurbliu. Tomas pastebėjo, kad viršutinė žaislų lentyna buvo netvarkinga. „Pasistenkime, kad ji atrodytų gražiau,“ – pasiūlė berniukas. Laimingi vaikai kartu dirbo, o jiems padėjo mama. Baigus Dona sušuko: „Cha! Čia puiku!“ Tomas pritarė: „Tikrai taip.“ Po minutės jis išdidžiai pridūrė: „Mes padėjome sutvarkyti. “

Tomas turėjo priežastį, ir todėl galima suprasti jo priešinimąsi. Tačiau šioje šeimoje vyrauja geri santykiai. Motinos išmintis padėjo laimėti Tomo bendradarbiavimą. Mama pripažino Tomo išsakytą priežastį, bet, pasinaudodama situacija, sumaniai atkreipė dėmesį į tai, kad jis galėjo padėti jaunesnėms seserims. Tai paveikė Tomą, nes jis buvo vyriausias. Tomas pamanė, kad jis gali užimti lyderio vietą, siūlydamas sutvarkyti, žaislų lentyną. Visi kartu gerai praleido laiką, padarydami kažką svarbaus.

Kartais, norėdami laimėti bendradarbiavimą, turime padėti vaikui rasti savo vietą šeimoje. Prisiminkime Betės problemas. Betė nežino savo naujos vietos šeimoje. Jai reikia padėti, ir motina ieško profesionalaus patarimo. Jai buvo paaiškinta, kad, Betės nuomone, tik menkas bejėgis kūdikis turi vertę. Atsisakydama Betės siūlomos pagalbos, motina klydo. Atkreipus į tai jos dėmesį, ji iškart suvokė savo klaidą. Betei buvo sukurta programa, kad ji atgautų vertės jausmą.

Pirmas motinos žingsnis taisant situaciją buvo tas, kad mergaitė prašoma padėti ir slaugyti. Mama paprašė Betės atnešti butelį iš šaldytuvo virtuvėje. Betė supyko ir išbėgo iš namų. Vėliau ji grįžo prisišlapinusi. Supratusi, kaip tai svarbu Betei, motina jos nebarė ir nekėlė triukšmo. Ji paėmė mergaitę ant rankų ir paklausė, ar ji nenorėtų būti jos mergaitė, jos mažasis kūdikis. Betė puolė į ašaras ir prisiglaudė. Su švelnia užuojauta mama ją nuramino. Tada ji pasiūlė Betei atsigulti į savo vaikišką lovelę, iš kurios ji jau buvo išaugusi. Mama norėjo pakeisti Betės vystyklus, pamaitinti ją iš buteliuko ir daryti jai viską, ką ir broliukui. Mergaitė labai apsidžiaugė, kai kitą rytą mama pirmiausia atėjo jos perrengti.

Ji džiaugėsi ir atneštu buteliuku. Betę mama maitino tuo pačiu maistu kaip ir kūdikį. Po dienos mergaitė paprašė žaislų į lovą ir motina padavė kūdikio barškučius, o kai Betė paprašė spalvotų pieštukų, ji atsakė: „Mažas kūdikėlis negali piešti. Tu – mano mažasis kūdikėlis." Kas kartą, kai mergaitė paprašydavo ko nors ne kūdikiško, ji išgirsdavo panašų atsakymą tokiu balsu, kuris rodė šilumą ir užuojautą. Antros dienos vidurdienį Betė karštai pareiškė, kad ji didelė mergaitė ir nenori būti kūdikis. „Gerai. Ar tu nesijauti pakankamai didelė ir vyresnė už broliuką, kuris pats nieko negali daryti?"

Betė tai suvokė. Mama toliau ją drąsino, sakydama, kad ji jau didelė, ir kūdikiškas elgesys išnyko. Šioje situacijoje mama veiksmu parodė Betei daug daugiau, negu ji kada nors galėtų išsakyti žodžiais. Ji leido dukrai pačiai suprasti, kad privalumas būti didele ir daug sugebančia labiau derėjo negu būti kūdikiu. Savo veiksmu mama pakeitė Betės motyvaciją ir padėjo jai atkurti savo didelės mergaitės, galinčios padėti, vietą.

Penkiametis Edis su mama sėdo į mašiną ir nuvažiavo į geležinkelio stotį pasitikti tėvą. Nors buvo šalta diena, Edis atidarė langą. Mama pasakė: „Mes važiuosime tada, kai tu uždarysi langą." Edis laukė, o mama sėdėjo nejudėdama. Pagaliau vaikas tarė: „Aš uždarysiu langą, kai pradėsime važiuoti." Mama nieko neatsakė, bet laukė toliau. Tada Edis pasakė: „Aš uždarysiu langą tada, kai tu įkiši raktą." Motina laukė netardama nė žodžio. Ji parodė savo vidinį tvirtumą. Pagaliau Edis uždarė langą, motina užvedė variklį, nusišypsojo sūnui ir paklausė: „Ar ne puikiai saulė apšviečia sniegą? Žiūrėk, kaip žiba sniegas, atrodo lyg tūkstančiai deimantų."

Mama išvengė, kad būtų įvykdytas primygtinis reikalavimas „uždaryk langą", ir neįsivėlė į kovą dėl vadovavimo. Ji tuoj pat paaiškino, ką šioje situacijoje darys, ir laikėsi tvirtai, neparodydama pykčio. Kai Edis vis dėlto bandė ją erzinti ir priversti daryti tai, ko jis nori, mama paprasčiausiai laukė. O kai Edis pakluso, motina pritarė šypsena ir draugiškai ėmė kalbėti apie kitus dalykus. Tai, kad Edis ėmė greit bendradarbiauti, rodo, kad jis jau gerbia mamos tvirtumą.

Devynerių metų Pat su drauge darė makaroninius karolius, įėjo mama, laikydama dešimties mėnesių Ričardą, ir pareikalavo: „Pat, pažiūrėk prašau mažylį. Aš turiu eiti pasitikti tėtę." „Oi, mama, jis viską sujauksi Kodėl aš turiu jį visą laiką prižiūrėti?" „Užtenka, daryk taip, kaip aš tau sakau." Kai mama išėjo, Pat pažvelgė į Ričardą, ropojantį prie įdomaus daikto. Ji truktelėjo jį atgal ir padavė meškiuką, Ričardas sviedė jį į šalį ir greitai nurėpliojo prie indų su makaronais. Grįžusi mama rado cypiantį Ričardą ir rėkiančią Pat. Motina paklausė: „Ar tu negali nekovodama bent jau 15 minučių jį pasaugoti?"

Griežtas motinos balsas ir skubus reikalavimas Pat sukeldavo pyktį ir nenorą paklusti. Jeigu mergaitė keletą minučių mąstydavo, motina iškart įsivaizduodavo, kad ji tuoj pratrūks ir taip pat ims reikalauti.

Norint pelnyti bendradarbiavimą, labai svarbu kalbėti gražiai, nekelti balso ir nepriekaištingai elgtis. Dažnai nutuokiame, jog vaikas gali pasipriešinti mūsų reikalavimams dėl to, kad jie buvo pateikti ne laiku, kaip Pat atveju, arba todėl, kad tai, kas turi būti padaryta, vaikui nemalonu. Tokiais atvejais esame linkę kelti balsą ir būti pabrėžtinai atkaklūs, šitaip tikėdamiesi nugalėti pasipriešinimą. O iš tikrųjų mes jį tik dar padidiname.

Norėdami, kad vaikai bendradarbiautų, ilgą laiką turime elgtis labai mandagiai. Savo reikalavimą galime išsakyti pabrėždami, jog suprantame vaiko požiūrį. Tokie žodžiai: „Atsiprašau, kad pertraukiu tave", „Aš suprantu, kad gal tu ir nenori, bet man iš tiesų padėtum..." arba „Aš būčiau labai laiminga, jeigu tu galėtum..." padeda sutvirtinti harmoniją, mažina nenorą ir skatina bendradarbiauti.

Dešimtmetė Žaneta gyveno priemiestyje, kur nėra jokio visuomeninio transporto. Jos geriausia ir artimiausia draugė Pat gyveno per toli, kad galėtų eiti pėsčiomis, o dviračiu važiuoti žiemą buvo pavojinga. Abi mergaitės kiekvieną laisvą minutę norėjo leisti kartu. Greitai susidarė tokia padėtis, kad ir viena, ir kita mama beveik kasdien turėjo vežioti mergaites pirmyn atgal. Prasidėjo konfliktai, kurie dažnai nuliūdindavo drauges, ir situacija vis labiau komplikavosi.

Be abejo, reikėjo rasti būdą bendradarbiauti. Vieną vakarą, kai Žaneta ir mama ruošė vakarienę ir atmosfera buvo draugiška, jos ėmė aptarinėti problemą. Mama aiškino savo nuomonę: ji suprantanti Žanetos teisę pamatyti draugę, bet kartu esanti per daug užimta, kad lakstytų pirmyn ir atgal. „Ar tu galėtum pamąstyti, kaip mes pasielgtume kitaip?“ „Gerai. Aš manau, kad mes galėtume susitikinėti truputį rečiau.“ „Kaip manai, kiek kartų per savaitę pakaktų tave nuvežti pas Pat?“ Mergaitė truputį pasvarstė ir tarė: „Na, aš manau, du kartus per savaitę. O jeigu Pat taip pat atvyktų du kartus, tikrai užtektų su kaupu.“ „Gerai“, – sutiko mama. „Aš būsiu labai laiminga. O kada galėsi nuvežti, mama?“ Motina kiek pamąstė ir pasakė: „Antradienio vakarą ir šeštadienio popietę aš paprastai būnu laisva. Ar toks laikas tiktų?“ „Aš manau, kad taip būtų gerai, nes aš tikrai žinočiau, kada važiuosiu.“

Problema buvo išspręsta bendradarbiaujant; nei mama, nei Žaneta nejaučia, kad kažką primeta viena kitai, ir kiekviena pripažįsta kitos teises. Žinoma, mes suprantame, kad dabar mama įsipareigoja ir turi tesėti žodį be išankstinio tarimosi su Žaneta.

Vienuolikmetis Fredis neseniai neteko tėvo. Jis su mama gyveno priemiestyje ir šeštadieniais važiuodavo į miestą, kur turėjo muzikos pamokas. Fredis norėjo pakeisti pamokos laiką ir ateiti trečiadienio popietę, kad galėtų pažaisti su kamuoliu. Tądien buvo vienintelė laisva popietė. Tačiau mama trečiadienį turėjo susitikti su artimais draugais ir atmetė Fredžio prašymą. Abudu pateko į aklavietę ir jautėsi nuskriausti. Fredžio mama paprašė mūsų patarti.

Fredis išdėstė savo požiūrį, kurį mes supratome, bet su juo nesutikome. Tačiau nebuvo prasmės kovoti ir versti jį pasiduoti, nes tai tik labiau jį įžeistų ir sugadintų jo santykius su mama. Kadangi mama klausė mūsų patarimo, mes Fredžiui pasiūlėme muzikos pamokas lankyti trečiadienį. Fredis abejojo. Jis jautė, kad mama nenusileis – ji dažnai būdavo per daug nelanksti.

(Stebėtina, jog daugelis vaikų mano, kad jų tėvai yra nelankstūs, o tėvai, priešingai, įsitikinę, kad būtent tokie yra vaikai.) Mes Fredžiui garan-

tavome, kad mama priims mūsų pasiūlymą. Berniukui iškart palengvėjo, bet jis nebuvo tikras, kad reikėtų prašyti mamos nusileisti. „Kodėl ne? Tu iš žaidimo kamuoliu šeštadienį turėsi daugiau naudos negu mama trečiadienį." Berniukas pasvarstė ir tarė: „Ne, tai netiesa. Kadangi tėtis mirė, tie draugai jai yra labai svarbūs. Ji blogai jaustųsi negalėdama susitikti." „Tai ką daryti?" „Aš manau, palikime viską taip, kaip yra."

Kodėl Fredis staiga nusileido? Kai tik jis suvokė, kad priežastys ir teisės buvo suprastos ir įvertintos, nejautė, kad kažkas primetama. Berniukas galėjo laisvai apsispręsti ir nustatyti bendros situacijos poreikius.

Žmogus, pajutęs, kad jam kažkas primetama, elgiasi neišmintingai. Mes negalime bendradarbiauti bandydami primesti savo valią kitam.

Žinoma, bet kokiems tarptautiniams santykiams visais laikais buvo būdingas bendradarbiavimas, tačiau mes retai susimąstome, kodėl taip yra. Kartais tėvams reikia keisti bendradarbiavimo būdą. Deividas ir Džordžas, apie kuriuos pasakojome knygos pradžioje, iš pradžių bendradarbiauja siekdami išsaugoti *status quo*. Kai „gerasis" Deividas provokuoja Džordžą būti „blogu", pastarasis bendradarbiauja reaguodamas į tai! Jeigu jo „blogasis" brolis elgtųsi kaip „geras" berniukas, „gerasis" Deividas labai nusimintų ir pajustų, kad jo padėčiai iškilo grėsmė. Berniukai, skatindami mamą girti Deividą ir barti Džordžą, savotiškai bendradarbiauja. Jei tik vaikai pasikeistų „vaidmenimis", be abejo, ir bendradarbiavimas būtų visai kitoks. Beprasmiška Džordžui sakyti, kad jis irgi galėtų būti geras. Vaiką reikia atsargiai, tyliai paveikti, kad jis pakeistų bendradarbiavimą. Džordžas niekada nepatikės, kad jis gali būti „geras". Be to, jeigu jis būtų „geras", brolis dar labiau pasistengtų padaryti jį ne tik „blogą", gal net ir „blogesnį". Tačiau mama, visa tai suvokdama, gali pakeisti jų santykius ir kitaip reaguoti į tai, ką berniukui daro. Žinodama, kad Džordžas laiko save „blogu", mama gali atsisakyti tokio vertinimo, kitaip elgtis, visiškai nevartoti žodžių „geras" ar „blogas". Kiekvieną kartą, kai Deividas bandys parodyti, koks jis „geras", ji gali ramiai pasakyti: „Puiku. Aš džiaugiuosi, kad tau patinka taip elgtis", o tuomet, kai Džordžas elgiasi blogai, gali jį stipriai apkabinti ir pasakyti: „Suprantu". Bet jūs sakysite, kad tai padaryti sunku. Tikra tiesa. O kas pasakė, kad būti tėvu ar mama lengva?

15

Venkime skirti nepelnyto dėmesio

Šeima įsikūrė vasarnamyje. Tėvas išėjo žvejoti, o mama plušėjo virtuvėje. Dvejų metų Hilda stovėjo prie laukujų durų. Staiga ji šūktelėjo: „Mama!“ „Taip,“ – atsiliepė motina. „Mama!“ – pasigirdo dar kartą. Moteris priėjo prie vaiko ir paklausė: „Ko reikia? Nori pasivaikščioti? Netrukus eisime.“ Mama grįžo į virtuvę, o Hilda liko prie durų. „Mama!“ „Taip?“ Tai pasikartojo tris kartus. Kai vaikas pašaukė ketvirtą kartą, mama priėjo. „Na, gerai, Hilda. Dabar truputį pasivaikščiosime. Bet aš vis tiek turiu paruošti pietus,“ – pasakė mama ir paėmė ją už rankos. Mama su mergaite nulipo laiptais ir patraukė takeliu.

Hilda ne pati eina prie mamos, o priverčia ją ateiti. Motina paklūsta, nusileidžia nepelnytiems Hildos reikalavimams.

Vaikui, kuris visąlaik reikalauja dėmesio, kažko trūksta. Jis – nelaimingas vaikas. Jis mano, kad, nesulaukęs dėmesio, bus bevertis ir neras savo vietos. Toks vaikas nuolat siekia patvirtinimo, kad yra svarbus. Kadangi pats tuo abejoja, joks patvirtinimas, kad ir koks nuoširdus būtų, įspūdžio nepadarys. Mama tai suvokia. Vos po kelių minučių vaiką apninka abejonės: „Ar mama mane dar prisimena? Ar aš dar ką nors reiškiu?“ Tai – nesibaigiančios abejonės. Kokia liūdna situacija! Kaip tokiu atveju gali padėti mama?

Kai Hildai pasiseka priversti mamą reaguoti į kiekvieną jos užgaidą, reagavimas pradeda riboti santykius, nelieka laiko ieškoti kitokių verty-

bių. Sakykim, mama atsitrauktų ir nepaisytų perdėtų vaiko reikalavimų. Tuomet Hilda, negavusi įprasto pasitenkinimo ir truputį pamaištavusi, ieškotų kitų būdų, kurie leistų pasijusti priklausomai. Mergaitei reikėtų padėti rasti konstruktyvių būdų, nes, priešingu atveju, jos pastangos gali paskatinti dar blogesni elgesį. Mama gali tai žinoti ir pripažinti tinkamą elgesį. Dabar, kai motina leidžiasi vaiko pavergiama, jai trūksta savigarbos. Mama Hildai rodo per mažai pagarbos ir išsiduoda, kad abejoja vaiko galimybe apsieiti be jos.

Mama turėtų neiti šaukiama Hildos. Pirmą kartą, nemesdama savo darbų, ji gali maloniai pasakyti, kad dabar yra užsiėmusi. Kai Hilda dar kartą pakviečia, ji gali iš viso neatsakyti. Taigi abi gali pažaisti! Vaikas gali verkti, ožiuotis, o mama turi parodyti, kad dabar užsiėmusi savo darbu, vadinasi, Hildai reikės prieiti pačiai. Mama turi teisę tęsti savo darbą ir privalo išmokyti vaiką gerbti situaciją. Hilda neturi teisės eiti pasivaikščioti tada, kai tik įsigeidžia. Mama, norėdama būti Hildai teisinga, neturi teisės nusileisti mergaitės užgaidoms. Vaikas turi suvokti, kokią naudą duos tvarkos ir situacijos reikalavimų laikymasis. Turi būti nustatytas laikas pasivaikščiojimams, tuo laiku jos ir turi eiti. Jeigu Hilda prieitų prie mamos ir paprašytų eiti pasivaikščioti, mama galėtų atsakyti: „Dabar ne pasivaikščiojimų laikas, Hilda.“ Taigi laikas. Kad ir ką daugiau Hilda darytų, mama nenusileidžia, nekeičia savo nusistatymo ir tęsia darbą.

Mamos draugas popiet užsuko išgerti kavos. Netrukus Merė, jauniausia iš trijulės, įbėgo skųsdamasi, kad ją nuskriaudė sesutė. Mama bandė aiškinti: „Na, aš manau, kad šią popietę ji blogai jaučiasi.“ „Kodėl, mama?“ Motina bandė atsakyti į tą „kodėl“. Kiekvieną kartą, kai tik ji baigdavo kalbėti, vaikas pažerdavo kitą „kodėl“. Pagaliau mama paprašė Merės eiti žaisti, kad ji galėtų pasišnekučiuoti su svečiu. Mergaitė išėjo, bet tuoj sugrįžo su dar didesne gausybe „kodėl“. Taip prabėgo nemažai laiko. Pagaliau moteris draugui prisipažino: „Kai tik sulaukiu svečių, ji taip elgiasi, norėdama atkreipti dėmesį.“

Mama gerai žino, ko siekia Merė! Mergaitė yra maža ir nori, kad kuo daugiau dėmesio būtų skiriama jai. Jai labiau rūpi mama negu kiti vaikai,

ji stengiasi atitraukti ją nuo svečio ir nenori bendrauti su sau lygiais. Tačiau mama, atrodo, nesuvokia, kad duktė elgiasi blogai, ir viską atleidžia. Mama mato, ką duktė daro, bet nesuvokia tokio Merės elgesio prasmės. Kai mama suvoks, kad vaikas taip elgiasi nebūdamas dėmesio centre ir nerasdamas savo vietos, nes jaučiasi pasimetęs, ji gali vaikui padėti atsisakydama skirti nepelnytą dėmesį. Taip Merė gali suaugti ir tapti savarankiška.

Sunku mokyti vaiką, kai yra svečių. Tačiau, kai vaikas pirmą kartą sutrukdo, motina gali pasakyti: „Dabar mes turime svečių. Ar tau neatrodo, kad tu gali žaisti su savo draugais ir mums netrukdyti? Ar tu norėtum eiti į savo kambarį?“ Tai leidžia Merei pasirinkti ir žadina didesnį norą bendradarbiauti.

Vaiką, kuris nuolat apiberia klausimais „kodėl“, mes galime pradėti įtarinėti. Kiek informacijos iš tiesų vaikui reikia? Mes nepakankamai įvertiname savo atžalą. Nors jis begalybę kartų klausia „kodėl“, bet atsakymą tikrai žino. Norėdamas patraukti tėvų dėmesį, vaikas prisigalvoja pačių neįtikimiausių „kodėl“. Ką sako jo veidas? Kokie interesai? Ar klausime glūdi prasmė? Gerai įsiklausykime. Gali būti, kad didesnę laiko dalį užimantys pastovus „kodėl“ yra beprasmiški. Vaikas išmoningai naudojasi „kodėl“ tėvų dėmesiui atkreipti, jaučia tėvų norą „mokyti“ ir piktnaudžiauja trokšdami tėvų dėmesio, bet ne žinių! Šį skirtumą galime lengvai įspėti, o tam pakaks šiek tiek pamąstyti. Supratę pagyrimo žodžius, nelogiškus klausimus, kurie vis pasikartoja nesulaukus atsakymo, galime nė neabejoti – pakliuvome į spąstus. Reikėtų nusišypsoti visažinio šypsena ir pasakyti: „Man patinka žaisti su tavimi žaidimą „kodėl“. Bet dabar aš turiu užsiimti kažkuo kitu.“ O kartais visiškai užtenka paprastos supratingos šypsenos ir kietai sučiauptų lūpų. Vaikui nepatinka, kai jį demaskuoja, pačiumpa už rankos veiksmo metu. Nenustebkite, jeigu vaikas elgiasi pabrėžtinai nekaltai, piktinasi ar net dar labiau stengiasi gauti dėmesio. Reikia drąsos tokią akimirką pasitraukti.

Penkiametis Džonas, metais vyresnis už jaunėlį iš visų keturių vaikų, yra „geras“ šeimos vaikas. Tačiau jis daro vieną dalyką, kuris mamą varo iš proto: kai ji kalba telefonu, jis randa būdų ją pertraukti. Tai jis sugalvoja

jai kažką parodyti, tai kviečia pasivaikščioti ar prašo įleisti draugą, tai nori valgyti ir prašo duoti, tai nepasiekia kokio nors daikto ir t. t. Kartais ji nutraukia pokalbį ir atsako berniukui, o kartais ima bartis: „Palik mane ramybėje, kol aš baigsiu!“ Tada Džonas dažniausiai pradeda erzinti mažąją sesutę ir ją pravirkdo!

Džonas užima viduriniojo vaiko padėtį ir daugiau ar mažiau jaučiasi užmirštas. Bet jis rado puikų būdą įrodyti, kad iš tiesų yra svarbus. Jo pastangos atkreipti mamos dėmesį gali būti beviltiškos tuomet, kai ji užsiėmusi su jaunesniuoju, bet kai ji kalbasi telefonu – jis laimi!

Džonas yra per daug ambicingas. Jis visą laiką nori būti matomas. Jis yra „geras“ tik dėl to, kad pelnytų mamos pritarimą. Motina turi vaikui paaiškinti, kad šitaip elgtis nedera, ir paskatinti jį pelnyti dėmesį tada, kai šito prireikia. Visų pirma ji turi suvokti, kad „gerasis berniukas“ iš tikrųjų nesijaučia tvirtai, neranda savo vietos. Mama turi juo domėtis ne tada, kai jis kelia nepelnytus reikalavimus. Ji privalo tęsti pokalbį telefonu, lyg berniuko paprasčiausiai nebūtų šalia, beje, net ir tuo atveju, kai negirdi nė vieno pašnekovo žodžio. Kitame laido gale žmogus tai supras! Motina jokiu būdu neturi nusileisti, o tam reikia daug jėgų ir tvirtybės, ypač kai Džonas pradeda erzinti seserį. Nesijaudinkite, mažylė tikrai ištvers Džono mokymas būti savarankiškam ir nepriklausyti nuo kitų dėmesio ir pritarimo iš tikrųjų vertas šių pastangų.

Nustoję reaguoti į vaiko nepelnyto dėmesio reikalavimus, mes būtinai turime žinoti, kad jis nori bendradarbiauti. Tai parodydami savo elgesiu, padėsime vaikui iš naujo įvertinti savo metodus. Kai Hilda gražia žaidžia viena, mama gali pasakyti: „Kaip gerai, kad tu žinai, kada reiki pasirūpinti savimi.“ Kai Merei sekasi bendrauti su savo draugais, mam gali pasidžiaugti: „Aš tokia laiminga, kad tu gerai praleidai laiką žaisdama.“ Kai Džonas yra geras ir nerezga jokių pinklių, mama gali jį pagirt „Aš tokia laiminga, kad tau patinka būti su mumis.“

Vaikams reikia mūsų dėmesio. Bet mes turime skirti pelnytą ir n pelnytą dėmesį. Kai pasijuntame per daug užsiėmę vaiku, kai situaci nepateisina lūkesčių, kai jaučiamės suirzę ir nusiminę, galime many kad susidūrėme su perdėtais reikalavimais. Taigi imkime ir ramiai paan

lizuokime situaciją. Ko tam reikia? Ar negalėtų vaikas susidoroti pats ir apsieiti be mūsų? Kaip mūsų reakcija veikia vaiko savivoką? Ar tai jam įrodo, kad jis gali būti savarankiškas ir be mūsų, ar verčia jį jaustis beviltiškai, menkysta ar reikalinga būtybe? Norėdami padėti vaikui išmokti mėgautis gyvenimu, jausti pasitenkinimą ir prisidėti kai reikia, neturime sudaryti galimybių naudotis trumparegiškais „gavimais".

Venkime kovoti dėl valdžios

Mama tvirtai pareikalavo: „Ištuštink šuns dubenį." „Kodėl aš?" – paklausė Selė. „Aš pasakiau, jaunoji panele. Daryk." „Aš nežinau, kodėl turiu tai daryti?" „Aš tau liepiau išvalyti." Mergaitė patraukė pečiais ir tyliai nusišalino nuo darbo, kurį jai pavedė. Po kelių valandų mama rado šuns dubenį dar neišvalytą. Ji šūktelėjo ir pradėjo priekaištauti: „Rodos, aš tau prieš kelias valandas liepiau išvalyti dubenį. Kodėl neklausai? Kodėl tu šito nepadarei? Žiūrėk, dubuo pilnas skruzdėlių! Sutvarkyki kuo greičiau!" „Gerai, gerai," – ramino Selė mamą, bet vis tiek nevalė dubens. Po kurio laiko mama pamatė, kad dukra nieko nepadarė. Šį kartą ji pliaukštelėjo Selei. Mergaitė suakmenėjo, bet nepravirko. „Jei tuojau pat neišvalysi, eisi anksčiau miegoti ir šį vakarą nežiūrėsi televizoriaus. Be to, gausi lupti. Taigi, pirmyn!" „Gerai, aš padarysiu." Kai mama nusisuko, Selė pasilenkė prie dubens, bet jo nepakėlė. Vėlai vakare jis vis dar buvo nešvarus.

Selė ir mama įsivėlė į kovą dėl valdžios. Mama bandė priversti dukrą paklusti ir bijoti, o ši savo ruožtu stengėsi parodyti, kas iš tiesų yra tikra valdžia!

Tokia kova dėl valdžios, be abejonės, didėja pavojingai greitai. Vis daugiau ir daugiau dėl valdžios pamišusius vaikus pasimetę tėvai tempia į mokymo centrus ir psichologines konsultacijas. Kodėl? Kur slypi prie-

žastis? Vaikas dabar išdrįsta elgtis taip, kaip mes niekad nebūtume drįsę elgtis su savo tėvais. Kaip tai atsitiko?

Problemų daugėja dėl šiuo metu vykstančių esminių kultūrinių pokyčių. Vaikas suvokia pakitusią demokratinę atmosferą ir atmeta mūsų pastangas jį valdyti. Savo pasipiktinimą jis išreiškia atsakomaisiais veiksmais, priešinasi mūsų norui jį nugalėti ir rodo savo jėgą. Taip susidaro užburtas ratas, į kurį įsitraukia ir tėvai, ir vaikas. Tėvai rodo savo tvirtybę ir pranašumą, o vaikas skelbia karą. Niekas negali vaiko nugalėti, niekas nesugeba jo priversti. Visos pastangos jį pažaboti bergždžios. Jėga grįstoje kovoje vaikas yra daug protingesnis, jo netramdo nei socialinės „pasirodymo", nei pavojingos veiksmų pasekmės. Namai tampa tikru mūšio lauku. Nėra nei bendravimo, nei harmonijos, karaliauja tik pyktis ir įtūžis.

Motinai pavyko priversti dvylikametę Patę kasdien plauti savo sumuštinių dėžutę ir termosą. Keletą dienų viskas buvo gerai. Bet vieną dieną mergaitė tuo nepasirūpino. Radusi dėžutę su maisto likučiais ir termosą su pagižusiu pienu ant stalviršio mama supyko. Ji barė dukrą ir pamokslavo, o ši pažadėjo nepamiršti. Po kelių dienų viskas pasikartojo. Šį kartą mama prisiminė, kad buvo svarsčiusi, kaip pritaikyti logines pasekmes. Taigi ji susitaikė su padėtimi ir sutvardė pyktį. Ji mąstė: „Aš jai dar parodysiu!" Kitą rytą ant stalo ji sudėjo pietus į popierinį maišelį ir paliko pinigų pienui. Patė žinojo, ką tai reiškė. Pietų maišelį mama paliko ten, kur buvo prilipę maisto likučiai ir prilaistyta pieno. „Aš jokiu būdu nenusileisiu," – pamanė ji maištingai. Taigi sumuštinių dėžutė ir termosas vis dar buvo neišplauti. Patė toliau pietus nešėsi popieriniame maišelyje. Diena iš dienos mama vis labiau siuto. Pagaliau ji neištvėrė ir įniršusi puolė dukterį. Patė tik dėbtelėjo į dėžutę ir termosą, bet nepajudėjo. Pagaliau baisiai įpykusi mama įstūmė ją į virtuvę, keletą kartų skaudžiai trinktelėjo ir laukė tol, kol mergaitė viską išvalė. „Ar tu žadi nuo šiolei prisiminti?" – sukliko mama. „Taip, mama," – pažadėjo Patė. Tačiau kitą dieną pietų dėžutė ir termosas buvo nešvarūs. Visiškai nusivylusi motina nutarė atsisakyti savo ketinimų ir tarė: „Gali pietus nešioti maišelyje."
„Tai gerai. Vargu ar yra toks vaikas, kuris neštųsi pietus dėžutėje."

Tą dieną, kai Patė neišvalė pietų dėžutės ir mama įpyko, prasidėjo nuožmi kova dėl valdžios. Mama bandė „priversti" dukrą išplauti termosą ir pietų dėžutę. Iš tikrųjų logines pasekmes moteris vartojo kaip bausmę. „Aš jai parodysiu" yra kerštas, kuris nesiskiria nuo bausmės. Nors motina stengėsi paslėpti savo pykti, bet Patė tai jautė. Iš tikrųjų ji neapsvarstė loginių pasekmių prigimties, o dėdama pietus į popierinį maišelį ir duodama pinigų pienui, išvengė tikrų pasekmių: ji tarnavo toliau nepaisydama, kad mergaitė nenorėjo bendradarbiauti. Vadovaudamasi logika, ji būtų paruošusi pietus kaip paprastai, neėmusi švaraus indo maistui sudėti ir nepalikusi jo ant stalviršio. Toliau sektų Patės eilė.

Mergaitė norėjo parodyti mamai, kad jos niekas neprivers valyti pietų dėžutės. Ji gali daryti ką nori, bet nieku gyvu nenusileis šiam reikalavimui. Kaip mama galėtų išspręsti šią problemą, nedemonstruodama jėgos?

Motina *tikrai* neturėjo rūpintis pietų dėžute. Ji priklauso Patei. Jeigu Pati nenori jos valyti, tai turėtų be dėžutės apsieiti. Mama gali tik nuspręsti, ką daryti. Visų pirma nedera naudoto indo ir rūgusio pieno palikti virtuvėje. Toks elgesys – tai maištingas mamos atsakas. Nuolat Patei priminti ir „versti ją išvalyti" yra jėgos naudojimas ir kovos dėl valdžios tąsa. Tai pasitvirtino kitą dieną; nepaisant mergaitės pažadų, darbas nebuvo atliktas. Mama įpyko, nes duktė jos neklausė. Ji suvokė, kad jos autoritetui iškilo grėsmė, ir norėjo parodyti, kad neketina leistis nugalima. Būtų buvę daug geriau, jei mama būtų pabandžiusi suprasti, kas vertė Patę būti tokią neperkalbamą, ir jei ji būtų elgusis taip, kad neliktų progos neklausyti! Šiuo atveju mergaitė atsisakė nešioti pietų dėžutę, nes jos klasėje retas kuris iš vaikų ją turėjo. Kodėl ji to nepasakė iš pradžių? Nes ji pasinaudojo situacija ir įtraukė mamą į kovą dėl valdžios. Ir ji laimėjo: motina nusileido. Draugiškas pokalbis su mergaite galėjo parodyti mamai, ką duktė galvoja apie pietų dėžutę, o tai padėtų išvengti tokios ilgos ir nereikalingos kovos. „Aš matau, kad tu šiandien nepasirūpinai savo pietų dėžute, Pate. Manau, kad tu nenori pietų nešioti dėžutėje. Gal man reikia pietus įdėti į maišelį ir duoti tau pinigų pienui?" Šito pakaktų, ir kova dėl valdžios baigtųsi.

Bet kuriuo atveju mes, „liepdami" vaikui kažką daryti ar bandydami „priversti" jį tai daryti, iškviečiame vaiką į kovą dėl valdžios. Tai nereiškia, jog mes negalime patarti ar daryti poveikio mūsų vaikams, kad jie

gerai elgtųsi. Tai tik reiškia, kad mes turime rasti skirtingą ir efektyvų požiūrį, turime atsisakyti pasenusių ir beprasmiškų metodų ir taikyti tuos, kurie iš tiesų bus efektyvūs.

Penkiametis Džimis varė mamą iš proto. Ji taip ir pasakė jam bei kitiems, tą valandą buvusiems kartu. Mama visą laiką kovojo su juo tai dėl vieno, tai dėl kito dalyko. Jokios priemonės, joks elgesys nepadėjo – Džimis tiesiog nekreipė dėmesio. Vienas būdas – lupimas – dar pažabodavo nenuoramą, tačiau ir jis padėdavo tik labai trumpam laikui. Džimis nereguliariai tuštindavosi ir dažnai atsainiai atlikdavo savo gamtinius reikalus. Jau daugelį metų mama bandė jį išmokyti tvarkos.

Rytą, po pusryčių, ji pasiuntė Džimį į vonią, bet po minutės vaikas grįžo ir pasakė, kad dabar jis negali to atlikti. Tada mama jį išleido į kiemą pažaisti, o pati nuėjo dirbti savo darbų. Apie vidurdienį, tvarkydama tualete kai kuriuos drabužius, ji pajuto išmatų kvapą. Ji greit rado tėvo skrybėlę – Džimis ją panaudojo vietoj naktipuodžio! Ji išėjo į kiemą, pašaukė sūnų ir parodė jam skrybėlę. Be abejo, šįkart jis gavo geros pylos. Vaikas tuoj prisišlapino į kelnes, bet mama nutarė, kad tai dėl lupimo. Tačiau Džimis į kelnes tuštinosi ne tik visą dieną, bet ir naktį.

Motina daug vargo dėl Džimio tuštinimosi nuo pat kūdikystės. Ji sūnui sakydavo: „Tu turi išjudinti savo žarnas tada, kai aš sakau." Džimis tylėdavo, bet galvoje kirbėdavo mintis: „Savo reikalus aš darysiu ten, kur norėsiu, ir tada, kai norėsiu." Labai anksti berniukas pradėjo tuo naudotis bandydamas nugalėti ir valdyti mamą. Kiekvieną dieną Džimis ir mama kovojo dėl valdžios. Motina negalės pakeisti tarpusavio santykių tol, kol nesuvoks, kur slypi bėda ir kaip ji galėtų tai pakeisti.

Per daug uoliai mokydami vaikus susitvarkyti tualeto reikalus, daugelis tėvų susikuria panašių sunkumų. Skirtumas tarp normalaus ir perdėto rūpinimosi priklauso nuo mūsų požiūrio. „Versdami" vaiką teisingai išmokti tualeto reikalų, mes skatiname priešinimąsi, o aiškindami ir drąsindami atlikti tai, raginame bendradarbiauti. Jeigu po tam tikrų mokymų atrodo, kad vaikas šituo naudojasi tik norėdamas sulaukti nepelnyto dėmesio ar pasipriešinti tėvų spaudimui, būtina atsitraukti, neberody-

ti susirūpinimo ir leisti „gamtai" daryti savo darbą. Visais šiais atvejais susiduriame su esmine kova dėl valdžios. Pirmiausia tai galime daryti kitu metu, kai susiklosto palankesnės aplinkybės tvarkai palaikyti ir galima išvengti kovos. Kalbėdama apie šlapinimąsi ir tuštinimąsi, mama gali leisti vaikui gulėti šlapioje lovoje arba keisti jo apatinius, kai jis nepatogiai jaučiasi. Jeigu vaikas baigia išaugti iš vystyklų, mama gali užmauti jam kelnaites ir leisti būti šlapiam. Savaime suprantama, negalima leisti šlapintis kambaryje ant kilimo arba ant baldų. Taigi tol, kol vaikas nėra pasirengęs būti sausas, jis turi likti šlapias, žinoma, jei tai nedaro žalos. Visa tai galima daryti tarsi atsitiktinai, laikantis tokio požiūrio: „Tai – tavo problema. Kai išmoksi, tu tai išspręsi. O kol kas patirsi nepatogumų." Jei iki visiško pasitenkinimo trūksta daugiau dėmesio ar reikia laimėti ginčą, vaikas gali pasirinkti atsisakyti nemalonumo. Dabar daugeliui skaitytojų gali kilti neaiškumų. Būna valandų, kai turime pavartoti jėgą, pavyzdžiui, kai gresia pavojus gyvybei. Dažnai imamės tam tikro spaudimo tuomet, kai esame visiškai tvirti arba kai fizinės jėgos prireikia tvarkai palaikyti.

Penkerių su puse metų Pėterio mama dėl didelių šalčių nevedė į darželį. Vieną popietę oras pagerėjo, pradėjo tirpti sniegas ir berniukas norėjo eiti į lauką. „Ne, tu dar kosti." Vaikas paniuro ir susiraukė. Netrukus mama išgirdo durų trinktelėjimą. Pėteris, apsivilkęs žieminį kostiumą ir apsiavęs šiltais batais, išėjo pažaisti. Mama išbėgo paskui, čiupo jį už rankos ir liepė grįžti namo. Vaikas pasipriešino. Motina pakėlė jį ir įnešė į vidų. „Gaila, Pėteri, bet šiandien tu negali žaisti lauke." Berniukas supyko ir pradėjo verkti. Mama jėga nurengė drabužius; ji žinojo, kad sūnui negalima perkaisti. Įsiutęs vaikas krito ant grindų. Mama ramiai stovėjo, tvirtai laikė duris, nieko daugiau nesakė ir nebandė tramdyti pykčio priepuolio. Pakankamai prisiverkęs ir išsekęs, vaikas ėmė labai kosėti. Motina tylėjo. Pagaliau Pėteris išsiliejo: „Aš tavęs nekenčiu, nekenčiu, nekenčiu!" Jis puolė į savo kambarį ir griuvo į lova. Laukdama, kol praeis pykčio priepuolis, mama tęsė savo darbus.

Nepatyrusiam stebėtojui tai primena kovą dėl valdžios: Pėteris norėjo i lauką, o mama jėga jo neleido. Vis dėlto ji neįsitraukė į kovą dėl valdžios

ir stengėsi palaikyti tvarką, kuri reikalinga šiai situacijai. Kaip mes galime nustatyti skirtumą? Skirtumas slypi mamos *požiūryje*. Jai reikėjo būti tvirtai ir palaikyti tvarką. Abu uždavinius ji atliko nedemonstruodama pykčio, nusivylimo ir valdžios. Šiuo atveju tvarką reiškė paklusimas sveikatos reikalavimams. Kova tarp Pėterio ir mamos nebuvo kova dėl valdžios, nes *mama čia nieko neišloše*. Tai – svarbus dalykas. Kai abejojame, ar tam tikra situacija yra kova dėl valdžios ar ne, mes galime paklausti: „Kokį indėlį čia įnešiau aš?“

Daugelis tėvų apgaudinėja save, jausdami, kad jie tai daro vaikų labui. Pasvarstykime. Ar jūs esate įsitikinę? Ar mūsų įvaizdis čia nėra svarbiausias? Ar mes ko nors neišlošiame? Ar vaiko nuolaidumas suteikia asmeninį pasitenkinimą? Ar mes norime, kad pasaulis matytų paklusnų vaiką? Ar mes norime pelnyti „gerų“ tėvų vardą? Sėkmingų tėvų? Ar mes norime „tvirtos rankos“?

Kitas būdas, galintis padėti nustatyti, ar mes esame įsitraukę į kovą dėl valdžios ar ne, – apsvarstyti rezultatus. Ar vaikas daro tą patį, nepaisydamas mūsų „mokymo“? Ar jis rodo atvirą panieką? Ar mes esame pikti? Įsižeidę?

Patikrinti galima ir įsiklausius į mūsų balsą. Kalbos tonas atskleidžia ketinimus. Ar mūsų balsas skamba valdingai? Piktai? Įkyriai? Reikalaujamai? Tvirtumą paprastai išduoda ramumas, o kovai dėl valdžios būdingiausi žodžių mūšiai ar pikti žodžiai.

Pėterį apėmė pykčio priepuolis, nes jis negalėjo pasielgti taip, kaip nori. Mama ignoravo jo „Aš tavęs nekenčiu“; ji žinojo, kad ši nuotaika trunka tik trumpą akimirką ir yra reakcijos dalis. Įvedusi tvarką, ji nebesirūpino, o likusią problemos dalį Pėteris išsprendė pats. Jeigu mama būtų įsivėlusi į kovą dėl valdžios, ji turėtų reaguoti ir į atsakomuosius veiksmus.

Mama sustabdė mašiną prie gydytojo kabineto. Dvejų metų Kolinas atsisakė išlipti. Ji prašė, bet vaikas nesutiko. „Kolinai, aš dabar turiu eiti pas gydytoją. Eime, jau laikas. Būk geras berniukas.“ Kolinas susigūžė ir atsisakė išlipti. Mama pasisuko į savo draugę ir bejėgiškai paklausė: „Ką man daryti?“

Mama gali Koliną išvesti! Tvirtai, ramiai, palaikydama tvarką ir prisitaikydama prie situacijos reikalavimų. Ji neturi pykti. Jeigu ji išlieka šalta ir rami, kova dėl valdžios neįsiplieskia.

Norėdami iki galo suvokti kovą dėl valdžios ir išmokti su ja susidoroti, turime iš naujo įvertinti savo, kaip tėvų, poziciją, turime labai gerai žinoti mūsų, kaip vadovų, vaidmenį ir galutinai atsisakyti idėjos apie mūsų autoritetą. Mes paprasčiausiai nebevaldome savo vaikų. Jie tai žino, net jeigu mes šito ir nesuvokiame. Nebegalime tik reikalauti arba primesti. Turime išmokti vadovauti ir skatinti. Kitame skyriuje parodysime naujus požiūrius, kurių reikia šeimai, kad vyrautų harmonija ir bendradarbiavimas. Kairėje lapo pusėje išvardijome autokratinius požiūrius, o dešinėje – tokius požiūrius, kurie turi juos pakeisti.

Jeigu požiūriai, išvardyti dešinėje, taptų daugiau ar mažiau mūsų antrąja prigimtimi, mes, įsitraukdami į kovą dėl valdžios, būtume ne tokie pažeidžiami. Daugiausia dėmesio sukoncentruodami į situacijos poreikius, o ne į „privertimą paklusti man“, galime rasti būdų, kurie paskatintų vaiką reaguoti. Kai mes prieiname prie vaiko apsisprendę „priversti“ jį kažką daryti, jis tai jaučia ir tuojau tvirtai nusprendžia maištauti. Tokiu atveju išryškėja gana pasyvus elgesys, pavyzdžiui, Selės nenoras išvalyti šuns dubens arba Džimio kerštas, kai jis paėmė tėvo skrybėlę.

Autokratinė visuomenė	Demokratinė visuomenė
Autoritetinga asmenybė	Apsišvietęs vadovas
Valdžia (jėga)	Įtaka
Spaudimas	Skatinimas
Reikalavimas	Bendradarbiavimo laimėjimas
Bausmė	Loginės pasekmės
Padėkojimas	Padrąsinimas
Primetimas	Leidimas apsispręsti
Dominavimas	Nukreipimas
Vaikus reikia matyti, bet ne girdėti	Klausyk! Gerbk vaiką
Tu daryk, nes aš taip pasakiau	Mes darome, nes privalome
Svarbiausia – įvaizdis	Svarbiausia – situacija
Asmeninis įsitraukimas	Objektyvus bešališkumas

Mūsų įvaizdis labiausiai kenčia tada, kai vaikas mums prieštarauja. Čia mes galime labiausiai pasikeisti. Rūpindamiesi tuo, ko reikia situacijai, ir pamiršdami apie mūsų orumo puolimą, mes turime galimybių pasikeisti.

Daugelis mūsų aprašytų būdų kalba apie kovą dėl valdžios. Svarbiausia būti tvirtam dėl to, ką aš darysiu, bet ne dėl to, ką aš ketinu daryti, kad priversčiau vaiką. Tada tėvai, kaip vadovai, nutaria, ko reikia esamomis aplinkybėmis, ir stengiasi tuos reikalavimus įgyvendinti, bet ne tuos, kuriuos jie norėtų pasirinkti. Žinojimas, padrąsinimas, loginės pasekmės, tarpusavio pagarba, pagarba tvarkai ir rutinai, bendradarbiavimo laimėjimas – visa įeina į žaidimą, padedantį išspręsti kovos dėl valdžios problemą. Aišku, kai kova dėl valdžios jau prasidėjo, paprastai loginių pasekmių pritaikyti neįmanoma. Geriausiai suformuotos pasekmės virsta bausme, nes tėvams ji atstoja ginklą.

Svarbiausia, ką turi suvokti tėvai kovoje dėl valdžios, – pripažinti savo vaidmenį. Be abejo, tai nelengva įgyvendinti ir reikia visad būti budriems, be to, kartais būname įtraukti į kovą net to nesuvokdami. Dėl to nesigėdykite ir dažniau kartokite: „Aš tikrai negaliu priversti savo vaiko ką nors daryti. Aš negaliu priversti jo ką nors sustabdyti. Aš galiu išbandyti visus knygoje aprašytus būdus, bet negaliu priversti jį bendradarbiauti. Prievarta nieko nepasieksiu, visa reikia išsikovoti. Reikia skatinti gerai elgtis, bet ne reikalauti. Tačiau, siekdamas geranoriškumo, aš galiu pasinaudoti savo išradingumu, taktu ir humoro jausmu.“ Tai iš tikrųjų verčia tėvus daugiau dirbti, negu griebiantis vien tik jėgos. Viso to mokomės, į šį „žaidimą“ įtraukiame ir kūrybines galias, kurias esame paveldėję. Kai žinome taisykles, į galvą šauna įvairiausių variacijų. Svarbu tai, kad mes suvokiame ir žinome, jog galime daryti kažką daugiau, o ne tik griebtis bevaisių pastangų.

17
Pasitraukime iš konflikto

Kiekvienoje nemalonioje situacijoje tėvai ir vaikai užima priešingas vietas. Sumaištis yra dviejų žmonių kovos rezultatas. Jei vienas iš jų pasitraukia, kitas nebegali tęsti konflikto. Tėvui arba mamai pasitraukus iš kovos lauko, vaikas lieka vienas. Jis nebeturi nei auditorijos, nei oponento, be to, nėra ir pralaimėtojo, ir padėties šeimininko. „Burė, pučiant vėjui, buvo nuleista.“ Ši frazė labiau tinka negu įprastinės; niekas negali sustabdyti vaiko „pūtimo“ – jo „vėjas“ nekontroliuojamas. Bet kiekvienas gali pasislėpti nuo vėjo, kuris pučia beprasmiškai ir juokingai!

Kiekvieną vakarą pusę aštuntos prasidėdavo kova. Keturmetis Haris meistriškai prailgindavo šį mūšį. Mama ramiai pasakė: „Eime, Hari, laikas miegoti.“ „Dar ne, mama. Aš nenoriu miego.“ Motina pakartojo savo žodžius. Berniukas vis atsikalbinėjo: „Tuoj tuoj, kai baigsiu spalvinti šitą paveiksliuką.“ „Eime tuoj pat, – pagaliau šiurkščiai pasakė mama. – Baigti spalvinti galėsi rytoj.“ Kai mama bandė paimti pieštukus, Haris garsiai sukliko, užgulė spalvinimą knygelę ir pieštukus, stengdamasis, kad jų nepaimtų. Mama, nenorėdama kovoti, nusileido: „Gerai, baik paveiksliuką.“ Berniukas vėl įniko spalvinti šypsodamasis. Mama atsisėdo ant lovos ir laukė. Pieštukas judėjo lėčiau ir lėčiau. Mama pradėjo nekantrauti: „Tu tiesiog vaidini kvailelį. Greičiau baik.“ Patenkintas savimi berniukas tarė: „Aš noriu, kad paveiksliukas būtų gražus. Turiu spalvinti labai rūpestin-

gai!“ Mama dar kiek palūkuriavo ir pasakė, kad paims tuos pieštukus, kurių nebereikia. Vaikas užprotestavo, bet ji laikėsi savo. Haris išdykavo: kai kuriuos pieštukus tai paduodavo, tai paslėpdavo, tai vaizdavo, kad pametė. Kai neliko nė vieno pieštuko, jis sugalvojo dar daugybę būdų, kaip atitolinti miego laiką. Jis slampinėjo po vonią, dūko lovoje, užsimanė gerti. Pagaliau mama jį užklojo ir grįžo į svetainę. Po kelių minučių sūnus atsikėlė, nuėjo į vonią ir paprašė dar kartą jį pabučiuoti. Devintą valandą jis vis dar buvo ant ko-jų. Mama prarado kantrybę ir trinktelėjo jam. Haris graudžiai pravirko. Tėvas priėjo prie durų ir išbarė mamą: „Aš nesuprantu, kam tau kiekvieną vakarą reikia šitos sumaišties. Užsičiaupk, Hari! Eik į lovą ir miegok!“ Po kelių minučių įsivyravo ramybė.

Pirmasis Hario tikslas – valdžia. Jis rodo savo galimybes daryti tai, ką nori, ir įtraukti mamą į kovą. Mama pati stiprina vaiko pasitikėjimą savo jėgomis, o reikalaudama bando padaryti jam įspūdį ir po to atsitraukia. Haris turi eiti miegoti. Tačiau ji nežino, kaip jį priversti tai padaryti. Išspręsti šią problemą galima keliais būdais. Pirmas – pasitraukti iš konfliktinės situacijos. Galbūt Hario tėvai gali susitarti, ką daryti. Pasvarstykime, kaip tai galėtų būti.

Po pietų, kai Haris žaidžia, mama pasako: „Aštuntą valandą tau laikas miegoti. Aš tau pasakysiu, kai reikės eiti į vonią praustis. Aštuntą valandą tėtė ir aš pasakysime tau „labanakt“ ir po to nebesirūpinsime tuo, ką tu veiksi.“ Pusę aštuonių mama pradeda ruošti vonią Hariui ir pakviečia jį. „Aš dar noriu pažaisti,“ – atsako berniukas. „Vonia paruošta, brangusis,“ – sako mama ir grįžta į svetainę. Aštuntą valandą tėvai ateina į Hario kambarį. Berniukas tebežaidžia. „Labos nakties, mano didysis berniuk, – taria tėvas, pakelia vaiką ir prispaudžia prie savęs. – Susitiksime ryte.“ „Labanaktis, brangusis. Gerų sapnų,“ – sako mama ir pabučiuoja sūnų. Tėvai grįžta į svetainę ir įsijungia televizorių. „Bet aš dar nesimaudžiau,“ – sušunka Haris, įbėgdamas į svetainę. Tėvai elgiasi taip, tarsi Haris jau miegotų. Haris užsiropščia mamai ant kelių ir verkšlena žiūrėdamas tiesiai į mamos veidą. „Džordžai, pasikepinkime kukurūzų“ (ši gudrybė leidžia nukelti vaiką nuo kelių). Mama pakyla. Haris daro

viską, ką tik gali sugalvoti, siekdamas patraukti tėvų dėmesį. Jis rėkia, trepsi kojomis, stojasi ant galvos, tampo tėvą už kelnių, bet niekas nepadeda. Pagaliau Haris eina į savo kambarį ir nusirengia. Netrukus grįžta ir paprašo užsegti baltinius. Tėvai žiūri televizorių ir elgiasi taip, lyg Haris jau seniai būtų lovoje ir giliai miegotų. Apie pusę dešimtos vaikas griūna į lovą ir užmiega verkdamas.

Tėvai laikėsi tvirtai. Atsisveikindami jie buvo atsakingi tik už tai, ką darys. Jie pasitraukė ir leido veikti Hariui. Vaikas desperatiškai stengiasi įtraukti tėvus į kovą. Haris net graudžiai verkia, trokšdamas dar žaisti ir užuojautos. Tėvai nepasiduoda. Šitaip prasideda naujas mokymas, kuris iš esmės keičia berniuko santykius su tėvais ir su tvarka. Kitą vakarą Haris gali laiku nueiti į vonią, ir mama su Hariu gali pusvalandį praleisti kartu. Aštuntą valandą tėvai paguldys sūnų į lovą, pasakys „labanaktis" ir paliks jį. Jeigu po kelių minučių berniukas atsikeltų ir vėl ateitų, prašydamas gerti ar norėdamas pabučiuoti, jie vėl elgtųsi taip, lyg Haris seniai miegotų. Vėliau berniukas gali vėl grįžti į lovą. Visiškai įtikėtina, jog po savaitės Haris supras, kad jo diena baigiasi aštuntą valandą.

Kitas būdas, kuris padėtų paguldyti į lovą ir išvengti kovos dėl valdžios, būtų toks: tvirtai, bet ramiai (be žodžių) nustatytu laiku imate vaiką už rankos, nurengiate, išmaudote, o paskui visiškai nereaguojate i vaiko prieštaravimus ir ožiavimąsi, galite netgi pasišalinti į savo miegamąjį ir užsirakinti.

Trejų su puse metų Sara įbėgo į virtuvę, kai motina virė pietus. Verkšlendama ji paprašė: „Aš noriu gerti, mama." „Baik verkšlenti, Sara. Kol nepaprašysi gražiai, nieko negausi." Mergaitė pradėjo verkšlenti dar labiau ir zyzti. „Bet aš noriu gerti." „Aš negaliu pakęsti tavo verkšlenimo! Baik!" Sara žliumbė įsikibusi į mamos sijoną. „Ar tu vis dėlto paprašysi gražiai? " „Prašau, aš noriu atsigerti," – pagaliau ištarė Sara. „Dėl Dievo! Prašom!" – tarė mama ir padavė vandens.

Sakoma, kad visi vaikai turi pereiti verkšlenimo fazę. Tokiais atvejais patariama būti kantriems ir laukti, kol vaikas iš to išaugs. Tačiau nuolat

„kentėti“ verkšlenimus tikrai nereikia. Sara demonstravo savo jėgą, visiškai neatsižvelgdama į motinos reikalavimus. Mama liepė baigti, bet mergaitė verkšleno toliau, ir motina nusileido.

Kai ką mes vis dėlto galime padaryti. Galime nevykdyti reikalavimų, kai vaikas *zirzia* ir verkšlena. Bet pasitraukti turime be žodžių. Mes tikrai nusileisime, jeigu atsidursime parengto taikinio vietoje. Mokymui mama turi skirti laiko. Ji gali užsukti dujų čiaupą ir eiti į vonią.

Tai vadiname „vonios technika“. Vonia – vienintelė vieta namuose, kuri tradiciškai simbolizuoja privačią erdvę. Vonia idealiai tinka atsitraukti. Tokiems atvejams mes turėtume ten padėti kokį žurnalą, laikraštį ar knygelę, ten gali būti ir radijas, kuris neleistų prasiskverbti triukšmui. Kiekvieną kartą, kai Sara pradeda verkšlenti, mama dingsta vonioje ir nieko nekalba. Mergaitė greitai gali pakeisti balso toną.

Mama, išgirdusi triukšmą virtuvėje, nuėjo pažiūrėti. Ji rado ant stalviršio užsilipusį keturmetį Larį ir siekiantį šokolado nuo viršutinės lentynos. „Dabar jokių šokoladų, Lari. Tuoj bus pietūs,“– tarė ji ir nukėlė sūnų. Sūnus ėmė rėkti: „Aš noriu šokolado dabar!“ „Ne, Lari, tuoj paruošiu pietus.“ Berniukas nerimo ir reikalavo: „Šokolado!“ „Lari, prašau elgtis gražiai.“ Berniukas griuvo ant grindų šaukdamas ir spardydamasis. „Nori gauti į kailį? – sugriaudėjo mama. – Baik tą reketą!“ „Nekenčiu tavęs, nekenčiu!“ „Lari, apsiramink. Štai, imk vieną gabaliuką ir baik rėkti.“ Pamažu vaikas nusiramino ir paėmė šokoladą.

Iš pradžių mama atsisakė, bet Laris jėga privertė ją nusileisti. Jis laimėjo kovą ir labiau pasitikėjo savo jėgomis. Šitaip pasitraukdama, pykčio priepuolius mama galėtų padaryti beprasmiškus. Po pirmų ašarų ji turėtų paimti šokoladą ir eiti i vonią. Taigi Laris gali niršti ir pykti vienas. Be liudininkų priepuolis netenka prasmės.

Po priešpiečių penkerių metų Alenas su mama svečiavosi pas draugus. Pamatęs mamos draugų sūnaus Čarlio pykčio priepuolį, jis tiesiog susižavėjo. Per pietus Alenas pakilo nuo stalo ir nuėjo į vonią. Šiuose namuose galiojo nerašyta taisyklė: tas, kuris nueidavo nuo stalo per pietus, jau

negalėdavo grįžti. Kol Aleno nebuvo, mama greit papasakojo tėvui apie vizitą. Jis iškart susivokė. Moteris Aleno lėkštę padėjo į kriauklę. Grįžęs berniukas nerado savo lėkštės. Mėgdžiodamas Čarlį, jis griuvo ant grindų ir parodė tokį patį pykčio priepuolį. Tėvai valgė toliau nekreipdami į vaiką dėmesio. Staiga jie išgirdo sūnų murmant: „Oi, kas iš to? Jie nekreipia dėmesio!“ Mama vos vos susivaldė nepradėjusi kikenti.

Dešimties mėnesių Alison šliaužiojo grindimis, o mama tuo metu lygino drabužius. Baigusi moteris įkėlė vaiką į žaidimų aptvarą. Mažylė priešinosi ir verkė. Mama bandė nukreipti jos dėmesį, bet mergytė krito ant nugaros, išsirietė ir ėmė klykti. Motina iškart išėjo į vonią. Grįžusi po kelių minučių rado dukrelę patenkintą ir žaidžiančią su kamuoliu.

Net tokia maža mergaitė bando ieškoti savo vietos. Mama nori ją išmokyti tvarkos. Ji gerbia Alison apsisprendimą išbandyti priepuolį ir duoda visišką laisvę, bet nerodo reikalaujamo dėmesio ir netarnauja.

Pasitraukimas iš konfliktinės situacijos vaikui daro didžiausią įspūdį. Tačiau tai visiškai nereiškia, kad tėvai pasitraukia nuo vaiko. Meilė, žavėjimasis ir draugiškumas niekur nedingsta, o pasitraukimas konflikto metu padeda išsaugoti draugiškumą. Kai vaikas ypač provokuoja, mes dažniausiai nesielgiame draugiškai, labiau geidžiame neklaužadai gerai niuktelėti. Vaiko ir tėvų priešiškumas tarpusavio santykiams daro daug žalos. Kai pakankamai gerai išmokstame tuoj pat pasitraukti, pamatome, kaip nuostabiai į tai reaguoja mūsų vaikas. Kadangi jis nuoširdžiai trokšta priklausyti, tuščias kovos laukas jį suglumina. Labai greitai jis ima elgtis kitaip, vengia bereikalingų temperamento demonstravimų. Kai namuose vyrauja tokia tvarka, vaikas sparčiai suvokia savo veiksmų ribas. Jei jis tas ribas peržengia ir tėvai pasitraukia iš konfliktinės situacijos, vaikas iškart atsisako konflikto ir rodo didelį norą bendradarbiauti. Kadangi mūsų tikslas mokyti vaikus bendradarbiauti, mes galime šį mūšį laimėti ir pradėti bendradarbiauti.

Iš tiesų sunkoka pajusti tokios „procedūros“ tikslingumą. Pirmą kartą svarstydami, manome, kad vaikui leidžiame kažkaip „prasilenkti“. Tačiau įdėmiau panagrinėję vaiko motyvus, suprasime, kad dažniausiai jam reikia mūsų dėmesio arba jis nori įtraukti mus į kovą dėl valdžios. Pa-

klusdami vaiko norui ir įsitraukdami į kovą, pasiduodame jo sukurtiems planams ir stipriname klaidingą tikslą. Todėl mokyti turime nuodugniai, išsamiai, o ne paviršutiniškai. Beprasmiška bandyti žodžiais „ištaisyti“ blogą vaiko elgesį. Norėdami išmokyti atžalą geriau elgtis, privalome veikti taip, kad jo požiūris pasikeistų. Vaikas, supratęs, kad jo pastangos ieškant savo vietos neduoda jokios naudos, greitai pakeis nuomonę ir įsisąmonins, kad daugiau laimėti galima bendradarbiaujant. Nerasdamas savo vietos, jis išmoksta savarankiškai prisitaikyti prie situacijos reikalavimų. Taip jis išsiugdo pagarbą ir realybei, ir tėvams, kurie atstovauja egzistuojančiai socialinei tvarkai.

Tas, kuris mokomas pasitraukti jau namuose, daug lengviau išspręs bet kokį konfliktą, kilusį visuomenėje. Mes taip pat galime išmokti sąmoningai pasitraukti į vonią: toks elgesys yra vienodai efektyvus. Vaikas – ypač jautri būtybė. Jis jaučia pasitraukimą ir tėvų nenorą konfliktuoti. Lygiai tokio požiūrio poveikį mes matėme pasakodami apie Selę. Kai mergaitė pademonstravo savo temperamentą, mama ramiai pasitraukė, vengdama konflikto. Selė tai suprato, nusileido ir prisidėjo prie mamos, kuri ją tuoj pat, nė kiek nepriekaištaudama priėmė, o likusį laiką jos praleido maloniai. Kai vaikas blogai elgiasi viešumoje, mes patiriame sunkų išbandymą. Kadangi vaikas mus priverčia užimti tariamai nevykusių tėvų padėtį, jaučiame gėdą ir pažeminimą. Viešumoje vaikas elgiasi taip, kaip išmokytas elgtis namuose. Namuose „nevaldomas“ vaikas blogai elgsis ir viešumoje, o mes gausime tai, ko nusipelnėme. Bėda ta, kad vaikas dažniausiai blogiau elgiasi viešumoje, nes nutuokia apie mūsų silpnas vietas. Tačiau į sąmoningą savo pasitraukimą į vonią mes galime įtraukti ir aplinkinius. Kadangi mūsų dėmesys sutelkiamas situacijos reikalavimams, o ne asmeniniam įvaizdžiui, mes žinome būdą, kaip išspręsti iškilusią problemą.

Veiksmas, o ne žodžiai

„Kiek kartų aš turiu sakyti – prieš sėsdami prie stalo privalote nusiplauti rankas! Visi trys nesirodykite tol, kol būsite švarūs!“ Subildėjo stumiamos kėdės. Mama toliau maitino vienerių metų mažylį, o neklaužadų trijulė nuėjo nuo stalo.

„Kiek kartų aš turiu tai sakyti?..“ – tūkstančius kartų įpykę, praradę kantrybę ir savitvardą kartoja daugelis tėvų. Šie žodžiai turi tik vieną tikslą – išreiškia pyktį, o kaip mokymo priemonė jie neveikia. Klausimas „kiek kartų“ „praneša“, kad „sakymas“ nepasiekė nurodyto tikslo. Vaikas išmoksta labai greitai. Pats „sakymas“ paprastai jam parodo, kad šis veiksmas nesulaukė pritarimo. Nuo to laiko jis žino, kad taip elgdamasis nieko nepasieks.

Taigi kodėl vaikai visą laiką sėda prie stalo nenusiplovę rankų? Kokį slaptą tikslą jie turi? Ir koks būna rezultatas? Ką jų mama daro? Turbūt dėl to jie ir šurmuliuoja. Savo dėmesį ji skiria mažajam vaikui. Staiga mama pastebi purvinas rankas ir iškart atkreipia dėmesį į kitus tris vaikus – taigi jie pasipriešino taisyklėms ir į tai buvo sureaguota. Mama elgiasi taip, kaip nori trijulė, t. y. ji tarnauja jų tikslui. Būtų kvailystė, jeigu jie plautų rankas tada, kai jiems liepiama! Kitaip jie negalėtų priversti mamos užsiimti jais.

Mama, norėdama iš tikrųjų pakeisti savo vaikų elgesį, turi veikti ryžtingai. Žodžiai neturi prasmės. Gerbdama vaikus, mama negali nuspręs-

ti, ką vaikai darys. Bet ji gali nuspręsti, ką darys ji. „Aš nesėdėsiu su jumis prie stalo tol, kol matysiu purvinas jūsų rankas.“ Ji surenka lėkštes ir neduoda valgyti žmonėms su nešvariomis rankomis. Antrą kartą išvydusi nešvarias rankas prie stalo, ji net neturi aiškinti, kodėl neneša valgyti. Taip situacija keičiasi, mama su vaikais nebeužsiima. Kokia gi nauda iš purvinų rankų?

Mama žiūri pro virtuvės langą ir mato, kaip jos aštuonmetis Brajanas taikosi į kaimynų langą savo šautuvu. „Brajanai, brangusis, ateik. Aš noriu su tavimi pasikalbėti.“ Berniukas nuleidžia šautuvą ir lėtai žingsniuoja prie mamos, stovinčios prie atidarytų durų. Abu eina į svetainę, vaikas sėdasi ant suolelio, o ji – ant kėdės. „Na, brangusis, žinai, kad mes, duodami tau šautuvą, aiškinome apie pavojus, kokius jis kelia. Tėvelis pastatė specialią šaudymo aikštelę, kur tavo šautuvas negalėtų nieko sužeisti ar sudaužyti. Ar ne taip?“ Sūnus žiūrėjo į mamą plačiai išplėtęs nekaltas akis ir atrodė, kad jis labai domisi tuo, ką ji kalba, bet nieko neatsako. „Ar tu žinai, kad šautuvas gali išdaužti ponios Vord langą?“ Berniuko antakiai pakilo. „Matai, brangusis, tos kulkos turi nemažai jėgos. Parinkus tinkamą kampą, langas bemat subyrėtų. Juk to nenorėtum, ar ne?“ Berniukas nuleido akis. „Pagaliau tu žinai, jog už sudaužytą langą mes turime užmokėti. Tu nenorėtum, kad taip atsitiktų, ar ne?“ Vaikas kaltai dirstelėjo į mamą, bet nieko neatsakė. „Ar tu nenori dabar pasiimti šautuvą ir nusinešti į šaudymo aikštelę? Aš manau, kad tai būtų puiku.“ Berniukas panarino galvą, pasukiojo koją ir tarė: „Aš manau, aš žaisiu lauke.“ „Gerai. Bet šautuvą palik namie, gerai?“ „Gerai“, – sutiko vaikas, patraukdamas pečiais.

Po kelių dienų mama rado sūnų, šaudantį iš arti į skardines ir butelius. Ji vėl ėmė smulkiai viską aiškinti, pakartojo, kokių saugumo taisyklių reikia laikytis šaudant. Ji dar kartą priminė apie gresiantį pavojų.. Vaikas stovėjo rimtu veidu ir klausėsi. Vis dėlto po „pokalbio“ jis paliko šautuvą namuose ir išėjo žaisti į lauką.

Mama, vadovaudamasi „vaiko protinimo koncepcija“, netikėjo, kad Brajaną reikėtų nubausti ar kitaip „prispausti“. Taigi mokė tik žodžiais. Dau-

gelis tėvų žodžius beria kaip nesibaigiančią tiradą. Vaikas, kuris savo elgesiu siekia slapto tikslo ir todėl nesirengia jo keisti, tokius žodžius laiko paprasčiausia nuobodybe ir greitai tam įgyja imunitetą. Jis tampa „kurčias mamos tiradoms". Paprastai šis „kurtumas" būdingas visiems, kurie žodžius vartoja kaip „protinimo" priemonę. Visi tėvai ir mokytojai gerai žino, kad daugelis vaikų „negirdi" nė vieno jiems sakomo žodžio. Visgi jie tęsia šį beprasmišką „žaidimą" ir dažnai taip elgiasi net dar uoliau.

Žodžiai – tai bendravimo priemonė. Deja, konfliktinėje situacijoje vaikas nenori klausyti, o žodžiai tampa ginklais. Konfliktuodami vaiko žodžiais visiškai neįtikinsime, nes tą akimirką jis yra absoliučiai kurčias. Kad ir ką sakytume, tai virs vaiko ginklu, kurio jis griebsis, kaudamasis žodžiais. Taigi žodžių karas prasidėjo. Net nieko neatsakydamas, jis vis tiek maištauja apimtas pykčio ir tai išreiškia veiksmais. Dažniausi vaiko veiksmai – tyčinis nepaklusnumas ir linksmas išdykumas.

Brajanas apsimetė, kad labai įdėmiai klausosi, nes taip daryti vertė jo tikslai. Jis iš tikrųjų negirdėjo nė vieno ištarto žodžio. Vaikas nė neketino vykdyti jam duodamų nurodymų. Toks elgesys leido jam veikti toliau. Motina, atidžiai stebėdama vaiką ir jo išraišką, būtų supratusi, kad Brajanas iš jos juokėsi.

Jeigu protinimas neveikia ir tėvai netiki bausmėmis, iškart kyla klausimų. Šiuo atveju motina gali veikti, t. y. paimti Brajano šautuvą ir pasakyti: „Gaila, bet tu nesilaikai taisyklių. Kai būsi pasirengęs, vėl galėsi gauti šautuvą." Taip galima pasielgti vieną ar du kartus, bet paskui šautuvą būtina atimti ir daugiau nieko nereikia sakyti.

Brajano istorija turėjo tragiškų pasekmių. Jis toliau nepaisė atsargumo ir šaudė savo nuožiūra. Kartą berniukas iš labai arti nusitaikė į butelį ir atšokusi kulka išmušė akį.

„Žaneta, apsivilk pižamą, nes eidama užkilusi ir griūsi. Dabar lipk į viršų miegoti." Mama pasisuko į svečius ir paaiškino: „Aš vakar mugėje nupirkau tą pižamą. Ji per didelė, bet visi vaikai mėgsta tai, kas nauja. Nors aš pižamą pirkau kitiems metams, bet Žaneta jos nenusivelka." Visi žiūrėjo į mergaitę, kuri dar stovėjo ant laiptų ir laiminga šypsojosi. Ji pažvelgė į savo pėdas, pasislėpusias per ilgose pižamos klešnėse, ir

vis bandė kiekvieną koją pakelti kuo aukščiau, kad per ilgos klešnės tabaluotų. Mergaitė vis dar stovėjo laimingai šypsodamasi. Mama dar kartą liepė: „Žaneta, prašom pakelti pižamą ir žingsniuoti tiesiai į viršų." Vaikas lėtai pasisuko, timptelėjo pirma vieną, paskui kitą pusę ir atsisukusi pažvelgė į svečius. Tuo metu mama jos nematė ir keletą minučių mergaitė klausėsi suaugusiųjų pokalbio. Po to atsisėdo, ištiesė abi kojas ir ėmė jomis mataruoti. Mama, pamačiusi besišypsančių svečių žvilgsnius, atsisuko. „Žaneta, nori nugriūti? Pakelk pižamą ir lipk į viršų. Karlai, eik padėk jai susitvarkyti." Žaneta apsisuko ir nukūrė laiptais į viršų, nekreipdama dėmesio į besivelkančią pižamą. Prie durų ji atsidūrė kartu su tėvu.

Kiek kartų matome vaikus supančią grėsmę ir dėl to juos perspėjame! Jeigu vaikai iš tiesų mūsų klausytų, iš viso bijotų ir pajudėti! Mergaitės mama per daug kalba, gąsdina žodžiais ir baime.

Žaneta puikiai žino, kaip saugiai vaikščioti su per ilga pižama. Jos judesiai buvo gerai apgalvoti ir ji nejautė slypinčio pavojaus. Vaikas turi pižamą ir ją kontroliuojančią mamą. Žanetai patiko mamos reiškiamas susirūpinimas ir ji žinojo, kad jau buvo laikas miegoti, bet dar pasinaudojo galimybe atitraukti mamos dėmesį nuo svečių ir atkreipti į save. Žaneta taip įrodė savo sugebėjimą priversti mamą rūpintis ja. Juo įžūlesnė situacija, juo didesnė jos pergalė. Mama reagavo taip, kaip Žaneta ir tikėjosi.

Dažniausiai tėvų veiksmai turėtų būti tik tylėjimas. Tėvai, kurie bando tai pirmą kartą, tokias pastangas tikrai gali palaikyti nelengvomis. Jie jaučia, kad situacija juos siaubingai spaudžia ką nors daryti. Nereikia ilgai laukti norint nustatyti, kad paprasčiausia tyla sumažina įtampą ir dažnai atkuria šeimos harmoniją. Beje, kai kurios motinos puikiai geba šaukti kietai sučiauptomis lūpomis!

Motina Žanetai nieko neturėjo sakyti dėl pižamos. Ji privalėjo veikti palikdama mergaitei galimybę pačiai eiti į lovą arba ją nunešti.

Vieną sekmadienį penkiametis Teris (jis lankė sekmadieninę mokyklą) stovėjo klasės kampe ir verkė. Mama įtikinėjo ir prašė neverkti: „Jei

nebaigsi verkti, aš išeisiu ir tave paliksiu.“ Berniukas pravirko dar garsiau. „Dabar aš jau tikrai einu.“ Teris suklykė ir metėsi paskui mamą. Ji išslinko pro duris, bet vėl grįžo išgirdusi baisų berniuko klyksmą. „Teri, lik čia ir tuoj pat nustok verkti.“ Įėjo mokytoja ir paklausė: „Ponia, kodėl jūs neinate? Teris pats susitvarkys.“ „Aš bijau, kad jis gali neiti į bažnyčią. Mes jau turėjome bėdos.“ „Aš nė neabejoju, kad Teris prisidės prie mūsų, kai tik bus pasirengęs. Mes džiaugsimės dirbdami su tavimi, Teri. Atsimink, kad mes esame draugai.“ Mama išėjo, ir vaikas nustojo verkti, bet kurį laiką dar mindžikavo kampe. Mokytoja grįžo į klasę. Netrukus Teris buvo tarp klasės vaikų.

Susidūrusi su maištaujančio vaiko klyksmu, mama pasijuto bejėgė ir bandė žodžiais priversti sūnų nusileisti, paskui ji dar daugiau kalbėjo ir pagaliau ėmė gąsdinti, nors šito ir neketino daryti. Užuot pati pasitraukusi nuo jo spaudimo, mama norėjo priversti sūnų nustoti verkti. Dažnai verkimas yra tik paprasčiausia „vandens jėga“.

Penkiametis Džordžas prekybos centre nardė taip pirkėjų vežimėlių, paskui nulėkė prie turėklų ir atsisėdo ant sukamos užtvaros. „Džordžai, nulipk. Susižeisi.“ Berniukas nereagavo į motinos žodžius, persisvėrė ir pakibo ant turėklų. „Greičiau nulipk, Džordžai, tikrai gali prisitrenkti.“ Mama stūmė vežimėlį jo link. Sūnus pašoko ir smagiai klestelėjo ant užtvaros, neleisdamas praeiti vienai moteriai. Mama šūktelėjo: „Džordžai, nulipk, kad ponia galėtų praeiti“. Džordžas nulipo ir nušuoliavo kabinėdamasis prie pirkėjų vežimėlių. „Džordžai, baik!“ – piktai šūktelėjo mama ir dingo tarp eilių. Kol mama apsipirko, Džordžas žaidė ant turėklų ir užtvarų. Pagaliau ji priėjo prie vaiko ir pasakė, kad išeina.

Dažnai tėvai tiki, kad vien žodžiai gali turėti baudžiamąjį poveikį. Kai vaikas nereaguoja, tėvai paprastai sugeba tik strategiškai atsitraukti, ir vaikas pasijunta esąs nevaržomas, nedraudžiamas, nebaudžiamas nugalėtojas. Nieko nedaroma, kad jis išmoktų bendradarbiauti.

Vargu ar mama ką nors apie tai žino. Kas kartą ji tik dar labiau stengiasi vaiką „pamokyti“ ir „atvesti į protą“, bet rezultatai nė kiek nesikeičia.

Norėdami išsiveržti iš šio užburto rato, turime išmokti žodžius keisti veiksmais ir vadovautis moto: „Konflikto metu užsičiaupk ir veik.“

Džordžas mamos negirdi. Ji neturi aušinti burnos, bet privalo veikti. Motina tikisi bendradarbiauti gąsdindama pavojais. Džordžas žino geriau ir puikiai jaučia, ką jis pajėgia atlikti ir koks menkas pavojus. Parduotuvėse lipdami ant turėklų ir sukamųjų užtvarų, vaikai susižeidžia labai retai.

Pajutusi, kad jos žodžiai nepadarė įspūdžio, motina pasitraukė pripažindama, kad Džordžas nugalėjo. Bet paskiausiai mama priėjo pasakyti, kad išeina, nes nenorėjo palikti vaiko pavojingoje situacijoje. Matyt, Džordžas mamą geriau „išmokė“ pasirūpinti tuo, ko jis nori, negu mama išmokė jį deramai elgtis.

Blogas vaikų elgesys prekybos centruose tapo toks įprastas, kad tai jau laikoma visai normaliu dalyku. Vis dėlto maisto parduotuvė nėra žaidimų aikštelė, ir galime vaikus išmokyti suvokti šį skirtumą ir elgtis tinkamai.

Prieš įeidama į parduotuvę, mama gali pasakyti: „Džordžai, parduotuvė nėra žaidimų aikštelė. Tu galėtum eiti kartu su manimi ir padėti pasirinkti produktus.“ Kai Džordžas šmižinėja tarp pirkėjų vežimėlių, mama gali jį paimti už rankos, tuoj pat išvesti iš krautuvės, pasodinti į mašiną ir tarti: „Man tikrai gaila, kad tu blogai elgiesi parduotuvėje. Gali manęs palaukti mašinoje.“

Tokiu ryžtingu elgesiu ji gali Džordžui parodyti, kad iš tikrųjų tai įvykdys. Kitą kartą mama nepaima jo į parduotuvę, tačiau trečią kartą kviečia važiuoti kartu, suteikdama galimybę dalyvauti, kai Džordžas geba gerai elgtis. Mama turi atsispirti norui pagąsdinti: „Jeigu blogai elgsies, liksi mašinoje. Tu turbūt nenori, kad taip įvyktų, ar ne? Tai ar būsi geras?“ (Jis nebus geras.)

Vienintelės dvi veikimo formos, kurios neišreiškia (ir todėl nepadidina) priešiškumo, yra: natūralių pasekmių naudojimas arba, kai tai neįmanoma, pasitraukimas iš konfliktinės situacijos.

Ketverių metų Džonis sode lakstė po lysves, kur mama ką tik pasėjo daržoves. „Džoni, skuosk iš sodo!“ Lyg negirdėdamas vaikas bėgiojo

pirmyn ir atgal. „Džoni! Dink iš sodo, nes tu sutrypsi visas lysves!“ Vaikas neklausė ir toliau nerūpestingai lakstė. Motina dar keturis kartus jį perspėjo. Berniukas bėgiojo tol, kol pavargo, o paskui kvatodamas nurūko į krūmus ir atsisėdo pavėsyje. Mama pažvelgė į jį ir toliau dirbo savo darbą.

Po kelių dienų Džonis jau bėgiojo per ką tik pasodintas kaimynės lysves. Blogų kėslų vedamas, jis smulkiais žingsneliais trypė lysvių paviršių. Kaimynė čiupo jį už rankos, nuvedė prie kiemo vartų ir pasakė: „Taigi, jaunikaiti. Šitame kieme tu nelaukiamas. Kuo greičiau išeik.“ Pakėlusi akis, ji išvydo Džonio mamą, einančią artyn, ir suprato, kad ji viską girdėjo. Motina paklausė: „Ar jis kažką sugadino?“ „Žinoma, sugadino,“ – piktai atsakė kaimynė. – Jis dar per mažas ir nesupranta, kad negalima mindžioti gėlių lysvių. Aš nenoriu jo šiame kieme matyti nei dabar, nei ateityje.“ „Aš labai atsiprašau,“ – įsižeidusi, bet išdidžiai atsakė mama. Kaimynė tęsė: „Jis manęs neklauso kaip ir tavęs. Būtų gerai, kad jis daugiau neateitų į mūsų kiemą.“ Džonis pravirko. „Mano brangusis vaikelis,“ – ramino jį mama ir paėmė ant rankų. Nešdama verkiantį vaiką, ji vis kalbėjo: „Tai bjauri senė.“

Džonis yra pasimetęs berniukas, kuris tol, kol nepasielgia savaip, neranda savo vietos. Jis yra tironas ir elgiasi taip, kaip nori. Niekas jo negali sustabdyti, bent jau žodžiais! Džonis nustojo trypti mamos lysves tada, kai tam pasirengė ir kai pakankamai prierzino mamą. Pastovūs mamos perspėjimai atsimušdavo lyg žirniai į sieną. Kadangi ji nieko daugiau nedaro, o tik kalba, Džonis ir toliau elgiasi taip, kaip patinka jam.

Kaimynė pasielgė kitaip – ji jau veikė, išvedė Džonį iš savo kiemo. Žinoma, ji išliejo pyktį ant abiejų, Džonio ir mamos, kalbėdama apie berniuko amžių ir nepaklusnumą. Atsakydama vaiko mama jautė, kad jis buvo puolamas, ir tuoj pat pareiškė jam užuojautą, kurios paprasčiausiai nereikėjo. Supratusi, kad sūnus elgėsi blogai, supykdė kaimynę ir nuteikė ją priešiškai, ji turėjo vaiką nubausti – atstumti už blogą elgesį, o ne ginti ir užjausti. Gailėdama sūnaus, mama padrąsino jį toliau atlikti tirono vaidmenį. Dabar vaikas žino, kad gali elgtis kaip nori ne tik namuose, ir kad mama jį gins iškilus bet kokiems nemalonumams dėl bjauraus elgesio už

namų sienų. Tironiškas vaiko elgesys niekur visuomenėje nebus priimamas. Tironai neturi socialinių funkcijų. Iš tikrųjų Džonis nori priklausyti. Jis jaučiasi vienišas suaugusiųjų pasaulyje ir yra taip mylimas dėl to, kad vėliau atėjo į šį pasaulį. Jo tėvai vykdo kiekvieną savo vienturčio užgaidą, pavirsdami niekingais sūnaus tarnais. Taip elgdamiesi jie paneigia natūralų vaiko poreikį priklausyti naudingai ir skatina klaidingą prielaidą, kad jis gali priklausyti tik tada, kai nugalės visus didelius pro šalį šmėkščiojančius suaugusiuosius.

Norėdami padėti Džoniui atsikratyti klaidingo požiūrio, visų pirma tėvai turi suvokti, kad klaidingai rodo savo meilę vaikui. Be to, jie privalo veikti, o ne kalbėti.

Įvykis sode Džoniui butų padaręs daug didesnį įspūdį, jeigu mama būtų paėmusi jį už rankos ir nuvedusi į namus. „Man gaila, kad tu prastai elgiesi. Kai jausiesi pasirengęs, vėl galėsi išeiti." Mama daugiau neturi nieko aiškinti apie jo elgesį arba apie tai, kodėl jis toks blogas. Džonis puikiai žino, kad neturėtų bėgioti po ką tik pasodintas lysves. Bet kadangi jis jau yra tironas, šis naujas požiūris susidurs su ryžtingu pasipriešinimu. Kai Džonis kitą kartą pradės trypti lysves, mama gali jį vėl parvesti namo sakydama: „Galėsi išeiti tik tada, kai norėsi gerai elgtis." Džoniui visad reikia siūlyti dar kartą pabandyti ir visad grąžinti jį namo, kai jis nerodo noro paklusti. Tol, kol mama, įtvirtindama savo teisę palaikyti tvarką, elgsis tvirtai ir ramiai, kova dėl valdžios neprasidės. Jos tvirtumas bus suprastas, o veiksmai – gerbiami. Džoniui būtina išmokti gerbti kitus. Tai pasiekti galima tik veiksmais, bet ne žodžiais.

19

Nevaikykime musių

Kai motina įkėlė beveik dvejų metų Konę į vežimėlį, mergaitė iškišo koją ir vilko ją šaligatviu. „Ne, ne, Kone," – paprieštaravo mama. Mergaitė atsisėdo normaliai, bet po kelių minučių vėl padarė tą patį. Kiekvieną kartą, kai ji iškišdavo koją, mama pakartodavo: „Ne, ne, Kone." Pagaliau įpykusi mama pasilenkė ir pliaukštelėjo mergaitei per koją. „Aš pasakiau, baik!" – sušuko ji piktai. Likusį laiką mergaitė sėdėjo gražiai ir nekaišiojo kojos.

„Hari, paskubėk! Pavėluosi," – perspėjo mama savo septynerių metų vaiką ir toliau ruošė pusryčius. „Hari, greičiau!" – pakartojo po kelių minučių antrą ir dar trečią kartą. Pagaliau ji priėjo prie sūnaus kambario durų ir piktai pasakė: „Ar išeisi šią minutę?!" Haris pašoko ir atbėgo prie stalo.

„Baik šnirpšti, Skotai," – tarė tėvas aštuonmečiam sūnui, kuris sirgo šienlige. Šeima žiūrėjo televizorių. Skotas, įnikęs į rodomą laidą, kartkartėmis šnypščiojo. Susierzinęs tėvas liepė tuoj pat nustoti. Kelias minutes būdavo tylu, o paskui vėl pasigirsdavo šnarpštimas. Galiausiai tėvas neiškentė ir pareikalavo: „Tučtuojau paimk nosinaitę ir baik pagaliau šnirpšti!" Pasipiktinęs Skotas padarė tai, ką liepė tėvas.

Kiekviename iš pateiktų pavyzdžių vaikas provokavo tėvus, norėdamas juos suerzinti. Tokį veiksmą galima pavadinti „musių vaikymu". Įpykę mes dažniausiai griebiamės žodžių: „nedaryk", „baik", „ne, ne", „paskubėk", „nusiramink" ir t.t., stengdamiesi ir pykčio atsikratyti taip, lyg vaikytume

erzinančią musę. Ir viename, ir kitame pavyzdyje tėvai pagaliau užimdavo jėgos poziciją ar griebdavosi smurto. Kadangi tai būdinga visiškai „natūraliai“ reakcijai, mokymo prasme ji nėra efektyvi arba moko vaiką tikėti, kad jis neturi kreipti dėmesio į mus tol, kol griebsimės smurto! Kadangi mes to iš tikrųjų nenorime, privalome stebėti, ką darome būdami susierzinę dėl vaiko elgesio. Mūsų „musių vaikymo“ reakcija yra atsakas į vaiko dėmesio reikalavimą. Nenuosekliai įtikinėdami vaiką, beveik nedarome įtakos ir neturime jokios naudos, nes norime padaryti kažką daugiau, o ne tik atkreipti dėmesį į tokius prasižengimus. Jeigu norime, kad vaikas nustotų kažką daryti, arba prašome jį paklusti tvarkai, tam nuo pat pradžių turime skirti daugiausiai dėmesio ir nenusileisti tol, kol reikalavimas bus įvykdytas. Kartais vaikui išmokti reikia tik kiek daugiau laiko. Konės mama gali sustabdyti vežimėlį kiekvieną kartą, kai tik mergaitė velka koją šaligatviu, ir tam nereikia žodžių. Jeigu Konė nori važiuoti, ji greitai supras ir nekaišios savo kojos. Ramus motinos reikalavimas daug efektyviau pamokys negu kartojami „ne, ne“ ir galiausiai pliaukštelėjimas.

Kitais kartais daug efektyviau padeda naudojamos loginės pasekmės. Hario mama gali jam paaiškinti, kad ji nebesirūpins, ar Haris laiku ateis pusryčiauti, ir nuo šiolei jis privalės apsispręsti pats. Jeigu žodžių ir net jėgos nebebus griebiamasi, Haris gali suprasti, kad mama tikrai įvykdys savo reikalavimus: jam labiau turi rūpėti laiku ateiti pusryčiauti arba eiti į mokyklą alkanam. Ji negali priversti Hario kitaip elgtis, įkyriai kartodama tuos pačius žodžius – jis paprasčiausiai „mamos negirdės“.

Skotą tikrai apniko šienligė. Nuolatinis šnirpštimas šeimai primena, kad vaikas nesveikuoja ir turi problemą. Beje, kas nori bėgti popierinių nosinaičių tuomet, kai rodo įdomią istoriją? Tačiau tėvas žino, kad šnirpštimas greitai gali tapti bjauriu įpročiu, ir jis šito nenori. Taigi tėvas „vaiko muses“, o Skotas toliau šnirpščia. Tėvas gali visą savo dėmesį skirti ne televizijos laidai, o savo sūnui ir sulaukti ramaus Skoto dėmesio. Visiškai tikėtina, kad berniukas nueis ir atsineš nosinaičių. Taip tėvas gali daryti įtaką ramiai reikalaudamas. Žodžiai nėra vienintelis mūsų bendravimo būdas. Dažniausiai jie būna patys neefektyviausi. Jeigu norime daryti įtaką ir keisti vaiko elgesį, turime kreipti dėmesį į savo elgesį. Ar mes darome kažką, norėdami gauti rezultatų, ar tiesiog atitoliname nemalonumą.

20

Pataikaudami būkime atsargus. Turėkime drąsos pasakyti „ne“

„Mama, nupirk man naują biliardą,“ – primygtinai prašė Styvas. „Kuriam galui?“ „Šito aš jau visiškai nebenoriu. Paimk mane ir nupirksime naują.“ „Sūnau, aš esu per daug pavargusi. Mes tai galime padaryti rytoj.“ „Dabar!“ – treptelėjo berniukas. „Styvai, prašau. Šiandien mes jau tiek kartų vaikščiojome: iš pradžių ėjome į baseiną, paskui – tavo jodinėjimo pamoka ir vėl baseinas. Ar negali palaukti iki rytojaus?“ „Aš noriu eiti dabar ir gauti naują biliardą.“ Mama toliau atsikalbinėjo sakydama, kad per dieną labai pavargo. Sūnus šaukė, cypė, keikėsi, o paskui įspyrė. Pagaliau mama nusileido, nuvažiavo į parduotuvę ir nupirko naują didesnį biliardą.

Mama gerai žinojo, kad tuomet, kai ji išsiskyrė su vyru, Styvas jautėsi apgautas. Norėdama kompensuoti šią netektį, ji stengėsi sūnui įtikti visais įmanomais būdais. Tai vaikui tapo įprasta. Styvas tuo naudojasi, kad gautų viską, ko tik nori. Jeigu mama visiškai beprasmiškiems jo reikalavimams pasakytų „ne“, jis būtų priblokštas. Mama mano, kad vaikas ir taip turi pakankamai iškentėti, tad nereikia „atimti“ iš jo galimybės pasinaudoti.

Iš tikrųjų nėra jokios priežasties, dėl kurios motina neturėtų tenkinti kiekvienos vaiko užgaidos, jeigu ji būtų tikra, kad tai galės daryti iki jo mirties. Styvui nereikia mokytis susidoroti su nusivylimu, jeigu jo mama gali garantuoti, kad visuomet jį išgelbės iš šios būsenos. Tokiomis sąlygomis ji gali ir toliau atlikti niekingos vergės vaidmenį, toliau kentėti

tirono panieką ir spyrius, leisti jam griauti tvarką ir jos negerbti, matyti save galingu asmeniu, kuris reikalauja ir gauna, ir dar daugiau mokytis kontroliuoti pasitelkus pyktį.

„Mama, prašau, ar aš galiu šį vakarą eiti į kiną kartu su Linda? – paklausė Karla telefonu. – Jos mama mus paims.“ „Ne, Karia. Tu žinai, kad paprastą vakarą negali eiti.“ „Bet, mama, tai geras filmas, o penktadienį jo jau nerodys.“ „Kas ten tokio nepaprasto?“ „Mama, tu žinai iš knygos. Tai įdomi istorija apie šunį. Matei reklamą. Prašau, tik šitą vieną kartą. Pažadu, kad rytoj atsikelsiu laiku.“ Moteris pasvarstė ir tarė sau: „Aš nenoriu iš jos atimti kažką, kas jai tiek daug reiškia. Ji taip mėgsta istorijas apie šunis! O tai įdomus pasakojimas. Manau, šį kartą ji gali nueiti. Beje, jei neleisiu, ji visą vakarą bus tokia paniurusi, bjauri, kad aš neištversiu.“ Garsiai motina pasakė: „Gerai. Bet iš karto po filmo grįžk namo.“ „Ji leidžia man eiti!“ – sušuko duktė iš džiaugsmo.

Karia gerai „ištreniravo“ savo mamą. Prašydama ji elgiasi patraukliai ir logiškai, meistriškai žaidžia motinos noru pataikauti. Bet jeigu mama atsisakytų, Karia nubaustų ją savo nepakenčiamu elgesiu. Mergaitė gauna tai, ko nori. Mama leidžia dukrai negerbti tvarkos ir laužyti kasdienę rutiną. Kai mama negali pasakyti „ne“, ji stokoja savigarbos, nepakankamai gerbia savo vaiką ir jo sveikatos poreikius, nepaiso rutinos ir tvarkos. Jeigu mama ruoštų ataskaitą ir viską rašytų, ji labai nustebtų, kad tiek mažai pažadų „tik šį kartą“ buvo ištesėta. Kiekvienas pažadas gali atrodyti gana protingas, bet tokių „pergalių“ pastovumas turėtų priversti mamą susimąstyti. Prašymuose slypintis bauginimas paverčia juos diktatoriškais reikalavimais.

Įpareigojantis jausmas kiek galima daugiau įtikti vaikams yra klaida, nes tai – vergiškas požiūris, formuojantis egocentrišką vaiką. Karia bando gyvenimą tvarkytis savaip. Daugiausia dėmesio ji skiria sau ir savo troškimams. Kai jai nesiseka tvarkytis taip, kaip ji nori, ji visus „pastato“ į keblią padėtį. Karia nežino, kaip kapstytis iš nusivylimo, kaip garbingai priimti „ne“ ir iš to gauti naudos. Liūdniausia tai, kad ateityje, kai niekas nesistengs jai įtikti, ji bus visiškai bejėgė.

Mūsų trumparegiškumas neleidžia įspėti rezultatų, kurie vėliau išryškėja pataikaujant kiekvienai vaiko užgaidai, nes jo norų tenkinimas namuose paprastai sukuria trumpalaikę harmoniją. Todėl būtina pataikauti protingai ir būti atsargiems. Vaikas turi išmokti susidoroti su nusivylimu. Suaugusiojo gyvenime jų pasitaiko išties nemažai. Gryna nesąmonė manyti, kad suaugęs vaikas gebės nugalėti nusivylimą. Koks magas augančiam vaikui gali suteikti įgūdžių, kuriuos jis turi įgyti pačioje vaikystėje? Norint subalansuoti pataikavimą ir nepataikavimą, reikia daug svarstyti. Jeigu namų rutina ir tvarka „reikalauja" neleisti ir jeigu mama turi drąsos pasakyti „ne", Karia galėtų gerai išmokti kovoti su nusivylimu.

Keturmetis Paulius, lydėdamas mamą į maisto parduotuvę, nešėsi vandens pistoletą. Mama laiku atsisuko ir pamatė, kaip sūnus vandens čiurkšlę paleido moteriai į veidą. „Pauliau! Kokia gėda! Tu gerai žinai, ką padarei. Tuoj pat paslėpk." Berniukas nuleido pistoletą, patempė lūpą ir įsispoksojo į grindis. Po kelių minučių jis vėl pamatė tą pačią moterį ir paleido čiurkšlę. Persigandusi mama griebė pistoletą ir atsiprašė moters. Paulius rėkė ir spardėsi. Žmonės žiūrėjo išpūtę akis. Mama greit atidavė pistoletą Pauliui ir tarė: „Gerai, eime."

Mamai trūko drąsos pasakyti „ne". Ją glumino tai, kad žmonės girdėjo vaiko riksmą. Mama išmokė Paulių jausti, kad jo reikalavimai yra pateisinami ir reikia elgtis savaip, nors tai gali atrodyti labai negerai. Savo ruožtu jis išmokė mamą būti pasirengusią ir pasiduoti jo tironijai.

Kai vaikams neleidžiama daryti to, ką nori, daugelis iš jų demonstruoja nevaldomą pasipiktinimą. Vis dėlto motina privalo palaikyti tvarką: ji negali leisti vaikui šlapinti žmonių. Kadangi Paulius nenori paklusti ir gerai elgtis, motina turi uždrausti neštis pistoletą. „Kai tu būsi pasirengęs laikyti pistoletą dėkle ir neištraukti jo tol, kol grįšime namo, galėsi vėl jį pasiimti." Ji turi gerbti sūnaus teisę reikšti nepasitenkinimą, bet taip pat privalo gerbti savo teisę pasakyti „ne" ir tai vykdyti! Be abejo, kai svetimi žmonės žiūri, nemalonu, bet vaiko mokymas ir auklėjimas yra svarbiau. Turime išmokti suvokti situacijos reikalavimus ir nesirūpinti

tuo, „ką žmonės pagalvos“. Čia motina turi rinktis ne tuščią didžiavimąsi, kuris buvo įžeistas, o motiniškas pareigas.

Trejų metų Vilis stovėjo prie žaislų lentynų ir verkšleno. „Ko tu nori, Vili?“ „Ten,“ – tarė jis ir parodė į žaislinį akordeoną, kurį bandė pasiekti. „Ne, Vili. Jis kelia per daug triukšmo. Aš nepirksiu jo, o nupirksiu mažą mašinėlę.“ Vaikas toliau zyzė: „Nenoriu mašinos, noriu šito.“ Motina nekreipė į jį dėmesio ir toliau žiūrinėjo prekes. Berniukas prilipo prie mamos verkdamas: „Noriu šito, noriu šito, noriu šito.“ „Dėl Dievo. Gerai, aš tau jį nupirksiu.“ Kai pardavėjas padavė mamai supakuotą akordeoną, berniukas siekė jį paimti. „Kai pareisime namo, tada galėsi imti.“ Vaikas garsiai suklykė: „Dabar! Dabar!“ „Na, gerai, neškis, bet neišimk jo.“ Vilis nė neklausė ir tuoj pat perplėšė paketą. Mama beviltiškai žiūrėjo. Berniukas tampė žaislą į visas puses, keldamas baisų triukšmą. „Gerai, Vili, pažaidei. Matai, koks jo garsas. Palauk, kol pareisime namo, arba aš jį atimsiu.“ Vilis vis tiek tampė akordeoną. Motina griebė žaislą, ir vaikas pradėjo klykti. Motina nusileido ir vėl jį padavė. Berniukas ėmė energingai tąsyti akordeoną. Mama įsiuto ir riktelėjo: „Negi nepalauksi, kol išeisime iš parduotuvės?“ Viliui tai nepadarė įspūdžio. Pagaliau moteris išstūmė vaiką iš parduotuvės sakydama: „Tu mane varai iš proto. Kodėl neklausei ir nelaukei, kol mes išeisime?“

Motina neturi pakankamai drąsos pasakyti „ne“ ir iškęsti vaiko nepasitenkinimą. Vaikui reikia įtikti, kad jis būtų patenkintas. Vilis savotiškai valdo motiną.

Negalima vaikui pirkti kiekvieno žaislo, kurio tik jis įsigeidžia. Lygiai taip pat nereikia jam pirkti ką nors kiekvieną kartą, kai su juo einama į parduotuvę. Tokie veiksmai vaiką tik paikina, įpratina rodyti savo užgaidas ir stiprina jausmą, kad pirkiniai – jo teisė. „Jei mama man ko nors nenupirks, tai ji manęs nebemyli.“ Vaikas daug mažiau domisi žaislu negu įrodymu, kad mama nuolatos turi jam duoti. Pats žaislas nėra vertingas ir greit gali būti nebereikalingas. Šiuo atveju svarbiausia – priversti mamą duoti.

Žaislas turi duoti naudos arba būti reikalingas. Jį reikia duoti tuomet, kai laukiama dovanų, arba atsižvelgiant į metų laikus: šokdyklę perka-

me pavasarį, vandens žaislus – vasarą, stalo žaidimus – žiemą ir t. t. Į parduotuvę einame turėdami tam tikrą tikslą. Eidamas kartu vaikas formuoja savo pinigų ir pirkimo suvokimą. Jeigu jo reikalavimai yra neriboti, jis mano, kad ir pinigų kiekis neribotas. Taip iškraipomas materialių daiktų vertės suvokimas.

Vilio mama parodytų daug daugiau meilės vaikui ir labiau rūpintųsi jo gerove, jei pataikaudama elgtųsi atsargiau ir atsitiktiniams pirkimams pasakytų tvirtą „ne“. Dabar motina visiškai nepajėgia įvesti tvarkos, nes jai trūksta drąsos, ji bijo atsakomųjų vaiko veiksmų ir todėl negali pasakyti „ne“ ir būti tvirta.

„Mums šiandien reikia kruopų, Laura. Ar norėtum išrinkti?“ Laiminga šešiametė mergaitė peržiūrėjo dėžučių eilę, vieną išrinko ir įdėjo į pirkinių vežimėlį. Mama pritarė pasirinkimui, o mergaitė nubėgo prie saldumynų lentynų, išsirinko saldainių ir atnešė. „Ne, Laura, ne šiandien. Galėsi jų paimti kitą kartą, kai ateisime į krautuvę,“ – pasakė mama šypsodamasi. Laura padėjo saldainius į vietą. Po kelių minučių mama tarė: „Eime, dabar padėsi išrinkti apelsinų.“ Mergaitė su mama nuėjo prie vaisių konteinerio.

Mama protingai elgiasi ir rodo norą suteikti Laurai malonumą. Ji siūlo jai išrinkti kruopas ir taip su vaiku dalijasi atsakomybę. Bet kai Laura atneša saldainių, mama draugiškai pasako „ne“ ir paskatina dukrą toliau bendradarbiauti, siūlydama troškimą patenkinti ateityje, t. y. kitą kartą. Tačiau dar svarbiau yra tai, kad ji kviečia Laurą į kitą vietą, kur ji galėtų padėti dabar. Mergaitė mokosi pirkti, turėdama tikslą.

Suprantama, mes norime vaikams suteikti malonumą. Kai tenkinami norai, jaučiamas didelis pasitenkinimas. Tačiau tada, kai mes siekiame įtikti vaikui tvarkos sąskaita arba iš baimės nusileidžiame jo nepelnytiems reikalavimams, turime būti itin atsargūs ir nepakliūti į pavojų. Mes neturime būti arbitrai, atsisakydami vaikui duoti tai, ko jis nori. Bet kai vaiko troškimai ir prašymai prieštarauja tvarkai arba situacijos reikalavimams, turime turėti drąsos tvirtai pasakyti „ne“, kuris išreiškia geriausią mūsų sprendimą.

Venkime pirmo impulso ir elkimės netikėtai

Kiekvieną kartą, kai trijų savaičių Dona pravirkdavo, mama puldavo žiūrėti, ar jai kas atsitiko. Mama pakeldavo kūdikį, įdėmiai apžiūrėdavo, palaikydavo ant rankų, palaukdavo, kol mažylė užmigs, ir po to švelniai paguldydavo ją atgal į lovelę.

Dona pravirksta – mama ją pakelia. Šis ritualas kartojamas kaskart, kai kūdikis verkia. Taip formuojama pasekmė: kai kūdikis nori, kad jį pakeltų, verkia. Ar tai ne išmintingas būdas? Net kūdikis jaučia savo aplinką ir tai, ką jis gali iš jos gauti. Donos ėmimas ant rankų kiekvieną kartą, kai ji pravirksta, padrąsina ją reikalauti dėmesio ir patarnavimų, sukeliančių jausmą, kad ją myli. Apkabinami kūdikiai yra nuostabiai švelnūs, juos laikant apima toks malonus jausmas, kad labai lengva pasiduoti šiam impulsui. Tačiau jeigu mes žinotume, kad atimame iš kūdikio teisę pailsėti ir leidžiame jam klaidingai suvokti, kaip rasti savo vietą pasaulyje, ar mūsų tėviška (motiniška) meilė nepasiūlytų mums veikti kitaip dėl vaiko interesų? Nusistovėjusi rutina, pagal kurią skiriamas laikas poilsiui ir glamonėms, padeda naujagimiui pajusti gyvenimo reguliarumą ir sukurtos tvarkos patogumus. Todėl labai svarbu nepasiduoti ir išvengti to pirmojo impulso. Neskubėdami sustokite ir pasvarstykite, kas reikalinga esamai situacijai.

Aštuonmetis Bevinas, šešiametė Marija ir trejų metų Sara su tėvu ridena sniego senį. Bevinui greit nusibodo ir jis pradėjo žaisti atskirai – bėgioti ir slidinėti ant sustumto sniego. Kai tėvas dėjo seniui galvą, berniukas slysdamas griuvo, stumtelėjo tėvą ir sniego kamuolys iškrito iš tėvo rankų. „Oi, tėte, atsiprašau. Aš nenorėjau!“ „Gerai, atsargiau,“ – pasakė tėvas piktai. Po kelių minučių čiužinėdamas berniukas atsimušė į Mariją ir ją parbloškė. Jos koja sulindo į sniego senį ir jį apgadino. Mergaitė pravirko. „Bevinai, eik namo. Mums be tavęs bus geriau,“ – pyktelėjęs tarė tėvas.

Tėvas pasielgė impulsyviai, taip, kaip norėjo Bevinas. Berniukas, du kartus nuverstas nuo sosto, be to, prie to prisidedant mergaitėms, nutaria, kad jam šeimoje nėra vietos. Tai yra priežastis, dėl kurios jis „praranda domėjimąsi“ bendra veikla. Vaikas taip elgiasi, norėdamas įrodyti savo požiūrio tikrumą, nors jis ir nežino, kodėl taip daro. Jam pavyksta pasiekti, kad jį atstumtų. Žinoma, Bevinas tikrai nėra labai geras, ir tėvas bei seserys nenori su juo būti.

Bevinui reikia, kad kas nors jį suprastų ir jam padėtų. Jeigu tėvas suprastų berniuko abejones dėl jo vietos gyvenime ir žinotų, kodėl jis provokavo norėdamas būti atstumtas, jis būtų galėjęs išvengti pirmojo impulso ir nepasiųstų sūnaus namo. Jis nebūtų taip lengvai pakliuvęs į Bevino spąstus. (Žinoma, dažnai labai sunku atsispirti vaiko provokacijoms.)

Jeigu tėvas būtų daręs tai, kas netikėta, situacija galėjo pakrypti visai kita linkme. Kadangi Bevinas nori slidinėti, tėvas gali pasiūlyti trumpam nutraukti darbą ir paslidinėti kartu su Bevinu. Jis gali nekreipti dėmesio į Marijos verksmus ir entuziastingai pasakyti: „Bevinai, vadovauk. Mes sumindysime platų sniego taką ir tada paslidinėsime.“ Kadangi berniukas gerai nusiteikęs, galbūt jis sutiktų bendradarbiauti. Toks veiksmas padėtų užbėgti už akių vaiko pastangoms būti atstumtam, pakeistų jo vaidmenį ir padėtų visai šeimai linksmintis. Šitaip blogą elgesį galima pakeisti į konstruktyvią ir naudingą veiklą.

„Kiek laiko tau skauda gerklę, Robertai?“ – paklausė darželio auklėtoja ketverių metų vaiko. Mama už jį atsakė: „Jis pasiskundė jau vakar ryte.“

„Jam dažnai skauda gerklę," – įsiterpė aštuonmetė Bekė. Auklėtoja vėl atsisuko į Robertą ir paklausė: „Ar tu nejauti karščio?" Mama tuoj pat atsakė: „Šį rytą jis, atrodo, neturi temperatūros." „Ar jau pusryčiavai?" „Jis gėrė truputį pieno." „Ar tavo mama visad už tave atsakinėja?" Mama prapliupo juoktis. „Nelabai dažnai. Bent jau aš bandau to nedaryti, o jo sesuo taip elgiasi visą laiką ir varo mane iš proto."

Robertas meistriškai priverčia kitus kalbėti už jį. Jis yra kūdikis, neturintis galimybės kalbėti pats už save. Jau iš pat pradžių Robertui atimama drąsa, ir todėl jis nusprendžia, kad gali sėdėti atokiau, tylėti, nereaguoti į aplinkinius, – tai išduoda vaiko veidas, – tegul gabesnės ir plepesnės moterys tai daro už jį. Jis gali piktintis tuo, bet pažvelgę atidžiau pamatysime, kad jis dažnai taip verčia jas tarnauti. Iš tikrųjų gabesnieji yra jo tarnai.

Jeigu mama nori, kad Robertas užaugtų, ji turi mažiau šnekėti. Pirmasis impulsas kalbėti už jį stumia ją ir berniuką į bėdą. Mama turėtų ignoruoti ir Bekės atsakymus už brolį. Be to, mergaitė gali pamanyti esanti viršesnė už brolį, bet taip nėra – iš tikrųjų ji jam tarnauja.

„Kokios košės norėtum, Robertai?" Jis galėtų atsakyti, bet laukia. Kažkas už jį atsakys. Žinoma, Bekė ištaria: „Jis nori dribsnių." Juk Robertas gali kalbėti pats. Kodėl mes nepalaukiame, kol jis pasakys, ko nori? Nereikia duoti jokių košių, kol berniukas nepasakė, kokią valgys.

Kai tik mes impulsyviai reaguojame į tai, ką vaikas daro, galime būti tikri, kad tiesiog darome tai, ko vaikas nori, kad mes darytume, nors pats jis to gali ir nežinoti. Jeigu jis, kai mes kalbame telefonu, gerinasi ir verkšlena, mes reaguojame į tai sutelkdami visą dėmesį. Jeigu leidžiamės išprovokuojami ir imame barti vaiką už tai, kad jis prinešė purvo ant ką tik išplautų grindų, matyt, jis sėkmingai įtraukė mus į kovą dėl valdžios. Užsegdami paltą dėl to, kad jis šito nesugeba, mes dar kartą patvirtiname jo savivoką, kad jis yra bejėgis, ir patys tampame tarnais – tai ir yra stiprioji „silpno" vaiko pusė.

Šešiametis Čarlis parėjo iš mokyklos ir rado ant palangės šąlantį pudingą. Jis keletą kartų kištelėjo pirštą į dubenį ir palaižė. Kaip tik tuo

> metu įėjo mama ir pamatė. „Čarli! Dabar pudingo pietums negausi.“ Prie stalo ji visų pirma padavė pudingo tėvui, o po to – kitiems, bet Čarlį praleido. Tėvas paklausė, kodėl vaikas negavo savo porcijos. Mama viską papasakojo. Čarlis sėdėjo panarinęs galvą. Pagaliau tėvas tarė: „Ar neduosi jam pudingo?“ „Ne. Jam negalima. Tokia bausmė.“ „Nebūk tokia griežta, juk jis tik paragavo.“ Tėvo verčiama mama nusileido ir padavė sūnui pudingo lėkštę.

Tėvui taip pagailo Čarlio, kuris atrodė nuliūdęs ir įsižeidęs, kad šis įsitraukė į sąjungą prieš „netikusią“ mamą, kuri pasielgė neprotingai. Išmintčius Čarlis! Jam pavyko priversti tėvą prisidėti prie jo, taip pat priversti mamą jaustis kalta dėl to, kad jį nubaudė. Koks nuostabus atsakas – subtilus kerštas. Tėvą pastūmėjęs pirmasis impulsas sustiprino Čarlio revanšo „schemą“, kurią simbolizavo gilus vaiko liūdesys. Šiuo atveju tėvui reikėjo išvengti pirmojo impulso ir nesikišti. Konfliktas kilo tarp mamos ir Čarlio, o tėvas čia nedalyvauja (žr. 26 skyrių).

> „Martynai, grįžk ir pasiimk savo drabužius. Kiek kartų aš turiu tau kartoti, kad prieš išeidamas į mokyklą turi sutvarkyti kambarį? Purvinus drabužius sudėk į pintinę, o batus nunešk į koridorių. Pakabink švarką. Dėl Dievo! Devynerių metų berniukas privalo mokėti susitvarkyti savo kambarį. Nesuprantu, kodėl tu toks netvarkingas! Kuriam galui tas šlamštas ant tavo stalo?“ – ir t. t., ir t. t.

Mamos pastangos kontroliuoti situaciją žodžiais yra visiškai bergždžios. Savo netvarka Martynas nugali motiną, kuri nori, kad jis susitvarkytų. Jis įtraukia ją į kovą dėl valdžios ir laimi santykiu 100:1.

Mama daro tai, ko nori Martynas, ir taip stiprina konfliktą, kad jis galėtų toliau „skinti“ savo pergales prieš ją. Jis gali susitvarkyti dabar, rodydamas didžiulį nepasitenkinimą (mamą tai įsiutina), o rytoj vėl bus žaidžiamas tas pats žaidimas.

Yra keletas netikėtų būdų, kuriais mama galėtų pasinaudoti, nes sūnus tikrai nesitiki, kad pasitrauks iš kovos. Kai namuose vyrauja draugiška atmosfera, mama galėtų pasakyti: „Martynai, daugiau aš nesirūpinsiu,

kaip atrodo tavo kambarys. Gali tvarkytis jame taip, kaip nori. Juk tai tavo kambarys. Iš tikrųjų tai ne mano reikalas." Būtų klaidinga tai pasakyti tada, kai Martynas eina į mokyklą, nes tada mama dėl netvarkos yra įpykusi. Martynas tai suprastų kaip naują spaudimo taktiką ir nieko nebūtų pasiekta. Ji tikrai neturi nė kiek rūpintis. Tai – Martyno problema. Jis ir privalo spręsti, o ji tik skalbia drabužius iš krepšio. Čia turi veikti loginės pasekmės. Jokių kalbų! Namų tvarkymo dieną mama gali paklausti Martyno, ar šis nenorėtų, kad ji padėtų jam susitvarkyti kambarį, ir tada tesėti savo sprendimą. Ji neturi matyti netvarkos kambaryje, tai komentuoti arba dėl to pykti. Be abejo, taip elgtis nėra lengva. Tačiau tai yra svarbiausia, kai norima pasitraukti iš kovos dėl valdžios ir paskatinti vaiką gerai elgtis. Jeigu mama kažkaip privers Martyną susitvarkyti kambarį, tai bus kovos dėl valdžios tęsinys, pralaimėjimas ir bendradarbiavimo praradimas.

Nuo pat kūdikystės vaikai ieško būdų ir priemonių rasti savo vietą, jie nori būti išskirtiniai ir svarbūs. Kai jie randa būdą šiam tikslui pasiekti, jie uoliai jį pasitelkia nepaisydami, kad daug kartų dėl to yra barami ir baudžiami. Tėvų reakcija ir pasekmės nesumažina pasitenkinimo jaustis svarbiais. Kai jų pasirinktas metodas duos rezultatų, jie įsitrauks dar labiau ir tęs savo kovą dėl dėmesio ir valdžios.

Vaikas retai suvokia savo blogo elgesio tikslą. Dažnai nei jis, nei tėvai nežino, kad tai yra jo pastangų rasti savo vietą ir priklausyti grupei išraiška. Jeigu vaiko elgesys griauna tvarką ir trukdo bendradarbiauti, vadinasi, šiam pagrindiniam tikslui pasiekti jis griebiasi klaidingų metodų, o mūsų impulsyvi reakcija paprastai šias klaidingas prielaidas tik sustiprina. Iš vaiko ne tik atimama drąsa, bet jis dar labiau įsitikina, kad kitaip elgtis nėra galimybių.

Jeigu mes pasvarstysime savo reakciją, suprasime, ką vaikas iš to laimi. Jeigu nereaguosime įprastai, vaiko pastangos gali pasirodyti bergždžios, ir jis gali pradėti ieškoti geresnių ir naudingesnių metodų, ypač tuo atveju, jei mes parodysime daugiau dėmesio ir pasufleruosime, kaip tai pasiekti.

Susilaikykime nuo per didelės globos

„Džoni, Džoni!" – šaukė mama prie laukujų durų savo septynerių metų sūnų, kuris žaidė netoliese. Nesulaukusi atsakymo ji nuėjo jo ieškoti. „Džoni, ar tau neatrodo, kad turėtum užsivilkti megztinį. Šį rytą vėsoka." „Ne, mama, nešalta. Aš visai nesušalau." „Manau, kad tau tikrai reikia apsivilkti. Aš atnešiu," – tarė mama ir grįžo namo. Paėmusi megztinį, išėjo į kiemą ir apvilko Džonį.

Per daug rūpestinga mama laiko save autoritetu, nes tik ji sprendžia, kada vaikui šilta ir kada šalta. Džonis sutinka su jos sprendimais, nes taip jo mama visą laiką užimta juo. Ji visai nereikalingai jam patarnauja ir apie jį tūpčioja. Kadangi mama nusprendė, kad sūnui reikia megztinio, jis žaidė toliau ir savo pasyvumu privertė motiną nueiti namo ir grįžti pas jį. Mama, visiškai nesuvokdama jų tarpusavio sąveikos, mano, kad ji vadovauja situacijai ir yra viršesnė.

„Mama, ar galime eiti į parduotuvę ko nors nupirkti? Mes norime pardavinėti limonadą." „Ne, Džimi. Negaliu tavęs vieno leisti." „Oi, mama. Ji tik už keturių kvartalų, leisk," – prašė septynmetis Džimis. „Prašau, mama. Leisk mus. Šiandien karšta diena ir mes daug parduosime," – pridūrė penkerių su puse metų Metas. „Aš negaliu su tavimi dabar eiti, o tu per mažas vaikščioti vienas. Be to, tau reikėtų nupirk-

ti tiek daug daiktų: popierinių puodelių, citrinų ir dar daug ko. O kur jūs prekiautumėt?“ „Priešais. Tikrai daug žmonių pirktų.“ „Ne, aš taip nemanau,“ – mama bandė atkalbėti berniukus nuo šios idėjos. Kai jie ėjo iš namų, Džimis pašaipiai tarė: „Ai! Ji tiesiog persigandusi!“ Metas pritariamai linktelėjo galva.

Mama yra „persigandusi“. Ji bijo, kad kas nors berniukams neatsitiktų tuomet, kai ji jų nematys. Ji bando juos apsaugoti nuo bėdos – tai natūralus ir normalus noras. Bet ji persistengia ir visur mato tykančių pavojų. Ji per daug baiminasi.

Mes negalime vaikų apsaugoti nuo gyvenimo, be to, neturėtume to norėti. Mes privalome mokyti vaikus, kad jie, susidūrę su gyvenimu, būtų drąsūs ir stiprūs. Mamos noras apginti vaikus nuo tykančių pavojų gali atimti iš jų drąsą, padaryti juos bejėgius ir priklausomus. Šiuo atveju yra vienas būdas, galintis atskleisti klaidingą mamos požiūrį.

Tariamai rūpindamiesi vaikų gerove, mes laikome juos bejėgiais ir priklausomais. Ir vaikams, ir patys sau norime atrodyti dideli, stiprūs ir gebantys apsaugoti. Tai suteikia mums aukštesnę, dominuojančią padėtį ir verčia vaikus nusileisti. Tačiau šiuolaikiniai vaikai tokių pastangų nepakęs. Jie sukils.

Kita mūsų perdėtos globos pastangų priežastis yra abejonės, ar mes pajėgiame išspręsti savo problemas, o dėl to mes daug mažiau pasitikime mažų vaikų galimybėmis pasirūpinti savimi.

Kuri laiką Džimis ir Metas pakluso mamos diktatui, nors išreiškė panieką ir neparodė pagarbos. Motinos bailumas juos pykdo.

Vaiko elgesys su perdėtai besirūpinančiais tėvais priklauso nuo jo tikslų. Pavojingiausia reakcija slypi bejėgiškume: visiškai netekęs drąsos vaikas gali pasiduoti ir tikėtis amžinai būti globojamas ir saugomas nuo visų gyvenimo sunkumų.

Prieš du mėnesius medikai nustatė, kad šešiametis Džo serga diabetu. Kiekvieną dieną jis gaudavo dozę insulino, kurį mama vadino „vitaminais“. Niekas berniukui nepaaiškino apie jo ligą. Mama šitai pateisina nenoru, kad vaikas taptų „kitoks“. Ir liga, ir gydymas aptariama su gydy-

toju nedalyvaujant Džo. Kiekvieną dieną mama vaikui primena, kad jis gali valgyti tik tai, ką ji duoda, nes kitaip „vitaminai“ neveiks.

Mamos susirūpinimą galima suprasti. Kai vaikas turi kokių nors rimtesnių negalių, mes kaip įmanydami stengiamės jį laikyti normaliu. Tačiau išsisukinėjimai ir melavimai retai padeda šiam tikslui. Mama per daug saugo ir globoja savo atžalą. Ji nori kontroliuoti situaciją ir prisiimti atsakomybę už maitinimąsi. Džo turės sužinoti apie savo ligą, nes jam pačiam teks spręsti šią problemą. Jei vaikas susirgtų tymais, mama pasakytų, kas tai yra, ir slaugytų jį. Tymai išgydomi ir nėra tokie grėsmingi kaip diabetas, kuris greičiausiai lydės visą vaiko gyvenimą. Todėl apie diabetą vaikui paaiškinti daug sunkiau. Tačiau šešiametis Džo, žinoma, pakankamai didelis suprasti, kad jam reikalingi vaistai, kurie padėtų normaliai gyventi. Pirmiausia nesureikšmintas požiūris padės berniukui išsiugdyti sveiką savo požiūrį. „Tavo organizme yra liauka, kuri blogai veikia. Mes turime jai padėti šitais vaistais, kurie vadinasi insulinas. Jeigu tu insulinui duosi per daug darbo, jis negalės padėti, todėl mums labai svarbu, kiek tu valgai.“ Pamažu Džo gali įsisąmoninti, kad jis turi nedideli sutrikimą, su kuriuo gali susidoroti ir gyventi normalų gyvenimą. Tai – Džo problema. Vaikui reikia padėti su liga kovoti ir jį padrąsinti. Geriausias padrąsinimas yra pripažinimas, kad jis gali savo ligą paveikti. Kai vaikas auga ir daugiau sužino apie organizmo funkcijas, gali pagausėti ir jo žinių apie organizmo sutrikimą. Be to, galima paaiškinti apie dažnus šlapimo tyrimus. „Taip mes galime žinoti, ar tavo liaukai pakankamai padėjome.“ Mama, perdėtai nesidomėdama šia vaiko problema, gali Džo išmokyti suvokti ligą ir savarankiškai spręsti šią problemą. Saugodama sūnų nuo problemos, mama atima teisę žinoti, kaip ją įveikti.

Nėra nieko labiau žlugdančio už apsisprendimą įvykdyti tai, kas neįmanoma. Mes negalime nei vaikų, nei savęs surikiuoti ir kontroliuoti. Desperatiškos pastangos tai padaryti išduoda mūsų silpnumą. Vaikas iš mūsų mokosi kovoti su negalia, ypač kai mes bandome apsaugoti jį nuo visų sunkumų ir nemalonumų. Kai šitai pavyksta, kurį laiką vaikas mano, kad mes ir toliau turime tai daryti. Nusivylimas skatina pyktį ir pagiežą

ne tik tėvams, bet ir gyvenimui, nes jo nepavyksta sutvarkyti taip, kaip norėtųsi. „Sugadintas vaikiščias“ yra toks vaikas, kuris nuolatos siunta, kad gyvenimas neatitinka jo norų. Koks beprasmiškas reikalavimas! Nelaimei, augdamas vaikas ne visada atsisako savo „sugadinto vaikiščio“ vaidmens. Tai gali tapti esminiu požiūriu į gyvenimą. Lepindami ir glamonėdami savo vaiką, bandydami jį apginti nuo gyvenimo, mes elgiamės blogai, darome vaikui meškos paslaugą. Norėdami išvengti šios baisios klaidos, turime suprasti, kad nesame nei visagaliai, nei visažiniai, bet esame įpareigoti aiškinti vaikui būdus ir požiūrius, kuriais remdamiesi jie turi eiti į gyvenimą. Visų pirma nustatykime tai, kas mums trukdo, o tada ieškokime atsakymo į klausimą: „Ką aš dėl to galiu padaryti?“ Net ir labai mažą vaiką galima sudominti, paskatinti situaciją nagrinėti užduodant paprasčiausius klausimus. Vaikų smegenys dirba labai aktyviai. Išmokykime vaikus pasinaudoti savo sugebėjimais.

„Mama, Džordžas suplėšė mano knygą!“ – baisiai įpykęs sušuko Briusas.

Briusas iškėlė savo problemą ir pademonstravo savo reakciją. Jis nori, kad mama šią problemą išspręstų už jį ir kažką dėl to padarytų. Šiuo atveju geriausia Džordžą nubausti.

„Oi, brangusis. Man labai gaila, kad knyga suplėšyta. Dabar jau nieko negalime pakeisti. Bet ką tu galėtum padaryti, kad Džordžas nesuplėšytų dar vienos knygos?“ „Aš nežinau,“ – piktai atsakė vaikas. „Tu turi ką nors padaryti, kad jis taip nesielgtų.“ Mama nepaisė Briuso pykčio ir išliko rami. „Pagalvok, Briusai, ką tu gali padaryti ir mes apie tai pakalbėsime vėliau,“ – pasiūlė mama. „Aš noriu kažką daryti dabar!“ – šūktelėjo vaikas. Mama išėjo į vonią. Vėliau, kai vaikas nurimo, motina pakartojo klausimą. Iš pradžių berniukas, prisimindamas „neteisybę“, sureagavo priešiškai, bet mama nekreipė dėmesio: „Tu žinai, kad mes negalime priversti Džordžo nustoti plėšyti. Ką dar galime padaryti?“ Gudriai klausinėdama ir svarstydama galimybes, mama padėjo Briusui suprasti, kad jis galėtų knygas saugoti ir padėti ten, kur Džordžas jų nepasiektų.

Mūsų pranašumo jausmas verčia mus manyti, kad vaikas yra per mažas problemoms spręsti ar prisiimti nusivylimą tada, kai pastangos neduoda vaisių. Šią klaidingą nuomonę reikia pripažinti ir pakeisti pasitikėjimu vaiko galimybėmis, be to, mes turime vaiką pastūmėti teisinga linkme. Žinoma, mes nepaliekame vaiko likimo valiai ir neleidžiame jam patirti viso gyvenimo poveikio iš karto. Vadovaujamės savo galva! Užuot tapę nuolatiniu užnugariu, kur vaikas slepiasi ir jaučiasi nekaltas, mes tampame sietu, kuris perkošia gyvenimo patirtį ir pateikia vaikui įmanomą jos kiekį. Mes visad esame pasirengę atsitraukti, leisti vaikui išbandyti savo jėgą ir padėti tą akimirką, kai vaikui problema tampa per sunki. Šitaip elgtis galime pradėti nuo vaiko gimimo dienos. Po truputį, rūpestingai rodome vaikui tikrąjį gyvenimą su visomis problemomis, iššūkiais ir pasitenkinimais.

Skatinkime savarankiškumą

Niekada nedarykite už vaiką to, ką jis gali padaryti pats. Ši gyvenimo taisyklė yra tokia svarbi, kad ją reikia kartoti daugelį kartų.

> Penkiametė Marija buvo mamos numylėtinė. Ji buvo nuostabiai graži, mama ją puikiai rengė ir rūpestingai prižiūrėjo, kasdien maudė, rengė, varstė batus, šukavo plaukus. Marija buvo tiesiog lėlė – žavinga, nuostabi ir patraukli. Ji nemokėjo užsisegti sagų, apsimauti kojinių, atskirti suknelės priekio ir kairiojo bato nuo dešiniojo.
>
> Vieną vakarą per moterų psichologinės pagalbos grupės susitikimą buvo kalbama, kad mes niekad neturime daryti už vaiką to, ką jis gali padaryti pats. Marijos mama įsiuto: „Bet aš noriu viską daryti už ją. Man patinka ja rūpintis. Ji yra viskas, ką aš turiu!“

Jeigu mergaitės mama galėtų suprasti, ką ji daro savo vaikui, ji pasibaisėtų. Tikrovėje jos meilė dukteriai yra tik savimeilė. Ji mato savyje tik beprotiškai mylinčią mamą, kurios gyvenimas skiriamas tarnauti vaikui. Kita vertus, Marija yra mokoma, kad ji yra mažesnė, bejėgė, priklausoma, menkesnė, nenaudinga. Mergaitė, matyt, jaučia, kad gali savo vietą rasti tik tada, kai viskas daroma dėl jos ir mama jai tarnauja. Veiksmu ji turi labai mažai prisidėti, gali pasiūlyti tik savo žavesį ir jį rodyti.

Kitais metais Marija pradės eiti į mokyklą. Ten mama negalės būti ir viską daryti už *ją,* todėl Marija gali pasimesti. Jos drąsa gali būti neįvertinta, o bejėgiškumas – padidėti. Taip mergaitę gali ištikti krizė, kuriai ji yra visiškai nepasirengusi.

Kai mes ką nors darome už vaiką, ką jis gali pats atlikti, demonstruojame savo viršenybę, rodome, kad esame geresni, pajėgesni, labiau įgudę, patyrę ir svarbesni. Mes nuolat pabrėžiame prisiimtą viršenybę ir tariamą vaiko menkumą, po to stebimės, kodėl jis jaučiasi bejėgis ir kodėl tampa lyg neišsivystęs! Darydami už vaiką tai, ką jis gali padaryti pats, atimame iš vaiko visą drąsą ir neleidžiame išbandyti savo jėgų. Tai parodo visišką mūsų nepasitikėjimą vaiko galimybėmis, drąsa ir sugebėjimais, be to, atima iš vaiko saugumo jausmą, kurį skatina jo savivoka ir gebėjimas pačiam spręsti įvairias problemas. Vaikas netenka teisės ugdyti savarankiškumą. Mes viską darome tik dėl to, kad išsaugotume savo įsitikinimą – įvaizdį apie nepakeičiamumą. Taigi mes vaikui, kaip asmeniui, rodome nepaprastą nepagarbą.

Mama, ketverių metų Džinė ir beveik trejų Vendė rengėsi eiti žaisti į kiemą. Mergaitėms tai buvo svarbiausias užsiėmimas, nes mamai labai patiko išdykauti ir ritinti sniego figūras. Džinė apsivilko visus drabužius ir apsiavė žieminius batus be jokio vargo. Vendė slankiojo aplinkui ir raukėsi. Paskui stovėjo žiūrėdama į savo žieminį apsiaustą ir net nebandydama jo apsivilkti. Mama, susivarsčiusi savo batus, paragino: „Greičiau, Vende. Apsirenk drabužius.“ Mergaitė įsikišo nykštį į burną ir nieko nedarė. „Dėl Dievo, dukrele! Kas tau yra? Sėsk ir daryk taip, kaip aš mokiau.“ „Aš negaliu,“ – sušniurkštė vaikas.

„Na gerai, ateik,“ – tarė mama ir nekantriai aprengė Vendę. Džinė visa tai stebėjo su dideliu pasitenkinimu.

Vendė yra toks vaikas, kuris žino, kad nieko negalėdama ir būdama bejėgė ji atkreipia mamos dėmesį ir verčia jai tarnauti. Vyresniosios sesers sugebėjimai dar labiau prisideda prie drąsos atėmimo. Džinė džiaugiasi ir norėtų, kad Vendė liktų bejėgė, nes tai įtvirtina aukštesnę jos padėtį. Savo skubotu nekantrumu mama tik stiprina tarp mergaičių tvyrančią

atmosferą ir pasiduoda Vendės bejėgiškumui, daro už ją tai, ką ji pati galėtų padaryti. Kol mama nekantrauja, skuba, mergaitė neturi jokių galimybių tapti savarankiška ir pasirenka lengviausią kelią.

Vendei labai trūksta padrąsinimo, jai reikia naujos savivokos ir naujo būdo rasti savo vietą. Tai, ko jai visiškai nereikia, – teikiamų patarnavimų. Ją padrąsinti reikia daug laiko ir kantrybės. Kadangi mama parodė Vendei kaip apsivilkti, ji gali manyti, kad ši jau viską moka. Dabar ji turi pasitraukti, suteikti dukrai galimybę pasireikšti. Būtų protinga duoti Vendės apsivilkimui daugiau laiko – ji galėtų pradėti anksčiau. Paskui ją reikia kantriai drąsinti ir jokiu būdu neskubinti. Pakaks ir pasakyti: „Tu tai gali, Vende. Esi didelė gera mergaitė." Kai vaikas pareiškia, kad negali, mama apsimeta negirdinti ir drąsindama kalba: „Aišku, tu gali. Pabandyk. Kai apsirengsi, ateik pas mus." Gali būti, kad Vendė vaidins savo vaidmenį iki galo, ims graudžiai verkti ir toliau nerodys jokių pastangų. Šį kartą ji gali visiškai neprisidėti prie mamos ir sesers. Motina turi vengti impulsyvaus gailesčio jausmo ir neturi pasiduoti mergaitės bejėgiškumui. Ji neturi grįžti, aprengti Vendės ir išsivesti į lauką. Kai mergaitė supras, kad neteko linksmybių ir jos liūdesys niekam nepadarė įspūdžio, veikiausiai persigalvos ir nutars pati įveikti problemą.

Trejų metų Betė žaidė ant grindų prie mamos, kuri tuo metu lygino drabužius. „Mama, aš noriu, kad tu tuoj pat baigtum lyginti." „Man liko dar dveji marškiniai, brangioji, ir tada būsiu laisva." Betė ėmė verkšlenti: „Aš turiu eiti į vonią." Mama švelniai atsakė: „Gali nueiti pati." „Ne, mama, aš negaliu. Noriu, kad tu eitum kartu." „Atleisk, bet aš dabar lyginu." „Juk aš viena negaliu eiti!" Mama nusišypsojo ir daugiau nieko nepasakė. Mergaitė griuvo ant žemės ir norėjo pradėti piktintis, bet, atrodo, truputį pamąstė, atsistojo ir viena nuėjo į vonią.

Mama lankė psichologijos centrą ir gavo nemažai naudingų patarimų. Būdama vienturtė, Betė pavertė mamą savo tarnaite. Mama bando vengti perdėtų dukters reikalavimų ir leidžia jai pasijusti nepriklausoma. Ankstesnis patyrimas Betei parodė, kad pykčio priepuoliai nebegali padėti gauti tai, ko nori. Kaip tik dėl to ji ir persigalvojo. Kai mama, mergaitei

reikalaujant, atsisakė nustoti lyginti, Betė bandė griebtis beviltiškumo ir norėjo priversti motiną jai tarnauti. Mama ramiai ir švelniai atsisakė daryti tai, ką Betė galėjo atlikti pati. Ji taip pat atsisakė įsitraukti į žodžių kovą. Taigi Betė pamažu įgauna stiprėjančios nepriklausomybės ir savarankiškumo jausmą.

Mama ir trejų su puse metų Kitė įėjo į liftą. Mergaitė iš visų jėgų pasistiebė ir pasiekė mygtuką. Kitas keleivis garsiai nusijuokė. „Liftas stos visuose aukštuose." „O, ne. Ji paspaudė reikiamą mygtuką," – apgynė mama mažylę. „Tikrai?" – paklausė nustebęs vyriškis. „Taip, ji žino." Patenkinta mergaitė nusišypsojo.

Nors Kitė yra dar maža ir mama turi su ja eiti į žaidimų aikštelę, tačiau mama, leisdama dukteriai kuo daugiau veikti pačiai, moko ją būti nepriklausomą. Jausdamasi pakankamai didelė paspausti reikalingą mygtuką, Kitė labai didžiuojasi. Ji žino, kad daug ką gali padaryti pati. Ir koks jaudulys turi ją apimti, kai ji gali tokį didelį liftą priversti pajudėti ir sustoti!

Nuo pat kūdikystės mūsų vaikas rodo, kad jis daug ką nori daryti pats. Kūdikis siekia šaukšto, nes nori pabandyti valgyti pats. Mes per dažnai draudžiame vaiką ir atkalbinėjame, nes skubame, neturime kantrybės, vengiame netvarkos; taip elgdamiesi mes atimame drąsą ir formuojame neteisingą vaiko savivoką. Kaip gaila! Daug lengviau vaiką sutramdyti, negu grąžinti jo prarastą drąsą. Kai tik vaikas įsigeidžia veikti pats, mes turime tuo pasinaudoti ir leisti jam veikti. Vaikas turi daug daugiau galimybių susidoroti su savo ir kitų reikalais, negu mes įsivaizduojame. Jam gali prireikti pagalbos, priežiūros, padrąsinimo ir pamokymo. O tai mes ir turime duoti. Neturime teisės viską daryti už jį, beje, taip pat ir neleisti jam naudingai padėti, kai jis to labai nori.

Vaikų mažumas labai jaudina. Tik išvydę mažiausią vaiko bėdą, su kuria jis bando pats susidoroti, visad pasiduodame pirmajam impulsui ir stengiamės visaip jam padėti. Bet mes turime įveikti tą pirmą reakciją. Neįsigilindami į tai, kas vyksta, mes taip dažnai ir primygtinai peršame savo pagalbą vaikui ir nepamąstome, kad to jau seniai nebereikia. Mes

tiesiog esame taip įpratę, kad negalime liautis. Kai kažkas daroma už vaiką, jam tai patinka, kai mes galime jam patarnauti, jį apima valdžios jausmas. Bet vaikas taip pat mėgsta pasinaudoti savo galimybėmis ir būti naudingas. Augdamas vaikas trokšta pabandyti ką nors padaryti dėl savęs ir kitų. Tačiau tokį jo norą gali sunaikinti baimė, savigyna ir tėvų tarnavimas. Tokiu atveju iš vaiko atimama drąsa, ir jis greitai perpranta savo silpnumo vertę. Vaikas nutaria, kad pats nieko negali daryti, laiko save nevykėliu, nesuvokia savo galimybių. Jis patiria pasitenkinimą tada, kai kiti tarnauja. Menkas vaiko pasitikėjimas savimi ir savo sugebėjimais dar labiau paminami. Budrūs tėvai gali išvengti tokios blogybės, jeigu jie laikysis šio skyriaus pradžioje pateiktų patarimų. Žinoma, tai skamba per daug paprastai. Tačiau tikrovėje būna sunku, kai mes skubame viską daryti greitai arba esame įpratę tai atlikti patys. Mes galime nežinoti, kad vaikas jau daug ką iš mūsų gali perimti, be to, labai dažnai neįvertiname jo sugebėjimų. Mes linkę vaiko galimybes menkinti, o jo bejėgiškumą išpūsti. Turime suvokti, kada iš vaiko tikimės per daug (tuomet mūsų reikalavimai vaikui primetami), kada pasitikime jo galimybėmis (šitaip jam rodoma pagarba).

Mergaičių skaučių projekte buvo numatyta, kad Joana paims interviu iš vieno veterinaro. „Prašau, mama, paskambink jam mano vardu." „Kodėl aš turėčiau jam skambinti, brangioji?" – nustebusi paklausė motina. Joana atsakė: „Aš nežinau, ką jam sakyti." „Na gerai, ko tau iš jo reikia?" „Aš noriu pakalbėti su juo apie arklių sveikatą." „Na tai šitaip jam ir pasakyk." „Bet aš nežinau, kaip tai padaryti," – pravirko iš nusivylimo Joana. „Aš manau, kad tu pati gali tai sugalvoti." Mergaitė nenurimo ir toliau prašė: „Mama, paskambink jam." „Bet aš nieko nenoriu žinoti apie arklių sveikatą, Joana. Tai – ne mano projektas. Tau pavyks, tu tik pabandyk," – drąsino motina. Nusiminusi Joana nusisuko ir kategoriškai atsisakė skambinti. Mama nieko nedarė. Per kitą skaučių susirinkimą Joanos vadovas paklausė, kaip jai pasisekė interviu. Susigėdusi ji prisipažino, kad nepaskambino. „Ar galėtum tai padaryti kitą savaitę, Joana? Tai viskas, ką tu turi atlikti, kad baigtum projektą." Tą vakarą Joana vėl paprašė mamos pagalbos. Mama atsisakė. „Bet aš

> nežinau telefono numerio," – ėmė išsisukinėti mergaitė. Meiliai šypsodamasi mama padavė dukteriai telefonų knygą ir tarė: „Pirmyn! Tu gali tai padaryti." Joana ilgai ieškojo numerio, paskui dar ilgiau stovėjo žiūrėdama į aparatą. Kai pagaliau ji įsidrąsino ir pradėjo rinkti numerį, mama išėjo iš kambario. Netrukus Joana įbėgo visa švytėdama. „Oi, koks jis buvo nuostabus, mama. Jis man taip daug pasakė. Dabar aš galiu baigti savo projektą!" – džiūgavo vaikas. Mamos šypsena rodė pasitenkinimą. Ji apkabino Joaną ir tarė: „Aš taip džiaugiuosi, kad tu panorai tai padaryti pati."

Mama žinojo vaiką apėmusį panikos jausmą. Joana, susidūrusi su nepažįstamu žmogumi ir priversta prašyti jo pagalbos, pakliuvo į visai nežinomą situaciją ir išsigando. Pirmas motinos impulsas buvo padėti dukrai susitvarkyti, bet ji greitai suvokė, kad mergaitė turi augti, ir pasinaudojo šia galimybe – leido Joanai pačiai spręsti savo problemas. Motina tikėjo, kad padrąsinimas baigti projektą ir gautas skautų apdovanojimas paskatins Joaną nesustoti ir siekti daugiau. Ji taip pat pasitikėjo dukters galimybėmis, bet vengė ją spausti. Pasitraukimas suteikė Joanai galimybę augti. Mama atsisakė daryti už Joaną tai, ką ji galėjo pati atlikti. Joana laimėjo: padidėjo jos savarankiškumas, o mama pajuto pasitenkinimą.

Ši sudėtinga situacija pareikalavo iš mamos didelio jautrumo. Mes turime būti atsargūs ir nereikalauti per daug, bet, kita vertus, turime pajėgti pripažinti vaiko galimybes.

Mama palaikė Joanos ryžtą tvirtai tikėdama, kad mergaitė sugebės. Kai pagaliau duktė pradėjo rinkti numerį, mama išėjo iš kambario tam, kad nesukeltų Joanai daugiau rūpesčių. Mergaitė galėjo nerimauti ir svarstyti, kaip mama įvertins pokalbį, ir negalėtų laisvai ir savarankiškai kalbėti telefonu.

Nedaugelis tėvų sąmoningai žlugdo vaiko savarankiškumą. Dėl to mes turime žinoti apie perdėtos globos pavojus ir nepamiršti pasinaudoti galimybėmis skatinti savarankiškumą.

Kiekviena mama prisimena virpulį, kuris apima vaikui žengus pirmuosius žingsnius. Šiuos jaudinančius momentus užfiksavo daugelis

mėgėjiškų filmų ir nuotraukų. Būdami budrūs įvairiausiomis ugdymo situacijomis, tėvai gali tokį patį pasididžiavimą pajusti begalę kartų. Procesai, kurie paskatino vaiką žengti pirmuosius žingsnius, turi būti kartojami visais aspektais. Toldama nuo vaiko, mama tiesia jam rankas, suteikia erdvės judėti savarankiškai. Taigi vaikas bando. Kai jam pasiseka pasiekti mamą, jį apima pergalės jausmas, o mama džiaugiasi dėl jo laimėjimų. Taip būna visados. Mes turime žengti žingsnį atgal, suteikti vaikui erdvės, atsisakyti padėti ir padrąsinti jį.

Nesivelkime į kovas!

Daugelis tėvų labai nerimauja dėl begalinių kovų, vykstančių tarp brolių ir seserų. Jie myli visus savo vaikus ir juos žeidžia tai, kad jų mylimos atžalos viena kitos nekenčia ir skriaudžia viena kitą. Auklėjant vaikus daug energijos tenka paaukoti malšinant kovas ir bandant „išmokyti“ vaikus gražiai sugyventi. Daugelis vaikų iš tų kovų „išauga“ ir pradeda suprasti kitus bei jais rūpintis. Kai kurie priešiškumo nepraranda ir suaugę niekados nesusitaiko su savo antrininkais. Atrodo, kad jokie pamokslavimai nesumažina trinties šeimoje, ir kovos tęsiasi. Dauguma tėvų, norėdami šias kovas sustabdyti, išbandė visus žinomus būdus, bet rezultatų negavo. Kova tarp bendraamžių yra toks įprastas reiškinys, kad jis jau tapo „normalia“ vaikų elgesio forma. Nors tai ir vyksta kasdien, bet išties nėra normalu – vaikai neturi muštis. Namuose įmanoma sukurti tokią atmosferą, kad vaikai nesiveltų į peštynes. Jeigu jie kovoja, vadinasi, jų santykius kažkas trikdo. Joks vaikas negali kovodamas jaustis geras. Todėl jei vaikai tęsia muštynes, jie gauna pasitenkinimą ne tiek iš kovos, kiek iš rezultatų.

Šis vertinimas iš karto remiasi prielaida, kad mes elgesį laikome tikslingu reiškiniu. Mūsų negali patenkinti įprastiniai muštynių „paaiškinimai“, kad jas „iššaukia“ agresyvi prigimtis, jėga, paveldimumas ir t. t. Mes manome, kad vaiko elgesį turime suprasti ir įvertinti pagal tai, kokioje aplinkoje jis gyvena ir kokio tikslo siekia.

Aštuonerių metų Liucija ir penkiametis Tedis žiūrėjo televizorių, o mama ruošė pietus. Tedis pasislinko arčiau prie Liucijos. Mergaitė pasitraukė toliau. Tedis uždėjo kojas ant jos kojų. Liucija jį pastūmė. Tada Tedis ant jos užsigulė visu kūnu. „Baik," – pasakė ji ramiai, nors ir susierzino, tačiau toliau žiūrėjo laidą. Tedis, žiūrėdamas televizorių, bet ne taip įdėmiai kaip Liucija, pirštu pradėjo tyrinėti jos palaidinės siūles. Ji stipriai pliaukštelėjo per jo ranką. „Pasakiau, baik!" Tedis sukikeno, pasistiebė ir pradėjo kutenti apie Liucijos ausį. Mergaitė griebė brolio ranką ir įkando. „O-o-o!" – sukliko jis ir pradėjo verkti. Mama puolė į kambarį. „Po galais, kas yra?" –įsiutusi paklausė ji. Apsidairiusi mama greit suvokė, kas atsitiko, nes Tedis mosavo ranka. Ji priėjo prie berniuko, pakėlė jį ant rankų ir nunešė prie sesers. Tedis laikė ištiesęs ranką. Dantų žymės iš tiesų buvo ryškios. „Liucijai" – piktai šūktelėjo mama. „Gerai, jis lindo prie manęs." „Man nesvarbu, ką jis darė. Tu negali taip elgtis su savo broliu."

Koks buvo šios kovos tikslas? Kokios pasekmės?

Mažasis Tedis nori, kad mama jį apgintų, ir todėl elgiasi taip, kad sudarytų tam palankią situaciją. Liucija jaučiasi įžeista, nes mama iš tikrųjų gina Tedį; ji nori pasinaudoti motinos įsikišimu ir sustiprinti įžeidimo jausmą. Todėl mergaitė daro tai, ko mama labiausiai nepakenčia, nors ir žino, kad mama palaikys brolį ir duos jai pylos. Kadangi provokavo Tedis, aišku, ji jautėsi įžeista, visų pirma Tedžio, o po to ir mamos, nes ši rėmė brolį. Jeigu nebūtų tokių atsakomųjų Liucijos veiksmų, mama galėjo sūnaus nepalaikyti ir net pripažinti, kad šiuo atveju kaltas jis.

Ką turėtų daryti mama? Pirmiausia ji turėtų atsisakyti pirmojo impulso bėgti išgirdus klyksmą. Taip turi elgtis kiekviena mama. Būtina minutę padelsti ir pamąstyti. Be abejo, šauksmas iškart prikausto dėmesį. Tai rodo, kad įvyko kažkas bloga ir kad tai susiję su smurtu. Tačiau kol kas tai yra tik pavojaus signalas. Paskui pasigirsta verksmas. Žinoma, nei namas sugriuvo, nei televizorius sprogo, žodžiu, nėra jokio kito garso, išskyrus verksmą. Matyt, vaikai susipešė, ir Tedis užsigavo. Tai –jų kova. Aš į ją nesivelsiu.

Kad mama galėtų taip pasielgti, ji turi išmokti likti nuošaly ir nesivelti į kovą. Taigi sakykime, kad ji paklūsta pirmam impulsui ir puola žiūrėti, kas atsitiko. Dabar jai reikia išmokti nepasiduoti pirmam išgąsčio impulsui, pamačius dantų žymes. Nustačiusi, kad verksmas kilo dėl kovos, mama gali išeiti į virtuvę nesakydama nė žodžio. Iš tikrųjų Tedis neturi erzinti ir provokuoti, jei nenori, kad jį kandžiotų. Toks mamos elgesys leistų Tedžiui suvokti savo nederamą elgesį ir kartu su Liucija būti atsakingu už tai, kas vyksta. Mes neturime „jėga“ tvarkyti mūsų vaikų santykių. Juos galime paveikti tik tuo, ką darome patys: pašalindami pasitenkinimo dėl kovos rezultatus, mes skatiname naujus santykius. Bet tam mama turi išmokti nuspėti tikslą, kurį vaikas slepia tokiu savo elgesiu.

„Dėl Dievo, baikit tas muštynes! Jūs varot mane iš proto!“ – sušuko mama iš kito kambario. Keitė atsikirto: „Gerai, bet Geilas neleidžia man žiūrėti programos.“ Berniukas audringai atsakė: „Aš turiu teisę žiūrėti savo laidą.“ Atsidususi mama nuėjo į svetainę spręsti ginčo.

Šioje kovoje mama turi rasti būdą įvesti tvarką ir atspėti tikslą. Vaikai pešasi dėl televizoriaus. Mama susierzina ir paskelbia: „Jūs mane varot iš proto.“ Sunku patikėti, kad būtent tai ir yra kovos tikslas – „varyti iš proto.“ Viena aišku, kad peštynės – tai efektyvus būdas patraukti jos dėmesį. Ji ateina kaip arbitras. Vaikų kova ją erzina, nervina, verčia mesti tai, ką ji darė, ir ateiti „išspręsti klausimą“. Iš tikrųjų yra priešingai – ji turi rodyti nepelnytą dėmesį ir tarnauti.

Kai mama suvoks, kad šioje situacijoje neturi nieko daryti, peštynės gali jos nebeerzinti. Dažnai mūsų pyktis kyla dėl perdėto atsakomybės už vaiką ir jo gerovę jausmo; todėl mes negalime išvengti įvairiausių problemų. Dėl televizoriaus ginčijasi Geilas ir Keitė, o mamai kištis nereikia. Žinodama šį paprasčiausią principą, ji nesinervins ir neprivalės tramdyti peštynių. Todėl ji dirba savo darbus ir leidžia vaikams išspręsti savo problemą. Gali būti, kad neatbėgus mamai, atbėgs vienas iš vaikų. Tuomet ji gali pasakyti: „Apgailestauju, kad jūs turite bėdų, bet aš esu įsitikinusi, kad kartu jūs išsikapstysite.“ Taigi atsakomybę mama perkelia

vaikams ir atsisako veltis ne į savo reikalus, o kartu atima iš jų lauktą rezultatą, dėl kurio tos peštynės būtų naudingos.

Kad ir kokios būtų vaikų kovos priežastys, įsikišdami tėvai jas tik padidina, nesvarbu, ar jie sprendžia ginčą, ar atskiria vaikus. Tėvai, įsiveldami į kovą, atima iš vaikų galimybę išmokti spręsti konfliktus savarankiškai. Mes dažnai susiduriame su aplinkybėmis, kai konfliktuojama dėl įvairių interesų, todėl turime išmokti spręsti konfliktines situacijas. Vadinasi, turime išmokti ir gyvenimui duoti, ir iš jo imti.

Kiekvieną kartą, kai mama nusprendžia, kas galės žiūrėti kokią programą, ji vadovaujasi savo autoritetu, o vaikai neišmoksta bendradarbiauti, prisitaikyti ar garbingai žaisti. Kol mes darbus atliekame už vaikus, jie jų neišmoksta. Tai būdinga ir kovai, ir savarankiškumo ugdymui. Vaikas, kurio visos kovų problemos išspręstos, gali niekad nesužinoti, kaip elgtis tam tikromis aplinkybėmis, ir gali griebtis betikslės kovos kaskart, kai jį įžeidžia ar kai jis negali elgtis taip, kaip nori.

Tėvams labai sunku suprasti, kodėl kovos tarp vaikų yra ne jų reikalas. Jie laiko savo pareiga „išmokyti" vaikus nekovoti. Ir jie teisūs. Mes privalome mokyti vaikus nekovoti. Vienintelė problema – kaip tą pasiekti, nes įsikišimas ar arbitravimas dažniausiai neduoda jokių rezultatų. Žinoma, tai gali vaikus atitraukti nuo kovos kurį laiką, tačiau nemoko jų išvengti kitos kovos arba kitaip išspręsti konfliktą. Jeigu mūsų įsikišimas į kovas – vaikų tikslas, kodėl jie turėtų baigti savo peštynes? Jeigu kovos rezultatas tik įdrėskimas arba sukruvinta nosis (ji tikrai sugis), ar vaikas norės spręsti konfliktą kitaip? Jeigu kovos skausmo nenuramina šalutiniai rezultatai, vaikas gali geriau pasirūpinti išvengti kito sužeidimo. Šitaip kiekvienas vaikas net gali išsiugdyti atsakomybės jausmą už savo bendraamžį (aišku, mama gali sutvarkyti kraujuojančią nosį, bet neparemti nė vienos pusės ir nekomentuoti, kas buvo teisus, o kas – ne. Užtenka pasakyti: „Apgailestauju, kad mušdamasis tu susižeidei").

Dar keletas pavyzdžių, girdėtų per psichologinės pagalbos užsiėmimus.

Mano vyras ir aš pradėjome nebekreipti dėmesio į mūsų abiejų vaikų peštynes. Paprastai vienas kuris atbėgdavo ir skųsdavo kitą, o mes turėdavome veltis į tai ir nustatyti kaltininką. Tai būdavo didžiausias nervų

išbandymas, o aš rėkdavau ir lupdavau vaikus. Po dar vienos tokios kovos visą dieną jaučiausi įsitempusi. Tada pradėjau vaikams sakyti: „Aš manau, kad jūs galite savo problemas išspręsti patys.“ Po to kad ir ką vaikai sakydavo, aš visiškai nekreipiau dėmesio. Greitai jau galėjau į viską, kas vyko, nereaguoti, ir taip pat greitai vaikai nustojo bėgioti prašydami pagalbos. Vieną dieną išgirdau jaunesnįjį sakant: „Aš ruošiuosi pasakyti mamai, ką tu padarei.“ Vyresnysis atsakė: „Nėra jokios naudos jai tai sakyti. Ji tiesiog pasakys, kad jūs tai galite išspręsti patys.“ Tai buvo paskutinis kartas, kai girdėjau šiuos žodžius. Aš negaliu pasakyti, ką tai pakeitė – nebereikėjo palaikyti vieno kurio iš vaikų, nereikėjo pykti, kai vienas vaikas nuskriausdavo kitą. Aš tikrai supratau, kad dauguma kovų vaikai stengėsi patraukti mano dėmesį ir kad jaunesnysis vaikas gali daug geriau pasirūpinti savimi. Aš dabar esu tvirtai įsitikinusi, kad tėvai turi likti visiškai nuošalyje ir neturi veltis į vaikų kovas. Taip elgtis būtina ne tik dėl vaikų, bet ir dėl to, kad tai labiausiai sumažina įtampą auklėjant vaikus.

Mama sėdėjo terasoje ir kalbėjosi su kaimynais. Įėjo ketverių metų Megė su jaunesniu broliu Bobiu. Jaunėlis lėčiau lipo laiptais, o Megė jau buvo viduje. Įėjus broliui, ji rūpestingai uždarė duris. Mergaitė elgėsi iškilmingai, buvo rimta ir susikaupusi. Staiga Bobis sukliko. Mama užbėgo laiptais, atidarė duris, griebė Megę, pliaukštelėjo jai ir užriko: „Ką tai reiškia? Kaip elgiesi su broliu ? Galėjai prispausti jo pirštus. Dabar būk viduj tol, kol gerai pamąstysi.“ Mama paėmė Bobį, grįžo į terasą ir pasisodino vaiką ant kelių. Greitai jis nurimo ir nuėjo žaisti. Tuo tarpu visi girdėjo tylų raudojimą. Praėjo pusvalandis. Pagaliau mama nuėjo pas Megę ir paklausė: „Ar jau būsi gera mergaitė?“ Verksmas dar labiau sustiprėjo. Mama pakėlė dukrą.

Mergaitė švelniai prisiglaudė ir padėjo galvą mamai ant peties. Mama nuėjo į terasą nešdama ant rankų Megę. „Taip, taip. Tu vėl esi mano gera mergaitė. Aš žinau, tu daugiau nebūsi bloga.“

Ne visada vaikai kovoja vien žodžiais. Bobis sulaukia daug dėmesio, nes mama stengiasi jį apginti. Megės pasipiktinimas didėja, nes ji neteko savo sosto. Šis jausmas stiprėja kiekvieną kartą, kai mama „gina“ Bobį. Tai

nuolat kartojasi. Mergaitės jausmai liejasi per kraštus, ji geidžia mamos dėmesio, kurį supranta kaip meilės ženklą. Ji suvokia, kad po bausmės visuomet rodoma meilė. Jeigu mama tikrai matytų, kas atsitiko, ji žinotų, kad Megė atsargiai uždarė duris ir neprivėrė Bobio pirštų. Tai rodo, kad jai reikia dėmesio, bet ne keršto. Jeigu tai būtų buvęs kerštas, mergaitė iš tikrųjų būtų užgavusi berniuką. Ji nesistengė nuskriausti brolio, bet norėjo į šį veiksmą įtraukti mamą – iš pradžių ją išprovokuoti, paskui, būdama „bloga", pajusti jos meilę. Ir sugalvotas metodas puikiai veikė!

Dažniausiai, kai barniai įžeidžia jaunesnįjį vaiką, tėvai gali neabejoti – vyresnieji vaikai daugiau kuria tikrą erzelynę, o ne iš tikrųjų kam nors kenkia. Kartą viena mama pasakojo apie savo šeimą.

Ji laiku praėjo pro žaidimų kambario duris: keturmetis Deividas laikė savo sunkvežimį virš Lindos, kuriai buvo tik vienuolika mėnesių, galvos. Atrodė, kad jis ketino trenkti jai per galvą. Linda pradėjo cypti. Prisimindama daugelį perspėjimų nesivelti į kovas, mama sukaupė visą drąsą ir pasitraukė nuo durų, bet tyliai viską stebėjo pro plyšį. Tai, ką ji pamatė, ją pritrenkė. Deividas žiūrėjo į duris, pro kurias ji ėjo, švelniai nuleisdavo ar pakeldavo sunkvežimį virš Lindos galvos ją tik paliesdamas.

Dabar mama iš tikrųjų patikėjo tuo, kas jai buvo sakoma. Deividas ir Linda bendradarbiavo norėdami įtraukti ir mamą. Net tokia maža Linda žinojo, kad sucypdama privers mamą atbėgti, ir Deividui blogai baigsis. Deividas irgi suvokė, kad pravirkdęs Lindą bėdos neišvengs – mama tuoj pat atbėgs. Vaikai dirbo kaip viena komanda, priversdama mamą atskubėti.

Kai vienas vaikas gąsdina kitą pavojingu daiktu, mama gali ramiai ateiti ir jį paimti. Svarbiausia elgtis ramiai, nesijaudinti, nekalbėti ir nuraminti triukšmą, kurį sukelti puikiai moka tik vaikai.

Prie pietų stalo tėvai neturėjo jokių galimybių pabendrauti, nes vaikai juos visą laiką pertraukinėjo. Šeima buvo didelė: Roza ir Bilis, ketverių ir šešerių metų motinos vaikai iš pirmos santuokos, Karlas ir Merilina, penkerių ir septynerių metų vyro vaikai. Roza mostagavo koja spar-

dydama Karlą. „Tėte, Roza mane spardo," – skundėsi Karlas. Įsikišo mama ir subarė: „Roza, laikyk kojas savo vietoje ir būk mandagi." Roza atsisėdo valgyti. „Tėti, Bilis neleidžia man paimti druskos," – pravirko Merilina. „Paduok druską, Bili," – pareikalavo mama. Berniukas padavė druskinę. „Mama, Karlas man daužo alkūnę," – pasiskundė Bilis. Šį kartą įsikišo tėvas: „Laikyk savo rankas ten, kur jos ir turi būti, Karlai." Berniukas įtraukė alkūnes. „Mama, Merilina paėmė mano nosinę," – pradėjo verkšlenti Roza. Tėvas sukomandavo: „Merilina, atiduok Rozai nosinę." Vaikai erzino vienas kitą iš eilės, o auka tuoj pat reikalavo teisybės. Pagaliau tėvas nesusilaikė ir užriko: „Kada jūs, vaikai, baigsite tas amžinas rietenas? Ar galime nors vieną kartą pavalgyti ramiai?

Nuo šios sumaišties aš jaučiuosi nesveikas ir pavargęs. Dabar tas, kuris išsišoks, iškart gaus į kailį." Vaikai baigė valgyti tylėdami, bet visi buvo įsitempę ir nelaimingi.

Vaikų barniai nuolat piktindavo tėvus ir dėl to jie buvo nelaimingi. Svarbu tai, kad kiekvienas vaikas skundėsi savo tikrajam tėvui arba savo mamai, o vienas iš skriaudėjo tėvų bandė taisyti situaciją. Kiekvienas vaikas erzino kito tėvo vaiką, nes taip lengviausia išprovokuoti veiksmą. Tėvai yra per daug nuolankūs laikydami vaikus „nesaugiais", be to, jie jaučiasi per daug įpareigoti būti bešališki. Todėl kiekvienas vaikas įsitraukia lyg į savotišką žaidimą, bando provokuoti patėvio ar pamotės vaikus, o savo motiną ar tėvą siekia priversti domėtis tik juo. Tai puikiai veikia.

Kai kurių šeimų tėvai gina sutuoktinio vaikus, o kai kurių – savo. Bet kiekvienu atveju vaikai provokuoja tuos, kurie efektyviausiai patenkina jų siekius.

Tai, kad po pagąsdinimo prilupti vaikai nustoja bartis, rodo, kad jų tikslas – gauti dėmesio, kitaip toks gąsdinimas neramumus dar padidintų. Tam kartui jie pasiekė savo – kiek galėjo ir norėjo judėti į priekį. Be to, kiekvienas vaikas, sulaukęs tėvų dėmesio, nurimo. Tai taip pat įrodo, kad kovos skiriamos dėmesiui atkreipti.

Abu tėvai savo vaikams gali padėti tik neskirdami perdėto dėmesio ir leisdami vaikams patiems spręsti savo problemas. Jeigu vaikų elgesys prie stalo griauna šeimos ramybę, tėvai gali atsisakyti valgyti kartu su jais

tol, kol jie parodys norą pietų laiką paversti maloniu bendravimu. Kilus vaidams, visi keturi vaikai gali būti paprašyti nueiti nuo stalo. Šitaip vaikai gali išmokti gerai elgtis. Juos išprašydami, tėvai neturi įsivelti į konfliktą, nepalaikyti nė vieno iš besivaidijančių ir pademonstruoti savo tvirtumą.

Šešiametė Suzana sėdėjo prie devynerių metų brolio Hario, kuris žaidė su savo konstruktoriumi, o septynerių su puse Alenas jam padėjo. Viskas buvo ramu ir tylu, kol Suzana specialiai nestumtelėjo Hario. Po antro niukso Haris sušuko: „Baik, Suzana!“ „Ką?“ – paklausė Suzana, vaizduodama nekaltą. Pagaliau ji tik pajudino savo ranką. Ar ji galėjo susilaikyti, kai Haris įsitraukė į žaidimą? Stūmimas pasikartojo. Berniukas trinktelėjo seseriai kumščiu. Ji verkdama pašoko ir nubėgo prie lango. Po to nulėkė prie kito lango, o paskui į miegamąjį. Čia pro langą ji pamatė mamą, dirbančią rožių lysvėje. Suzana šaižiai sukliko ir pravirko. „Mama! Mama, Haris man smarkiai trenkė!“ Mama metė darbą ir įėjo į namą. Ji pažiūrėjo į raudoną dėmę ant Suzanos rankos, nuramino ją ir nuėjo į berniuko kambarį. „Hari, kodėl trenkei seseriai?“ „Ji pradėjo,“ – gynėsi berniukas. „Aš nieko nedariau. Tu man trenkei, – verkė Suzana. – Aš visai nesimušiau.“ Haris sušuko: „Tu irgi dalyvavai! Tu mane baksnojai. Keletą kartų.“ „Mama, aš jam netrenkiau, tik truputėlį pajudėjau ir pastūmiau.“ Haris negalėjo nurimti: „Aš tau taip smarkiai netrenkiau.“ Mama juos pertraukė: „Tu turėtum gėdytis. Suzana yra mažiausia šeimoje, o tu – didžiausias ir privalai rodyti pavyzdį. Tu esi didelis peštukas, jei gali trenkti mažesniam už save. Greit atsiprašyk savo sesutės ir daugiau taip nedaryk.“ Kol mama barė Harį, Alenas sėdėjo ir stebėjo. Staiga jis įsiterpė: „Aš jos nemušu, mama.“ „Aš žinau, brangusis. Tu esi geras berniukas. Hari, tu nori mane išbandyti! Kodėl negali gražiai elgtis? Atsiprašyk!“ Suzana nusišluostė ašaras ir labai susidomėjusi stebėjo Harį iš padilbų. Jos smakras beveik siekė krūtinę. Suzana dirbtinai šypsojosi. „Atsiprašau,“ – sumurmėjo Haris, spoksodamas į grindis. Tada mama paragino: „Dabar gražiai žaiskite kartu. Jūs turite mylėti vienas kita, nes esate brolis ir sesuo. Neturite kovoti.“ Mama išėjo iš kambario. Haris grįžo prie stalo ir per sukąstus dantis sušvokštė: „Skundikė.“ „Mama sakė, kad tu turi būti man geras, nes aš esu mažiausia,“ – sušnarpštė

Suzana. „Pasitrauk iš čia. Tai mano ir aš nenoriu, kad tu čia būtum." Suzana pasisukinėjo ir išėjo iš kambario. „Eik dar pasiskųsti, vaikeli," – pasišaipė iš jos Haris. Suzana mamą surado virtuvėje. „Mama, Haris neleidžia man kartu žaisti. Jis mane erzina," – verkšleno ji. Mama grįžo į berniuko kambarį. „Dėl Dievo, Hari. Kas tave apsėdo? Kodėl neleidi Suzanai žaisti?" „Ji supainioja mano detales," – piktai teisinosi Haris. „Hari, tu daraisi per daug bjaurus. Eik į virtuvę ir pasėdėk ant kėdės, kol panorėsi žaisti su seserimi," – liepė mama ir pagriebė Harį už rankos, o Suzana žiūrėjo su pasipiktinusios teisuolės išraiška veide. Mama nuvedė vaiką į virtuvę ir stumtelėjo kėdės link. Jis atsisėdo nuleidęs akis ir susiraukęs, taip rodydamas visišką nepaklusnumą. Patenkinta Suzana nuėjo prie Aleno. „Alenai, einam žaisti į lauką." „Gerai. Eime žaisti į palapinę." Abu išėjo iš namų trinktelėdami durimis.

Labai dažnai mes jaučiame, kad mums reikalingos akys ir pakaušyje. Tokiu atveju tėvai galėtų daug išlošti ir pamatyti, kaip atrodė vaikų veidai, kai jie kalbėjo. Haris yra spaudžiamas iš visų pusių, jam užkraunama sunki vyriausiojo brolio atsakomybės našta. Vaikui nelengva, nes jis turi prisitaikyti prie „gero" jaunesniojo brolio ir „kūdikio" – sesutės. Santykiai tarp vaikų grindžiami varžybomis, kyla didelis pavojus. Nuoširdžios motinos pastangos išspręsti konfliktus, atskiriant kovotojus ir pamokslaujant apie brolišką meilę viską tik pablogina. Mama palaiko provokuojantį mažą vaiką, gindama jį nuo vyresnio sūnaus. Jos perdėtas gynimas sustiprina Suzanos norą būti „kūdikiu", tai reikalauja ypatingo požiūrio į ją. Šešiametė Suzana puikiausiai geba pasirūpinti savimi, jos nebereikia ginti. Jeigu vyresni ir didesni vaikai tikrai ją persekiotų, ji puikiai apsigintų. Paversdama Harį kaltinamuoju, mama pakliūva tiesiai į Suzanos spąstus, skirtus Hario sumenkinimui. Šis „žaidimas" visą laiką balansuoja tol, kol tėvai palaiko vieną iš kovojančių vaikų. Nugalėdamas vaikas prilygsta „sėkmingesniam" bendraamžiui. Todėl, kai jau atrodo, kad kova baigta, kitas vaikas planuoja sąmokslą. Kai tėvai palaiko kurią vieną atžalą, vienas vaikas tampa nugalėtoju, o kitas – nugalėtuoju. Galime nė neabejoti, kad nugalėtojas, t. y. tas, kuris pajėgia tėvus įtikinti savo nekaltumu, paprastai būna kovos kurstytojas, atvirai ar subtiliai

išprovokavęs savo priešininką. Pastangos laimėti palankumą ir patraukti tėvus į savo pusę naudingos net tuomet, kai vaikas išprovokuojamas primušti provokuojantįjį. Prisidengdami kova, bendraamžiai slepia varžytines. Kokį efektą gali, tai žinant, turėti žodžiai apie brolišką meilę? Ir ypač tada, kai šie žodžiai palaiko kaltinamąjį, užimantį aukos pozą. Moralizavimas sunkumus tik didina, nes jis remiasi žodžiu „privalai", o šito neįmanoma įgyvendinti. Būtent todėl padidėja įtampa.

Jeigu mama būtų įdėmiau pažvelgusi į Suzaną, būtų galėjusi susikurti naują požiūrį į vaikų santykius. Vaiko, kuris nėra baramas, veide visad šmėkščioja pasitenkinimo išraiška. Baramasis vėl nebus mylimas! Suzana tyčia išprovokavo šią kovą (nors ji ir nežinojo kodėl!), norėdama įstumti Harį į bėdą. Tai sustiprino jos vaidmenį. Pirmiausia Suzana bėgo ieškoti savo mamos, o tik paskui ėmė verkti. Alenas pasinaudojo situacija ir visiems priminė, koks jis „geras". Šitaip jis sustiprino savo poziciją. Haris dar kartą gavo „blogiečio" vardą. Jis, laikydamas save beviltišku ir pasmerktu, net nebando išsisukti nuo barnio su Suzana. Jis žino, kad tai būtinai įvyks. Mama, įsikišdama į jų rietenas ir kovas, stiprina visų vaikų savivoką, jų klaidingą nuomonę apie savo vertę ir, užuot išmokiusi vaikus nutraukti mūšį, parodo, kad kovoti naudinga.

Motina, nekreipdama dėmesio į situaciją, turėtų išreikšti pasitikėjimą Suzanos sugebėjimais pasirūpinti savimi ir leistų vaikams spręsti savo problemas. Tokiu atveju kovos būtų greitai praradusios savo žavesį. Suzanos klyksmas yra „technika", bet ne smūgio rezultatas. Jei nuolatiniai verksmai mamai nebedarytų įspūdžio, galbūt Suzana nuspręstų atsisakyti beprasmės „technikos".

Žinoma, kai kovoja tėvai, vaikai gali juos imituoti. Jie mato, kad šios „technikos" griebiasi suaugusieji, spręsdami savo nesutarimus, todėl taip gali elgtis ir vaikai. Šiuo atveju kova, kaip problemų sprendimo būdas, gali tapti šeimos vertybe, nors maištingas vaikas gali pasielgti priešingai ir išsiugdyti kitokias vertybes, palyginti su tėvų.

Peštynėse visad atsiskleidžia kovos dėl valdžios. Lygiaverčiams partneriams nėra prasmės konfliktuoti stengiantis įgyti viršenybę. Viską galima išspręsti be pergalių ir pralaimėjimų. Bet, kai vieno padėčiai grėsmę kelia kito veiksmai, konfliktas virsta varžybomis. Priešiškumo griebia-

masi tada, kai stengiamasi pateisinti nepagarbą mandagumui ir sutarimui, kai kas nors siekia atgauti tariamai prarastą padėtį savo oponento sąskaita. Palaikydami kūdikį, giname jaunesnįjį nuo vyresniojo, užstojame tariamai „nuskriaustąjį“, stipriname jo pirmumo jausmą ir mokome auką pasinaudoti trūkumais ir silpnybėmis tam, kad ji gautų specialų įvertinimą. Šitaip mes dar labiau komplikuojame nemalonią padėtį, kurios norime išvengti. Palikti vieni vaikai sukuria daug lygesnius ir teisingesnius santykius, negu mes jiems galime pasiūlyti. Veikiami realybės, jie išmoksta diplomatiškumo, lygybės, garbingo žaidimo, teisingumo, atidumo ir pagarbos vienas kitam. O mes kaip tik ir norime, kad vaikai šito išmoktų. Geriausiai galime jiems padėti pasitraukdami ir leisdami veikti savarankiškai.

Ne tik galima, bet ir reikia draugiškai aptarti kovą, tačiau negalima nieko nurodinėti ar moralizuoti, būtina su vaikais pasvarstyti būdus, kurie padėtų išspręsti sunkumus. Tačiau tai negali būti įgyvendinama tol, kol vyksta kova, nes tokiu metu žodžiai „nemoko“ ir „nepadeda“, o tik tampa papildomais didėjančios kovos ginklais.

25
Nekreipkime dėmesio į baimes

„Oi, bet aš būtinai namuose turiu būti penktą," – pasakė mama savo draugei. „Kodėl?" „Aš pažadėjau Betei, kad būsiu. Ji žiūrės pro langą ir lauks. Kai laiku nepareinu namo, ji visai pasiunta. Net verkia iki visiško išsekimo."

Betė gerai „ištreniravo" mamą. Žodžiu, ji laiko virvelę, o mama šokinėja. Baimė pasitelkiama motinai kontroliuoti. Mergaitės baimė yra tikra ir viską griauna. Dėl to Betės gyvenimas yra liūdnas ir mama, be abejo, nenori prisidėti prie jo žlugdymo. Kaip tokia situacija galėjo susidaryti?

Visi turime emocijų. Jos yra lyg kuras, kurio šliūkštelėjame į „veiksmo" židinį. Be emocijų būtume neryžtingi, silpni, neturėtume savo nuomonės. Dažnai neišmanydami kuriame tokias emocijas, kurios dar sustiprina mūsų ketinimus. Mes galime pasirinkti būdą, kuris varytų mus pirmyn. Betė nėra „apnikta" baimės. Betė jaučia baimę ir ja kontroliuoja mamą. Tai, kad ji kuria baimę sau, visiškai nesumažina tos baimės tikrumo. Tai nėra apsimetimas, iš tikrųjų tai yra tikras reiškinys.

Galimybę pasinaudoti baime Betė, matyt, atrado atsitiktinai. Supratusi, kokią naudą gali iš to gauti, ji šią baimę labai sureikšmino. Dabar Betė įsipainiojo į savo suregztą tinklą. Motina taip pat turi pasidalyti atsakomybe dėl to, kas įvyko, nes kaip tik ji, paveikta Betės baimių, sėkmingai pritaikė baimės patirtį.

Visi esame patyrę baimių ir suprantame, kad išgąsdinti mes negalime veikti. Todėl atrodo, kad baimė yra prabanga, kuria vargu ar galime pasinaudoti. Iš tikrųjų buvo parodyta, kad mes nebijome tuo metu, kai kyla pavojus gyvybei, bet taip atsitinka tik tada, kai mūsų suvokimas ir vaizduotė tampa nevaldomi: „kas bus“ arba „kas galėjo būti“. Pakliuvęs į transporto spūstį, žmogus yra per daug užsiėmęs situacija, kad pajustų baimę. Drebėjimas ir širdies plakimas prasideda po to, kai mes išeiname iš krizinės situacijos. Tai rodytų, kad pavojui išvengti baimė mums nereikalinga. Atvirkščiai, paprastai baimė pavojų tik padidina, atsiranda pojūtis, kad mes negalime kontroliuoti situacijos. Baimindamiesi, kad kažko negalime padaryti, mes sustingstame ir tikrai nieko nebegalime.

Turime atskirti šoko reakciją nuo baimės. Didelis triukšmas ar kritimas gali „išgąsdinti“ mažą vaiką. Bet tai yra tik trumpa, laikina reakcija. Baimės emocijos, kaip pirmo „išgąsčio“ patirties tęsinys, atsiranda tik tada, kai tėvai taip pat „išsigąsta“ ir pasiduoda pastovioms vaiko baimėms.

Mažas vaikas, staiga susidūręs su nauja, nežinoma situacija, kuri jį gąsdina, turi keletą galimybių: jis gali sustoti ir palaukęs pažiūrėti, ką daro suaugusieji, arba pasitraukti ir pabėgti; be to, jis gali baimę išbandyti.

> Kai mama, eidama aplankyti draugų, paėmė šešiolikos mėnesių Marką, jis pirmą kartą išvydo šunį. Susidūręs su šiuo keistu judančiu gyvūnu, jis prilipo prie mamos. Visi suaugusieji aplinkui subruzdo: „Jis nieko tau nedarys, Markai. Matai? Eik ir paglostyk jį. Jis tave myli. Nebijok“, ir t. t.

Markas greitai įvertino situaciją. Nežinodamas, ką jam toliau daryti, ir pajutęs žmonių reakciją į jo baimę, jis nusprendė pasinaudoti situacija, paslėpti savo sumišimą ir toliau tęsti bendrą sumaištį. Tai galėjo būti jo baimės panaudojimo pradžia. Daugumos suaugusiųjų balsas ir elgesys tokiais atvejais esti itin palankūs baimei ugdyti. (Labai neramus, šaižus balsas ir audringas elgesys.) Tai tikrai daro įspūdį, kai išsigandę suaugusieji nerimauja ir padeda vaikui plėsti savo veiksmus. Paprastai tokia būna tik pradžia. Didesnė baimė sukelia dar „karštesnius“ patikrinimus ir net ypatingą dėmesį, pavyzdžiui, vaikas pakeliamas ant rankų ir rami-

namas. Natūralus nenoras dabar virsta baime, o šioji tampa naudinga suaugusiųjų veiklai skatinti.

Vaikas – puikus aktorius. Jis nuolat vaidina, žaidžia ir neturi jokių stabdžių, nes dar nežino savo elgesio pasekmių. Pamažu įgyjama patirtis verčia vaiką išmokti daugelio dalykų, net ir pačių blogiausių, ir pagaliau pastūmėja prie pilnametystės išdykavimų. Mes turime ketinimų, kurių net nedrįstame prisipažinti, nes jie socialine prasme yra nepriimtini. Mažas vaikas nesirūpina tuo, kas socialine prasme yra priimtina, o kas –ne, todėl jis reaguoja labai laisvai, jo niekas nevaržo, jis rodo savo jausmus. Vaikas, susidūręs su nauja, netikėta situacija, atsitraukia, įvertina, o po to žiūri, kaip į tai reaguos suaugusieji. Suaugusieji Markui parodė, jog jie tikėjosi, kad jis išsigąs. Vaikas patvirtino jų lūkesčius, versdamas juos tarnauti.

Motina galėjo pasitikėti Marko galimybėmis įgyti naują patirtį. Ji gali pasitraukti ir leisti jam susidoroti su naujomis aplinkybėmis. Svarbiausia, kad ji gali nustoti vertinti, kaip Markas reaguos, ir nebebandyti reaguoti už jį.

Markas, susidūręs su problema, pats turi ją spręsti. Jei jis rodo baimę, mama gali likti visiškai abejinga. Iš tikrųjų ji bijo, kad Markas išsigąs, ir taip pagreitina tai, ko pati norėjo išvengti. Tačiau jei Markas savo baime negali padaryti mamai įspūdžio, emocija tampa nebenaudinga.

Kartais baimė gali būti panaudota dėl dramatiškos šoko vertės.

Penkiametė Marta visiškai nebijojo žiogų. Tačiau vieną dieną ant jos užšoko labai didelis žiogas ir ją nustebino. Marta negarsiai riktelėjo iš išgąsčio ir taip pasimuistė, kad žiogas įlindo po suknele. Mergaitė pasijuto nemaloniai, todėl vėl suriko, bet labiausiai dėl to, kad šis riksmas priverstų vyresnįjį brolį pasijuokti iš jos. Martos pastangos atsikratyti žiogo berniuką vis labiau linksmino. Savo ruožtu ji cypė vis garsiau ir garsiau, nes norėjo atkreipti į save dėmesį. Išbalusi ir išsigandusi iš namų išbėgo mama.

Ta vakarą brolis, laikydamas suspaustas rankas, priėjo prie jos ir tarė: „Kažką tau turiu.“ „Ką?“ Jis išskėtė delnus ir iš jų iššoko žiogas. Marta sukliko kraują stingdančiu balsu. Tėvai tuoj pat sureagavo. Jie griežtai išbarė sūnų ir papriekaištavo Martai. Marta žinojo, kad tokios didelės baimės iš tiesų ji nejautė! Tiesiog jos baimė turėjo šoko vertę.

Beprasmiškiausia, ką galėjo padaryti Martos tėvai, tai pasakyti, kad Marta kvaila. Šitaip jie paskatino mergaitę toliau elgtis panašiai. Tėvai, nekreipdami dėmesio į jos cypimus, pašalintų baime siekiamą tikslą.

Ketverių metų Benas po Kalėdų eglute žaidė su elektriniu traukiniu. Staiga jis atšoko ir suriko. Nutrūkęs laidas sukėlė šoką. Netoliese sėdėjusi mama suprato, kas atsitiko, pakėlė sūnų ir paguodė sakydama. „Viskas gerai, brangusis. Tu tiesiog išsigandai, ir viskas. Kažkas atsitiko traukinio sistemai. Parėjęs tėtis sutvarkys."

Tą vakarą tėvas rado gedimų ir sutaisė, bet Benas atsisakė daugiau žaisti. Jis atsilošė vaidindamas išsigandusį. Kiekvieną kartą, kai tėvas prašydavo sūnaus valdyti pultą, Benas įsikniaubdavo į mamą. Pagaliau tėvai supratingai susižvalgė. Mama visiškai nepastebimai papurtė galvą, tėvas pritariamai linktelėjo, paliko traukinį ir sėdo skaityti laikraštį. Niekas nieko daugiau nekalbėjo. Benas prie traukinio nepriėjo. Po dviejų dienų tėvas traukinį išardė kartu su kitomis Kalėdinėmis puošmenomis ir rūpestingai sudėjo į dėžę. Berniukas rimtai stebėjo nieko nesakydamas. Tačiau eidamas gulti patempė lūpą: „Tėti, aš noriu žaisti su savo traukiniu!" „Mes jį vėl greitai sutaisysime, Benai. Kokią pasaką tau paskaityti šį vakarą?"

Po tokios nemalonios patirties Beno nenoras žaisti su tuo traukiniu buvo natūralus reiškinys. Tėvai tai suprato. Bet kai vaikas toliau priešinosi, nepasitikėjo tėvo sutaisytu traukiniu ir bandė tėvus įtraukti į savo baimes, jie atsisakė savo ketinimų ir „pasitraukė iš mūšio lauko". Jie žinojo, kad berniukas dar per mažas suprasti elektros dėsnius. Tėvai nebandė nugalėti Beno baimės aiškinimais, kurių vaikas negalėtų suvokti. Taip vaikui nepavyko nieko iš to išlošti. Traukinys buvo išrinktas, o paskui vaikas įsigeidė juo žaisti: jo baimė neturėjo jokių galimybių tapti naudingu „įrankiu". Tėvas išvengė bet kokių pamokslavimų, be to, jis nepriekaištavo ir priėmė sūnaus reakciją. Kai Benas vėl paprašė traukinio, tėvas pažadėjo greitai jį suremontuoti ir pakeitė temą.

Mama bandė padėti trejų metų Marijai nugalėti tamsos baimę. Ji paguldė mergaitę į lovą, uždegė koridoriuje šviesą, o paskui užgesino miegamajame. „Mama, mamai“ – sušuko išsigandusi Marija. Mama nuramino: „Viskas gerai, brangioji. Aš tavęs nepaliksiu. Miegok. Visai nėra ko bijoti. Matai? Aš čia pat.“ „Bet aš noriu, kad įjungtum šviesą. Aš tamsoj bijau.“ „Vaikeli, šviesa dega koridoriuje. Ir aš esu čia pat.“ „O tu nenueisi?“ „Ne, aš čia sėdėsiu tol, kol tu užmigsi.“ Marija užmigo negreitai. Ji vis pakildavo įsitikinti, ar mama tebėra.

Mama tikėjo, kad pamažu galima Mariją pripratinti prie tamsos uždegant šviesą toliau. Ji nesuvokė, kad mergaitė savo baime stengėsi mamą laikyti prie savęs ir priversti jai tarnauti.

Išsakydamas savo baimę vaikas kalba įtikinamai. Jis mums atrodo toks mažas ir bejėgis, be to, mes tikime, kad gyvenimas iš tiesų jį gąsdina. Jeigu galėtume suprasti, ką vaikas slepia savo elgesiu, sužinotume, kad reaguodami mes jam nepadedame, bet mokome jį naudotis baime kaip kontrolės priemone.

Mama gali užgesinti šviesą miegamajame, palikti ją koridoriuje, užkloti Mariją, nereaguoti į jos baimes ir išeiti padrąsindama: „Tu tikrai išmoksi nebijoti.“ Jeigu Marija pravirksta, mama elgiasi taip, lyg duktė miegotų.

To mama nepadarys tol, kol neatmes plačiai paplitusios prielaidos, kad žiauru nereaguoti į vaiko kančias. Mes jaučiame didžiausią pareigą nuraminti kenčiantį vaiką. Tačiau tuomet, kai mes suvokiame, kad taip elgdamiesi tik didiname vaiko kančias, nes jis už mūsų dėmesį ir užuojautą apdovanojamas, galime atsisakyti tokio elgesio.

Kol vaikas jaučia baimę, jis negali susidoroti su gyvenimo sunkumais. Baimė ne padidina galimybes įveikti problemas, bet jas tik sumažina. Kuo labiau bijome, tuo daugiau pavojų prisišaukiame. Bet baimės puikiai padeda pritraukti daugiau dėmesio ir priversti tarnauti.

Reikia mokyti vaikus atsargiai elgtis pavojingomis aplinkybėmis. Tačiau atsargumas ir baimė visiškai skiriasi. Atsargumas yra protingas ir drąsus galimų pavojų pripažinimas, o baimė – paralyžiuojantis atsitraukimas prarandant drąsą. Žinoma, mes turime mokyti vaikus

atsargiai pereiti gatvę, niekad nepriimti svetimų žmonių dėmesio, aiškinti, kad šaunamieji ginklai neša mirtį ir nėra žaislai, kad plaukioti reikia tokiame gylyje, kuris atitinka vaiko įgūdžius. Viso to mokyti galima neįvarant baimės. Taip mokomasi jausti ribas ir elgtis sunkiose ir pavojingose situacijose. Baimė atima drąsą, ji pavojinga. Vaikų baimė turi tam tikrų tikslų. Jeigu tėvai nereaguoja į baimes, vaikas neišmoksta jomis pasinaudoti. Ir tėvai, ir vaikai nepatirs baimių sukeltų kančių.

Malkolmas gerai prisiminė, kad klausydavo mamos pasakojamų istorijų apie skausmus, patiriamus gimdant vaikus, ir apie operacijos skausmus bei kančią. Prieš tris mėnesius gydytojas nustatė, kad Malkolmo kojoje yra auglys, kurį reikėjo išoperuoti. Kai vaikui pasakė, kad reikės daryti operaciją, jis pravirko ir šaukte šaukė apimtas siaubingos baimės. Tris mėnesius jis maldavo, prašė ir isteriškai verkė. Mama bandė jį guosti, bet nesėkmingai. Kai atėjo operacijos diena, prireikė didelių pastan-gų sutramdyti berniuką. Jo baimė buvo tokia didelė, kad paprasta priešoperacinė raminamųjų vaistų dozė nė kiek nenuramino.

Skausmas yra gyvenimo dalis, jo niekaip negalima išvengti. Mama, pasakodama vaikui, galbūt stengėsi parodyti, kokia ji buvo didvyrė tiek daug iškentėdama. Bet Malkolmas dar nebuvo patyręs tikro skausmo, todėl operaciją jis įsivaizdavo daug baisiau, negu iš tiesų buvo. Ir, priešingai, savo mamai jis visai nenorėjo būti didvyris! Susidūręs su tikru skausmo pavojumi, jis nebuvo pasirengęs drąsiai priimti tą pavojų. Mama jį labai užjautė, nes pati žinojo viską apie operacijos „siaubą“. Visiškai nepadedama sūnui pasirengti sunkiai ir neišvengiamai operacijai, ji nesąmoningai sustiprino ir pakurstė jo baimę, guosdama jį.

Niekas iš tėvų nenori matyti kenčiančio vaiko. Tačiau būna akimirkų, kai skausmas esti neišvengiamas. Drąsus vaikas kenčia mažiau. Baimė skausmą gerokai padidina. Tai verčia vaiką labiau įsitempti ir priešintis, ir iš tikrųjų didina skausmą. Turime padėti vaikui priimti skausmą ir nusivylimą. Tiktai tada, kai vaiko baimė mums daro įspūdį, vaikas tampa nedrąsus, jį apima baimė.

Trijų „kietų raitelių“ tėvas žino metodą, kaip sustiprinti įgimtą drąsą. Kai vaikas parodydavo guzą, įdrėskimą ar nubrozdytą odą, tėvas sakydavo: „Na, niekai. Turbūt truputį skauda, ar ne? Bet neišgyvenk, sugis.“ Vieną dieną šešiametis vaikas nukrito nuo jauno kumeliuko. Vaikas sekundę suglumo, po to atsisėdo kratydamas galvą. Tėvas nulipo nuo tvoros ir nužingsniavo pažiūrėti, kas atsitiko. Berniukas bandė keltis, bet krūpčiojo iš skausmo ir ištiesė ranką. Tėvas iškart suprato, kad ji buvo lūžusi, ir ramiai tarė: „Atrodo, kad tavo ranka lūžo šioje vietoje.“ „Nesirūpink, tėti, ji sugis. Nors tikrai skauda.“ Kai šokas praėjo, vaikas pradėjo verkti. „Tikiu, skauda, sūnau. Pakankamai susižeidei, kad galėtum verkti. Pa-riškime ranką ir eikime pas gydytoją.“ Tėvas parišo sulaužytą ranką. Kai tėvas pajudino ranką, berniukas sukliko. „Manau, tikrai labai skauda“, – tarė tėvas ir padėjo vaikui atsikelti. Paėjęs kelis žingsnius, vaikas susvyravo ir nualpo. Tėvas paėmė jį ant rankų. Po kelių minučių atsigavęs berniukas verkė: „Skauda, tėti. Bet sugis, ar ne?“ „Tikrai sugis. Ir neskaudės amžinai, tik truputį. Tu tikrai esi „kietas raitelis“, sūnau, ar ne?“

26
Užsiimkime savo reikalais

Artūras įbėgo į virtuvę šaukdamas: „Mama, tėtė man sudavė!“ Mama metė savo darbus, apkabino sūnų ir ėmė raminti, o paskui paklausė: „Ką gi tu padarei?“ „Jis man pasakė, kad aš šiurkštus, ir po to pliaukštelėjo.“ „Gerai, brangusis, aš pasirūpinsiu tuo. Neverk daugiau.“ Kai Artūras pamažu nurimo, mama nuėjo į garažą, kur dirbo tėvas. Juodu susivaidijo ir mama tiesiai pareiškė (beje, gal šimtąjį kartą), kad netiki fizinėmis bausmėmis. Tėvas pasipiktinęs pasakė, kad Artūras yra jo sūnus ir jis jį auklėja. Paprašytas išnešti dviratį, vaikas neturėjo šiurkščiai atsikirsti. Netoliese mindžikavo Artūras ir viską girdėjo.

Asmeniniai dviejų žmonių santykiai – tai tik jų dviejų reikalas. Artūro santykiai su tėvu kaip tik tokie ir yra, o mama neturi kištis ir bandyti juos kontroliuoti. Kai berniukas ateina „liežuvauti“ ir skųstis tėvu, mama gali pasakyti: „Atleisk, Artūrai, aš nesikišu. Jei nenori, kad tėtis tave luptų, gali elgtis taip, kad šito nebūtų.“ Vėliau, kai konfliktas kiek pasimiršta, ji gali pasitarti su vaiku ir padėti jam išsiaiškinti, kaip galima išvengti nesusipratimų. Motina, norėdama būti nešališka, negali palaikyti nė vienos pusės. O dabar, esant tokiai padėčiai, Artūras džiaugiasi tokiais santykiais. Visi šeimos nariai iš tikrųjų puikiausiai bendradarbiauja. Pasvarstykime jų veiksmus ir pamatysime, kad toks teiginys pasitvirtins.

Artūras puikiai moka kelti sumaištį tarp tėvų. Aišku, mama šeimoje užima dominuojamą padėtį ir kartu su sūnumi sudaro sąjungą tėvui valdyti. Vaikas yra pakankamai protingas ir geba tėvų nesutarimus panaudoti savo tikslams. Jis įsitikinęs, kad mama yra jo šalininkė, jį gins ir padės jam nugalėti tėvo reikalavimus. Kadangi berniukas meistriškai manipuliuoja tėvais savo tikslams pasiekti, jo ugdymas ir auklėjimas vyksta nesistemingai. Užuot mokęsis išmintingai spręsti sudėtingas problemas, jis ieško žmogaus, kuris jį apgintų. Kol mama nesupras šito Artūro žaidimo ir žalos jo savivoką, vaikas laikys ją savo spąstuose. Tėvas, apsisprendęs nutraukti mamos kišimąsi, toliau baudžia sūnų kiekvieną kartą, kai tik jis jį provokuoja. Motina, nusprendusi kontroliuoti visą sūnaus aplinką ir priversti vyrą paklusti jos nuomonei, jį plūsta. Artūras laimi visais atvejais. Sūnus ir mama bendradarbiauja, siekdami sutramdyti tėvą, o tėvas ir sūnus bendradarbiauja, įtraukdami į tai motiną. Motina ir tėvas bendradarbiauja stengdamiesi parodyti vienas kitam, kuris iš jų valdo.

Bet tai nėra harmoningas šeimos gyvenimas, o vaikas nėra skatinamas gerbti kitus, ypač tėvą. Žinoma, jis nenori, kad jį luptų, bet jis sutinka tai iškentėti, kad galėtų kompromituoti tėvą ir pelnyti mamos užtarimą. Motina, turėdama savo nuomonę apie fizines bausmes, nenori, kad sūnus būtų lupamas. Todėl tokiais atvejais ji tuo pasinaudoja, kad primestų savo valią vyrui. Ji turėtų rūpintis savo reikalais ir nebandyti visko kontroliuoti. Motina turi teisę laikytis savo įsitikinimų dėl baudimo, bet neturi teisės nurodinėti vyrui, kaip jis turi elgtis su savo sūnumi. Ji negali kontroliuoti Artūro ir tėvo santykių – tai jų pačių reikalas.

Šitai daugeliui iš mūsų labai sunku suprasti. Argi mes neatsakome už tai, kad su vaiku būtų elgiamasi tinkamai? Be abejonės, tam tikra prasme atsakome. Bet koks elgesys iš tikrųjų yra „teisingas"? Į šį klausimą turėtų atsakyti „autoritetas", bet demokratiška šeima tokio autoriteto neturi. Be to, pripažindami vaiko kūrybiškumą ir teisę spręsti, mes galime įsitikinti, kad kiekvienas vaikas savotiškai skatina mus vienaip ar kitaip elgtis. Todėl mes privalome suprasti visą situaciją, vaiko tikslus, tarpusavio santykius. Tai žinodami mes galime ir turime vaiką mokyti prisitaikyti prie tvarkos, skatinti bendradarbiauti taip, kaip reikia tam tikromis aplinkybėmis. Tai – vienintelis būdas, kuris gali išmokyti tinkamai elgtis.

Suprantama, kad abu tėvai, būdami skirtingi individai, nevienodai vertina daugelį dalykų, turi savo požiūrį. Tikrai puiku, kai tėvai gali susitarti, kaip turi būti auklėjami vaikai. Bet toks susitarimas nėra būtinas. Vaikas pats nusprendžia, ką jis priima, o ką atmeta. Tai, beje, būdinga kiekvienam žmogui. Net ir tie tėvai, kurie visiškai sutaria dėl pagrindinių auklėjimo principų, kiekvieną vaiką traktuoja skirtingai. Kaip tik dėl to vaikas, kai jį įvairiai traktuoja motina, tėvas, seneliai ir kiti giminės, nesusipainioja ir labai gerai žino, kaip iš skirtingų santykių gauti daugiausia naudos.

Mes itin gerai matome skirtumą tarp motinos pasitikėjimo savo galimybėmis susitvarkyti su vaiku ir jos pasipiktinimo tuo, kaip vaiką vertina ir priima kiti. Kuo mažiau mama pajėgia susidoroti su vaiko keliamomis problemomis, tuo geriau ji žino, kaip tai turi padaryti kiti. Kai jai pavyksta paskatinti tinkamą elgesį, ji mažiau rūpinasi tuo, kaip elgiasi kiti. Jie tiesiog tampa visos situacijos, su kuria jai tenka susidurti, dalimi.

Septynerių metų Estera yra vienintelė mylima anūkė. Senelė ją be galo dievina ir bet kokia proga apipila daugybe dovanu. Tėvai nelepina mergaitės dovanomis, jų nuomone, duoda vaikui tiek, kiek iš tiesų reikia. Per Velykas Estera iš senelės gavo šešias dovanas, per gimtadienį – penkias, o per Kalėdas – dešimt dovanų. Ji apžiūrėjo tėvų dovanas, padėkojo ir natūraliai pasidžiaugė jomis. Bet, atrišusi paskutinę senelės dovaną, mergaitė pasiskundė: „Negi tai viskas?“ Po kelių dienų mama pamatė, kad Estera savo kalendoriuje visas dienas, kai galėjo gauti dovanų, ryškiai pažymėjo pieštuku. Labai susikrimtusi dėl tokio mergaitės požiūrio, mama pasitarė su vyru ir maldavo paprašyti senelės gerokai sumažinti dovanų skaičių. Tėvas atsisakė, nes žmonos prašymas jam atrodė neprotingas. Daug ką lėmė giminystės ryšiai. Mama buvo įsitikinusi, kad senelė Esterai daro žalingą poveikį.

Vargšė mama. Ji visiškai nepasitiki savo įtaka vaikui ir mato pavojų. Kadangi tėvai dukters per daug nelepina dovanomis, Estera nerodo savo godumo šioms dovanoms – tai taikoma tik senelei. Motina negali kontroliuoti, ką daro senelė. Tai – ne jos reikalas. Santykiai tarp senelės

ir Esteros priklauso ir nuo jų pačių. Šioje situacijoje mama gali pasitikėti, kad normalus pasikeitimas dovanomis yra pavyzdys, kurio turėtų paisyti ir senelė. Tačiau labai svarbu, kad vaikas išmoktų dovanas ne tik gauti, bet ir duoti. Estera turi prisiminti senelės gimtadienį, padovanoti jai kokią smulkmeną, o dar geriau – įteikti dovanų per Kalėdas ir Valentino dieną. Kitais atvejais mama neturi kištis ir leisti dukrai savarankiškai susikurti santykius su senele.

Kiekvienas vaikas gyvena toje aplinkoje, kurioje susiduria ne tik su tėvais, bet ir su kitais suaugusiaisiais. Dažniausiai pirmi artimesni kontaktai būna su seneliais ir giminėmis, po to su kaimynais, tėvų draugais, mokytojais ir pagaliau jie plečiasi iki bendruomenės. Tėvai visiškai negali kontroliuoti tos įtakos, kurią šie žmonės daro jų vaikui. Tačiau kai mūsų atžala susiduria su nemalonia įtaka, mes tvirtai giname vaiką tikėdamiesi blogą suaugusiojo įtaką sumažinti arba visai panaikinti. Iš tikrųjų tai beprasmiška. Vaiko nereikia ginti nuo jo aplinkos ir nereikia tos aplinkos pertvarkyti. Vaiko reakciją reikia nukreipti tinkama linkme. Poveikis, su kuriuo vaikas susiduria, yra ne toks svarbus kaip jo reakcija.

Vaikas yra asmenybė, individas, kuris išsiugdo santykius su kiekvienu asmeniu, su kuriuo užmezga artimą kontaktą. Vaiko santykiams su įvairiais žmonėmis trūksta patirties, kad jis gebėtų suprasti ir pažinti žmones. Mūsų pareiga – stebėti, ieškoti progų ir padėti vaikui išmokti deramai vertinti.

Dabar šeimose daug bėdų kelia santykiai su seneliais. Jau šis vienas faktas rodo pokyčius, vykstančius mūsų kultūroje ir tradicijose. Dukterys ir sūnūs visiškai kitaip įsivaizduoja vaikų auklėjimą ir nepripažįsta tėvų kišimosi. Kai jie padaro klaidą, versdami tėvus priimti jų auklėjimo būdą, jie paprasčiausiai sugriauna visus santykius. Tėvai gali pasitraukti iš konfliktinės situacijos su seneliais pasakydami: „Gal jūs ir teisūs. Man teks apie tai pagalvoti." O daryti jie gali tai, kas jiems atrodo reikalinga. Seneliai džiaugiasi savo anūkais. Jie visaip stengiasi anūkams suteikti visas privilegijas ir nereikalauti jokios atsakomybės. Tėvai, nusivylę seneliais, nes šie „gadina" anūkus, dažnai nusiteikia pesimistiškai ir abejoja savo galimybėmis paveikti vaiką. Bet kokios pastangos „pataisyti" senelius yra klaidingos, beprasmės ir tik prisideda prie įtampos ir bėdų. San-

tykiai tarp vaikų ir senelių yra vaikų ir senelių reikalas. Tačiau mes turime padėti vaikui išmokti į juos reaguoti. Lepindamas senelis gali sudaryti vaikui įspūdį, kad šis turi teisę gauti viską, ko nori, ir kad kiekvienas, kuris prieštarauja jo norams, yra priešas. Tokiu atveju mes turime padėti vaikui pakeisti savo nuomonę. Prisidėdama prie vaiko reakcijos, mama gali priversti senelį nedaryti vaikui klaidingo įspūdžio apie gyvenimą ir jo teises.

Šešiametis Bobis lankė savo tėvą, kuris jau gyveno su nauja šeima. Kai jis grįžo namo, po vaiko nosimi buvo sukrešėjęs kraujas. Labai susirūpinusi mama paklausė, kas atsitiko. „Ji trinktelėjo man ir paleido kraują iš nosies.“ „Už ką? Ką tu padarei?“ „Skaičiau jai savo knygą.“ „Tai kodėl ji trinktelėjo?“ „Nes aš negalėjau perskaityti sunkaus žodžio.“ Mama įsiuto. Kokią teisę kita moteris turi mušti jos vaiką! Tą vakarą ji įpykusi pakvietė buvusį vyrą, o kitą dieną paskambino savo advokatui. Kilo didelis barnis, bet nieko iš to neišėjo.

Sudėtinguose šiuolaikiniuose santykiuose tokie incidentai nėra reti. Skyrybos ir pakartotinės vedybos komplikuoja ir vaikų, ir suaugusiųjų santykius, stiprinami ankstesni priešiškumai, dėl kurių įvyko skyrybos, o vaikai dažnai būna tik nekalti stebėtojai. Sumaištyje jie randa savo vietą, dažnai kiršina tėvus ir nuteikia vieną prieš kitą. Nesunku įsivaizduoti, kad vaikas gali išprovokuoti daugiau nemalonumų, norėdamas gauti užtarimą ir specialią „paguodą“. Svarbiausia, kad mama į tokius incidentus neįsiveltų ir jų neperdėtų. Jei sudėtingoje situacijoje Bobis nebegali drumsti ramybės, jei mama nereaguoja į tai, kas atsitinka apsilankius kituose namuose, vaikas su antra tėvo žmona gali užmegzti geresnius santykius. Motina gali padėti sūnui patardama, kaip elgtis, kad išvengtų smūgių. „Tai yra tavo pasirinkimas, Bobi. Aš esu įsitikinusi, kad tu rasi būdą neįsivelti su ja į barnius.“

Kaimynas aplankė tėvą ir pasiskundė, kad Patas, važiuodamas dviračiu, partrenkė jo sūnų. Dėl to Edis nukrito ir susižeidė (abu berniukai buvo devynerių metų). Kaimynas buvo įpykęs ir norėjo, kad tėvas Patą

nubaustų ir priverstų baigti „šias nuolatines kovas, nes visada pradeda Patas.“ „Aš apgailestauju, kad jūs esate toks nusiminęs. Bet ar jūs nemanote, kad šios kovos tarp berniukų yra jų pačių problema?“ Sukrėstas kaimynas kurį laiką žiūrėjo ir po to paklausė: „Ką jūs norite tuo pasakyti?“ „Aš manau, kad neturiu teisės kontroliuoti Pato santykių su jo draugais. Aš esu įsitikinęs, kad abu berniukai išspręs savo nesutarimus, jei mes juos paliksime ramybėje.“ „Bet Edis visados nukenčia. Patas visą laiką padaro jam ką nors blogo. Ir aš jau nuo to pavargau.“ Tėvas buvo priverstas sulaikyti šypseną, nes Edis buvo gerokai aukštesnis ir tvirtesnis už sūnų. „Patas užeina į mūsų namus ir skriaudžia Edį. Aš jaučiu, kad, jeigu mes abu nepadėsime, berniukai gali pavargti nuo tų skriaudų ir patys sugalvoti kažką daryti. Aš manau, kad jūs turite kažkiek kontroliuoti savo berniuką.“ „Aš neįsivaizduoju, kaip galėčiau priversti Patą ko nors nedaryti. Juk aš negaliu kiekvieną akimirką būti šalia. Nemanau, kad toks elgesys padėtų jam bendrauti su kitais vaikais arba išspręsti tarp jų kylančias problemas. Žinoma, aš pakalbėsiu su Patu ir pažiūrėsiu, ar galiu padėti jam suvokti situaciją. Bet tai viskas, ką aš galiu padaryti.“

Po to, kai kaimynas išėjo, įėjo Patas. Būdamas kitame kambaryje, jis viską girdėjo. Jis elgėsi kiek akiplėšiškai, tačiau kažkuo abejojo. Abu kurį laiką tylėjo ir stebėjo vienas kitą. „Na, jis važinėjo šalikelėmis ir...“ – nedrąsiai pradėjo sūnus. „Aš nenoriu girdėti detalių, Patai. Man tiesiog įdomu, ar tu ir Edis nesidžiaugiate tomis kovomis. Atrodo, jo tėvai dėl to siaubingai jaudinasi.“ Patas nieko neatsakė, tik žvelgė į tėvą perkreiptu veidu ir tyliai sukikeno. „Galbūt jūs su Edžiu rastumėt kitą būdą pasilinksminti. Žinoma, tai jūsų pasirinkimas. Pamąstyk, sūnau.“

Santykiai su kitais žmonėmis yra gyvenimo realybės dalis. Mūsų uždavinys – padėti vaikui išsiugdyti teisingą nuomonę ir tinkamą požiūrį į realybę. Edžio tėvas stengiasi realybę kontroliuoti arba pakeisti. Jis nepadeda sūnui, bet sudaro jam klaidingą įspūdį, kad jis, tėvas, visad bus šalia ir „sutvarkys reikalus“. Edžiui nereikia jokių pastangų išmokti bendrauti su aplinkiniais. Patas auklėjamas kitaip: jam suteikiama atsakomybė už jo asmeninius santykius. Nepamokslaudamas tėvas siūlo sūnui iš naujo įvertinti savo požiūrį ir trumpai išsako tai, ko tikisi iš sūnaus.

Madlena skundėsi mamai: „Aš nekenčiu panelės Keis. Ji visai buka mokytoja! Ir tokia negarbinga." „Kas atsitiko, Madlena?" „Ji nuolat išjuokia mane prieš visą klasę. Ji visą laiką laido bjaurias pastabas, sako, kad aš blogai skaitau paraidžiui ir manęs niekad nekviečia, kai aš pakeliu ranką. Šiandien ji paėmė mano rašybos darbą ir visas mano klaidas perskaitė garsiai. Aš užmuščiau ją!" Madleną apėmė pyktis ir pažeminimas. Ji pravirko. Mama įsiuto ir pasakė: „Aš žadu pakalbėti su tavo mokytoja. Tai nėra tinkamas būdas elgtis su vaiku."

Mama teisi. Žeminami vaikai nieko neišmoksta. Tačiau ji negalės daug pasiekti, bandydama perauklėti mokytoją. Jos išsakytas pasipiktinimas mokytoja tik pakurstys mergaitės pyktį. Jeigu būtų žinoma visa tiesa, Madlena veikiausiai padarė kažką negero ir išprovokavo mokytojos elgesį. Gūščiojimas pečiais ir akių žvilgsnis išdavė jos panieką „tokiai bukai mokytojai".

Be abejonės, Madlenos santykiai su mokytoja prasti. Tačiau ne motina privalo keisti mokytoją. Ji turi padėti dukteriai suprasti, kaip šioji prisideda prie santykių komplikavimo, ir pasiūlyti Madlenai susikurti geresnę mokymosi situaciją. Būtina netiesiogiai vaiko vaidmenį paaiškinti. Tiesioginis poveikis gali viską sugadinti. „Ar tu manai, kad mokytoja jaučiasi laiminga, kai mokinys jos nemėgsta?" „Ką tu darytum, jeigu būtum mokytoja ir vienas iš mokinių tavęs nekęstų?" „Galbūt panelė Keis yra buka, kaip tu sakai. Aš nežinau. Aišku, niekas negali būti visą laiką tobulas ir elgtis be priekaištų. Mes privalome geriausiai padaryti tai, ką turime. Aš esu įsitikinusi, kad dabar tu jautiesi labai nemaloniai. Todėl pabandykime nuspręsti, ką tu turėtum daryti, kad pasijustum geriau."

Motina nekelia iššūkio Madlenos vertinimui, kadangi tai sustiprintų vaiko pasipriešinimą ir verstų jį tik ginti savo požiūrį. Jei motina palaikytų mokytoją, nuteiktų prieš save dukrą, o jeigu, atvirkščiai, paremtų Madleną, šitaip ją palaikytų ir pateisintų jos provokuojamą elgesį mokykloje. Dabartinės Margaritos būsenos atskleidimas ir atviras problemos aptarimas padeda jai ieškoti geresnių bendravimo ir elgesio būdų, galinčių suteikti komfortą.

> Haris, vienturtis vaikas, blogai elgėsi mokykloje ir jį reikėjo nuolat spirti atlikti namų darbus. Vakarais Hario tėvas turėdavo sėdėti šalia ir priversti sūnų dirbti. Kiekvieną vakarą tėvas klausinėdavo ir mokydavo berniuką. Daugelis šių užsiėmimų baigdavosi gailiais Hario verksmais ir įpykusio tėvo nusivylimu. Berniuko mokymasis negerėjo.

Iš tikrųjų mokosi Hario tėvas, o vaikas kiekvieną vakarą bando įrodyti, kad niekas neprivers jo mokytis. Kol tėvas apsisprendęs siekti, kad sūnaus reikalai mokykloje pagerėtų, ir kol jis „padės“ sūnui ruošti namų darbus, tol Hario „popieriai“ bus prasti. Nors ir keista, bet tėvas neturėtų kištis ne į savo reikalus. Mokymasis – Hario darbas, o ne tėvo.

Nuo seno mokytojai prašo tėvų prižiūrėti, kad vaikai atliktų namų darbus. Tačiau mes, primygtinai šito reikalaudami, skatiname kovą dėl valdžios. Jeigu pasitartume su vaikais ir kartu nustatytume, kada jie mokysis, o po to padėtume laikytis šios tvarkos, mūsų skatinimas būtų sėkmingas.

Kai vaikas susiduria su neįprastais sunkumais, reikia rasti jam korepetitorių. Ieškant mokytojo, tėvams iškyla nemažai klausimų, net jei vienas iš tėvų yra pedagogas, nes vaiko nenoras mokytis ir prisiimti atsakomybę ar įvykdyti jam nemalonią užduotį visų pirma pablogina santykius su tėvais. Pirmiausia vaikas pasipriešina tam iš tėvų, kuris tiesiogiai su tuo dalyku susijęs ir kuris negali pakęsti vaiko nesimokymo, nes jis baiminasi dėl vaiko ateities arba dėl to, kad verčia vaiką vykdyti savo prievoles. Tokiomis aplinkybėmis tolesnis tėvų spaudimas tik prisideda prie kovos dėl valdžios. Tokiam vaikui mes galėsime padėti tik pasitraukdami iš kovos, rasdami kitą mokytoją ir tiesiai šviesiai pasakydami: jeigu jis nenori mokytis, niekas jo neprivers. „Tai tavo reikalas. Tu turėsi pasirinkti, ar norėsi studijuoti ir mokytis, ar ne“, – šito visiškai pakanka.

Tokia problema iškyla ir tada, kai vaikas nenori mokytis muzikos. Dauguma vaikų nori groti kokiu nors instrumentu, bet tikisi šito išmokti be rimtesnio darbo! Dažnas įsikišimas ir spaudimas muzikos džiaugsmą paverčia nepakenčiamai sunkiu darbu. Čia mes irgi neturėtume kištis. Skatinti vaiką dirbti turi muzikos mokytojas, o ne tėvai.

Nesikišimas į kitų reikalus nereiškia, kad mes paliekame vaiką likimo valiai, t. y. vieną su savo instrumentu ir mokytoju. Mes galime jį padrąsinti ne spausdami ir kritikuodami, bet sukurdami tokias situacijas, kai vaikas gali groti nedidelei suaugusiųjų ar bendraamžių auditorijai. Galime net iš anksto numatyti tokius vaiko „koncertus". Taip muzika tampa svarbia, tikra, bet ne paprasčiausiai nekenčiama praktine veikla.

Šiose situacijose mes turime gerai žinoti, ką vaikas privalo padaryti, ir visą atsakomybę palikti jam.

Nensė ir mama gyveno vienos. Moteris buvo našlė ir todėl buvo remiama. Tam tikra paramos programa buvo sukurta atsižvelgiant į mergaitės poreikius: ji gavo pinigų pietums, transportui, mokyklos reikmenims ir nedidelėms pramogoms. Vieną kartą Nensė parėjo namo su geriausia drauge ir mama pastebėjo, kad abi mergaitės turi naujas apyrankes. Ji paklausė dukters, iš kur ši gavo apyrankę. „Aš susitaupiau iš man skirtos paramos ir nusipirkau," – atsakė dukra. Mama nieko nesakė tol, kol svečiavosi draugė. Tada ji išbarė Nensę sakydama, jog taip sunkiai dirba, kad galėtų ją paremti, ir atsisakė daugelio dalykų, kad tik duktė gautų didesnę paramą. Mama buvo labai sukrėsta, kad Nensė išleido pinigus tokiems dalykams, kurių jos visai nebuvo numačiusios.

Mama nori kontroliuoti viską, ką daro Nensė, o kartu ir tai, kur ji išleidžia savo finansinę paramą. Kai tėvai duoda vaikams skirtus pinigus, šie pinigai tampa vaikų nuosavybe. O tai, ką jie su jais daro, – ne tėvų reikalas. Be abejonės, Nensė pasielgė ne taip, kaip buvo susitarta. Kurį laiką ji taupė, kažko atsisakė, kad galėtų įsigyti tai, ko norėjo, t. y. apyrankę. Mama, žinoma, dar labiau įpyktų, jeigu draugė pasistengų įkalbėti ją pinigus išleisti savo nuožiūra. Ji žino, kad draugė kišasi ne į savo reikalus. Dėl to remdamasi tuo pačiu pagarbos jausmu, mama neturėtų kištis ir turėtų leisti Nensei pinigus leisti taip, kaip ji nori. Vienintelė mamos atsakomybė – būti tvirtai, duoti sutartą pinigų sumą ir niekad nesikišti, jei Nensė juos išleis niekams.

Žinoma, jeigu matome, kad vaikas susikuria klaidingas vertybes, galime kartu draugiškai pasvarstyti. Bet tai reikia daryti taip, kad nebūtų

jokios kritikos, nes ji paskatins vaiką dar tvirčiau įsikibti į savo nuomonę. „Aš nežinau, ar tu svarstei... Ar tu pagalvojai apie?..“ „Kaip, tavo nuomone, būtų, jeigu visi taip galvotų?“ Pasistenkime kalbėti atvirai, neskatinkime vaiko tuoj pat maištauti ir atmesti siūlymą. Svarbu pateikti visus įmanomus aspektus, nors daugelis iš jų būtų ir nepriimtini. Objektyvumui svarbiausia – teisingas vertinimas. Taigi kartu su vaiku galime atskleisti tas vertybes, kurios daugiausia padės dabar ir ateityje.

27
Nesigailėkime

Gailestis gniuždo net ir tada, kai jis yra pateisinamas ir suprantamas.

Septynerių metų Klodas, planuodamas gimtadienio iškylą ir išvyką į užmiestį, labai jaudinosi. Tokios išvykos į gamtą buvo gana retos. Mama visus planus rūpestingai aptarė su juo. Į aštuoniolikos svečių sąrašą buvo įtrauktos dvi motinos, kurios turėjo padėti visus nuvežti. Artėjant ypatingai dienai, Klodas ir jo draugai tiesiog nenustygo. Kai vaikas atsibudo gimtadienio rytą, dangus buvo visai apniukęs. Susijaudinęs jis nulėkė pas mamą. „Lis, ar ne? Mes vis tiek galėsime važiuoti? Ar galėsime?“ Dėl šių iškilusių sunkumų motina irgi išgyveno ir labai nerimavo dėl nusivylimo pasekmių. Iš tikrųjų ji iš anksto numatė „lietaus atvejį“, bet vykti kitą dieną – nesąmonė. Sūnaus gimtadienis šiandien. O tokie dalykai vaikams svarbūs. Ji bandė sūnų raminti: „Na, aš manau, dar prašviesės. Palaukime truputį ir pamatysime.“ Klodas kiek papusryčiavo ir visą rytą praleido prie lango. Iškylautojai turėjo iš miesto pajudėti antrą valandą. Vidurdienį pradėjo lynoti, o pusę pirmos jau pylė kaip iš kibiro. Tapo aišku, kad šios dienos susitarimus reikės atšaukti. Klodas labai verkė. „Vargšas vaikas,“ – pamanė mama. Iš tiesų vaikas labai nusivylė. Motina švelniai jį apkabino ir tarė: „Brangusis, aš žinau, kaip tau blogai. Tikrai užjaučiu ir gailiuosi. Tu baisiai nusivylei. Aš padaryčiau viską, kad tik nustotų lyti, bet negaliu. Mes vis tiek galime vykti rytoj. Žmonės, su kuriais tarėmės,

sakė, kad galėsime." „Bet rytoj ne mano gimtadienis! Šiandien! Ir aš noriu švęsti šiandien!" „Aš žinau, brangusis. Tikra bėda, kad šiandien lyja." „Tai neteisinga, neteisinga. Man visada nesiseka!" „Brangusis, nustok taip raudoti. Aš tikrai nieko negaliu padaryti, kad nustotų lyti." Klodas buvo nepaguodžiamas. Mama pati vos kone verkė, nes labai gailėjo sūnaus.

Daugelio sunkių Klodo kentėjimų visiškai nereikėjo. Vaikas labai jautriai reaguoja į suaugusiųjų elgesį net tada, kai jausmai atvirai nerodomi. Todėl, kai mes gailimės vaiko, jis mano, kad turi teisę gailėti savęs. O kai vaikas gailisi savęs, jo sunki padėtis dar labiau komplikuojasi. Susidūręs su nemalonumais, užuot daręs tai, ką galima padaryti, vaikas vis labiau pasikliauna kitų gailesčiu ir laukia, kad kiti jį paguostų. Pamažu jis vis labiau netenka drąsos ir noro priimti aplinką tokią, kokia ji yra. Toks požiūris gali išlikti visą gyvenimą. Vaikas gali manyti, kad pasaulis jam yra skolingas, ir kažkas turi kompensuoti jo praradimus. Nedarydamas to, ką gali, jis pasikliauna tuo, ką kiti padarys dėl jo.

Kai reikalai nesiklosto taip, kaip nori Klodas, jis jaučiasi paniekintas, gali tapti „skriaudų rinkėju". Motinos prielaida, kad jam teko tokie sunkūs nusivylimai dėl to, kad jis yra mažas, verčia berniuką tai įrodyti. Vietoj paguodos, kad savo šventę gali surengti kitą dieną, jis jaučia, kad liūtis sugriovė visą jo gyvenimą.

Motina, pripažindama, kad nusivylimas Klodui yra per sunkus, rodo savo nepagarbą sūnui, laiko jį per silpnu ir bejėgiu. Todėl berniukas gali susidaryti tokią klaidingą prielaidą.

Jeigu mes išvengsime gailesčio, vaikas išmoks deramai elgtis apėmus nevilčiai.

Motina, nesitikėdama tokio kartaus nusivylimo, galėtų jo išvengti. Aptarinėdama planus su Klodu, ji iš karto turėjo numatyti, kad šventės dieną gali lyti; tokiu atveju jie paprasčiausiai būtų numatę kitą dieną. Jeigu mama laiku būtų pagalvojusi, kad dar reikia derintis prie oro sąlygų, berniukas galėtų greitai susivokti, ir šis suvokimas sustiprintų jį apnikus nusivylimui. Savaime suprantama, Klodą apima bloga nuotaika, kai lyja per jo gimtadienį. Mama gali padėti tai ištverti išlikdama rami. Bet ji negali to padaryti gailėdamasi vaiko.

Devynerių metų Rūta grįžo namo, praleidusi daug mėnesių ligoninėje. Ji vaikščiojo su ramentais. Fizioterapijos skyriuje buvo padėta daug pastangų, mokant ją savarankiškumo ir vaikščioti su ramentais. Ligoninės personalas mokė motiną prižiūrėti mergaitę ir reikalavo, kad ji padėtų Rūtai tvarkytis. Tačiau mamos širdis buvo taip paveikta šios tragedijos, dėl kurios kentėjo vaikas, kad ji buvo pasiruošusi viską padaryti dėl dukters. Rūta greitai suvokė šį didelį mamos rūpestį ir dažnai pravirkdavo: „Man per sunku, aš negaliu." Tą pat akimirką motina šokdavo padėti, nes mergaitė labai sunkiai vaikščiojo. Kasdien mama turėjo vis daugiau ir daugiau padėti, o Rūta dažniau sėdėjo savo vežimėlyje ir mažiau vaikščiojo. Jos rankos pasidarė neklusnios. Kadangi mama norėjo palengvinti dukters dalią, ji pradėjo ją maitinti. Visą savo laiką ji skyrė vaikui, viską už ją darė. Taip ji elgėsi todėl, kad gyvenimas Rūtai sudavė baisų smūgį. Mama maldavo mergaitę bandyti vaikščioti. Bet kai tik mergaitė pravirkdavo ir skųsdavosi „man skauda", mama nusileisdavo sakydama: „Vargšas kūdikis. Kokia bėda." Tėvas bandė padrąsinti dukrą, bet žmona jį sulaikydavo priekaištaudama, kad jis „per daug reikalauja" iš vaiko. Dėl to jie ginčydavosi net ir Rūtai girdint. Pamažu mergaitė nutolo nuo tėvo ir daugiau šliejosi prie mamos. Po mėnesio linksmas, drąsus ir savarankiškas vaikas namuose virto irzliu, reikalaujančiu, bejėgiu neįgaliu žmogučiu. Kai Rūta po kiek laiko pasitikrino klinikoje, gydytojai diagnozavo, kad mergaitės sveikata dar pablogėjo, ir siūlė vėl ją guldyti į ligoninę. Skaudama širdimi ir įsiutusi dėl tariamo fizioterapijos gydytojo „užsispyrimo", kuris Rūtą laikė nelinkusią bendrauti, mama atsisakė. Tada įsikišo tėvas. Po kelių konsultacijų Rūta buvo paguldyta į ligoninę, nepaisant motinos protestų. Tik bendros pastangos, supratimas ir tvirtumas padėjo nugalėti mamos gailestingumą ir vėl pastūmėjo Rūtą dirbti ir stengtis pačiai. Pabendravusi su psichiatru, motina pajėgė suvokti, kokią žalą iš tikrųjų Rūtai padarė jos gailestis. Dabar ji žinojo, kad būtent dėl to pablogėjo Rūtos būklė. Tada dukra ir mama gerokai pasistūmėjo į priekį ir išmoko įveikti sunkumus.

Vaikas, turintis fizinę negalią, sužeistas gimdymo metu, aklas, kurčias ar raišas lengvai tampa gailesčio objektu. Išvengti gailesčio tokiam vaikui

yra itin sunku. Gailėdami tokio vaiko, užjausdami jį, mes tik sustipriname jo negalią. Slaugės ir terapeutai, kurie dirba su neįgaliais vaikais, dažnai stebisi jų drąsa ir protu, kaip jie gali nugalėti arba sumažinti savo negalią. Gydytojai taip pat gerai suvokia ir gailesčio keliamą pavojų. Jie matė nemažai vaikų, kurių pažanga sumenkėdavo, kai tėvai ar giminės iš meilės imdavo jiems rodyti per daug užuojautos ir gailesčio. Dažnai tėvai nesupranta gydytojų tvirtumo, laiko tai šiurkštumu, žiaurumu, užuojautos stoka ir neretai garsiai smerkia už tokią kietą širdį. Žinoma, gydytojams daug lengviau išvengti gailesčio, nes jie nėra emociškai taip glaudžiai susiję su vaiku. Tačiau jie, globodami vaiką ilgesnį laiką, pamilsta ir gerbia jį, bet nerodo savo gailesčio. Atvirkščiai, jie skatina vaiką didžiuotis kiekvienu, kad ir pačiu menkiausiu laimėjimu ir nepaisyti sunkumų.

Penkiametė Pegė labai karščiavo, be to, išryškėjo ir kitos ligos simptomai, kurie iš karto nebuvo nustatyti. Ji buvo labai ligota ir ją paguldė į ligoninę tyrimams. Negana to, mama labai rūpinosi, norėjo net maištauti dėl to, kad taip atsitiko jos kūdikiui. Gydyti reikėjo rimtai, leisti vaistus, daryti įvairias procedūras, dažnai imti kraujo iš venos. Pegė, kai jai durdavo, visada rėkė. Mama nerimavo ir barėsi, nes jai atrodė, kad taip elgtis su sergančiu vaiku žiauru. Jos gailestis vis didėjo. Kai buvo atlikti tyrimai ir nustatytas reikiamas gydymas, Pegė po truputį pradėjo atsigauti ir pagaliau ją išleido namo. Mergaitė sveiko gana lėtai. Mama visomis išgalėmis stengėsi padėti, kad ji greičiau pasveiktų, daug darbų likdavo nepadaryta, nes dukrelė reikalavo dėmesio. Kai Pegės sveikata pagerėjo, ji ėmė reikalauti dar daugiau. Motina, išvarginta ilgos dukters ligos ir bemiegių naktų, pradėjo netekti savitvardos. Pagaliau vieną dieną ji nesusivaldė. Sukrėsta ir išmušta iš pusiausvyros Pegė pravirko: „Kaip tu gali taip niekšiškai su manimi elgtis? Juk aš taip sergu!“ Atgailaudama mama bandė būti dar kantresnė.

Pegė užsikrėtė mamos gailesčiu ir dabar gailėjo pati savęs. Nesusivaldydama mama jaučiasi kalta ir pasiduoda perdėtiems dukters reikalavimams. Taip pamažu atsirado uždaras ratas, žodžiu, beviltiška padėtis.

Kai vaikas serga, mes dažnai dėl to jaučiame kaltę. Aišku, sergančiam vaikui reikalingas mūsų dėmesys ir supratimas. Jis negali savimi pasirūpinti ir mes turime jam padėti. Bet tai darydami privalome, akylai stebėti vaiko elgesį, turime saugotis ir nepasiduoti pagundai pradėti beprotiškai gailėtis jauno kenčiančio žmogaus. Nelaimei, mes negalime vaiko apsaugoti nuo kančių. Tai – gyvenimo dalis. Geriausia, ką mes galime padaryti, tai padėti jam tol, kol jis serga, palengvinti skausmą ir negalią, parodyti jam, kaip nugalėti sunkumus. Sergančiam vaikui, daugiau negu sveikam, reikia mūsų moralinės paramos, mūsų tikėjimo jo drąsa, supratimo ir užtarimo. Liga turi gniuždomą poveikį, parodo, koks vaikas mažas ir bejėgis. Be to, gailestis prisideda prie demoralizavimo, mažina vaiko pasipriešinimą ir atima iš jo drąsą. Į gailesčio sąvoką įeina ir globa. Daugiausia gerumo vaikui įgudusi mama parodo tvirtai atsisakydama laikyti jį didesniu bejėgiu, negu leidžia tikros sąlygos. Sveikimo periodas yra sunkiausias ir motinai, ir vaikui. Abiem bus daug lengviau, kai užuojauta ir drąsa pakeis gailestį ir perdėtus patarnavimus.

Trejų metų Sandra labai džiaugėsi naujomis sūpynėmis. Penkiametė Milė, kaimynų mergaitė, įvaikinta nuo kūdikystės, atbėgo iš savo kiemo, nustūmė Sandrą ir ėmė suptis. Sandra atsikėlė, trinktelėjo Milei ir nuėjo prie kitų sūpynių. Mama viską matė pro virtuvės langą. Kai Sandra įsitaisė kitose supynėse, Milė paliko savąsias ir pareikalavo užleisti jai šias. Mergaičių balsai vis stiprėjo. Milės mama išbėgo į lauką ir pradėjo kalbėtis su mergaitėmis. Ji padrąsino Milę pasirinkti tas sūpynes, kurių ši nori, paskui pasodino ją ir pradėjo supti! Staiga Milė persigalvojo ir įsigeidė kitų sūpynių.

Vėliau mama įtikino Sandrą pasikeisti sūpynėmis. Pirmiausia moteris pasupo Milę, o po to norėjo pasupti Sandrą, bet šioji pasakė: „Aš galiu pasisupti pati.“ Sandrai supantis, Milė vėl pareikalavo pasikeisti. Mergaitės mama vėl įkalbėjo Sandrą keistis. „Kodėl tu leidi Milei visą laiką daryti tai, ką ji nori?“ „Kodėl? Vargšas vaikas! Aš jai niekada nepadarysiu nieko blogo ir negalėsiu pakeisti tos sunkios jos gyvenimo pradžios.“ „Ką reiškia „sunki pradžia?“ Milės mama nusisuko ir sušnibždėjo: „Oi, tu žinai, kad ji nesantuokinė.“

Milės mama laiko save tikra didvyre, kuri atėjo išgelbėti vargšo, nelaimingo, neteisėto ir benamio vaikelio. Tačiau, jos nuomone, jokia meilė ir pasišventimas negali atstoti ankstesnių praradimų, kurie uždėjo savo žymę.

Motinos požiūris yra visiškai nerealus. Jos gailesčio jausmas vaikui visiškai nepadeda ir pasiekia priešingų rezultatų. Kūdikis nebuvo žlugdomas, bet jį įvaikinusios mamos požiūris vaiką žlugdė ir toliau tai daro. Milė yra tokia išpaikinta, kad nebeįmanomas joks konstruktyvus poveikis. Sąmoningai nesuvokdama, ji mano: „Aš esu nelaiminga. Pasaulis man turi tai kompensuoti."

Įvaikinusių tėvų gailestis dažnai tampa spąstais. Įvaikintas vaikas turi itin mažai kliūčių, nes tik įtėviai gali jas sukurti nevykusiai gailėdami savo vaiko. Pirmaisiais metais vaikas negali suvokti, ar jis šeimoje gyvena nuo gimimo, ar buvo įvaikintas. Augantis įvaikis aplinkinius žmones suvokia taip pat, kaip ir gimęs šeimoje. Dėl jo ateities ir prisitaikymo prie gyvenimo jis neturi užimti „ypatingos" pozicijos. Vaikas, kuris kokiu nors požiūriu mano esąs „specialus", klaidingai suvokia vertybes ir išsiugdo netikrą viltį. Įvaikis turi būti taip pat gerbiamas ir juo taip pat turi būti rūpinamasi kaip ir paprastu vaiku.

Viena motina, įvaikinusi du vaikus, leido jiems augti žinant, kad jie įsūnyti. Kartą ji atsitiktinai apie tai prabilo jiems girdint. Kai atėjo laikas ir jie norėjo daugiau sužinoti apie tai, ji paaiškino, kad kartais žmonės negali aprūpinti savo kūdikių. Kita vertus, būna žmonių, kurie gali vaiką aprūpinti, bet negali jo turėti. Taigi laimingas tas kūdikis, kuris gali pakeisti savo vietą.

Ši diskusija apie gana laimingą sunkios problemos sprendimą pašalina netinkamą įspūdį. Įvaikintiems vaikams įvaikinimas virsta problema tik tada, kai ją akcentuoja tėvai.

Devynerių metų Bonė, septynerių Džekas ir šešiametis Klaidas gyveno su teta Mariana ir dviem pusseserėmis – Frida ir Barbara, aštuonerių ir penkerių metų, nes jų mama gulėjo ligoninėje. Vaikų tėvas pietavo su jais kiekvieną dieną ir paskui jie eidavo į ligoninę aplankyti mamos. Kartais kartu eidavo ir teta Mariana, o dėdė Henris likdavo su vaikais ir

linksmindavo visus savo žaidimais ir juokingomis istorijomis. Teta Mariana jautė gana didelį emocinį stresą iš dalies dėl prisidėjusių trijų judrių vaikų, o iš dalies dėl nuolatinio nerimo – ji labai mylėjo savo seserį. Suaugusieji žinojo, kad mama sunkiai sirgo vėžiu. Jie rūpestingai stengėsi išsaugoti paslaptį, kad vaikai nesužinotų apie šią baisią ligą. Prieš pusantrų metų mama buvo ligoninėje ir po to grįžo namo. Kai tik vaikai klausdavo, kada mama grįš namo, jiems linksmai būdavo atsakoma: „Greitai, greitai.“ Vaikai jautė, kad tie linksmi patikinimai nebuvo nuoširdūs, tikri, ir aiškiai matė susirūpinusius žvilgsnius bei dažnai pašnibždomis kalbančius artimuosius. Nors jie nepajėgė suprasti, bet tai juos liūdino – jie tapo nevaldomi, kaprizingi, neklusnūs. Bonei labiausiai trūko mamos, ji geriau suprato visą situaciją. Kadangi ji buvo iš visų vyriausia, teta Mariana prašė jos padėti ir pagloboti jaunesniuosius, savaip bandė priminti jos, kaip vyriausios, pareigas. Bonė mielai prisiėmė didelę atsakomybės dalį, bet pradėjo akivaizdžiai vadovauti, o tam jaunesnieji vaikai bandė pasipriešinti. Tai dar labiau didino sumaištį, kurioje jie visi gyveno.

Staiga mama mirė, ir suaugusiųjų sielvarto nebeįmanoma buvo nuslėpti. Atėjo laikas pasakyti vaikams. Tėvas paprašė, kad jį kurį laiką paliktų vienų su savo vaikais ir kad Mariana pakalbėtų su Bone. Marianos sielvartas labiau priminė isteriją. Tėvas pakvietė vaikus ir, bandydamas susitvardyti, pasakė: „Vaikai, aš turiu jums pasakyti kažką labai svarbaus.“ Matydami pasikeitusią namų atmosferą, vaikai buvo labai prislėgti. Bonė paklausė: „Ar kas nors blogo atsitiko mamai?“ „Šiandien mama iškeliavo į dangų pas Jėzų. Ji tenai bus laiminga. Mes visi dabar turime būti labai drąsūs ir pasirūpinti vieni kitais,“ – sukaupęs visą drąsą ištarė tėvas. Praėjo kelios sekundės, kol vaikai suvokė ištartus žodžius. Sukrėsta Bonė puolė į ašaras. „Tėte, kodėl ji mus paliko? Kodėl ji turėjo eiti į dangų dabar? Mums ji reikalinga.“ „Dėl to mes nieko negalime padaryti, Bone. Dievas ją pasikvietė ir mes negalime klausti to, ką Jis daro.“ Džekas paklausė: „Tu nori pasakyti, kad mama niekad nebepareis namo?“ „Tai tiesa, sūnau,“ – švelniai atsakė tėvas. Klaidas pravirko: „Bet aš noriu mamos.“ Tėvas guodė ir ramino juos, suprasdamas, kad jų sielvartas irgi kažkaip turėjo išsilieti. Kai vaikai truputį aprimo, tėvas pasakė: „Bus sunku be mamos. Turės praeiti kažkiek laiko, kol mes apsiprasime. Visi

turime dirbti kartu ir padėti vienas kitam. Greitai turėsime pagalvoti, ką reikės daryti toliau.“

Šią minutę įėjo Mariana su pusseserėmis. Barbara ir Fridą verkė daugiau dėl to, kad čia buvo visi, negu dėl to, kad prireikė tiesiogiai įsitraukti į tragediją. Mariana paėmė vaikus ant rankų per ašaras murmėdama: „Vargšai maži avinėliai, vargšai maži avinėliai liko be mamos.“ Tėvas, žiūrėdamas į tetą Marianą, papurtė galvą, bet ji nesuprato. Vaikai labai graudžiai raudojo, ir greitai ašaros virto isterija. Tėvas davė ženklą dėdei Henriui, kuris ramiai paprašė savo mergaičių kuriam laikui nueiti į jų kambarį. Trys vaikai atšoko nuo tetos Marianos ir grižo pas tėvą. Pagaliau dėdė Henris įtikino tetą Marianą truputį pagulėti. Išėjus tetai, tėvas švelniai apkabino vaikus ir prakalbo netikėtai tvirtu balsu: „Dabar, vaikai, mes visi jaučiame šį sielvartą. Atsiminkite, kad mes turime gerbti mamos atminimą kupini drąsos, bet ne nusivylimo. Kaip tik to ji ir norėtų. Aš esu įsitikinęs, kad jūs norite elgtis būtent taip, kaip norėtų mama. Dabar susitvardykite ir susikaupkite.“ Jis palaukė, kol vaikai kiek atsitokėjo. Po to jis tarė: „Laikas vakarieniauti. Tetai Marianai reikalinga mūsų pagalba. Manau, kad mes visi pasirūpinsime ir ant stalo atsiras šiokia tokia vakarienė.“ „Tėti, aš tiesiog dabar negaliu valgyti,“ – pasakė Bonė, tvardydama ašaras. „Gyvenimas eina toliau. Nieko, jei jūs šį vakarą nenorite valgyti, bet galbūt tada, kai vakarienė bus paruošta, jau galėsite.“ Toliau visaip drąsindamas, jis prisitraukė vaikus ir pasiūlė kiekvienam padaryti kokį nors darbą.

Vaikus sugniuždė tetos Marianos gailestis. Tėvas rodė drąsą ir jautrumą, kurie šioje situacijoje buvo reikalingi ir, ruošdamasis tam, ką toliau reikės daryti, skatino vaikus atsigauti ir veikti toliau.

Vienu ar kitu metu mes patiriame tragedijų. Kadangi esame suaugę, iš mūsų tikimasi tokiomis aplinkybėmis „priimti tai“ ir atlikti tai, kas būtiniausia, reikalingiausia. Savaime suprantama, mes jaučiame gailestį nekaltiems vaikams tragiškoje situacijoje. Tačiau mūsų geranoriškas gailestis gali labiau pakenkti nei pati tragedija. Jeigu suaugusieji jaučia gailestį vaikui, nepaisydami, kiek ta priežastis būtų pateisinama, jis mano galįs savęs gailėtis. Jis gali visą gyvenimą gyventi gailėdamas savęs, su-

sidurdamas su gyvenimo sunkumais nesugeba prisiimti atsakomybės ir be jokios naudos ieško kažko, kas jam padėtų įveikti gyvenimo pateiktas netektis. Jam bus sunku tapti produktyviu visuomenės nariu, nes jo dėmesys bus nukreiptas tik i jį patį ir į tai, ką jis gali teisėtai gauti.

Tėvo arba motinos praradimą vaikas išgyvena sunkiausiai, sielojasi labiausiai. Po tokios netekties atsigavimo periodas gali palikti ypatingą žymę visam vaiko gyvenimui. O tuo atveju, kai miršta mama, padėtis būna dvigubai sunkesnė. Tokiam vaikui reikalinga nuoširdi, palaikanti visų šalia esančių žmonių užuojauta. Tačiau gailesčio jam reikia mažiausiai. Gailestis – neigiamas jausmas; jis menkina individą, silpnina jo pasitikėjimą savimi ir griauna tikėjimą gyvenimu. Mirtis – tai gyvenimo dalis, ir taip ją reikia priimti. Be mirties gyvenimas būtų neįmanomas. Suprantama, mes nenorime matyti skriaudos, kurią vaikas patiria išeinant tėvams. Bet mūsų nusivylimas arba sielvartas iš mirusiųjų neprikels. Atėjus mirčiai, gyvenimas nenutrūksta. Kad ir kaip būtų sunku, vaikas turi žinoti savo pareigas, kurti savo gyvenimą drąsiai, net užklupus nepaprastiems sunkumams. Gailestis tokiu metu atima visą drąsą, kuri vaikui nepaprastai reikalinga.

Mes negalime savo vaiko apsaugoti nuo gyvenimo. Stiprybė ir drąsa, su kuria priimame gyvenimo smūgius būdami suaugę, kuriama jau vaikystėje. Tada mes išmokstame „elgtis gyvenimo kelyje" ir eiti į priekį. Jeigu mes tikimės vaiką per gyvenimą vesti drąsiai, jeigu norime išmokyti pajusti pasitenkinimą nugalėjus sunkumus ir stiprinti jo galimybes daryti tai, kas turi būti daroma, privalome patys mokytis nepiktnaudžiauti gailesčiu. Turime pirmi pastebėti klastingas gailesčio duobes, į kurias mes esame šitaip linkę pulti, privalome vengti pirmo impulso ir parodyti mūsų užuojautą ir supratimą, palaikyti vaiką ne tik jo sielvarto valandą, bet ir tada, kai jis drąsiai ieško savo kelio, savo vietos. Tai visiškai nereiškia, kad mes paliekame vaiką bėdoje. Atvirkščiai, mes susitelkiame ir remiame jį taip, kaip tai darome suaugusiesiems patyrus nelaimę.

Vienu ar kitu metu kiekvienas iš mūsų susidūrėme su žmonėmis, kurie piktinasi rodomu gailesčiu ir atsitraukia nuo kiekvieno, kuris siūlo gailestį kaip užuojautą, nes jie yra per daug išdidūs, kad jų kiti gailėtųsi. Tokiais atvejais reikia būti atsargiam ir apgalvotai reikšti sentimentus,

neabejoti asmens galimybe drąsiai pasitikti išbandymus. Taip privalome elgtis ir su vaikais. Pagarbą vaikui rodome palaikydami jo orumo jausmą, bet nežemindami jo, skatindami jį gailėtis savęs. Krizių metu vaikas tikisi iš suaugusiųjų gauti patarimą, kaip elgtis nežinomoj situacijoj. Jis nagrinėja mūsų požiūrį ir pritaiko jį kaip rekomendaciją.

Užuojautą nesunku atskirti nuo gailesčio. Užuojauta tarsi sako: „Aš suprantu, kaip tu jautiesi, kaip tau skauda arba kaip tau sunku. Man gaila dėl to ir aš padėsiu tau nugalėti sunkumus." Gailestyje slypi gana subtilus globojantis vyresniojo požiūris į tą, kurio gailimasi. „Tu vargšas. Man tavęs gaila. Aš padarysiu viską, ką galiu, kad tai, dėl ko tu kenti, išnyktų." Gailėtis „to", kas įvyko, yra užuojauta. Gailėtis „tavęs", kuriam tai įvyko, yra gailestis. Mes esame linkę abejoti tų, kuriuos laikome mažais ir silpnais, galimybėmis ir todėl slopiname išradingumą, kurį jie galėtų parodyti, jeigu mūsų gailestis neverstų jų pasitraukti, pasiduoti liūdesiui, pasyvumui, nusiskundimams ir reikalavimams.

28

Reikalaukime retai ir protingai

Tėvai su Tomiu svečiavosi pas draugus. Kai jie sėdėjo verandoje ir kalbėjosi, Tomis išėjo pasivaikščioti. Mama pareikalavo: „Tomi, grįžk.“ Po to ji pasisuko į draugę ir tęsė pokalbį. Berniukas tyliai dingo už kampo ir nuėjo pasisupti į vidinį kiemą. Čia jis užtruko ilgėliau. Vaikas suposi ir po truputį gardžiavosi atsineštu gėrimu. Staiga už nugaros pasirodė mama. „Tomi, ateik čia,“ – liepė ji, rodydama pirštu į tą vietą, kur jis turėjo prieiti. Tomis atsuko nugarą, pakėlė smakrą, sušnairavo ir nutaisė ironišką grimasą, atsisėdo į sūpynes ir dar kartą sriūbtelėjo savo gėrimo. Mama piktai šūktelėjo: „Tomi, aš tavęs prašiau ateiti tuoj pat!“ Tomis, nekreipdamas dėmesio, suposi toliau. Nueidama motina pagrasino: „Aš viską pasakysiu tėvui.“ Tomis baigė gėrimą, numetė lazdą į gėlių lysvę ir pradėjo smarkiai suptis. Daugiau nieko neįvyko, vaikas suposi toliau. Pagaliau pakankamai prisisupęs, Tomis lėtai parslinko į verandą.

Tomis mamos reikalavimams pademonstravo visišką nepagarbą. Šiuo atveju ji gavo tai, ko nusipelnė. Mama iškėlė neprotingą reikalavimą, ir vaikas atvirai pasipriešino, nepaklusdamas jos „tvarkai“. Tą akimirką mama ir sūnus kovojo dėl valdžios. Tomis laimėjo. Nebuvo realios priežasties, dėl kurios jam nebūtų galima suptis. Mama norėjo parodyti savo autoritetą, o Tomis to visai nepaisė. Po to ji nesiėmė jokių veiksmų, o vietoj ginklų griebėsi žodžių. Pagaliau ji pažadėjo pasiskųsti tėvui. To-

mis turbūt žinojo, kad tėvas nesiims jokių priemonių – tolesni įvykiai tai ir patvirtino. Gąsdinimas „pasakysiu tėčiui“ visad būna nevykęs. Tėvas niekada nebūtų ėmęsis rodyti savo didesnio autoriteto, nes jis nė vienam iš tėvų nepadeda.

Protingi reikalavimai atskleidžia pagarbą vaikui ir tvarkos pripažinimą. Tėvas, įpykdamas ir nervindamasis, kad vaikas nenori „daryti to, ką aš sakau“, matyt, paprasčiausiai neprotingai reikalauja, ir tiesiog nori vaiką „kontroliuoti“. Tai paprastai ir išprovokuoja kovą dėl valdžios. Tėvas ar motina nesugeba pripažinti, kad stengiasi sukurti „aukštesniojo ir žemesniojo“ santykius. Vaikas apsisprendžia neklausyti iš principo ir vengti šito dominavimo, todėl suaugusiųjų viršenybė nebepripažįstama. Vaikas, kuris jaučiasi spaudžiamas, atsakys nepaklusnumu. Šių konfliktų galime išvengti reikalaudami protingai ir tuomet, kai to reikia.

Dešimtmetė Linda žaidė už pusės kvartalo nuo savo namų. Mama norėjo pasiųsti ją į parduotuvę, todėl šūktelėjo. Linda žaidė toliau, apsimesdama, kad mamos negirdėjo. Po kelių minučių motina vėl pašaukė. Ir vėl Linda neatsiliepė. Pagaliau vienas iš vaikų pasakė: „Linda, tave kviečia mama.“ „Na, aš žinau, bet ji dar neklykia!“ Netrukus mama atėjo nešina dideliu diržu. Užklupta Linda žiūrėjo nustebusi. „Ar tu, panele, negirdėjai, kad aš tave šaukiau? Eik namo!“ – motina pabrėžtinai ištarė žodžius, diržu gerokai pertraukdama mergaitei per kojas. Linda pašoko, pradėjo verkti ir nukūrė namo. Mama ėjo iš paskos vis sušerdama diržu. Po kelių minučių Linda išskubėjo į parduotuvę.

Linda staiga „apkurto“ ir negirdėjo mamos. Ši nelaimė aplanko daugelį namų.

Vaikas turi atlikti tam tikras pareigas ir prisidėti prie šeimos gerovės, o ėjimas į parduotuvę gali būti vienas iš tokių darbų. Tačiau užduotį būtina aptarti iš anksto ir sutarti, kad vaikas tai vykdys visą laiką.

Linda kartu su mama turėtų sugalvoti programą, kuri atitiktų šeimos poreikius ir pripažintų Lindos teisę žaisti su draugais. Per pietus mama galėtų pasakyti: „Šiandien prieš penkias mums reikia kai ko iš parduotuvės. Kelintą tu galėtum nueiti?“ Lindai pasirinkus laiką, mama gali pa-

klausti: „Ar aš galėsiu tave tada pakviesti?" Tokiu atveju Linda žinotų, ko iš jos tikimasi, ir galėtų pasirinkti laiką. Kadangi toks reikalavimas yra protingas, Linda greičiausiai didžiuosis, kad jai patikėta atsakomybė.

> Mama sėdėjo svetainėje ir adė. Aštuonerių metų Polė žiūrėjo televizorių. „Pole, ar galėtum atnešti mano knygą?" Vaikas pašoko ir padavė knygą. Po kelių minučių mama pasakė: „Ar nepaduotum man baltų adymo siūlų?" Polė atnešė ir siūlus. Kiek vėliau mama tarė: „Brangioji, sumažink ugnį." Mergaitė su malonumu tai padarė.

Mama laiko Polę tarnaite. Vaikas iškart paklūsta net neprotingiems reikalavimams, nes nori įtikti. Mergaitė nebando tapti nepriklausoma, savarankiškai spręsti ir elgtis.

> Tėvai sėdėjo vidiniame kieme ir kalbėjosi su netikėtai užsukusiais draugais. Netoliese žaidė devynmetė Helena su dviem kaimynų mergaitėmis. Aštuoniolikos mėnesių Deividas buvo labai irzlus, nes jam buvo laikas miegoti. Mama kurį laiką jį laikė ant rankų, bet jo neramus elgesys trukdė moteriai kalbėtis su draugais. Ji pakvietė: „Helena, ateik, paimk Deividą ir pavėžink." „Oi, mama!" „Helena!" – šūktelėjo moteris. Mergaitė atsiduso, paliko drauges ir darė tai, kas buvo liepta.

Mamos reikalavimas buvo visiškai neprotingas. Mes niekados neturime prašyti vaiko daryti tai, ko nenorėtume, kad mūsų paprašytų daryti. Mama norėjo pabendrauti su draugais, taigi ji paprašė Helenos palikti savo drauges ir pasirūpinti neramiu vaiku. Tai rodo didžiausią mergaitės teisių negerbimą. Mamai reikėjo pačiai atsiprašyti ir paguldyti Deividą į lovą.

Norėdami ko nors pareikalauti iš vaiko, turime atsižvelgti į esamą situaciją ir vaiko galimybes. Daugelis vaikų džiaugiasi suteikta atsakomybe pasirūpinti mažesniais vaikais. Tačiau dėl to reikia iš anksto susitarti ir tiesiai pasakyti, kada vaikas privalės padėti. Aišku, jeigu mamai tuo momentu tikrai reikia papildomos pagalbos, ji gali pasikviesti vyresnį vaiką.

Įtartina, kai susidaro tokios aplinkybės, jog mes turėsime „pareikalauti“, kad vaikas „tuoj pat“ kažką atliktų. Tai – autoritarinis požiūris, o tokie reikalavimai yra neprotingi. Vaiko reakcija „Oi, ji visada šaukia ir man reikia kažką padaryti“ rodo blogus santykius, kuriems trūksta harmonijos ir bendradarbiavimo. Retai reikalaudami ir priimdami vaiko pagalbą ne kaip komandą ar paklusnų patarnavimą, skatiname ir puoselėjame draugiškumą ir gerus tarpusavio santykius.

29

Eikime iki galo ir būkime nuoseklūs

Batų pardavėjas atnešė Vinifredei pasimatuoti keletą porų batų. Mama pasakė: „Tu, brangioji, nuspręsk, kurių nori.“ Į jūreiviškus panašūs batai atrodė neblogai, bet Vinifredė susimąsčiusi pasakė: „Mama, aš noriu raudonų batų“. Pardavėjas atnešė raudonus batus, kurie mergaitei labai patiko. „Bet, Vinifrede, tie jūreiviški batai yra praktiškesni. Su jais galima visur vaikščioti. Ar tu įsitikinusi, kad nori kaip tik raudonų?“ Ji atsakė žiūrėdama į veidrodį. „Taip, mama. Dar kartą pažiūrėkite tuos jūreiviškus.“ Vinifredė veidrodyje stebėjo, kaip atrodė tamsūs batai. Mama pasakė pardavėjui: „Mes paimsime šituos.“ „Ne, mama, aš noriu raudonų.“ „Oi, Vinifrede! Raudoni yra labai nepraktiški. Tau jie greit įgris. Būk gera mergaitė ir imk jūreiviškus.“ Susiraukusi mergaitė sutiko su mamos sprendimu.

Iš pradžių mama pasakė, kad Vinifredė galės pati išsirinkti batus, bet po to pasielgė priešingai, pati išrinko ir net privertė mergaitę sutikti. Mama nepastovi ir nesilaiko žodžio.

Jeigu norime išmokyti vaiką protingai pasirinkti, turime jam suteikti tokią galimybę ir, jei reikia, leisti klysti. Vaikas mokosi iš savo patirties, o ne iš mūsų pamokslavimų. Vinifredė mato mamą kaip „didelę viršininkę“, kuri neleis jai nusipirkti to, ko ji nori. Nenorėdama matyti motinos pasipiktinimo, mergaitė negali suprasti, ar jos pasirinkimas yra praktiš-

kas, ar ne. Jeigu mama butų ištesėjusi savo pažadą ir leidusi dukteriai pirkti raudonus batus, Vinifredė galėjo pati suvokti, kad raudoni batai tinka ne prie visų jos drabužių. Kadangi naujų batų pirkti tol, kol raudoni bus sunešioti, nebus galima, Vinifredė turi patirti savo sprendimo pasekmes. Taigi kitą kartą ji galbūt geriau pasvarstys šią problemą. Tokiu atveju mama būtų ne „viršininkė“, o mokytoja.

Pirmą karštą vasaros dieną trejų metų Džudė žaidė smėlio dėžėje. Mama jautė, kad duktė per ilgai buvo saulėje. „Džude, užsidėk skrybėlę nuo saulės,“ – paprašė mama, toliau ravėdama gėlyną. Mergaitė, pasirodo, jos negirdėjo ir toliau pylė smėlį į savo kibirėlį. „Džude! Aš tau sakiau užsidėti skrybėlę!“ Mergaitė iššoko iš smėlio dėžės ir nubėgo prie sūpynių. „Džude, grįžk atgal. Aš noriu, kad užsidėtum skrybėlę.“ Mergaitė nusisuko nuo mamos ir pradėjo suptis. Motina patraukė pečiais ir daugiau nieko nedarė.

Žinoma, mergaitė mokoma neklausyti. Mama per daug kalba, bet nieko neveikia. Ji tik reikalauja ir nesiekia, kad vaikas paklustų ir darytų tai, ko reikalaujama. Džudė žino, kad gali nekreipti dėmesio į mamos žodžius.

Mama galėtų žinoti, kad jos reikalavimas kilo dėl susirūpinimo ir noro išvengti saulės nudegimo, t. y. pagarbos tvarkai. Tačiau jos elgesys parodė nepagarbą Džudei, sau pačiai ir saulės spinduliams. Mergaitė apie saulės kenksmingumą nieko nežino ir mano, kad reikalavimas yra paprasčiausia tironija, ypač kai tai sakoma komanduojant, o tai iš karto skatina maištauti. Mamos „reikalavimas“ buvo iššūkis stoti į kovą dėl valdžios. Jeigu mama tikrai žinojo, kad Džudę nuo saulės turi apsaugoti skrybėlė, nors vaikas ir ignoravo pirmą reikalavimą, ji turėjo būti nuosekli ir uždėti skrybėlę ant galvos. Jeigu vaikas ir toliau prieštarauja, motina privalo vykdyti savo sprendimą, t. y. tam, kad duktė nebūtų saulėje, reikia ją nuvesti į kambarį. Prieš versdama paklusti, mama turi pirma pamąstyti ir po to tvirtai imtis veiksmų.

Kai šešiametė Paula su mama vaikščiojo po prekybos centrą, mergaitė patempė mamą už rankos. „Taip, ko reikia?“ „Ar negali man duoti tru-

putį pinigų?“ „Kam?“ „Aš noriu pajodinėti ant arklio.“ „Ne, Paula. Ne šiandien.“. „Prašau, mama,“ – verkšleno Paula. „Pasakiau, ne. Eime, aš dar daug ką turiu padaryti.“ Mergaitė pradėjo maldaujamai verkšlenti. „O dėl Dievo! Gerai. Leisiu tau pajodinėti. Bet atsimink, josi tik vieną kartą.“ Mama padėjo Paulai užlipti ant arklio ir laukė, kol mergaitė jojo.

Pirmiausia mama pasakė „ne“, bet po to nusileido. Jai neužteko drąsos išlikti tvirtai, nes ji gailėjo vargšo verkiančio vaiko, kai šis negavo to, ko norėjo.

Mama moko Paulą negerbti jos žodžių ir jausti, kad ji, pasitelkdama „ašarų jėgą“, galės gauti viską, ko nori. Labai paprastai šią problemą galima išspręsti: Paulai reikia duoti tam tikrą pinigų sumą, o kai ji paprašys dar pinigų, mama gali atsakyti: „Paimk tau skirtus pinigus, Paula.“ Jeigu mergaitė jų nebeturi, tai ir yra problemos pabaiga. Mama nei atsako, nei aiškina priežastis, nei reaguoja gailėdama, nei nusileidžia, nei leidžia skolintis iš numatytos sumos. Jeigu Paula turi pinigų pajodinėti arkliuku, tai puiku, o jei ne – tai jos reikalas. Savo „ne“ mama turi tvirtai pasakyti ir laikytis iki galo, vengdama bet kokių vaiko provokacijų.

Mamai nusibodo kiekvieną rytą kovoti ir traukti iš lovos Aleksą ir Harį. Ji lankė psichologinio mokymo centrą, kur jai pasiūlė idėją, o ji nutarė ją įgyvendinti. Mama nupirko žadintuvą ir pasakė berniukams, kad jie patys gali nustatyti žadintuvą ir keltis. Kitą rytą ji išgirdo skambantį žadintuvą, bet greit vėl buvo tylu. Mama laukė. Pagaliau po pusės valandos ji suprato, kad berniukai dar miega. Mama juos pažadino sakydama: „Aš jums sakiau, kad turėsite patys atsikelti. Jūsų žadintuvas skambėjo jau prieš pusvalandį. Greičiau kelkitės!“

Mama puikiai pradėjo, bet netesėjo iki galo, nes iš tikrųjų netikėjo, kad vaikai patys atsikels! Ji nesielgia nuosekliai, nes vis dar nori „priversti“ juos keltis. Vis dėlto vaikus pažadino ji.

Motina, norėdama, kad vaikai keltųsi patys, turi jiems „atiduoti“ atsakomybę ir visiškai pasitraukti. Jeigu vaikai nepaiso žadintuvo ir toliau miega, tai jų reikalas. Atsikėlę jie turi eiti į mokyklą, nors ir labai vėluotų,

taigi turi prisiimti pasekmes. Diena iš dienos mama turi elgtis nuosekliai, nepasitraukti ir laikytis savo sprendimo. Berniukai, įsitikinę, kad jie nebegali įtraukti motinos į tai, tikrai norės prisiimti atsakomybę.

Vienuolikmetis Maiklas ir devynmetis Robis prašė nupirkti šunį. Pagaliau tėvai nutarė įsigyti, bet su sąlyga, kad berniukai prisiims atsakomybę už gyvūno maitinimą ir priežiūrą. Vaikai džiaugsmingai sutiko. Šuo atsirado namuose. Pradžioje berniukai šunimi rūpinosi sąžiningai, bet pamažu jie nustojo juo rūpintis. Mama vis dažniau ir dažniau šunį maitino, ragino vaikus atlikti savo pareigą, bet berniukai vis pamiršdavo. Pagaliau vieną dieną mama pagrasino, kad atsikratys šuns, jeigu jie jo neprižiūrės. Dvi dienas Maiklas ir Robis reagavo į šį gąsdinimą, bet paskui viskas buvo po senovei. Po savaitės mama pasidavė. Ji niekaip negalėjo pasiryžti atiduoti šuns naujiems šeimininkams ir atimti iš berniukų džiaugsmą, kurį jie patirdavo žaisdami su šunimi.

Vargšė mama. Visa atsakomybė tenka jai, o džiaugsmas – vaikams.

Tą vakarą, kai berniukai pirmą kartą neatlieka savo pareigų, mama gali paklausti: „Ką darysime, jeigu jūs pamiršite maitinti šunį?“ Gali užsimegzti draugiška diskusija, per kurią ji aiškiai pasako, kad neprisiims atsakomybės už šunį. Žiauru būtų palikti gyvūną likimo valiai. „Kiek kartų gali taip atsitikti?“ Berniukai pasako skaičių. „Tai jūs sutinkate, kad paskui mes turėsime jį atiduoti?“ Po nustatyto pareigų nevykdymo skaičiaus mama turi tesėti pažadą ir kažkur išgabenti šunį; tai reikia padaryti ne kaip bausmę, ne iš pykčio, bet tiesiog kaip loginį pareigų neatlikimo rezultatą.

Nuoseklumas iš tikrųjų yra tvarkos dalis ir padeda nustatyti, kas vaikui teikia saugumo jausmą. Mes negalime tikėtis, kad mūsų mokymo metodai bus efektyvūs, jei juos taikysime chaotiškai. Tai tik išmuš vaiką iš vėžių. Kita vertus, vaikas jausis užtikrintas ir saugus, jeigu mes būsime nuoseklūs ir laikysimės mūsų mokymo programos. Vaikas išmoksta gerbti tvarką ir gerai žino savo vietą.

30 Visi vienoje valtyje

Tėvas pamatė, kad viena iš trijų dukterų spalvotais pieštukais ištepliojo naują židinį. Jis pakvietė visas mergaites ir paklausė, kuri tai padarė. Visos atsakė, kad jos šito nedarė. „Viena iš jūsų meluoja. Aš noriu žinoti, kuri iš jūsų tai padarė. Aš nepakęsiu melagės. Taigi, kas tai padarė?“ Nė viena neatsakė. „Gerai. Tada aš nubausiu jus visas,“ – įspėjo tėvas ir prilupo visas mergaites. Po to jis vėl piktai paklausė: „Sakykite, kuri pieštukais ištepliojo židinį?“ Pagaliau vyriausioji prisipažino, kad tai jos darbas. „To aš ir norėjau. Dabar nuvalyk jį.“ Tėvas atnešė vandens, šepetį, skiediklį ir laukė tol, kol mergaitė nuvalė plytas.

Taip tėvai elgiasi dažniausiai. Mes turime klausimus spręsti su kiekvienu vaiku atskirai ir pagirti arba pasmerkti jį už tai, ko jis nusipelnė savo elgesiu. Galbūt sunku suvokti, kad dažnai vienos šeimos vaikai susivienija prieš suaugusiuosius, stengiasi juos nugalėti arba nuolat atkreipti jų dėmesį. Gerai žinoma, kad to paties amžiaus vaikai nepakenčia „klyksmo“. Mūsų pavyzdyje trys mergaitės buvo susivienijusios į komandą ir lengviau pakentė bausmę negu klykimą.

Kalbėdami su kiekvienu vaiku atskirai apie blogą jo elgesį, mes išjudiname švytuoklę. Kai vienas iš vaikų ieško tėvų pritarimo ir nori pirmauti kito sąskaita, pastarasis nustumiamas šalin. Todėl mūsų veiksmas stiprina varžybas tarp vaikų, nes mes juos supriešiname. Taip skatiname savo

atžalas ieškoti pasitenkinimo, pritarimo, bet ne prisidėti prie bendro reikalo. Kadangi niekam neįmanoma nuolatos tik pritarti, tokio pritarimo siekimas turėtų būti pripažintas klaidingu tikslu. Tačiau mes galime prie to prisidėti. Todėl tai yra realistiškas ir pasiekiamas tikslas, kuris sukuria vienybę. Skatindami vaikus varžytis, mes tik sustipriname klaidingus jų tikslus. „Geras“ vaikas yra geras ne dėl to, kad jis nori būti geras, bet todėl, kad nori būti geresnis ir aplenkti tą vaiką, kuriam mažiau pritariama. Jo interesai sukoncentruoti į jį patį, bet ne į pagalbą visų šeimynykščių gerovei. „Blogas“ arba atsilikęs vaikas toks ir lieka, nes taip jis gali būti pripažintas, bet tik beprasmiame gyvenime.

Mes galime įveikti vyraujančias varžybas ir išvengti jų žalingo poveikio, laikydami visus vaikus viena grupe ir susodindami juos, taip sakant, į vieną valtį. Tai galbūt yra pats „revoliucingiausias“ žingsnis, kurio gali imtis mama. Visų vaikų pripažinimas vienu vienetu žlugdo pačią lenktyniavimo, moralinio apsisprendimo ir asmeninių privilegijų dvasią. Tai gana panašu į biblinį idealą, kuris modernioje visuomenėje prarado poveikį: žmogus yra savo brolio rėmėjas ir nebūtinai jo mirtinas priešas kovojant dėl pirmumo.

Pateiktame pavyzdyje tėvas galėjo pakviesti visas mergaites ir liepti joms nuvalyti plytas visai neieškodamas, kuri iš jų nusikalto. Tai sulaiko „gerą“ vaiką nuo bandymo įrodyti savo gerumą, o „blogą“ – nuo kovos dėl valdžios ar keršto siekimo.

Bet dažnas iškart paklaus: „Ar garbinga nekaltą vaiką versti valyti tai, ko jis neištepė?“ Vaikas gali pareikšti tokį patį prieštaravimą. Jis suvokia, kas yra garbinga ir kas ne, mokosi iš mūsų ir griebiasi mums nenaudingų idėjų. Jeigu galėtume nugalėti savo požiūrį ar įsitikinimą, kad toks elgesys yra nedoras, vaikas galėtų rasti tam pateisinimą. Jis gali suprasti, kad bendradarbiauja kaip viena komanda: vienas, būdamas geras, kitas – agresyvus, trečias – bejėgis ir t.t. Vaikų varžybos duoda mums naudos. Išmokydami vaikus nesivaržyti dėl tėvų pripažinimo, vaikai turėtų galimybę išsiugdyti pagarbą vienas kitam.

Plačiau svarstant, kas yra padoru, atrodo, būtų negarbinga remti klaidingus kiekvieno vaiko tikslus, supratimą apie jo vaidmenį ir vertę, kuri griauna harmoniją ir bendradarbiavimą. Viskas priklauso nuo to, ko mes

norime ir linkime savo vaikui. Jeigu juos visus sodiname į tą pačią valtį ir padarome visą grupę atsakingą už tai, ką kiekvienas iš jų daro, mes padedame išvengti kovų ir varžybų. Tuomet jie netrokšta vienas kitam daryti įspūdžio; taigi jų blogas elgesys praranda bet kokią prasmę.

Tą patį galima pasakyti apie vaikų pavydą. Tai labai naudinga, nes daro didelį įspūdį tėvams. Pavydas sukelia tėvų nesutarimus, jie visaip bando ištaisyti padėtį. Kai pavydas tėvams įspūdžio nedaro, jis tampa beprasmis. Bet kiek tėvų sugeba nekreipti į tai dėmesio? Pamažu pavydas didėja ir atsiranda skausmas!

Siūlymas sodinti vaikus „į vieną valtį“ paprastai veikia geriau negu tikimasi. Viena mama dalyvavo paskaitoje, kai buvo pasiūlyta šitai pabandyti. Ji, be abejo, ir pabandė, o vėliau parašė.

> Ši moteris turėjo tris vaikus: devynerių, septynerių ir trejų metų. Vyresnieji beveik neturėjo įtakos mažajam ir paprastai skundai dėl jo ypatingų privilegijų buvo gana dažni. Vieną vakarą mažylis valgydamas išdykavo ir išdrabstė ant stalo maistą. Mama liepė visiems vaikams eiti į savo kambarį, nes jie nemokėjo gražiai valgyti. Vyresnieji kiek paprotestavo, bet vis dėlto visi pakilo ir nuėjo. Nuo to karto jaunėlis niekad nebežaidė su maistu. Šitai nepaprastai nustebino motiną, nors ji ir nesuvokė, kodėl toks veiksmas padarė šitokį poveikį.

Blogas vaiko elgesys patraukdavo daugiausiai dėmesio. Jam būdavo nuolat primenama, kad valgyti reikia tvarkingai. Mamos veiksmas iš jo atėmė ne tik šį ypatingą dėmesį, bet ir vyresnieji vaikai dabar tą dėmesį pasidalijo. Iš blogo elgesio nebeliko jokio džiaugsmo, nes vyresnieji vaikai irgi gavo daugiau mamos dėmesio!

Kitame pavyzdyje šis tarpusavio atsakomybės efektas dar labiau išryškėja.

> Aštuonerių metų Čarlis buvo vidurinysis vaikas. Vyresnysis brolis visad buvo darbštus ir daug galintis, o jaunesnioji sesuo – „gera“. Čarlis buvo tikras siaubas: melavo, vagiliavo ir du kartus padegė rūsį. Maloniausias jo užsiėmimas buvo teplioti sienas spalvotais pieštukais ir dažais. Mama nie-

kaip negalėjo sūnaus sutramdyti. Kai ji kreipėsi pagalbos, jai patarė visus tris vaikus laikyti vienu vienetu ir priversti juos atsakyti už Čarlio elgesį. Tai buvo tikras kontrastas jos pastangoms smerkti Čarlį ir girti kitus.

Po dviejų savaičių ji atėjo į antrą pokalbį. Motina labai nustebo, kad Čarlis visiškai atsisakė blogo elgesio. Sieną jis ištepliojo tik vieną kartą ir mama iškart liepė visiems vaikams ją išvalyti. Čarlis sienos nevalė, bet daugiau nieko pieštukais netepliojo. Jis tik pasakė: „Tai nebeįdomu. Kiti turi valyti."

Čarlis nutarė: jeigu blogas elgesys nekelia kovos ir neįtraukia mamos į ilgas derybas su juo, tai toks elgesys praranda prasmę. Berniukas tikrai nenorėjo, kad kiti gautų tai, ko siekė jis!

Kovojant sunku nustatyti, kuris yra kaltas. Tai nėra tik vieno vaiko blogo elgesio rezultatas – visi vaikai vienodai prisideda prie ramybės drumstimo, tai – jų pastangų rezultatas. Geruolis gali „kiaušiniais" apmėtyti blogąjį, gali jį skatinti, pastumti ir išprovokuoti, kad tik į tai įtrauktų mamą. Vaikai yra atsakingi vienas už kitą, koordinuoja savo veiksmus šeimos gerovei arba įtampai ir prieštaravimui didinti. Kai „blogasis" tampa geresnis, „gerasis" pablogėja; taip artimai vaikai derina savo elgesį, susivienydami prieš mus. Mama, tai pajutusi ir laikydama visus vaikus viena grupe, gali pasiekti stulbinamų rezultatų; vaikai suvoks tarpusavio priklausomybę ir pasirūpins vienas kitu.

Įsiklausykime

Daugelis iš mūsų žino pokštą apie vaiką, kuris paklausė: „Mama, iš kur aš atsiradau?“ Mama ilgai aiškina apie paukščius ir bites. „Aš viską žinau, mama. Aš tik noriu žinoti, iš kur *aš* atsiradau.“ Po to mama daugiau pasakoja apie vaikų gimimą. Berniuko tai vis tiek nepatenkina ir jis sako: „Mama, Ro yra iš Čikagos, o Pitas – iš Majamio. O iš kur aš?“

Mes dažniausiai darome šitą klaidą – esame linkę manyti, kad žinome, ką vaikas nori pasakyti, bet patys neįsiklausome. Mes esame taip užsiėmę, kad nesugebame išgirsti, ką sako mūsų vaikas. Ir vis dėlto daugelis iš mūsų labai džiaugiasi populiaria knyga ar televizijos laida, rodančia naivią kitų tėvų vaikų išmintį. Norint šitaip pasilinksminti nebūtina vykti į užsienį; panašios istorijos vyksta mūsų namuose. Mums reikia tik įsiklausyti.

Šeima ruošėsi atostogauti. Šešiametis Elas padėjo tėvui sudėti lagaminus į bagažinę. Vienas mažas lagaminas, kuriame buvo būtiniausi daiktai, į bagažinę niekaip netilpo. „Tėti, išimk mamos pagalvėlę ir padėk ją ant galinės sėdynės.“ Tėvas nekreipė dėmesio į vaiko pasiūlymą, traukė, stumdė lagaminus ir vėl bandė įkišti mažąjį, bet veltui. Kai tėvas nuėjo į namus, Elas pagalvėlę išėmė. Grįžęs tėvas nustebo, kad mažasis lagaminas tilpo į bagažinę.

Tėvas nesugebėjo išgirsti, bet vaiko siūlymas, žinoma, buvo geras. Vaikas puikiai nutuokia ir moka įvertinti situaciją. Jis tikrai žino daug išmintingų sprendimų, turi kitokį perspektyvos jausmą, o tuo mes galėtume puikiai pasinaudoti.

Penkių vaikų tėvas atėjo prašyti psichologinės pagalbos. Išnagrinėjus problemas paaiškėjo konkretūs siūlymai ir būdai, galintys išspręsti dilemą. Tada tėvo paprašė išeiti iš kambario ir pakvietė visus vaikus. Patarėjas paklausė, dėl ko, jų nuomone, kilo konfliktas. Vaikai labai aiškiai viską išdėstė. Po to jų paklausė, ką reikėtų daryti, kad konfliktas būtų išspręstas. Jie pateikė lygiai tokius pasiūlymus kaip ir patarėjas!

Jeigu tėvas būtų išklausęs savo vaikų nuomonės, jam nebūtų tekę mokėti už konsultaciją.

Labai dažnai mūsų atžala žino, ką mes darome blogai. Ir vis dėlto mes esame įsitikinę, kad tik mes turime teisę pasakyti jiems, ką jie daro blogai. Mūsų išdidumas neleidžia jų išklausyti. Kiek daug mes galėtume laimėti, jei laikytume juos lygiais ir tikrai į juos įsiklausytume!

Kelė, Marija ir Roza kovojo tarpusavyje ir ginčijosi, kuri gali žiūrėti savo mėgstamą programą. Kelė reikalavo filmo apie kaubojų, o mergaitės norėjo žiūrėti komediją. Pagaliau mama neišlaikė ir tarė: „Kele, aš jau pavargau nuo tų rietenų. Eikite į savo kambarį." „Kodėl tu visad kaltini mane," – suverkšleno Kelė. „Jokių kalbų! Tučtuojau išeikite."

Mamai reikėjo įsiklausyti, ką sako Kelė. Ji uždavė labai gerą klausimą: kodėl ji visada kaltina tik ją? Kelė pakliuvo į spąstus, kuriuos paspendė abi mergaitės, norėdamos ją įstumti į keblią padėtį. Jeigu mama būtų įsiklausiusi į tai, ką sakė Kelė, ji galėjo suprasti, kad pati prisideda prie šių kovų.

Devynmetis Džonis išdykavo su šunimi svetainėje, nors tai buvo griežtai draudžiama. Berniukas ritinėjosi po stalu, numetė šviestuvą ir sudaužė lemputę. Įpykusi mama įbėgo į kambarį, ėmė piktai bartis ir baigė

žodžiais: „Dėl to, ką padarei, šią popietę negalėsi eiti plaukioti." „Man nesvarbu," – atkirto berniukas niūriai.

Džoniui labai patinka plaukioti. Tačiau jo išdidumas neleidžia šito pripažinti. Jo atsakymas rodo nepaklusnumo tąsą ir jis vėl nugali motiną.

Privalome itin gerai įsiklausyti į prasmę, kuri slepiasi už vaiko ištartų žodžių. Džonio „man nerūpi" iš tikrųjų sako: „Net ir bausmė manęs neprivers klausyti." Vaikas, šaukdamas: „Aš tavęs nekenčiu", nori pasakyti: „Man nepatinka, kai man neleidžia elgtis savarankiškai." Priešgyniaudamas jis nori pasakyti: „Atkreipkite į mane dėmesį".

Dešimtmetis Džordžas sėdėjo mokyklos autobuse greta savo draugo Pito. Vairuotojas išgirdo tokį pokalbį: „Džordžai, kodėl vakar nebuvai mokykloje?" „Aš tiesiog nenorėjau eiti į mokyklą, todėl įsikalbėjau, kad sergu, ir tikrai susirgau." „Kaip tu sirgai?" – paklausė Pitas. „Man skaudėjo pilvą." „Kodėl?" „Nenorėjau eiti per tokį šaltį. Šį rytą aš jaučiausi taip pat, bet mama taip prišildė namą, kad aš ten nenorėjau pasilikti. Iš pradžių aš maniau susirgti, bet po to persigalvojau. Aš tikrai turėjau skubėti, kad nepavėluočiau į autobusą. Ir nevalgiau pusryčių, nes vis dar blogai jaučiausi."

Vaikai tarpusavyje kalba labai atvirai. Tačiau jie retai suteikia galimybę juos išklausyti. Dažnai mes susidarome nuomonę iš to, ką išgirstame, nors jie elgiasi itin atsargiai. Šiuo atveju įsiklausė autobuso vairuotojas. Jis sužinojo, kad vaikas, norėdamas išvengti to, ko nenori, gali susirgti. Pitas tikėjo Džordžu ir palaikė tai, ką jis darė. Jis draugo nesmerkė.

Kiekviena motina išmoksta atskirti vaiko verkimo prasmę. Negirdėdama nieko daugiau, išskyrus vientisą garsą, ji žino, kad vaikas yra nusiminęs, o išgirdusi kitokį verksmą – kad piktas. Mes tai suvokiame, bet, atrodo, vaikui paaugus, pamirštame. Išgirdę vaiko riksmą, kaip bepročiai puolame žiūrėti, kas atsitiko. Dažniausiai šis mūsų puolimas ir yra riksmo tikslas. Jeigu sustotume ir minutę paklausytume, galėtume išvengti reakcijos, kurios siekia vaikas. Iš tiesų mes labai daug laimėtume vien įsiklausydami!

32
Valdykime savo balsą

Kai mes kalbamės su vaiku, jis dažnai daugiau išgirsta iš mūsų balso negu iš pasakytų žodžių. Mums būtina įsiklausyti į save. Kartais, būdami parduotuvėje, parke arba sėdėdami su vaiku, atkreipkime dėmesį į klausymąsi. Įsiklausykime i kitų suaugusiųjų balsą. Su vaiku jie retai kalba normaliu tonu, ne taip, kaip tarpusavyje. Namuose dažniau įsiklausykime į savo balsą. Ką jūs vienu ar kitu tonu išreiškiate? Ką išgirsta jūsų vaikas?

Savo balsu mes dažnai paskatiname vaiką blogai elgtis.

Bilis pranešė, kad ketina laistyti pievelę. Mama tvirtai pasakė: „Oi ne, nebandyk ir pasilik namuose.“ Bilis keletą minučių žiūrėjo į mamą, o paskui išslinko pro duris. Staiga mama išgirdo vandens čiurlenimą. Bilis laistė pievelę.

Bilio mamos tonas yra diktatoriškai tvirtas. Šitokiu balsu ji bandė pareikšti apsisprendimą ir paskatino Bilį pradėti kovą dėl valdžios. Šešiolikmetės merginos, kuri tuo metu buvo greta, pakláusė, ką ji išgirdo iš Bilio mamos balso. „Ji išsigando. Tai buvo netikro demonstratyvaus gynimosi tonas.“ Valdykime savo balsą ir žinokime, ką norime pasakyti.

Tėvas padėjo dešimtmečiui Džo atlikti namų darbus. Atrodė, kad berniukas nelabai suprato, ką turėjo padaryti. „Na, tiek tai tu tikrai supran-

ti," – pasakė tėvas paniekinamai. Vaikas dar labiau susigūžė, palinko virš savo knygos ir dar daugiau sumišo.

Tėvo balsas rodė, kad net ir jis turėjo mažai vilties išmokyti Džo. Todėl jis dar daugiau drąsos atėmė iš berniuko.

Parduotuvėje mama sutiko draugę, kurios nematė nuo Sintijos gimimo. „Kiek jai dabar metų?" „Vienuolika mėnesių." „Oi, ar tai nėra tiesiog nuostabiausia maža būtybėlė?" Draugė paglostė vaiko skruostą ir prispaudė mergaitę prie savęs.

Nenatūralus „vaikiškas tarimas" ir nusižeminimas iki „paprastos kalbos", kurios mes kartais griebiamės kalbėdami su mažu vaiku, rodo mūsų suvokimą, kad vaikas yra menkesnis už mus. Mes kalbame tokia maniera ir tokiu balsu, kuriuo niekada nešnekėtume su draugu. Jeigu iš tikrųjų įprastume įsiklausyti į save, greitai išvystume didelę nepagarbą, kurią mes dažnokai rodome savo vaikui. Esame įpratę su vaiku kalbėti iš „viršaus", piktnaudžiauti netikru linksmumu arba rodyti džiaugsmą, siekdami jį sudominti kalbėti saldžiai, bandydami laimėti bendradarbiavimą. Išgirdę savo balse klaidas, turime jį keisti. Kalbėdami su vaiku kaip su draugu ir lygiu partneriu, rodome nuoširdų norą bendrauti.

Neimkime per daug į galvą

Penkerių metų Margo ir septynerių Keitė stovėjo prie stalo ir labai įdėmiai stebėjo, kaip mama ant svarstyklių padėjo du šokoladus, nustatė jų svorį ir paskui padėjo kitus du. „Margo šokoladai sveria daugiau, mama. Tai negarbinga. Man bus mažiau," – verkšleno Keitė. „Tai tas pats, tas pats," – paprieštaravo sesuo. „Ne, Margo, tu klysti. Pabandysiu dar kartą," – tarė mama ir dar kartą pasvėrė šokoladus. Dabar abi mergaitės gavo saldumynų po lygiai.

Mama, įsitempusi iki kraštutinumo, nori būti teisinga. Per didelis rūpestis kenkia, sukuria įtampą ir sustiprina varžybas tarp mergaičių. Kiekviena iš jų yra apsisprendusi gauti savo dalį ir nori, kad antroji negautų daugiau. Be to, mergaitės sudariusios sąjungą, kuri turi priversti mamą rūpintis teisybe. Kaipgi ji pakliuvo į šią sumaištį?

Mama mano, kad ji turi būti „teisinga", neišskirti nė vienos iš dukterų ir neremti vienos iš jų. Bet kas gali visad būti absoliučiai teisingas? Kokią ji turi galimybę sutvarkyti gyvenimą taip, kad ir Margo, ir Keitė visą laiką gautų vienodai? Perdėtas mamos rūpinimasis išskyrė „gavimą". Kol abi mergaitės vadovausis šiuo netikru pagrindu, jos nebus laimingos.

Mama turi atsipalaiduoti, nekreipti į tai per daug dėmesio ir atsisakyti perdėto rūpinimosi teisingumu. Nusprendusi, kad mergaitės turi gauti po du šokoladus, ji kiekvienai turėjo duoti po du ir šito užtenka. Jeigu jos

ginčysis dėl to, kurios šokoladas didesnis, mama turi pasitraukti, nesivelti į kovą ir, jeigu reikia, eiti į vonią. Mergaitės pačios turi išspręsti problemą.

Mama labai nerimauja, nes trejų metų Reimondo viduriai užkietėję. Jau nuo šešių mėnesių, kai vaikas pradėjo naudotis tualetu, mama turėjo bėdos, mokydama jį „reguliarumo“. Kai berniukas dar buvo kūdikis, kartą jam padarė klizmą. Dabar vaiką reikia beveik kiekvieną dieną šitaip „valyti“.

Mama per daug rūpinasi, kaip Reimondas tuštinasi, per daug nerimauja dėl jo sveikatos. O šitai slepia jos norą, kad vaikas tuštintusi tuomet, kai jai tai atrodys reikalinga. Iš tikrųjų mama ir sūnus kovoja dėl valdžios: vaikas atsisako „judinti savo žarnas“ – tai turi už jį padaryti mama! Kol ji prisiima atsakomybę už Reimondą, jis niekada nesistengs pats to daryti. Jis gerai išmoko leisti kitam veikti už jį. Tokia taisykle Reimondas gali vadovautis visą gyvenimą.

Mama turėtų atsipalaiduoti ir leisti Raimondui tuštintis tada, kai jis yra tam pasiruošęs. Tai turėtų būti jo rūpestis. Kai jam nebereikės kovoti dėl valdžios ir protestuoti, organizmas pats atkurs normalias funkcijas.

Mama nusivedė penkerių metų Dorotėją į didelę parduotuvę apsipirkti. Dorotėja visąlaik atsilikdavo, stoviniavo prie kiekvienos vitrinos ir viskuo žavėjosi. Tuomet, kai mama pirko, mergaitė nuklydo į šalį. Pusę laiko mama nepaleido iš akių dukters ir vis lakstė paskui ją. Pagaliau ji jos nebematė ir labai įsiuto. Suradusi mergaitę, ji pasakė: „Dorotėja, tu mane mirtinai išgąsdinai. Dabar būk prie manęs. Aš nenoriu tavęs pamesti šioje didelėje parduotuvėje.“ Vaikas pažvelgė į mamą savo rimtomis didelėmis akimis.

Dorotėja išėjusi kur nors su mama žaidžia slėpynių. Jai labai patinka, kai mama įsiunta. Mergaitė niekad nepaklysta ir puikiai orientuojasi. Mama bereikalingai nerimauja.

Motina gali būti rami ir nesirūpinti, kad Dorotėja pasimes, skirti daugiau laiko ir pamokyti vaiką. Šį žaidimą galima žaisti tik dviese.

Mama, pamačiusi, kad Dorotėja dingo, gali ramiai pasislėpti ir stebėti mergaitę. Greitai vaikas supras, kad mama jos neieško, ir grįš ten, kur jos išsiskyrė. Mama prapuolė! Dabar Dorotėja truputį sunerimsta. Tada mama turi pasirodyti, kad duktė ją pamatytų, bet kartu ji turi elgtis taip, tarsi vaikščiotų ieškodama pirkinių. Kai Dorotėja pribėgs išsigandusi ir verkdama, mama gali neparodyti jokio susirūpinimo ar baimės ir ramiai ištarti: „Gaila, kad mes viena kitą pamėtėme.“ Kai tik vaikas nuklysta į šoną, šį veiksmą reikia pakartoti. Jeigu mama atsisakys žaisti, nekreips dėmesio ir nesirūpins dėl Dorotėjos dingimo, vaikas greitai pradės sekti paskui mamą.

Draugė šnekučiavosi svetainėje su susirūpinusia mama. Kas keletą minučių ji vis pribėgdavo prie lango ir pažvelgdavo, kur yra jos šešerių ir ketverių metų vaikai, žaidžiantys kieme su kaimynų vaikais. Pagaliau draugė paklausė: „Kas ten lauke vyksta, kad taip įdomu?“ „Tiesą sakant, aš tik noriu įsitikinti, ar vaikams nieko neatsitiko.“

Nesirūpinkite. Jeigu kas nors atsitiks, jūs pakankamai greitai tai sužinosite!

Dešimtmetis Denis vertė mamą visą laika būti įsitempusią. Jis jos neklausė ir iš mokyklos neidavo tiesiai namo. Vieną dieną jau buvo pusė šešių, o Denio vis dar nebuvo. Mama tiesiog įsiuto. Kadangi į mokyklą berniukas važiuodavo dviračiu, ji buvo įsitikinusi, kad jį partrenkė mašina. Ji jau nutarė skambinti į ligoninę ir tą akimirka įėjo Denis. Jo kelnės buvo šlapios, purvinos, o batai – dar baisesni. Jis turėjo ąsotį bjauraus dvokiančio vandens. „Deni, kur tu buvai? Jau pusė šešių. Aš vos neišprotėjau. Kur tu buvai?“ „Aš buvau prie tvenkinio, kuris yra netoli greitkelio. Žiūrėk, aš pagavau kelis buožgalvius.“ „Kiek kartų aš tau sakiau iš mokyklos eiti tiesiai namo, aš privalau žinoti, kur tu esi, – piktai kalbėjo mama. – Tu neturi teisės taip elgtis!“ Mama niekaip negalėjo susitvardyti ir berte bėrė žodžius, o Denis stovėjo lediniu veidu.

Kitą dieną ji nuėjo į mokymo centrą kartu su drauge. Diskutuojant paaiškėjo kita panaši problema. Denio mamai kilo idėja. Kai vaikas grįždavo namo, ji atvirai džiaugdavosi. Bet kartą, kai jis pavėlavo, ji išėjo!

Nuolatinis mūsų rūpinimasis savo vaiku yra beprasmis. Be to, tai visai nenaudinga, nes vaikas greit viską perpranta ir naudoja rūpestį kaip įrankį dėmesiui gauti, kovoti dėl valdžios arba paversti tai monotonija. Baimindamiesi galimos nelaimės pavojaus neišvengiame, o tik galime kapstytis iš bėdos tada, kai ji įvyksta. Geriausia – pasitikėjimas savo vaiku. Mes neturime jaudintis tol, kol neateina laikas griebtis savo talentų kovai su problema.

Bilio mama turėjo problemų. Kai Biliui buvo šešiolika mėnesių, ji vaiką turėjo atiduoti į globos namus, nes privalėjo eiti į darbą. Be to, daug jėgų atėmė skyrybos. Kai vaikui suėjo dveji metai, ji ištekėjo antrą kartą ir vaiką pasiėmė. O kai jam suėjo treji, berniukas atsidūrė globos namuose, nes mama pagimdė antrą vaiką. Dabar, būdamas penkerių metų, Bilis atrodė labai nelaimingas. Kad ir kaip mama bandytų parodyti vaikui savo meilę, tai jo neįtikina. Kai ji pasako „ne“ arba neleidžia Biliui daryti to, ko jis nori, vaikas gailiai verkia ir sako: „Tu manęs nemyli.“ Mama pyksta. Atrodo, kad Bilis nori tiek daug dalykų, kurie viršija galimybes, arba tokių, kurių, matyt, Biliui iš tikrųjų neprireiks. Bandydama jį paguosti, mama visai praranda kantrybe.

Bėda slypi motinos kaltės jausme, kad ji atidavė Bilį į globos namus. Nors tai, susidarius aplinkybėmis, buvo vienintelė protinga išeitis, mama jaučiasi sužlugdžiusį vaiką. Dabar ji per daug rūpinasi pasekmėmis. Jai atrodo, kad globos namuose Bilis jautėsi apleistas.

Į tokį mamos požiūrį Bilis reaguoja ir net pasitelkia jį savo tikslams. Jis žino jos silpną vietą ir naudojasi tuo, kad motina nuolat kuo daugiau juo rūpintųsi. Šitaip Bilis turi nesibaigiantį kontrolės „šaltinį“. Tol, kol jis rodys, kad abejoja mamos meile, ji lankstysis ir pataikaus, kad tą meilę įrodytų.

Mama žino, kad ji myli Bilį. (Jis taip pat šitai žino!) Ji gali nebereaguoti į jo „abejones“. Ji yra gera motina tol, kol atlieka viską, kas reikalinga. Moteris turi išmokti nebijoti sūnaus. Suvokusi jo elgesio tikslą, ji gali pakeisti jo elgesį. Kai Bilis verkia, mama gali tik pasakyti, kad ji gailisi dėl blogos jo savijautos.

Vaikas, jaučiantis pavydą, kelia tas pačias problemas. Daugelis iš mūsų ieško pirmųjų pavydo ženklų tik gimus kitam kūdikiui ir, beje, greitai ran-

da tai, ko ieško! Mūsų pastangos išblaškyti šį blogą vaiko jausmą padeda jam susivokti, koks šis jausmas gali būti naudingas. Net nenujausdami mes sukeliame jam pavydą! Kol pavydas mums darys įspūdį, vaikas juo naudosis. Geriausias būdas išvengti šio blogo jausmo – būti kasdieniškiems ir vengti gailesčio. Mes galime pasitikėti, kad vaikas išmoks priimti ir nemalonias situacijas ir pamažu tobulės. Aišku, gimus naujam kūdikiui, motina negali skirti daug laiko vien tik jam. Be abejonės, vaikas prisitaikys prie savo naujo vaidmens, jeigu mama susilaikys nuo gailesčio demonstravimo ir nebandys atkurti tai, kas „prarasta". Gali būti, kad kai kurie vaikai kartais gauna daugiau privilegijų negu kiti, bet tai taip pat yra gyvenimo dalis, o tobulėjant asmenybei šitai priimama be didelio triukšmo. Vaikas jaus pavydą tik tokiu atveju, kai tai jam bus naudinga. Mes kartais labai nustembame, kad vaikas turi tiek daug bruožų, dėl kurių reikia rūpintis. Mes stebime savo atžalą ieškodami blogų įpročių požymių, klausinėjame norėdami išsiaiškinti, ar jis turi blogų minčių, ir primetame jam savo susirūpinimą bloga morale, tuo, kas jam gali atsitikti, nervinamės dėl jo sveikatos. Užuot aptarę, pakalbėję, kaip ši situacija atrodo jam, mes įsivaizduojame žiną, ką jaučia vaikas. Mes baksnojame ir spaudžiame vaiką, kad jis gerai elgtųsi mokykloje, nes tai padės ateityje, stumiame jį į tokią veiklą, kuri ugdytų, tobulintų jį. Dažnai esame įtarūs ir kiekvieną minutę norime tiksliai žinoti, „ką jis rengiasi daryti". Mes elgiamės beveik taip, lyg tikėtume, kad vaikas gimė blogas ir reikia jį padaryti gerą. Mes praleidžiame labai daug laiko ir išeikvojame daug energijos, siekdami gyventi dėl vaiko. Jeigu mes atsipalaiduotume, pasitikėtume savo vaiku ir suteiktume jam galimybę gyventi dėl savęs, patirtume daug laimės ir pasijustume daug geriau.

Didelė mūsų rūpesčių dalis remiasi jausmu, kad mes iš tikrųjų nežinome, ką daryti. Tačiau nėra reikalo mums „užsiimti" kiekviena maža iškylančia problema. Iš tiesų daug jų išnyktų, jei mes nekreiptume į tai dėmesio. Šito reikia dėl paprastos priežasties – vaikas sukuria daug problemų, siekdamas priversti mus visą laiką juo rūpintis. Bandymai padaryti gyvenimą idealu yra beprasmiški. Mums nepasiseks!

Žinodami, ką daryti ir ko nedaryti, kai mūsų vaikas blogai elgiasi, pasitikėdami savo jėgomis, mes galime į tai nekreipti dėmesio. Taigi taip atsiranda galimybė atsipalaiduoti ir džiaugtis vaiku.

Mažinkime „blogus“ įpročius

Ketverių metų Marko mama, džiaudama baltinius, pamatė, kaip sūnus ir du jo draugai bandė pasislėpti prie gretimo namo augančiose piktžolėse. Geriau įsižiūrėjusi ji suprato, kad vaikai buvo nusimovę kelnes ir šlapinosi. Mama puolė prie jų, abudu berniukus nuvarė į namus, o Marką parsivedė. Vaikas pradėjo verkti. „Aš jus pamokysiu už tokį bjaurų elgesį!“ – rėkė mama ir gerokai prilupo sūnų. Supykusi dar pagrasino: „Nebandyk niekada daugiau taip daryti. O dabar eik į vonią. Po to galėsi užlipti į savo kambarį. Tris dienas neleidžiu žaisti lauke.“ Vėliau ji viską papasakojo berniukų mamoms.

Po kelių dienų, kai Markas buvo išleistas į lauką žaisti, motinai paskambino pasipiktinęs kaimynas. Markas šlapinosi ant šaligatvio, o būrelis vaikų, tarp jų buvo ir dvi mergaitės, stovėjo ir žiūrėjo. Mama išlėkė lauk, partempė Marką, prilupo jį dar labiau nei anksčiau. Tą vakarą apie įvykį ji papasakojo vyrui. Tėvas išbarė sūnų ir pažadėjo: „Jeigu dar kartą sužinosiu, kad tu taip darai, aš tave taip prilupsiu, kad atsiminsi visiems laikams.“ Kartkartėmis panašūs incidentai kartojosi visą vasarą. Po kiekvieno tokio nusižengimo Marką primušdavo ir keletą dienų laikydavo namuose.

Visiškai aišku, kad bausmės Marko nesulaikydavo. Atvirkščiai, jos paversdavo vaiko veiksmus dar įdomesniais, jam patiko taip elgtis.

Mes negalime tokių problemų išvengti drastiškais metodais, nes taip darydami, padėtį tik pabloginame.

Geriausias patarimas motinai: pakviesti Marką į vidų ir be emocinės audros ar gausybės pamokslų pasakyti jai, kad, kol jis nežino, kaip reikia elgtis lauke, turės likti namie. Šitokie veiksmai turi būti kartojami kiekvieną kartą, kai berniukas pagaunamas besišlapinantis lauke. Jis žino, kad elgiasi blogai. Taigi laikas veikti, bet ne aiškintis.

Kuo daugiau mes triukšmaujame dėl „blogo" elgesio, tuo blogiau. Prie šių nemalonių dalykų priklauso visos seksualių žaidimų formos, šlapinimasis į lovą, nykščio čiulpimas, nagų kramtymas ir pan. Žodį „blogas" mes sąmoningai imame i kabutes. Nė vienas iš šių veiksmų nėra „blogesnis" už kitus blogo elgesio būdus. Tai tarnauja vaiko pasąmonės tikslams kaip ir bet kokie kiti veiksmai. Tik suaugusiųjų galvose šie ypatingi įpročiai yra išskiriami. Mūsų pirmas žingsnis susidūrus su panašiomis problemomis – tai jų svarbos mažinimas. Vaikas, pastebėjęs, kad jo kažkokie veiksmai labiau jaudina tėvus nei kiti, taip gaus dar stipresnį ginklą, su kuriuo galės paveikti tėvus. Nekreipdami dėmesio į blogus veiksmus, mes tarsi nuleidžiame bures.

Kiekvienas psichiatras, psichologas žino, kad i daugumą seksualinių vaikų žaidimų, laimei, suaugusieji neatkreipia dėmesio, ir todėl nėra jokių žalingų rezultatų. Jeigu mes iš tikrųjų sužinome, kad vaikas užsiima masturbacija arba yra įtrauktas į lytinius žaidimus su kitais, geriausia neparodyti, kad mes tai žinome. Tol, kol dėl tokio elgesio nekonfliktuojame, masturbacija neatneša jokios žalos. Tai primena nykščio čiulpimą, lengvą pasitenkinimą, kuris rodo, kad vaikas šiuo gyvenimo periodu neranda malonumo. Bandydami vaiką barti ir drausti, mes tik pasiekiame, kad malonumas suteikia daugiau džiaugsmo. Po to vaikas tvirčiau apsisprendžia siekti to malonumo ir priešinasi, kai bandoma šitai uždrausti. Įprotis tampa priemone siekti antro tikslo – nugalėti suaugusį persekiotoją. Geriausias sprendimas –visai ignoruoti problemą, suteikti vaikui galimybę plėtoti įvairius interesus ir imtis kokios nors veiklos.

Trejų metų Marija čiulpdavo nykštį ir ne tik – kita ranka ji slėpdavo tai, ką daro.

Marija užsisklendžia savo pasaulyje ir pati susikuria malonumą. Jai nieko daugiau nereikia.

Po pietų motina įdėmiai stebėjo šešiametį Džeką, norėdama įsitikinti, ar tikrai jis gėrė labai mažai vandens. Kiekvieną vakarą apie vidurnaktį mama arba tėvas žadindavo berniuką ir vesdavo į vonią. Net ir po to paryčiui, kai Džeką pažadindavo mama, jo lova būdavo šlapia. Mama prašydavo jo dar labiau pasistengti ir nesišlapinti. Kartais ji pykdavo dėl papildomų skalbimų. Tėvai išbandė visas bausmes ir įtikinėjimus, kuriuos tik galėjo sugalvoti. Atrodė, kad niekas nepadės. Džekas tiesiog nuolatos šlapindavosi į lovą.

Dažniausiai į lovą šlapinasi vaikai, kurie daro tai, ką nori. Jie yra įsitikinę, kad negali savęs kontroliuoti. Aišku, toks vaikas nenori paisyti tam tikrų reikalavimų. Visos tėvų pastangos tik padeda patvirtinti vaiko įsitikinimą, kad jis negali nesišlapinti į lovą. Barimai, bausmės ir prašymai tiesiog atima iš jo drąsą. Jam atrodo, kad jis negali savęs kontroliuoti ir, be to, jis yra baudžiamas bei žeminamas.

Džekui reikia išmokti reaguoti į tai, kas turi būti padaryta. Tėvai gali padėti jam, leisdami problemą spręsti jam pačiam. Tai – jo reikalas. Jie gali tai pasakyti tokiu atveju, jei nuoširdžiai tiki tuo, kad jiems vaiko lova neberūpi. „Mes tavęs nebekelsime. Gali daryti taip, kaip nuspręsi. Jeigu tau nepatinka gulėti šlapioje lovoje, tu gali atsikelti ir pats pasikeisti patalynę." Po to jie turi visą laiką elgtis taip, tarsi visiškai nesirūpina vaiko problema. Šis nemalonumas – natūrali pasekmė. Vaiko nuomonei apie save pakeisti reikia daug laiko, beje, kaip ir pasitikėjimui savo jėgomis ir galimybėmis rūpintis savimi. Nesitikėkite stebuklų.

Nagus graužiantis vaikas paprastai išreiškia pyktį, nepasitenkinimą ir tvarkos nesilaikymą. Čia įprotis yra simptomas, bet ne pati problema. Beprasmiška barti, žeminti ar taikyti įvairias bausmes. Mes negalime vaiko priversti nustoti tai daryti, mes galime tik siekti pataisyti priežastį.

Vaikas, kuris meluoja ar vagia, paprastai bando kažką apgauti ar padaryti įspūdį. Nustatę tokį vaiko elgesį, galime garantuoti, kad jis pasiekė

savo tikslą gauti daugiau dėmesio. Kai vaikas bando tai paneigti, mes galime daryti išvadą, kad jis rodo savo valdžią. Vaikas gali manyti, kad jis turi teisę gauti viską, ko nori, ir visai nesvarbu, kokiu metodu. Arba jis gali būti labai patenkintas kažką paėmęs ir nepagautas. Melavimas ir vogimas – giliau slypinčio maišto simptomai. Aišku, pavogtas daiktas turi būti grąžintas. Bet mes turime „vengti" svarbos – jaustis atsitiktiniu asmeniu, kuriam daromas labai mažas įspūdis. Tai padaryti sunku tėvams, kurie mano privalą „išmokyti" vaiką nedaryti kai kurių dalykų. Bet jų barimas, kritika ir bausmės neišmoko vaiko nevogti ir nemeluoti. Priešingai, jie vaikui atiduoda vadžias į rankas ir nesąmoningai skatina daryti kažką bloga, kovoti dėl valdžios ir nugalėti tėvus. Vaikui nereikia „instrukcijų"; jis labai gerai žino, kad melavimas ir vogimas yra blogi dalykai. Nesuvokdamas jis verčiau daro bloga, nes tai duoda rezultatų.

Penkiametė Suzana žaidė su kaimyno mergaite, kuri turėjo dviratuką. Ji paprašė, kad ir jai nupirktų tokį patį. Tėvai paaiškino, kad šiuo metu jie neturi tokios galimybės. Vieną dieną Suzanos mama rado kaimynų mergaitės dviratuką paslėptą už krosnies. Mama pasielgė išmintingai. „Gerai! Aš manau, kad dieną ar kelias dienas palauksiu, o tada pažiūrėsiu kas bus," – nusprendė ji. Ji pastebėjo, kad mergaitė jaudinosi. Vėlyvą kitos dienos popietę mama paklausė: „Kodėl nepaimi Liucės dviratuko ir neini pasivažinėti?" Nusiminusi Suzana atsakė: „Nes tada ji pamatys dviratuką ir paprašys jį grąžinti." „Taigi jo paėmimas nedavė daug naudos, ar ne?" Suzana puolė į ašaras. „Kodėl jo negrąžinti? Taip bent jau jūs abi galėsite pasivažinėti." Suzanai pasisekė, ji ėmė bendradarbiauti su mama ir taip problema tapo nebe tokia reikšminga. Suzana iš to tik pasimokė.

Tikra problema yra ta, kad Suzana įsivaizdavo turinti teisę gauti viską, ko nori. Mama padėjo jai suprasti, kad vogimas paprasčiausiai neduoda naudos.

Kai vaikas prisiekia arba pavartoja „blogą" žodį, jis priklauso nuo „šokinės" vertės. Jeigu mes reaguojame taip, kaip nori jis, ir esame sukrėsti arba padarome iš to problemą, mes jį padrąsiname toliau vartoti tokius žodžius. Apsimesdami nebyliais galime išvengti nemalonios si-

tuacijos. „Kokį žodį tu čia pasakei? Aš nesuprantu. Ką tai reiškia?“ Vaikas paprastai atsisako tokio elgesio, kuris pastato jį į nemalonią padėtį.

Vaikui, kuris rodo „blogą“ įprotį, reikalinga pagalba ir supratimas. Įprotis yra simptomas. Mes negalime nieko pasiekti, atakuodami simptomą. Kokios priežastys slepiasi po tuo? Dažnai mes galime pelnyti supratimą per draugiškus ir atsitiktinius pokalbius. Galbūt atsigulus, kai mama ir vaikas gerai nusiteikę, motina gali pradėti tam tikrą žaidimą ir paklausti: „Kas tau šiandien labiau patiko?“ Kai vaikas atsako, mama papasakoja, kas jai patiko. Po to ji gali paklausti: „Kas tau nepatiko?“ Taip ji gali atskleisti, ko vaikas nekenčia. Gautą informaciją ji gali panaudoti savo veiksmams, bet ne žodžiams. Ji nekomentuoja, nebando aiškinti to, ko vaikas nemėgsta. Bet ji gali paklausti, ką, vaiko nuomone, dėl to galima būtų padaryti. Tai – galimybė išklausyti. Jeigu vaikas neturi ko pasakyti, mama gali tęsti žaidimą pasakodama, ko ji nemėgsta. Tai turi būti daugiausia tokie dalykai, kurie su vaiku nesusiję, nes kitaip tai tampa ne žaidimu, o kritika. Turime būti labai atsargūs ir nekamantinėti, kadangi vaikas pasidaro nekalbus ir užsisklendžia. Kartkartėmis žaidimą galima kartoti ir jis gali tapti netiesioginio bendravimo būdu.

Mes negalime tikėtis, kad per keletą vakarų vaikas atsisakys blogo įpročio. Tuo pačiu metu mes, po keleto dienų tokių pastangų įsitikinę, kad vaikas nepakeitė savo elgesio, esame linkę patys prarasti drąsą. Kaip ir vaikas, mes, atrodo, manome, kad jis niekada neatsisakys savo blogo įpročio. Sustokime ir minutę pamąstykime. Ar jis tebečiulps savo nykštį ir šlapinsis į lovą įstojęs į aukštąją mokyklą? Aišku, ne! Mūsų pesimizmas niekuo nepagrįstas. Mes žinome, kad jis to atsisakys. Sustiprinę drąsą mes subtiliai perteikiame savo pasitikėjimą vaiku. Tai bus ilgalaikis projektas, vaikui reikės pozityvios pagalbos ir padrąsinti jo veiklą. Bet mes galime neabejoti, kad jis panorės sureaguoti. Išvengdami drąsos atėmimo iš mūsų pačių, tikėdami ir pasitikėdami vaiku, galime jį paskatinti dar labiau. Svarbiausia, kad mes, nevengdami kai kurių malonių dalykų, neimtume per daug į galvą ir nekreiptume į tai dėmesio. Greit pajusime, kad įtampa prapuola ir blogas įprotis tampa mažiau svarbus ir vaikui, ir mums.

Linksminkimės kartu

Anksčiau, kai vyravo gausios šeimos, aplinkybės vertė vaikus linksmi-nantis priklausyti vienas nuo kito. Šis paprotys būdavo perduodamas iš kartos į kartą ir gyvavo iki masinių informacijos priemonių atsiradimo – pirmiausia radijo, o vėliau televizijos. Visi džiaugiamės nuostabiais pasakojimais, kurie vaizduoja šeimos susitelkimą kartu dirbant ir linksminantis. Viena iš gražiausių scenų „Spragtuko" balete yra bendras vaikų ir suaugusiųjų šokis apie Kalėdų eglutę. Skaudu matyti daugybę šių dienų šeimų taip susiskaldžiusių, kad vaikai linksminasi atskirai nuo tėvų, o šie parūpina tik priemonių linksmybėms, bet nesilinksmina kartu. Tokia padėtis susidarė dėl kultūrinių pokyčių, kurie nuteikia vaikus prieš suaugusiuosius, ir iš dalies dėl nepakankamų bendro gyvenimo įgūdžių laisvoje visuomenėje. Tėvai taip stengiasi duoti vaikams viską, kas yra geriausia, kad net nenori su jais vienytis.

Kitas veiksnys yra bendrų vaikų ir tėvų tikslų praradimas. Tai atsiranda dėl to, kad vaikas atstumia suaugusiųjų pasaulį, ir tėvai nesugeba tapti lygiais partneriais. Daugelio šeimų vaikai nenori, kad tėvai su jais žaistų! Kai namuose vyrauja nepaskelbto karo atmosfera, neįmanoma kartu linksmintis. Ir vis dėlto, kai tėvai ir vaikai džiaugiasi linksmindamiesi kartu, sumažėja priešiškumas ir gali įsivyrauti harmonija.

Tėvų uždavinys – sukurti darnią atmosferą žaidžiant. Taip mes galėtume pakeisti įvaizdį didelių suaugusiųjų, kurie visą laiką renkasi kovą ir

kovoja su mažais vaikais, t. y. su viena iš žmonių grupių, turinčių tų pačių tikslų ir interesų.

Lengva žaisti su kūdikiu, bet kai vaikas paauga, mūsų žaidimų įgūdžiai gerokai išblėsta. Vis dėlto vaikui tokia bendravimo forma nepaprastai reikalinga. Žaidimo valanda gali tapti pagrindiniu dalyku, padedančiu įsigalėti harmonijai ir tarpusavio supratimui.

Žaidimai namuose gali būti pasilinksminimų, o ne skausmingų varžybų šaltinis. Čia vaikas gali sužinoti, kad ne visą laiką būtina laimėti: tiesiog yra linksma žaisti. Tai tikrai sunki pamoka, nes daugelis suaugusiųjų nesugeba suprasti, kad vaikas yra pripratęs daugiausia tik laimėti. Kiekvienuose namuose turi būti žaidimų, atitinkančių vaikų amžių. Tam tikras laikas, skirtas šeimos žaidimams, gali tapti kasdienės rutinos dalimi. Laikas, skirtas žaidimui su mažu vaikeliu, gali lengvai virsti įpročiu žaisti ir tada, kai jis taps vyresnis. Žinoma, laikas turi būti keičiamas taip, kad kartu žaisti galėtų ir kiti šeimos nariai.

Penkių vaikų (trijų berniukų ir dviejų mergaičių) tėvas buvo tikras beisbolo gerbėjas ir žaidė vietos mėgėjų komandoje. Kiekvieną pavasarį, kai tik leisdavo oras, jis pradėdavo „treniruotis“ kartu su savo vaikais. Net trejų metu vaikas turėjo beisbolo lazdą. Tėvas kamuolius mesdavo taip, kad vaikai galėtų juos sėkmingai atmušti. Augant vaikams, jis siekė tobulesnių įgūdžių. Vyresni vaikai mokėjo tolerantiškai žaisti su jaunesniais ir mažiau įgudusiais, todėl į žaidimą būdavo įtraukiami visi. Vyresni vaikai džiaugėsi jaunesniųjų laimėjimais ne mažiau už tėvą, kuris niekad nekritikavo, jei kuris blogai žaidė ar nepataikė į kamuolį. Jis visąlaik drąsindavo šaukdamas, ir, matyt, kaip ir vaikai, turėjo labai daug laiko.

Aštuonerių metų Hju buvo nuostabus beisbolo žaidėjas, stovėdavo visuomet ten, kur reikėjo. Tėvai reikalavo, kad vaikas pasakytų, kur leisiąs laisvalaikį. Vieną vakarą jie niekur negalėjo rasti Hju. Sutemo ir tėvas ketino jau kviesti policiją, kai berniukas atėjo nerodydamas jokio susirūpinimo. Tėvas įpyko ir išbarė sūnų. Vaikas prašė: „Tėti, sustok. Leisk man papasakoti, kas atsitiko.“ Jis paaiškino, kad su vyresniais berniukais nuėjo žaisti už dešimt mylių. „Tėti, tu manęs niekad nepasiimi

į tikrą žaidimą. Aš tavęs prašiau šimtus kartų. Tu visada sakai, kad esi užsiėmęs ir turi dar kažką padaryti."

Tai tėvui buvo netikėta. Sūnus norėjo, kad tėvas dalintųsi su juo savo užsiėmimais. Taigi jis „suveikė" įžvalgiai: dabar abu tėvai labai domisi vietos rungtynėmis ir žaidėjais, o į rungtynes eina visi kartu.

Vaikas mėgsta „vaidinti žaisdamas". Tėvai ne visada turi būti tik žiūrovai. Jie gali irgi vaidinti! Vaikas ypač mėgsta atlikti suaugusiųjų vaidmenį, kai tėvai perima vaikų vaidmenis. Bet kokia pasaka ar legenda, žinoma, gali tapti improvizuotu vaidinimu. Nereikia žiūrovų. Užtenka tiesiog „įsivaizduoti".

Yra daug galimybių, kuriomis gali pasinaudoti šeima. Prieš pat Kalėdas viena šeima leidžia vakarus kartu, darydama popierinius papuošalus. Vakare prieš šventes pietų stalui padirbami gražūs popieriniai krepšiai. Kiekvienu atveju, kai reikia popierinių puošmenų, šeima gali kurti kartu.

Kita šeima rengė „tariamas" keliones aplink pasaulį. Visi rinko duomenis, kelionių lankstinukus, įvairią medžiagą, kurią dėjo į albumus, skirtus kiekvienai šaliai.

Artėjant vasaros atostogoms, visa šeima studijuodavo anksčiau sukauptą informaciją.

Tokie projektai priklauso nuo to, kuo domisi šeima. Tėvų entuziazmas užkrečia, ir vaikas labai dažnai parodo ypatingą išradingumą, dažnai randa tai, kas jį domina. Viena šeima po ekskursijos į laukus įkūrė „muziejų". Bet koks daiktas, susijęs su senove, būdavo dedamas ant lentynos su etikete. Visi šeimos nariai uoliai ieškojo, kas galėtų tikti muziejui. Nedidelė spalvoto stiklo dužena tapo sugriuvusios bažnyčios lango liekana, plunksna, rasta miške, tapo indėnų skrybėlės relikvija. Vienas vaikas padarė lėlę iš grūdų žievelių.

Nuostabią šeimos vienybę visada rodo dainavimas kartu. Vakarinis aštuonių žmonių choras plaunant indus tapo puikia poilsio valanda, nes tai buvo „dainavimo valanda". Vaikai išmoko dainų namuose ir mokė kitus tų dainų, kurias dainavo mokykloje. Paaugę jie pradėjo harmonizuoti ir eksperimentuoti: pasiskirstę ir dainuodami dvi skirtingas dainas vienu metu, sukūrė savotišką madrigalą.

Tėvai, įsiklausydami ir būdami pasiruošę, visada sugalvoja daugybę dalykų, kurie domina vaikus. Pasitelkę kiek fantazijos, jie gali sukurti įvairiausių šeimos žaidimų ir švenčių.

Žmones suburia tai, kuo jie džiaugiasi kartu. Solidarumo jausmas atsiranda per žaidimus ir projektus, kuriais visi džiaugiasi, galėdami užsiimti kartu. Solidarumas yra svarbus lygybei, kurią jis ugdo, taip pat atsipalaidavimui ir harmoningos atmosferos kūrimui, tai gali tapti šeimos gyvenimo dalimi.

36

Priimkime televizijos iššūkį

Beveik kiekvienuose namuose televizorius sukelia daug problemų, ginčijamasi dėl to, ką žiūrėti. Tėvams rūpestį kelia žalingas poveikis, kurį gali gauti vaikas, taip pat juos jaudina pasyvi pramoga, kai tiek laiko sugaištama „niekams“. Kai vaikas žiūri „tikrai geras“ vakaro laidas, neatliekami namų darbai. Vaikas nenori eiti miegoti, nes „geriausios“ programos rodomos vėlai vakare. Valgymo laikas derinamas prie televizoriaus. Daugelyje šeimų net pasikeitė pietų tradicijos – valgoma priešais televizorių ir kiekvienas įnikęs žiūri programą. Tėvai nervinasi, nes valgymo laikas nebėra bendra veikla, kuri anksčiau prisidėdavo prie šeimos vienijimo. Daugelis mamų dažnai jaučiasi lyg būdamos televizoriaus ekrane! Todėl jos stengiasi visaip reguliuoti sėdėjimą prie televizoriaus. Kovos ir ginčai neišvengiami. Kai kurie tėvai net atsisako namuose turėti televizorių, todėl vaikas arba bėgioja žiūrėti televizorių pas kaimynus, arba visą laiką skundžiasi, kad jam neleidžiama to, kas galima „kitiems vaikams“.

Televizorius turėtų būti. Jis, be abejo, kelia problemų, bet mes turime išmokti jas spręsti, o ne piktintis. Kai vaikai ginčijasi dėl programų, tėvai gali arba nedalyvauti tose kovose, arba išjungti televizorių ir laukti tol, kol jie susitars. Kai į barnius įsitraukia ir tėvai, ir vaikai, situacija tampa sudėtingesnė. Ar tėvai turi teisę žiūrėti vakarines programas, ar jie turi leisti vaikui žiūrėti tai, ką jis nori – tai šeimos problema, kurią turi

išspręsti visa šeima. Tėvams reikia klausti: „Ką mes dėl to darysime?“, o ne pasakyti: „Ką aš turiu padaryti, kad sureguliuočiau televizijos žiūrėjimą?“ Visi šeimos nariai turi tartis kartu. Paprastai tai sprendžiama šeimos taryboje. Jeigu nesutarimas yra labai didelis, tėvai gali net atsisakyti televizoriaus ir niekas, įskaitant tėvus, negalės žiūrėti jokių laidų tol, kol bus susitarta. (Panašiai elgiamasi per streiką, kai niekas nedirba, kol pasiekimas susitarimas.)

O dėl neruošiamų namų darbų, tai mes galime susitarti su vaiku diskutuodami. Vaikas gali pasirinkti laiką, kada jis ruoš namų darbus ir kada žiūrės televizorių. Po to mama turi būti tvirta ir priversti vaiką laikytis susitarimo. Šito siekiame tik veiksmais, o ne žodžiais. Kai vaikas ūgteli, iškyla klausimas: „Ką reikia daryti dabar?“ Vyresnis vaikas gali pats pasiūlyti sprendimą.

Jeigu vaikas nori žiūrėti televizorių po to, kai turi eiti miegoti, tėvai turi tvirtai laikytis rutinos. Mažą vaiką mes guldome į lovą be jokių žodžių. Jeigu mama asmeniškai nesistengia „priversti vaiką gerai elgtis“, kova dėl valdžios neįvyksta. Jeigu ji tvirtai paiso tvarkos ir elgiasi pagal aplinkybes, tai paprasčiausiai paguldo vaiką miegoti. Jei vaikas yra vyresnis, pirmiausia turime su juo susitarti ir tada vykdyti tai, dėl ko sutikome. Kol tėvų ir vaiko santykiai nepagrįsti pasitikėjimu ir bendradarbiavimu, tai nelengva. Iš tikrųjų televizorius nėra tikroji problema, jis tik pabrėžia bendradarbiavimo tarp tėvų ir vaikų stoką.

Televizijos programų kokybė ir turinys yra valstybės rūpestis. Tačiau mes vargu ar galime ramiai sėdėti ir laukti, kol valstybė išspręs šią problemą. Tai vyksta mūsų namuose ir mes turime veikti.

> Vienuolikmetė Džunė, aštuonmetė Mona ir septynmetis Robertas labai mėgdavo žiūrėti fantastines siaubo ir paslapčių kupinas laidas. Tėvai jautė, kad tai „nėra programa vaikams“. Kuo labiau jie protestavo, tuo labiau vaikai reikalavo leisti žiūrėti. „Kas čia blogo? Tai tikrai gera laida. Visi kiti vaikai ją žiūri!“ Kiekvieną savaitę dėl to šeimoje vyko kovos.

Reikalaudami, kad vaikas nežiūrėtų vienos ar kitos laidos, mes jį pastūmėjame į kovą dėl valdžios. Vaikas laimi. Nėra stipresnio argumento

už „visi kiti vaikai tai daro“. Ir jei mes vis tiek nenusileidžiame, vaikas ieško kitų būdų atsikeršyti. Koks turėtų būti sprendimas? Visų pirma, mes negalime vaiko apsaugoti nuo televizoriaus ir tų įspūdžių, kuriuos jis patiria. Tačiau galime padėti jam išsiugdyti gerą skonį ir išmokyti priešintis nevykusiems sprendimams. To mes negalime pasiekti pamokslaudami! Šiandieninėje kultūroje žodžiai dažniau vartojami kaip ginklai, bet ne kaip bendravimo priemonė. Kai tėvai pradeda pamokslauti, vaikas apkursta. Tačiau gali būti labai naudinga diskusija, per kurią tėvai užduoda įvairių klausimų ir po to įsiklauso. Tėvai gali laidą žiūrėti kartu su vaiku ir paskui draugiškoje aplinkoje pasidalyti įspūdžiais, paklausti: „Ką tu apie tai galvoji? Ar tas žmogus protingai pasielgė? Kaip tu manai, ką jautė kiti? Kodėl? Ką, tavo nuomone, jie dar galėjo padaryti?“ Šitaip tėvai tikrai padeda vaikui pačiam mąstyti ir kritiškai vertinti programą. Kai tėvai klauso, vaikas išsiugdo gebėjimų siūlyti idėjas – tai pats maloniausias dalykas. Tėvai neturi sugadinti „žaidimo“ bandydami „pataisyti“ vaiko išreikštus įspūdžius. Mes turime be išlygų priimti tai, ką vaikas sako, ir taip, kaip jis sako. Pamažu suvoksime pažangą, kurią vaikas daro laikui bėgant, ir sužinosime jo kritinį požiūrį. Tėvai, norėdami išsakyti savo mintis, gali tai padaryti tarsi užduodami provokuojamą klausimą: „Aš norėčiau žinoti, kas būtų, jeigu...“ arba: „Kaip tu manai, kas atsitiktų, jeigu...“ Pažiūrėjus kaubojišką istoriją galima paklausti: „Ar tu pažįsti kokių „kietų vyrukų“? Ar jie visada „geri“? Ar tikrai pramoga ką nors mušti ar kankinti? Kaip jaučiasi auka?“ Tokiomis diskusijomis, kuriomis mes vengiame primesti savo nuomonę ir neerziname vaiko mąstymo, stipriname bendravimą ir ryšį su vaiku. Jeigu mes viską darome už vaiką ir tai pateikiame „sugromuliavę“, vaikas niekada neišmoks mąstyti. Tuomet, kai šeimynykščius sieja geri santykiai, vaikas atsakys atvirai, pasakys tai, ką iš tiesų galvoja (jis taip darys, jeigu neprisišauks bėdos ant savo galvos). Ir mes galime stebėtis sumaniais vaiko sprendimais ir žiniomis apie teisingą ir garbingą jo pateiktą žaidimą.

Elgdamiesi taip, kaip nurodyta, mes taip pat įsitikinsime, kad dauguma vaikų pasinaudoja televizija savo tikslams pasiekti. Jeigu tai nėra kovos dėl valdžios šaltinis, susidomėjimas gana greitai išnyksta. Mūsų

susirūpinimas dėl per daug pasyvaus užsiėmimo gali sumažėti, kai šeimoje turime kitų bendrų pasilinksminimų. Mes negalime kažko iš vaiko atimti. Taip elgdamiesi mes primetame savo valią. Kad galėtume vaiką paskatinti ir daryti jam poveikį, privalome pasiūlyti kažką įdomesnio, kas leistų jam savarankiškai atsisakyti trokštamo dalyko.

Kai žinome ką daryti ir pasitikime savo galimybėmis įveikti iškilusias problemas, televizorius neturi būti rūpesčių šaltinis.

37
Religija naudokimės protingai

Kad ir koks butų mūsų tikėjimas, šeimoje jis užima svarbią vietą. Daugeliui žmonių religija padeda kaip įkvėpimas siekiant geresnio gyvenimo. Mūsų idealai, moralinės vertybės ir aukščiausios aspiracijos kyla iš religijos ir yra puoselėjamos jos padedamos. Todėl sunku suvokti, kad religija vaikui gali būti žalinga, ji gali būti pasitelkiama klaidingai.

Penkiametis Vincentas visą rytą buvo blogai nusiteikęs. Kad ir ką jam mama siūlė, viskas buvo negerai. Mamos kantrybė baigė išsekti. Pagaliau ji davė vaikui žurnalą, žirkles ir pasiūlė karpyti paveiksliukus. Po to ji ėmėsi savo namų ruošos darbų. Netrukus ji pamatė, kad Vincentas visas knygas, kurias tik pasiekė, išmėtė po kambarį, ištraukė stalčius ir viską išėmė. Įsiutusi motina griebė berniuką, pakratė ir sušuko: „Kas tau darosi? Visą rytą buvai bjaurus. Dabar iki pietų sėdėsi virtuvėje ant kėdės. Turbūt reikės tave prie jos pririšti. Ar tu nežinai, kad Dievas nubaus tave, jeigu neišmoksi būti geras? Jis nemyli blogų berniukų.“

Vincentas nėra laimingas. Jis – piktas ir siekia atkeršyti. Kuo labiau motina jį baudžia, tuo labiau jis nori keršyti. Jis nenori būti blogas. Nori būti geras. Vaikas nesupranta kodėl taip elgiasi.

Kai tik tėvai gąsdina vaiką, kad „Dievas jį nubaus“, jie prisipažįsta pralaimėję ir visą problemą perduoda aukštesniam autoritetui. Vaikas

tai jaučia ir kažkaip didžiuojasi, kad niekas jam nieko negali padaryti. Kadangi Dievas jokios bausmės greit neatsiunčia, jis šaiposi iš tokio gąsdinimo. Todėl taip kalbėti stengiantis išauklėti vaiką visiškai beprasmiška.

> Mama sugavo dukterį atvirai meluojant ir tarė: „Dona, tu žinai, kad meluoti yra labai blogai. Žmonės, kurie meluoja, pagaliau prieina tokią padėtį, kai nebegali būti garbingi ir sąžiningi. Jų sielos tampa menkos ir niekingos. Ar tu manai, kad Dievui ir visiems šventiesiems tokie žmonės naudingi? Dievas nori, kad mes būtume garbingi ir teisingi. Niekadėjams nėra vietos danguje. Tu visad turi sakyti tiesą. Tiesa – tai gerumas. Kai tu meluoji, esi negera."

Vaikui daug lengviau yra būti geram, jam nereikia būti blogam tol, kol jis nesusiduria su kliūtimis, kurios atima iš jo drąsą, ir kol jo blogas elgesys netampa galimybe išsisukti iš sunkios padėties. Kadangi blogai elgdamasis vaikas turi tikslą, moralizavimas jo nepakeičia ir nepašalina kliūčių. Jis tik prisideda prie drąsos atėmimo. Iškeldami vaikui idealą, kurio visi siekiame, ir parodydami jam, kaip žemai jis puolė, mes atimame tik dar daugiau drąsos, dėl kurios trūkumo jis ir suklupo. Vaiką reikia padrąsinti ir padėti išsikapstyti iš keblios situacijos, o ne pasmerkti, apgaubti moralizavimo šydu.

Vaikas žino, kad jis turi būti geras. Nežinodamas, kodėl jis yra „blogas" (savo elgesio tikslo jis nežino), vaikas nusivilia, kad niekad nepasieks savo idealų. Konfliktas atsiranda tarp to, ką, jo supratimu, jis turėtų daryti, ir to, ką jis pamato pats darąs. Kadangi vaikas negali elgtis dvejopai iš karto, jam reikia išmokti apsimesti. Jis greit išmoksta prisidengti gerais ketinimais, nors jo tikras tikslas gali būti visiškai priešingas. Kai moralizuojama skatinant gerą elgesį, netrukus pamatoma apgaulinga vaiko išorė. Esant bet kokioms aplinkybėms, jis stengiasi pasirodyti kuo geriausiai. Taip vaikas įpranta baimintis, kad jo tikras bevertiškumas (netikra savivoka jam yra labai reali!) išlįs į „paviršių". Kuo daugiau energijos tėvai eikvoja „pasirodymams" ir baimei, tuo mažiau jos lieka tikram auklėjimui ir vaiko ugdymui.

Tėvai, kurie verčia vaiką eiti į sekmadieninę mokyklą, o patys lieka namuose, vaikui sukelia ypatingą įspūdį; jis mano, kad yra du moraliniai standartai: vienas – vaikui, o kitas – tėvams! Vaikas turi eiti į sekmadieninę mokyklą ir išmokti būti geras, o tėvai žino, kaip ir kiek šito reikės mokytis. Vaikas dažnai jaučia, kad tėvai su juo elgiasi blogai, neteisingai, ir negali suprasti, kodėl jie turi privilegijų ir gali nedalyvauti religinėse apeigose. Jo lygybės jausmas sugriaunamas. Tai skatina vaiką pajusti suaugusiųjų priespaudą ir daro sekmadieninę mokyklą nesuprantamu nuobodžiu darbu, be to, griauna patį religinio mokymo tikslą.

Jeigu vaikas yra pakankamai suaugęs suvokti gyvenimo po mirties koncepciją ir po to gąsdinamas pomirtinėmis bausmėmis, jis gali liguistai bijoti mirties, ateities ir visko, kas nematoma. Tokia baimė, o ne „jo taisymas“ žaloja vaiko psichiką, paneigia augimo laisvę ir drąsą prisiimti atsakomybę. Vaikui sunku, kitaip jis blogai nesielgtų. Be to, jis turi susidurti su ta nematoma pabaisa, kuri baus jį dėl blogo elgesio. Jis net gali imti tylomis nekęsti Dievo, kuris baudžia. Kadangi toks jausmas negali būti išreikštas, vaikas tai slepia. Toks konfliktas tarp jo tikrų ir apsimestinių ketinimų gali neleisti prisitaikyti prie aplinkos arba net sukelti neurozę.

Religinis mokymas gali parodyti vaikui tai, kas jau seniai atrasta, žinoma, atskleisti tai, kad tam tikras elgesys pasirodė klaidingas, kadangi jis sugadino gerus ir laimingus žmonių santykius. Tėvai ir vaikai gali diskutuoti pasakodami istorijas (niekada neimkite savo vaiko pavyzdžiu) ir spręsdami konfliktus taip, kad būtų atkurta draugystė ir harmonija. Mes itin dažnai susiduriame su sunkumais! Vaikas turi žinoti, kad mes esame toje pačioje valtyje ir kad mes taip pat turime ieškoti būdų harmonijai atkurti. Būtent „sveika“ šeimos atmosfera ir yra didžiausias gėris.

Kalbėkime su jais, bet ne jiems

Visoje knygoje ne kartą siūlėme tėvams kartu su vaikais aptarti jų bendras problemas. Dirbdami mes nustatėme, kad retas iš tėvų moka ir geba kalbėtis su savo vaiku. Taip dažnai atsitinka dėl to, kad nors tėvai kalba draugiškai, bet vis dėlto vaikas girdi pamokslą.

Labai svarbi kliūtis santykiuose tarp paauglių ir suaugusiųjų yra bendravimo stoka. Paauglystėje, jeigu vaikystėje sukuriami palankūs santykiai, tokios problemos gali ir neiškilti. Iš dalies tai priklauso nuo mūsų sugebėjimo gerbti vaiką net ir tuomet, kai mes jam nepritariame. Kai nustojame galvoti apie tai, mes suvokiame stebuklą, kuris pasireiškia ugdant vaiko gebėjimą mąstyti. Niekieno nepadedamas vaikas dažnai nesąmoningai suvokia, patiria ir nagrinėja įspūdžius, jungia juos į sistemą ir po to veikia vadovaudamasis savo išvadomis. Jis turi savo protą! Labai dažnai mes nepagarbiai pasinaudojame tuo matydami nepaklusnumą ir maištavimą. Mes ujame šiuos „nusižengimus“ ir bandome vaikui padaryti įspūdį tuo, kaip mes mąstome. Norime „nukalti“ vaiko charakterį, protą, asmenybę, lyg jis būtų molio gabalas, o mūsų veiksmai turėtų ji „suformuoti“. Čia vaikas įžvelgia tironiją. Beje, tai gryna tiesa. Tačiau tai nereiškia, kad negalime ir neturime daryti įtakos vaikui. Tai tik reiškia, kad mes negalime „jėga“ jo įspausti į mūsų įsivaizduojamą kiautą.

Kiekvienas vaikas pasižymi savo kūrybiškumu, kuris atskleidžia tai, ką jis gyvenime patiria ir su kuo susiduria. Kiekvienas vaikas savo asmenybę formuoja individualiai.

Kadangi mūsų, tėvų, pareiga pastūmėti vaiką tinkama linkme, mes privalome gerai žinoti, ką ir kaip mes kreipiame. Daug ko galime išmokti stebėdami vaiko elgesį ir nustatydami tokio elgesio tikslus. Sužinosime daugiau, jei norėsime suvokti, apie ką jis mąsto. Tai tikrai nesunku padaryti, nes vaikas save išreiškia labai laisvai. Bet jeigu mes jam priekaištaujame, kritikuojame jį, įtikinėjame arba primetame kaltę, jis greitai išmoksta užsisklęsti ir neatsiverti. Taip mes užveriame bendravimo ir bendradarbiavimo duris.

Kita vertus, laisvai priimdami vaiko idėjas, aptardami jas kartu ir nagrinėdami galimas pasekmes, nuolatos klausiame: „Kas gali po to įvykti?“, „Kaip tu po to jausies?“, „Kaip kitas žmogus jausis?“ Toks bendravimas vaikui rodo, kad gyvenimo problemas galima spręsti sėkmingai. Panašūs klausimai yra vienas iš geriausių idėjų perdavimo metodų.

Būtų keista tikėtis, kad vaikas turi tik „teisingų“ idėjų. Pasakydami jam, kad jis „klysta“, o mes esame „teisūs“, tik priverčiame jį užsisklęsti (tokį poveikį patiriame ir mes). Tai yra kalbėjimas jam.

„Bili! Tu žinai, kad yra neteisinga nekęsti savo sesers. Tai gėdinga. Tu turi ją mylėti, esi jos didysis brolis.“ Tai yra kalbėjimas vaikui. Antra vertus, sakydami: „Aš stebiuosi, kodėl berniukas turėtų nekęsti savo sesers? Ar tu turi kokių nors idėjų?“, „Todėl, kad ji painiojasi mano kelyje!“, „Ką daugiau berniukas galėtų daryti, kaip nekęsti jos?“ – mes diskutuojame. Mes pripažįstame Bilio neapykantą seseriai be moralinio vertinimo, nesvarstydarni, ar tai gerai ar ne. Taip yra. Vaiko požiūriu, „ką ir kodėl“ reiškia tai, ką mes norime pabrėžti.

Mes pernelyg esame linkę manyti, kad žinome, ką vaikas jaučia. „Atsimenu, kaip aš jaučiausi, kai mano sesuo nuolat būdavo senelės dėmesio centre dėl to, kad buvo tokia protinga! Aš neketinu leisti, kad tai įvyktų ir mano vaikui.“ Žinoma, mano duktė gali neleisti savo protingai sesutei gauti visą dėmesį. Užuot piktindamasi tuo, kaip aš elgiausi su savo seserimi, ji gali ją pralenkti. Mano vaikas gali turėti visiškai kitokį požiūrį. Galbūt aš geriau suvokčiau, kaip ji jaučiasi, ir

negalvočiau, kad ji jaučiasi taip pat, kaip jaučiausi aš, t. y. stengiausi būti gera ir pranokti kitus.

Mes privalome pripažinti, kad yra daugiau požiūrių, o ne vienintelė ir teisinga mūsų nuomonė. Kad tai, *kaip* mes suvokiame daiktus, yra ne vienintelė ir nebūtinai teisingiausia tiesa.

Turime susirūpinti, kai pajuntame, kad vaikas daiktus suvokia kitaip negu mes. Jeigu mums kažką pasakius vaiko veido išraiška pasikeičia arba jis jaučiasi pažemintas, mes tuoj pat prarandame galimybę bendrauti atvirai. Mes visą laiką turime būti pasirengę pripažinti ir priimti kitokį nei mūsų požiūrį, kuris taip pat gali turėti savo privalumų. „Galbūt tu visiškai teisus. Mes turime apie tai pamąstyti ir pažiūrėti, kas po to atsitiks." Galime vaikui pasakyti: „Aš su tavimi nesutinku." Bet mes visada turime tęsti pripažindami: „Juk tu turi teisę taip galvoti, jeigu nori. Palaukime ir pamatysime, kaip tai veiks." Jausdamasis lygus tarp suaugusiųjų, kiekvienas stengiasi iš naujo įvertinti savo mintis. Tokiu atveju visiškai atmetama idėja apie „teisius" ir „klystančius" ir daugiau dėmesio kreipiama į praktinius rezultatus. Jei mes norime, kad vaikas pakeistų savo nuomonę, turime jam padėti ir parodyti, kad kitas būdas bus veiksmingesnis. Vaiką turime priimti kaip partnerį kuriant šeimos harmoniją. Jo idėjos ir požiūriai yra svarbūs visų pirma dėl to, kad jie veikia! Šios idėjos formuoja vaiko „asmeninę logiką" – jo elgesio priežastis pasąmonėje. Bergždžias dalykas sakyti vaikui nedaryti to, ką jis jau ir taip žino. Jis suvokia, kad tai blogas dalykas, nes, darydamas bloga, jis siekia klaidingo tikslo. Tokie perspėjimai tik sustiprina vaiko apsisprendimą. Jis jaučiasi turįs teisę į savo nuomonę. To negalima logika paneigti. Visi privalo išmanyti psichologiją, priimtinus ir nemalonius dalykus, kurie traukia dėmesį, valdingumą ir stiprina klaidingą savivoką. Įsiklausydami į vaiką, geriau suvokiame jo logiką. Jam padėti galime atskleisdami kitokį požiūrį, kuriame jis gali įžvelgti anksčiau nematytų privalumų. Vaikas, kuris siekia vadovauti, galbūt taip pat gali trokšti, kad jį mėgtų. Čia mes galime padiskutuoti apie sunkumus, kurie atsiranda sprendžiant šias problemas. Vaikui gali atrodyti, kad jo nemėgs, jeigu jis bus peštukas ir jam teks apsispręsti, kas svarbiau. Pasakę vaikui tiesiai: „Tavęs nemėgs, jeigu tu norėsi vadovauti", tik padidinsime jo priešiškumą. „Kaip žmonės vertina peštuką? Jeigu

peštukas nori, kad jį mėgtų, ką jis turi daryti? Ar jis turi pasirinkimą?" Tokie ir panašūs klausimai vaikui padeda suprasti, kas vyksta, ir suvokti savo vietą. Jis net turi pripažinti, kad tai – jo asmeninis reikalas!

Sakykim, mama išgirsta sūnus kovojant dėl to, kad vienas iš jų sukčiavo žaidžiant kortomis. Ji nutaria nesivelti į kovą. Bet vėliau, nurimus aistroms, ramioje draugiškoje atmosferoje gali tai aptarti: „Jūs abu žinote, kad apgaudinėti yra negerai. Tai gadina žaidimą ir menkina malonumą, kurį patirtumėt žaisdami gražiai. Kodėl nesusitariat žaisti pagal taisykles ir neapgaudinėti?" Gražiai ir draugiškai pasakyta. Bet tai nėra diskusija. Tai – pamokslas. Logiška, bet ne psichologiška.

Tarkim, mama po dienos kitos galėtų berniukams pasakyti: „Aš kažkuo susidomėjau." Abu vaikai taip pat susidomės. Ko mama susirūpino? Ji prikaustė jų dėmesį. Mama tęsia: „Sakykim, du žmonės žaidžia ir vienas staiga apgauna. Kas atsitinka?" „Jie susipeša." „Kodėl tu manai, kad vienas iš jų apgaudinėja?" Pasigirsta atsakymai: „Nes jis nori laimėti", „Nes jis nori būti didelis." Tokie žodžiai rodo, ką kiekvienas iš vaikų apie tai galvoja. Vienas viską išsako, o kitas gali tarti: „Nes aš nenoriu visą laiką vilktis uodegoje." Kiekvieną kartą motina kreipiasi į kitą vaiką ir klausia jo nuomonės apie brolio atsakymą. Ji siekia gauti informaciją ir tuo pačiu metu nori leisti berniukams suvokti, kas vyksta jų galvose. Pagaliau ji gali paklausti: „Kas atsitiko malonumui, kurį teikia žaidimas? Kaip jaučiasi apgavikas prieš tą, kurį apgavo? Ar tu manai, kad šie žmonės galėtų išmokti garbingai žaisti? Kaip? Ką galėtų daryti kiekvienas? Kaip jie gali išlaikyti tą pasitenkinimą ir nesugadinti jo?" Po klausimų ir atsakymų, daugiau sužinojusi vaikų nuomonę, ji gali pasakyti: „Aš taip džiaugiuosi sužinojusi, ką jūs galvojate. Tai man labai padės."

Motina paskatino vaikus mąstyti. Ji neturi nieko sakyti, ką, jos nuomone, reikėtų daryti. Vaikai turėjo galimybę patys suprasti, kokia gali būti problema ir kokie gali būti problemos sprendimo būdai. Tai jie turi padaryti patys, be to, jie turi pamatyti, kas atsitiks.

Nė vienas iš mūsų nemėgsta susidurti su problema, dėl kurios jis gali būti kaltas ir kuri iš pat pradžių pateikiama kaip kaltinimas. Kalbėdami apie bendrus sunkumus, privalome kalbėti apie „žmones", o ne apie du berniukus ir dvi mergaites, neturime išskirti „jūs ar jis", nes taip sukuria-

ma distancija, kuri siekia objektyvumo. Mes taip norime įsigilinti į kitų problemas! Kai sunkumus aptarinėjame su vaiku, dažnai suvokiame, kad daug lengviau kalbėti įsivaizduojant tai kažkur kitur.

Kita vertus, būna akimirkų, kai būtina elgtis visiškai atvirai. „Aš turiu problemą. Man įdomu, ką tu apie tai galvoji? Kai aš bandau padengti stalą pietums, o jūs norite, kad aš padėčiau jums ruošti namų darbus, man labai sunku dirbti du darbus iš karto. Ką jūs manote, kaip mes turėtume elgtis?“

Kad ir kokią informaciją gautume diskutuodami, tai gali tapti mūsų tolesnių veiksmų pagrindu. Mes negausime jokios informacijos, jeigu bandysime pataisyti klaidingą idėją moralizuodami. Taip tik pralaimėsime. Vaikas negali būti atviras, jeigu mes jį įtikinėjame, kad jis klysta. Jeigu vaikas pateikia nepriimtiną idėją, pirmą kartą turime ją priimti. „Tu čia turi idėją, bet aš galvoju, kaip būtų, jeigu visi taip darytų?“ Jei vaikas nebenori toliau diskutuoti išgirdęs, kad jo idėja neveiks, atidėkite pokalbį kuriam laikui. „Pamąstykime apie tai ir pakalbėsime po kelių dienų. Gal iki to laiko mes jau turėsime kitų idėjų.“

Kalbėjimas vaikams reiškia pasakojimą to, ką mes norėtume, kad jie darytų. Tai reiškia reikalavimą paklusti pagal mūsų mąstymo įvaizdį.

Kalbėdami su vaiku, mes kartu ieškome idėjų, kurios padėtų išspręsti problemą arba pagerintų situaciją. Taip vaikas prisideda prie šeimos harmonijos kūrimo ir supranta, kad jis taip pat kuria. Tačiau tai nereiškia, kad jis turi teisę tvarkyti šeimos gyvenimą pagal savo idėjas. Diskusija – tai procesas, kuriuo mes bandome pasiekti geriausią bet kokios problemos sprendimą visų tuo besirūpinančių labui. Daugelis mano, kad „naujas psichologinis požiūris“ reiškia pataikavimą vaikams, kad tai prilygsta bet kokio vadovavimo atsisakymui. Iš tikrųjų yra priešingai. Kai mes nesugebame su savo vaiku atsisėsti ir pakalbėti apie iškilusias problemas, kai mes neleidžiame jam išsakyti savo nuomonės ir nemokame į jį įsiklausyti, tada vaikas tikrai daro tai, ką nori, o mes jo elgesiui prarandame, matyt, ne tik įtaką, bet ir autoritetą. Bendradarbiavimą reikia pelnyti – jo negalima išreikalauti. Geriausias būdas bendradarbiavimui pasiekti yra draugiškas, atviras pokalbis apie tai, ką kiekvienas iš mūsų galvoja ir jaučia, ir geresnių elgesio būdų ieškojimas.

39
Šeimos taryba

Šeimos taryba yra vienas svarbiausių veiksnių sprendžiant sunkias problemas demokratiškai. Tai yra būtent tai, ką sako pavadinimas – visų šeimos narių susirinkimas, kuriame aptariamos problemos ir ieškoma sprendimo būdų. Kiekvieną savaitę tam tikrą dieną ir valandą šiam tikslui turime skirti laiko. Tai turi tapti šeimos rutinos dalimi. Susirinkimo laiko negalima keisti be visų šeimos narių sutikimo, be to, laukiama visų šeimos narių. Jeigu kuris nors narys nenori dalyvauti, jis vis tiek turi paklusti bendram sprendimui. Taigi jam naudinga dalyvauti, nes jis gali išreikšti savo nuomonę.

Kiekviena šeima savo tarybos eigą gali vykdyti savaip, bet pagrindiniai principai išlieka tie patys. Kiekvienas narys gali iškelti savo problemą. Kiekvienas turi teisę reikalauti, kad jį išklausytų. Visi kartu stengiasi problemą išspręsti, priimama daugumos nuomonė. Šeimos taryboje tėvų balsai nėra viršesni ar stipresni už kiekvieno vaiko balsą. Susirinkime priimtas sprendimas galioja savaitę. Po susirinkimo vykdomi priimti sprendimai ir iki kito susirinkimo diskutuoti neleidžiama. Jeigu per tą laiką nustatoma, kad praėjusios savaitės sprendimas gerai neveikė, ieškoma naujo sprendimo visada keliant klausimą: „Ką mes dėl to ruošiamės daryti?“ Ir tik visa šeima turi tai nuspręsti!

Šeimos tarybos susirinkime aštuonių vaikų (nuo šešiolikos iki ketverių metų amžiaus) mama iškėlė problemą: per pietus blogai elgiamasi, vaikai dažnai vėluoja prie stalo, dėl to tėvas nervinosi ir pyko, barė vaikus už nerangumą ir blogas manieras. Priešiškumas ir barniai sukūrė nepalankią atmosferą. Vienas iš vaikų pasiūlė valgyti savo kambaryje ir atsisakyti bendro pietų stalo. Kiti vaikai taip pat pasigavo šią idėją. Mama su tuo sutiko, nors tėvas audringai priešinosi. Motina paklausė, kaip paduoti valgį. „Mes kiekvienas pasiimsime." „O kaip indai?" „Mes atnešime juos į virtuvę." Mama pasakė: „Aš plausiu tik tuos indus, kurie bus virtuvėje." Tėvui teko susitaikyti su šituo, nes motina ir vaikai balsavo „už". Savo pietus tėvai pasiėmė į miegamąjį ir į kitus šeimos narius nekreipė dėmesio. Po valandos mama išplovė indus, kuriuos rado virtuvės kriauklėje.

Po keturių dienų vaikai pradėjo skųstis, trūko indų. Vienas bjaurėjosi gendančiu maistu, kurį lėkštėje paliko brolis, kitas kalbėjo apie nuolatinę netvarką. Į visus nusiskundimus mama atsakė: „Šį klausimą iškelkite per kitą tarybos susirinkimą." Kitame susirinkime idėja greitai žlugo, ir visi vėl norėjo grįžti prie stalo. Vaikai buvo priversti siūlyti būdus ir jų laikytis prie stalo kitą savaitę.

Šeimos taryboje gali dalyvauti net labai maži vaikai. Pirmininkauti būtina rotaciniu principu, kad nė vienas netaptų vienvaldžiu vadovu. Be to, reikia garantuoti, kad kiekvienas šeimos narys bus visad išgirstas ir išklausytas. Tėvai, matydami klaidas ir gresiančias pasekmes, vis dėlto turi paklusti sprendimui, iškęsti negeroves ir leisti įvykti tam, kas neišvengiama. Iš savo patirties vaikai išmoks daugiau negu iš bet kokių žodžių ar tėvų nurodymų.

Mama papasakojo apie problemą, kuri iškilo, kai dešimtmetę Džeinę ir septynerių metų Džerį po pamokų aplankė draugai. Atėję vaikų draugai sukėlė didžiausią triukšmą ir erzelį. Namai virto tikru beprotnamiu: vaikai lakstė į namus ir iš namų, zujo laiptais aukštyn ir žemyn, lenktyniavo su šunimi, skrudino kukurūzus, gėrė gėrimus, šiukšlino ir paliko visu garsu įjungtą televizorių. Išsakiusi savo priekaištus mama pridūrė: „Aš

manau, kad jums reikėtų sudaryti tvarkaraštį, kada galima į namus kviesti vaikus. Ką jūs apie tai manote?“ Džeinė sutiko ir pasiūlė pirmadienį ir penktadienį. Džeris susigūžęs sėdėjo ir pirštu kažką piešė. Jis nieko nepasiūlė. Mama paklausė, ar antradienis ir trečiadienis jam tinka. Vaikas abejingai linktelėjo galva. „Ką jūs darysite dėl betvarkės ir lenktynių po namus?“ – įsiterpė tėvas. „Draugus reikia išmokyti kažkokių manierų!“, „Aš manau, kad jūs turite pakalbėti su draugais apie mūsų taisykles,“ – tarė mama. Džeinė sutiko, o Džeris liko paniuręs.

Kitą pirmadienį Džeinė atsivedė namo draugą ir jie ramiai žaidė. Ir Džeris atėjo su savo draugu. „Atsiprašau, Džeri. Šiandien ne tavo svečių diena.“ „Ar mes galime žaisti kieme?“ „Taip.“ Per pusvalandį berniukas keturis kartus priėjo prie durų ir klausė, ar galėtų pažiūrėti televizorių, išgerti pieno ir užkrimsti sausainių, o paskui paprašė pinigų. Kiekvieną kartą buvo atsakyta „ne“. Po kelių minučių mama dirstelėjo pro langą ir pamatė, kaip berniukas, stovėdamas ant tvoros, šlapinosi. Ji išėjo ir pasakė: „Džeri, dabar tavo draugas turės eiti namo, o tu taip pat eik vidun.“ Vaikas atsikirto: „Tai tavo kaltė, kad neleidi manęs i namus.“

Džeris suvokia, kad jo „geroji“ sesuo ir mama sudarė sąjungą. Tarybos susirinkime jis nieko nepasiūlė, kadangi netikėjo savo galimybėmis. Tačiau, nors ir nenoriai, bet vis dėlto jis sutiko. Vėliau, norėdamas pareikšti savo protestą, jis pasirinko blogą elgesį.

Būtų geriau, jeigu mama išsakytų savo problemą ir paklaustų vaikų, ką, jų nuomone, reikėtų daryti. Pirmą kartą vaikai gali sumišti ir nesugalvoti sprendimo. Truputį palaukusi, mama gali pasiūlyti savo sprendimą. Visada idėją reikėtų išsakyti klausiant: „Ar tau neatrodo, kad būtų geriau, jeigu pakeistume dienas?“ arba „Kas atsitiktų, jeigu?..“

Dabar, kai Džeris atskleidė savo savijautą, reikėtų šitai aptarti per kitą susirinkimą. Galbūt mama gali priversti Džerį dalyvauti, jeigu jai pavyktų parodyti savo supratimą. „Aš svarstau, ar Džeris jaučia, kad jis neturi jokių galimybių. Neatrodo, kad tau tokia tvarka labai patiktų. Kaip tu manai, Džeri?“ Toliau diskutuojama apie tai, kas turi būti padaryta, ir, matyt, reikėtų paklausti Džerio, kokį sprendimą jis siūlo. Iš pradžių jis

gali nenorėti nusileisti, bet mama turi domėtis, ką berniukas mano. Džeris gali nugalėti savo ankstesnį įsitikinimą ir įsitraukti į grupės darbą.

Jeigu tik tėvai pateikia problemas ir jų sprendimo būdus, tai nėra šeimos tarybos susirinkimas. Vaikai turi būti nuolat skatinami aktyviai dalyvauti susirinkime.

Šeima, tėvai ir trys mergaitės, susirinko į tarybos posėdį. Mergaitės nusprendė, kad šeima turi pirkti naują namą. Vyriausioji pasiūlė savo sutaupytus penkiolika dolerių, kita – dešimt, o jauniausioji – penkis dolerius. Tai tėvus visiškai suglumino. Ką jie turėjo daryti? Priblokšti ir sumišę jie pradėjo ieškoti pagalbos.

Tėvai nutarė, kad mergaitės visiškai neįsivaizdavo, kiek gali kainuoti namas. Kai šito paklausė vaikų, jie atsakė, kad tai turėtų būti apie trisdešimt tūkstančių dolerių. Tėvai labai nustebo, nes tai ir buvo numatoma suma. Ką daryti? Tėvui buvo pasiūlyta paaukoti penkiasdešimt dolerių, kad mergaitės galėtų pirkti namą.

Jis tai padarė, ir klausimas buvo išspręstas.

Jeigu mergaitės būtų reikalavusios, kad jis atiduotų visus pinigus, jis galėtų jų paklausti, kaip jos suvokia teisingumą. „Kodėl? Aš esu tik vienas iš penkių. Kodėl aš turiu duoti visus pinigus?“ Jis galėtų net sutikti ir pasakyti noris naujo namo, o paskui paprašyti mergaičių daugiau pinigų.

Pasitelkę savo fantaziją ir apsvarstę, ką darytume, jeigu vaikas būtų suaugęs draugas, taip mes galbūt išvengtume sumišimo ir beviltiškos būsenos. Tėvai visad gali išsakyti, ką jie nori daryti vienu ar kitu atveju, ir pateikti problemą tolesniam aptarimui.

Šeimos tarybos sėkmės paslaptis glūdi visų šeimos narių pasiryžime sprendžiamą problemą laikyti šeimos problema. Pagaliau, jeigu mama turi problemų ir nesugeba sutvarkyti televizoriaus žiūrėjimo, tėvas ir vaikai turi padėti tai išspręsti. Tai yra šeimos problema, nes gyvenimas kartu kuria tarpusavio santykius. Sprendimas turi būti toks pat šeimos reikalas, kaip ir sunkumų nugalėjimas. Toks požiūris ugdo tarpusavio pagarbą, atsakomybę ir įgyvendina lygybę. Demokratinis šeimos gyvenimas kuriamas ant lygybės pagrindų.

Nauji vaiko auklėjimo principai

Padrąsinkite vaiką **3 skyrius**

Venkite bausmės ir atpildo **5 skyrius**

Naudokite natūralias ir logines pasekmes **6 skyrius**

Būkite tvirti, bet nedominuokite **7 skyrius**

Gerbkite vaiką **8 skyrius**

Diekite pagarbą tvarkai **9 skyrius**

Mokykite gerbti kitų teises **10 skyrius**

Atsisakykite kritikos ir kiek galima sumažinkite klaidas **11 skyrius**

Laikykitės rutinos **12 skyrius**

Skirkite laiko mokymui **13 skyrius**

Pelnykite bendradarbiavimą **14 skyrius**

Venkite rodyti nepelnytą dėmesį **15 skyrius**

Pasitraukite iš kovos dėl valdžios **16 skyrius**

Pasitraukite iš konflikto **17 skyrius**

Veikite! Neaušinkite burnos **18 skyrius**

Nebaidykite musių **19 skyrius**

Girkite atsargiai ir turėkite drąsos pasakyti „ne" **20 skyrius**

Priedas:
pasinaudokite naujais savo įgūdžiais

Siūlome jums perskaityti šiuos pavyzdžius po vieną, išstudijuoti juos ir nustatyti, kas vyksta, koks principas buvo pažeistas, ar jo buvo laikomasi ir ką galima padaryti situacijai pagerinti. Nesistenkite analizuoti vaiko, bet pamąstykite apie tarpusavio sąveiką. Mūsų tikslas – padėti tėvams efektyviau auklėti savo vaiką, žinoti, ką daryti ir ko nedaryti tuo metu, kai vaikas elgiasi blogai. Pavyzdžiai leidžia daugiau interpretuoti. Kartais ir vienas pavyzdys gali padėti problemą išspręsti keletu būdų. Nėra vieno „teisingo“ atsakymo. Mūsų komentarai pateikiami po kiekvieno pavyzdžio.

Pavyzdys (1)

Trejų metų Ana išvertė ant stalo salotas. Mama pasakė: „Ana, išvalyk“. Vaikas patempė lūpą ir nepajudėjo. „Greičiau, tu padarei netvarką ir privalai sutvarkyti.“ Mama laukia. Ana toliau sėdi patempusi lūpą. Mama surinko salotas, nušluostė stalą ir daugiau nieko nepasakė.

Komentaras

Motina, reikalaudama: „Ana, išvalyk“, pakvietė dukterį į kovą dėl valdžios. Nusileisdama ji tik pavaikė muses ir pagaliau suteikė nepelnytas paslaugas.

Mama turėjo išvengti pirmo impulso – autoritetinio reikalavimo (18,5).* Galbūt kokią nors reakciją sukeltų žodžiai: „Ką mes galime pa-

* Skaičiai skliausteliuose rodo pateikiamus principus. Jie išvardyti p. 252-253 – *Vert. past.*

daryti?" Ana gali pasakyti, kad išvalyti turėtų ji. Jeigu mergaitė pareiškia, kad ji nesiruošia ką nors daryti, mama gali būti tvirta, paimti dukrą už rankos ir išvalyti. Jeigu Ana ir toliau priešinasi, galima jos paprašyti nueiti nuo stalo (11, 3, 6, 4).

Pavyzdys (2)

Aštuonerių metų Ralfas geruosius drabužius išmėtė po visą kambarį. Ilgą laiką mama bandė jį išmokyti susirinkti savo daiktus. Pritrūkusi kantrybės, ji surinko drabužius ir padėjo. Kitą sekmadienį Ralfas negalėjo rasti savo drabužių. „Ei, kur mano kostiumas?!" – sušuko jis. Kai jam buvo pasakyta, kad tie rūbai atidėti į šalį ir kad jam teks į sekmadieninę mokyklą eiti su mokykliniais drabužiais, jis puolė į isteriją. „Aš tau tiek kartų sakiau pasikabinti savo drabužius, Ralfai. Dabar tai bus pamoka." „Tada aš neisiu į sekmadieninę mokyklą!" – sukliko Ralfas. „O ne, tu eisi. Renkis, turi nedaug laiko." „Aš nesirengsiu, nesirengsiu, nesirengsiu!" Pagaliau mama pasitraukė iš kovos sakydama: „Gerai, ar tu pažadi juos pakabinti parėjęs namo, jei aš tau juos paduosiu?" „Žinoma." Mama grąžino drabužius, ir Ralfas greit apsivilko. Parėjęs namo, jis išmėtė drabužius kaip visada.

Komentaras

Iš pradžių mama elgėsi teisingai, surikiavo logines pasekmes. Bet po to ją pavyko įtraukti į kovą dėl valdžios ir ji pasidavė, pralaimėdama mūšį.

Mama galėjo padiskutuoti su Ralfu ir susitarti, kad savo drabužiais reikia rūpintis, o paskui išsiaiškinti, kas atsitiks, jeigu jais bus nesirūpinama (33, 6, 11). Į Ralfo isterijas nereikia kreipti dėmesio, nieko sakyti, o prireikus galima išeiti į vonią (14, 15). Paskui galima vaiką išleisti į sekmadieninę mokyklą su tais drabužiais, kurie yra, arba palikti jį namuose (3).

Pavyzdys (3)

Ruošdamasi kasdieniam pasivaikščiojimui prieš miegą, trejų metų Rūta slampinėjo iš kampo į kampą. Pagaliau tėvai sėdo į mašiną ir pasakė: „Turbūt tu iš tikrųjų nenori važiuoti pasivaikščioti, o mes norime. Sudie, brangioji. Mes greit grįšime." Po pusvalandžio tėvai grįžo ir nieko nepasakė. Kitą vakarą Rūta buvo pasirengusi važiuoti daug anksčiau.

Komentaras

Tėvai nepaiso nepagrįstų Rūtos reikalavimų. Jie nesiima jokių priemonių priversti mergaitę (13), bet prisiima atsakomybę už savo elgesį (4). Jie laikosi įprastos rutinos ir pasinaudoja loginėmis pasekmėmis (3, 9).

Pavyzdys (4)

Mama šiltai aprengė trejų metų Meriliną ir išleido žaisti į kiemą. Netrukus mergytė jau stovėjo verkdama prie laukujų durų. Mama pamatė, kad Merilina buvo nusimovusi kumštines pirštines. Vaiko rankos buvo raudonos ir sušalusios. Mama vėl užmovė pirštines sakydama:

„Dabar tavo rankos nesušals, brangioji, žinoma, jei tu nenusimausi pirštinių. Tam jos yra. Ar geriau dabar? Aišku, geriau. Dabar eik ir žaisk." Po kelių minučių mama dirstelėjo pro langą ir pamatė, kad Merilina vėl buvo be pirštinių. Šį kartą užmauti pirštinių išėjo tėvas. Tą patį teko kartoti keletą kartų. Pagaliau tėvas visai įsiuto ir pasakė: „Palik ją lauke ir tegul rankos tikrai sušąla. Tai bus jai pamoka." Mama užprotestavo: „Kokia baisi mintis! Kodėl jos rankos turėtų sušalti!" Mama dar keletą kartų užmovė pirštines, kol neteko kantrybės, parvedė vaiką namo ir prilupo.

Komentaras

Merilina naudojasi savo bejėgiškumu tam, kad jai tarnautų. Ji nori, kad tėvai jos gailėtųsi.

Šiuo atveju tėvai gali išvengti nepelnyto dėmesio skyrimo (12). Nėra reikalo kartoti tai, ką ji ir taip žino: su pirštinėmis jos rankos nesušals! Tėvai gali nerodyti susirūpinimo (30) ir leisti įvykiams klostytis natūraliai (3). Kai Merilina verkia, t. y. prašo pagailėti dėl jos bejėgiškumo, tėvai gali išvengti šių vaiko spąstų (24) ir nereaguoti. Pakanka pasakyti: „Man gaila, kad tavo rankos sušalo. Aš esu tikra, kad tu žinai, ką dėl to reikia daryti" (20). Jeigu toks elgesys kartojasi, Merilina turės likti namuose (3).

Pavyzdys (5)

Išsimaudžiusios ketverių metų Nensė ir mama nuėjo į dušą. Mergaitė paskelbė, kad duše ji nesipraus. Nusipraususi mama atsakė: „Gerai, brangioji, bet tu negali lipti į mašiną visa smėlėta ir šlapia." Mama užsuko čiaupą ir nusišluostė nieko daugiau nesakydama. Nensė taip pat tylėjo. Po to ji staiga nusirengė ir nusiprausė.

Komentaras

Mama skatino dukterį bendradarbiauti. Visų pirma ji nustatė ribas (6), po to išvengė kovos dėl valdžios (13) ir buvo tvirta (4). Ji laimėjo bendradarbiavimą ir vaikas prisitaikė prie tvarkos, suvokdamas logines pasekmes (6, 11, 3).

Pavyzdys (6)

Devynmetis Stenas atėjo prie pietų stalo nenusiplovęs rankų. „Ką tai reiškia, kad toks ateini prie stalo?" – paklausė mama. „Jūs, vyrai, visada esate netvarkingi. Pažiūrėk į savo plaukus. Ar kada nors tu susišukuoji? Ir tavo marškiniai bjaurūs. Beje, taip atrodo ir tavo rankšluostis!" Steno akys pritvinko ašarų. „Ar negali rasti dar kokios nors priežasties?"

Komentaras

Klaidingai stengdamasis rasti savo vietą, Stenas nesilaiko tvarkos. Bent jau mama tai mato ir apiberia skaudžia kritika, o kartu šitaip ji atima iš jo drąsą.

Kai Stenas neplauna rankų, motina gali paprastai pasakyti: „Atėjai netvarkingas. Tokiam prie stalo tau negalima" (15, 6). Kai vaikas būna švarus, mama gali pasakyti: „Aš džiaugiuosi matydama, kad tu žinai, kaip pasirūpinti savimi." Arba: „Aš džiaugiuosi, kad tu šiandien esi tvarkingas."

Pavyzdys (7)

„Stovėk prie manęs, Marija," – pasakė mama savo dvejų su puse metų dukteriai, tvarkydama banko popierius. Marija nuėjo keletą žingsnių į šoną. „Grįžk!" – pašaukė mama. Marija stovėjo ramiai, o mama toliau tvarkė savo reikalus. Marija nubėgo prie atvirų durų. „Marija, sugrįžk!" Rimtu veidu ir valiūkiškai mirksėdama Marija stovėjo prie durų. „Gerai, tave partrenks mašina," – pagąsdino mama, nusisuko ir rašė toliau, nekreipdama dėmesio į Mariją, stovinčią tarpdury.

Komentaras

Marija su mama žaidžia. Ji verčia mamą nerimauti, užsiimti ja. Mama per daug kalba ir bando kontroliuoti savo vaiką gąsdindama.

Ji turėtų paimti Mariją už rankos ir laikyti nieko nekalbėdama (12,14,15).

Pavyzdys (8)

Mama sumokėjo už maisto prekes ir rengėsi eiti iš parduotuvės, kai staiga pamatė, kad penkiametis Gregas nešėsi atplėštą saldainių pakelį. Mama paklausė: „Kur tu jį gavai?“ Gregas pradėjo verkti. „Ten paėmiau,“ – parodė pirštu vaikas. „Tu blogas, blogas berniukas! Ką tu galvoji taip elgdamasis? Ar nežinai, kad tai yra vogimas? Dabar aš už tai turėsiu užmokėti, namie mes turime visokiausių saldainių“, – taip kalbėdama mama prilupo sūnų. Po to ji grįžo pas pardavėją ir sumokėjo už saldainius.

Komentaras

Gregas ima ką nori, o mama prisiima atsakomybę.

Ji turėtų vengti atimti drąsą kritikuodama ir daiktus vadindama tikraisiais jų vardais (1), privalo atsisakyti bausmių kaip mokymo metodo (2) ir mažiau kalbėti (15). Mama gali pareikalauti, kad Gregas pats nueitų pas pardavėją ir sumokėtų (10), o po to tuos pinigus atimtų iš jam duodamų kišenpinigių (3).

Pavyzdys (9)

Mama sėdėjo žaidimų aikštelėje su kitomis kūdikių motinomis. Dvejų metų Maikas lakstė nuo vieno vežimėlio prie kito, kratė ir stumdė juos taip, kad šie galėjo net apvirsti. Kai jis sustodavo prie kiekvieno vežimėlio, mama iškart sušukdavo: „Maikai, baik!“ ir toliau šnekučiuodavosi. Maikas nekreipė dėmesio ir išdykavo toliau. Pagaliau viena mama pakilo, atsivežė savo kūdikį ir pastatė vežimėlį šalia. Tada ir Maiko mama atsikėlė, griebė vaiką ir pliaukštelėjo per nugarą sakydama: „Sakiau, baik!“ Maikas atsisėdo smėlio krūvoje ir pradėjo žaisti.

Komentaras

Maikas priverčia mamą juo užsiimti, atitraukdamas ją nuo pokalbio.

Motina gali pasistengti ir nerodyti nepelnyto dėmesio, o kartu nevaikyti musių (12, 16). Ji privalo tylėti ir veikti (15). Kai vaikas blogai elgiasi, ji gali laikyti jį šalia, o kai jis protestuodamas cypia, ji turėtų pasitraukti (14), nesivelti į kovą ir leisti jam „staugti“. Kai vaikas nusi-

ramina, galima jam leisti žaisti, o kai vėl blogai elgiasi, reikia jį nubausti ir laikyti šalia (3,10).

Pavyzdys (10)

Nensė, eidama miegoti, nesurinko žaislų. Svetainėje buvo betvarkė. Mama pasakė: „Jau beveik laikas eiti miegoti. Ar tu nori, kad aš tau padėčiau sudėti žaislus, ar nori tai padaryti pati?“ Anksčiau tokie žodžiai padėdavo. Šį vakarą trejų su puse metų vaikas pasakė: „Aš nesiruošiu jų rinkti. Esu per daug pavargusi. Tu surink.“ „Ne, Nense. Aš dabar skaitysiu.“ Mama paėmė knygą. Po minutės mergaitė tarė: „Aš norėčiau surinkti žaislus dabar. Ar man padėsi?“ „Taip, brangioji.“ Dirbdamos kartu, jos kalbėjo apie kitos dienos darbus.

Komentaras

Nensė išbandė savo mamą.

Mama nepasidavė provokuojama (14), išvengė kovos dėl valdžios (13), laimėjo bendradarbiavimą (1) ir nekritikavo (8). Ji pasisiūlė padėti mergaitei, bet atsisakė už ją rinkti žaislus.

Pavyzdys (11)

„Mama, aš noriu saldainių,“ – pradėjo verkšlenti penkiametė Džudė, kai jos stovėjo eilėje prie kasos. Gražių spalvotų dėžučių lentyna traukė vaiko akį. Mama pasakė: „Ne, namie mes turime daug saldainių.“ Mamos balsas buvo tvirtas ir ryžtingas. Mergaitė verkšleno garsiau: „Bet aš noriu saldainių dabar.“ Mama slapčiomis pažvelgė į kitus žmones, laukiančius eilėje. Kiek desperatiškai ji atsakė: „Aš neturiu pakankamai pinigų.“ „Aš noriu tik vieno saldainio!“ – sucypė vaikas. Mama paklausė: „Kiek tai kainuoja?“ Dabar Džudė pasimetusi žiūrėjo kainas. Pagaliau mama atsiduso ir tarė: „Gerai, paimk.“ Džudė linksmai paėmė vieną maišelį ir įdėjo į prekių vežimėlį.

Komentaras

Džudė jaučia, kad turi teisę gauti tai, ko nori. Ji nori ne tik dovanų, bet ir valdyti savo mamą.

Mama neturi duoti mergaitei visko, ko ši įsigeidžia ypač tuomet, kai situacija tam nėra palanki. Pataikaudama ji turi būti atsargi ir privalo turėti drąsos pasakyti „ne“ (17), po to nepasiduoti (14) ir likti tvirta (4).

Pavyzdys (12)

Mama „kraustėsi iš proto“, nes vaikai: dvylikametė Elena, dešimtmetė Virginija ir aštuonerių metų Maikas nuolat pešėsi dėl namų ruošos darbų. Pagaliau tėvai sugalvojo naujovę: tėvas virtuvėje pakabino lapą, kuriame kiekvienam vaikui buvo nurodytos specialios pareigos ir pateiktas mokėjimų tvarkaraštis. Gerai atliktas darbas buvo apmokamas brangiau negu atsitiktinis, o jeigu darbas buvo blogai atliktas arba visai nepadarytas – nemokama. Geras elgesys buvo skatinamas, o blogas – baudžiamas. Taip buvo daroma už taisyklių laužymą. Kiekvieną vakarą šeima susirinkdavo ir lape pažymėdavo visas pastabas. Savaitės gale kiekvienam vaikui buvo sumokama už darbą. Peštynės ir barniai sumažėjo, mama pamatė, kad atmosfera tikrai pagerėjo.

Komentaras

Bardamiesi vaikai laiko tėvus „pririštus“. Net ir naujas būdas padėjo patraukti tėvų dėmesį. Kontroliuodami darbą, atlygindami ir bausdami, tėvai moko vaikus už paslaugas tikėtis kompensacijos, o ne gauti pasitenkinimą iš bendradarbiavimo.

Tėvai turėtų atsisakyti atlyginimų sistemos (2). Atsakomybę vaikai už darbus turėtų nustatyti šeimos taryboje (34). Reikia būti tvirtiems ir reikalauti, kad vaikai baigtų tuos darbus, už kuriuos jie atsakingi (4, 9). Išgirdę pirmus barnius, tėvai turi pasitraukti (21).

Pavyzdys (13)

Šešiametė Donė ir ketverių metų Patė su šunimi energingai pražygiavo per virtuvę purvinais padais. „O, jūs vaikigaliai! – sušuko mama. – Aš tik išsšveičiau grindis. Kuo jūs mane laikot? Žiūrėkit, ką pridarėt. Kiek kartų jums sakiau nusivalyti batus prieš įeinant į namus! Sėskitės ir nusiaukit batus. Dabar man reikės plauti viską iš naujo!“ Vaikas nusiavė, o mama išmetė batus lauk ir dar kartą išvalė grindis. Vaikai lakstė aplinkui tik su kojinėmis.

Komentaras

Vaikai daro ką nori, o pasekmės tenka mamai. Ji nuolaidžiauja blogam elgesiui ir baudžia bardama.

Ji neturi vartoti žodžių kaip ginklų (15) ir privalo mokyti vaikus tva

kos. Ji turi įtraukti logines pasekmes (3). Kaip ji galės ruošti valgį, jei virtuvės grindys bus nešvarios?

Pavyzdys (14)

Mama bandė vienerių metų Keitę išmokyti gerti iš stiklinės, o ne iš buteliuko. Laikydama vaiką ant kelių, ji leido gurkštelėti pieno. Mergaitė užsispyrė ir nustūmė stiklinę. Mama bandė atitraukti dėmesį: „Žiūrėk, koks ten paukštelis.“ Kai Keitė pasilenkė, mama vėl prikišo stiklinę prie lūpų. Kiekvieną kartą, kai mergaitė užsispirdavo, motina rasdavo būdą ją pašnekinti. Ir kas kartą prieš atstumdama, Keitė išgerdavo vis daugiau pieno.

Komentaras

Mama per daug stengiasi būti „gera“ mama. Jos pasitikėjimo savimi stoka verčia ją manyti, kad mergaitė atstums naują bandymą.

Mama turėtų pasodinti Keitę į jos kėdę ir pasitikėti, kad šioji norės išmokti pati (5). Mokymas gali būti labiau atsitiktinis. Tą reikėtų daryti vaikui nesuvokiant. Mama gali duoti pieno stiklinę su kitu maistu tuo pačiu laiku kiekvieną dieną, neįkalbinėdama ir neskirdama tam ypatingo dėmesio. To paties maitinimo metu buteliuko visai neturi būti (9, 10). Keitė veikiau gers pieną iš stiklinės, negu bus alkana (3).

Pavyzdys(15)

Kai tik šešerių metų Džordžas būdavo blogai nusiteikęs ar nusivylęs, jis nerimdavo savo kėdėje, sukiodavosi ir čiulpdavo nykštį. Mama išgyveno dėl to beveik penkerius metus. Ji išbandė visokiausias priemones, beje, net ir lupimą. Dėl nuolatinio piršto čiulpimo atsirado žymės. Mama, matydama Džordžą šitaip sėdintį, jausdavosi siaubingai, nes žinojo, kad jis yra nelaimingas. Mama su užuojauta klausdavo: „Kas tau yra, Džordžai? Nečiulpk nykščio. Tai tikrai nepadės. Geriau pasakyk, dėl ko tu toks nelaimingas.“ Kartais jis atsakydavo, o kartais čiulpdavo tol, kol mama atitraukdavo ranką nuo burnos. Tada jis pykdavo ir kietai sučiaupdavo lūpas. Ji maldaudavo ir prašydavo paaiškinti priežastį. Kai Džordžas pagaliau atsakydavo, mama kiek įmanydama stengėsi tai „užfiksuoti“.

Komentaras

Džordžas ieško lengvų malonumų ir patogumų. Be to, jis naudojasi savo „nelaimingumu" tam, kad galėtų mamai sukelti baisų jausmą, t. y. ją nubausti. Ji pasiduoda prašymams pasigailėti ir bando sutvarkyti gyvenimą taip, kad sūnus būtų laimingas.

Mama turėtų visiškai nekreipti dėmesio ne tik į nykščio čiulpimą (31), bet ir į blogas Džordžo nuotaikas (12, 24). Tuo metu, kai Džordžas jaučiasi laimingas, mama gali su juo paplepėti ir išsiaiškinti, ko jis nemėgsta. Padrąsindama ji gali padėti jam būti aktyviam ir naudingam (1).

Pavyzdys (16)

Septynerių metų Selė, vidurinysis vaikas iš trijų, norėjo padėti mamai parnešti nupirktas stiklines. „Ne, Sele, aš jas parnešiu. Tu gali išmesti." „Prašau, mama, aš nešiu atsargiai." „Na, gerai. Bet dėl Dievo, neišmesk." Ji paėmė keletą paketų ir ėjo paskui dukterį. Lipdama laiptais, Selė primynė paltą, prarado pusiausvyrą ir nukrito su stiklinėmis. Ji pravirko. Nusivylusi mama padėjo savo nešulius, atidarė stiklinių dėžutę ir rado tik dvi nesudaužytas. Įsiutusi ji ėmė šaukti: „Aš sakiau tau, kad tu neparneši stiklinių! Kas tave verčia visad daryti tai, ko tu negali? Kodėl esi tokia nevykėlė? Ar tu manai, kad mes turime begales pinigų? Eik į savo kambarį ir negausi vakarienės. Galbūt tai pamokys tave ir tu būsi rūpestingesnė."

Komentaras

Kadangi mama nieko gero nesitikėjo, tai Seli taip ir padarė. Abejodama vaiko galimybėmis, mama atėmė iš jos drąsą, o po to dar kritikavo.

Visų pirma mama turėtų pasitikėti vaiku ir vengti to, kad mergaitė neimtų klaidingai savęs suvokti (1, 5). Ji turėtų visiškai atsisakyti kritikos ir suvokti klaidų atsitiktinumą (8). Selė ir taip jau yra pakankamai sugniuždyta. Jeigu vaikas paslysta ir sudaužo akinius, mama turi daugiau rūpintis tuo, kas atsitinka vaikui, o ne akiniams. Vaiką reikia padrąsinti: „Apgailestauju, kad taip atsitiko. Aš žinau, tu tai padarei netyčia."

Pavyzdys (17)

Tėvas parėjo namo ir rado įrankius pievoje, kur devynerių metų Bilis iš savo seno vežimėlio meistravo „lenktyninį". Tėvas supyko. Jis liepė sūnui eiti namo. Iš tėvo balso

Bilis suprato, kad pakliuvo į bėdą. Droviai ir nedrąsiai jis priėjo prie tėvo. Tėvas parodė įrankius ir paklausė: „Aš noriu žinoti viso to priežastį.“ Bilis tylėjo. „Kiek kartų tavęs prašiau, kai baigi kokį darbą, padėk įrankius į vietą. Kodėl tu manęs neklausai?“ Bilis toliau stovėjo tylėdamas ir žiūrėdamas į žemę, atrodė, kad jis nieko negirdi. „Na, jaunikaiti, ar atsakysi man?“ „Aš nežinau, tėti.“ „Gerai, aš priverstas tave prilupti. Gal kitą kartą tu geriau atsiminsi ir padėsi įrankius i vietą.“ Jis apsuko Bilį ir prilupo. Verkdamas vaikas surinko įrankius, nunešė juos namo ir padėjo į vietą.

Komentaras

Biliui įbauginti tėvas pasitelkė pyktį. Bilis negerbia tvarkos ir kitų teisių. Tėvas klaidingai tiki, kad žodžiai ir bausmė yra efektyvios mokymo priemonės.

Situacija aiškiai rodo, kad čia reikalingas teisingas mokymas. Tėvas turėtų keletą kartų padiskutuoti su vaiku ir leisti jam suvokti, kaip naudotis ir rūpintis instrumentais (6,7,33). Galbūt jis galėtų duoti sūnui kitų įrankių ir leisti pačiam už juos atsakyti (23). Po to jis gali būti tvirtas ir nesirūpinti Bilio pamestais ar sugadintais įrankiais (4). Jeigu Bilis nori, tėvas gali juos nupirkti iš reguliariai skiriamų vaikui pinigų arba vaikas gali apsieiti ir be jų (3).

Pavyzdys (18)

Eidami aplankyti draugų, tėvai pasiėmė ir dvejų metų Džeką. Mama pasakė: „Mes taip didžiuojamės Džeku. Jam nebereikia vystyklų, per paskutines dvi savaites jam nieko neatsitiko.“ Per valandą mama Džeko paklausė šešis kartus, ar jam nereikia eiti į tualetą. Pagaliau jis ištarė „taip“. Tėvas atkreipė visų dėmesį ragindamas Džeką lipti laiptais į tualetą.

Po savaitės i svečius atėjo draugai. Per pietus Džekas tris kartus pakartojo, kad jam reikia į tualetą. Kiekvieną kartą tėvas ėjo su juo.

Kitą savaitę tėvas pasakė savo draugui: „Mes tiesiog negalime suprasti. Džekas vėl ėmė šlapintis į kelnes. Jis nešioja sauskelnes ir net nepasako mums, kai jas reikia keisti.“

Komentaras

Iš mokymo naudotis tualetu tėvai padarė „didelį įvykį“. Jie per daug stengiasi rūpintis paprasta mokymo procedūra ir skuba surengti varžybas dėl valdžios, nes jų išdidumui gresia pavojus.

Tėvai turi pasitikėti Džeku (1, 5) ir laikytis daugiau atsitiktinio požiūrio (30). Reikia, kad Džekas išmoktų naudotis tualetu, o tėvai neturėtų didžiuotis sausomis vaiko kelnaitėmis.

Pavyzdys (19)

Rytais Ritos mama dirbo, ir tomis valandomis mergaitę prižiūrėjo auklė. Vieną dieną, parėjusi namo, ji pastebėjo, kad trejų metų Rita spalvotais pieštukais ištepliojo duris, sofą ir kėdes. Tą popietę mama ketino mergaitę pasiimti į paplūdimį. Po pietų ji pasakė: „Prieš eidamos į paplūdimį, nuo durų ir baldų turėsime nuvalyti spalvotų pieštukų žymes. Jei norėsi, galėsi man padėti." Vaikas pažiūrėjo į mamą, paskui paėmė skudurą ir trynė taip, kaip parodė mama. Dirbdama mama nieko nekalbėjo. Visą laiką mergaitė klausinėjo: „Kada eisime į paplūdimį?" „Kai viską nuvalysime," – atsakydavo mama. Pagaliau mama turėjo pripažinti, kad visa buvo švaru, bet buvo per vėlu eiti į paplūdimį. Rita tai suprato be ašarų.

Komentaras

Mama pamokė dukrą ir susilaikė nuo reikalavimo, kad Rita išvalytų. Motina taip išvengė kovos dėl valdžios (13), buvo tvirta (4) ir pakvietė vaiką padėti kartu laimėdama bendradarbiavimą (11). Pagaliau ji leido įvykti loginėms pasekmėms (3) ir parodė vaikui, kad tenka paklusti situacijos reikalavimams (6).

Pavyzdys (20)

„Lile, aš pasakiau tau, kad negalėsi šią savaitę su Džeine eiti į kiną, nes paskutinį kartą per ilgai užtrukai," – ramiai kalbėjo mama savo devynmetei dukteriai. Mergaitės akys pritvino ašarų. Nuliūdusi ji nusisuko ir nieko nepasakė. Motina pasijuto nejaukiai. Lilę tai labai paveikė. „Ką rodys šią savaitę, Lile?" „Tai nesvarbu, mama, nes aš negaliu eiti," – atsakė ji virpančiu balsu. „Rodos, tu sakei, kad tai bus Disnėjaus programa, ar ne?" „Taip." Mama pasvarstė: „Jei šį kartą leisiu tau eiti, ar eisi tiesiai namo?" Tebeašarodama mergaitė atsakė: „Taip, mama." „Na, gerai. Bet jei nepareisi namo laiku, kitą savaitę tavęs neleisiu. Supratai?" „Taip, mama."

Komentaras

Lilė perprato „ašarų jėgos“ vertę ir verčia mamą gailėtis norėdama gauti tai, ko nori. Mama pakliuvo į spąstus. Jai pritrūko drąsos pasakyti „ne“ ir ji nesielgė nuosekliai.

Mama gali nekreipti dėmesio į dukters ašaras, įsižeidimą ir prislėgtą nuotaiką (24). Jeigu Lilė nežino, kaip laikytis susitarimo ir grįžti namo, loginės pasekmės – kitą kartą ji negalės eiti (3). Mama gali išlikti tvirta (4) ir palaikyti tvarką (6, 26).

Pavyzdys (21)

Pakeitusi vaiko drabužius, mama su ketverių metų Timiu nuėjo į vidinį kiemą atsipūsti, nes buvo dar anksti. Tuo metu atėjo draugai. Kai visi susėdo pasišnekučiuoti, mama perspėjo: „Daugiau nesušlapk, Timi.“ Vidiniame kieme buvo mažas baseinėlis. Kurį laiką Timis žaidė su savo žaislais. Paskui jis nuėjo prie baseinėlio, norėdamas paplukdyti valtį. Mama berniukui šūktelėjo: „Atsargiai, Timi, nesušlapk! Geriau būk toliau nuo baseino.“ Vaikas pyktelėjo, patempė lūpą, bet vis tiek stovėjo prie baseino krašto, po to atsiklaupė ir paleido valtelę į vandenį. „Jei sušlapsi, tėtis lups,“ – dar kartą perspėjo mama. Vaikas toliau žaidė prie baseino krašto. Staiga jis per daug pasilenkė ir įkrito į vandenį. Per akimirksnį prišoko tėvas ir ištraukė jį. Timis pradėjo verkti. Mama apibarė: „Sakiau nežaisti prie vandens. Dabar tu vėl visas šlapias.“ Tėvas nuvedė berniuką namo.

Komentaras

Timis mamos negirdi ir elgiasi taip, kaip nori. Žodžiai „nesušlapk“ sukėlė kovą dėl valdžios. Tikėdamasi, kad sūnus žais netoli vandens ir nesušlaps, mama iškėlė per didelius reikalavimus. Po to ji pagrasino vaiką bausti, bet nesilaikė savo ketinimų ir bausmės neįvykdė.

Motina turi pasitraukti ir nekovoti dėl valdžios, be to, ji negali už Timį spręsti, ką šis turi daryti (13). Ji gali pamąstyti, ar būtina reikalauti, kad vaikas neitų prie vandens. Jeigu vakaras šiltas – tai nesvarbu. Jeigu mama nesistengs Timio kontroliuoti, neskatins jo tam, vaikas neįkris. Ji turėtų pateikti išmintingų reikalavimų, po to veikti ramiai, kad būtų išsaugota tvarka (25, 26, 6).

Pavyzdys (22)

Septynerių metų Džonas žaidė lauke. Jau senokai mama girdėjo besipešančius vaikų balsus ir nutarė pasižiūrėti. Džonas pasičiupo visus kaimynų vaikų žaislus ir sudėjo juos į krūvą. Buvo aišku, kad jam patiko žiūrėti, kaip kiti vaikai verkia. Mama pašaukė berniuką. Džonas atsisakė palikti savo žaislų krūvą. Tada motina priėjo prie jo ir tarė: „Džonai, brangusis, tu turi dalytis žaislais su kitais.“ Džonas dirstelėjo į kitus vaikus, kurie stovėjo ir stebėjo, kas bus toliau. Mama pasilenkė norėdama paimti žaisliuką. Džonas piktai suniurnėjo: „Neimk.“ „Džonai, kas tave apsėdo! Taip elgtis visiškai negalima. Eik namo.“ Ji partempė Džoną namo ir paguldė į lovą. Vaikas verkė tol, kol užmigo.

Komentaras

Blogai elgdamasis, Džonas vertė mamą visą dėmesį skirti jam. Visų pirma motina įsivėlė į varžybas tarp Džono ir kaimynų vaikų, po to bandė jį mokyti auklėti moralizuodama ir pagaliau bausme pasinaudojo kaip mokymo priemone.

Ji turėtų užsiimti savo reikalais (23) ir leisti kitiems vaikams išsiaiškinti su Džonu. Jie tai tikrai padarys! Ji gali su juo pakalbėti (33) apie jo santykius su draugais.

Pavyzdys (23)

„Marta! Ar tu kelsies! – mama kratė aštuonerių metų dukterį. – Jei nepaskubėsi, pavėluosi į mokyklą. Greičiau. Jau trečią kartą tave žadinu.“ Marta išsirito iš lovos, o motina grįžo į virtuvę. Po kiek laiko ji vėl ragino: „Marta, paskubėk! Perspėju tave. Nežadu tavęs šį rytą vežti. Tu turi išmokti keltis laiku ir viską suspėti.“ Pagaliau mergaitė atėjo prie stalo. Valgydama ji skaitė linksmą knygą. „Padėk knygą į šalį ir žiūrėk į lėkštę. Jau vėlu!“ Tuo metu suskambo telefonas ir mama ilgai kalbėjosi su seserimi. Staiga Marta ją pertraukė: „Mama! Man liko tik dešimt minučių. Prašau! Greičiau pavežk mane į mokyklą.“ „Ne, Marta. Eik pati.“ „Bet, mama, aš dar nė karto nepavėlavau. Prašau, tik šį kartą. Nenoriu sugadinti savo charakteristikos. Tu juk irgi šito nenori, ar ne?“ „Gerai,“ – pagaliau nusileido mama ir pasakė seseriai, kad paskambins vėliau. Motina nuvežė mergaitę i mokyklą.

Komentaras

Marta verčia mamą prisiimti visą atsakomybę už ją ir reikalauja nepelnytų patarnavimų. Motinai trūksta drąsos būti tvirtai ir ji leidžia išdidumui nugalėti ir įsibrauti į jos mokymo programą.

Mama turėtų duoti Martai žadintuvą ir padaryti ją atsakingą. Mergaitė privalo pati atsikelti ir išeiti į mokyklą laiku (20, 23). Nesvarbu, kaip vaikas meilikauja, motina turi būti tvirta, nuosekli ir Martos į mokyklą nevežti (4, 26).

Pavyzdys (24)

Mama buvo skalbykloje. Aštuonmetė Roza, šešiametė Džoisė ir dvejų su puse metų Suzana žaidė miegamajame. Visai netikėtai mama išgirdo prislopintą Suzanos riksmą. Ji įbėgo į miegamąjį. Roza ir Džoisė uždarė Suzaną tualete ir laikė duris. Dėl mergaičių šauksmų motina įėjo visai tyliai. „Tuoj pat baikit!“ – sušuko ji. Mergaitės, netikėtai užkluptos, atšoko. Mama jau norėjo joms trinktelėti, bet greit atidarė tualeto duris ir paėmė Suzaną ant rankų. Kai mažylė kiek nusiramino, motina griežtai paklausė: „Kodėl jūs taip elgiatės? Juk žinote, kad Suzana bijo tamsos!“

„Mes tik žaidėme, mama,“ – teisinosi jiedvi. „Koks tai žaidimas kankinti savo seserį?“ Įsiutusi mama išėjo iš kambario vedina Suzana.

Komentaras

Roza ir Džoisė susivienijo tam, kad mama būtų užsiėmusi ir gintų Suzaną, kuri, kita vertus, taip pat kontroliuotų motiną pasinaudodama savo baime.

Mama galėtų įsiklausyti (28) ir pasvarstyti, ką reiškia tie verksmai. Išgirdusi siaubingą riksmą, ji gali nuspręsti užsiimti savo reikalais (23) ir nekreipti dėmesio į Suzanos baimę (22). Taip pat ji gali išvengti konflikto ir nesivelti į mergaičių ginčą (21). Gali būti, kad mergaitės išleistų Suzaną iš tualeto, jei mama neatlėktų į pagalbą. Arba ji gali ramiai įeiti į kambarį, išleisti dukrą iš tualeto ir tuoj pat užsiimti savo reikalais, nieko nesakydama. Be to, šeimos tarybos susirinkime ji gali pasiūlyti padiskutuoti apie bendraamžių vaidmenis. Kartais pakanka kelių klausimų problemai išspręsti. „Kodėl Roza ir Džoisė yra tokios patenkintos, paerzinusios Suzaną? Ką mes dėl to turėtume daryti?“

Pavyzdys (25)

Šešiametė Džeinė buvo beveik įpusėjusi valgyti pietus, kai pas ją atėjo draugė. Ji pašoko nuo stalo ir nubėgo prie durų. „Grįžk, Džeinė. Dar nebaigei pietų," – sukomandavo tėvas. Mergaitė vis tiek stovėjo prie durų ir plepėjo su drauge. Tėvas priėjo prie dukters, paėmė ją už rankos, atvedė prie stalo, pasodino ir pasakė: „Kol kas tu turi baigti savo pietus." Mergaitė susigūžė ir patempė lūpą. Ji nė nebandė valgyti. Supykęs tėvas pradėjo ją „pliekti liežuviu". Mergaitė sėdėjo ir nejudėjo. Pagaliau mama paklausė: „Ar jau baigei, Džeine?" „Taip." „Tada gali eiti žaisti." Tėvas piktai įsiterpė: „Jeigu mama sako, kad taip gerai, tai pirmyn." Mergaitė pašoko nuo stalo. Tėvai baigė valgyti nesikalbėdami.

Komentaras

Džeinė įtraukė tėvus į kovą dėl valdžios ir tuo pasinaudodama juos sukiršino. Reikalavimas „grįžk" paskatino kovoti dėl valdžios. Tėvas taip pat neatsižvelgė į vaiko poreikius būti mandagiai su savo drauge.

Kadangi tėvas „užsiėmė" Džeine, mamai reikėjo užsiimti savo darbais (23). Visa šeima turi pasiekti susitarimą ir nuspręsti, kaip reikia elgtis prie stalo (9, 34). Net jeigu sutarta, kad niekas nenueina nuo stalo nebaigęs valgyti, vis dėlto Džeinės teisė į mandagumą suteikia jai galimybę pakilti nuo stalo. Mergaitei galima leisti pasakyti draugei, kad šeima dabar valgo, ir ji pabendraus su drauge vėliau (5, 7).

Pavyzdys (26)

Staigus vėjo gūsis pakėlė užuolaidą ir apvertė didelę vazą su gėlėmis. Mama skubiai šluostė vandenį, tikėdamasi, kad kilimas nesušlaps. „Ana, prašau, pažiūrėk kepsnį už mane!" „Mama, aš nežinau kaip," – suverkšleno mergaitė. „Tu šimtą kartų matei, kaip aš tai dariau. Daryk, kaip sakau." Ana nuėjo į virtuvę. Po kelių sekundžių mama išgirdo trinktelėjimą ir riksmą. Ji įpuolė į virtuvę. Kepsnys, bulvės ir keptuvė mėtėsi ant grindų, o mergaitė verkė, nes nusidegino ranką. „Ana! Tu esi tikra netikėlė. Aš niekad nemačiau tokio bejėgio vaiko. Kodėl tu negali atlikti net paprasčiausių darbų? Dabar eik iš čia!" „Bet aš nusideginau ranką," – bandė prieštarauti vaikas.

„Pasitepk kokiu nors kremu." „Kaip aš tai padarysiu? Tai – dešinė ranka." Nusivylusi mama rado kremo, patepė skaudamą vietą ir tada grįžo tvarkyti virtuvės.

Komentaras

Bejėgė Ana tikrai įrodė savo bejėgiškumą.

Mama gali nepriimti klaidingos Anos savęs vertinimo ir padrąsinti ją tuomet, kai jai pasiseka (1). Apskritai ji gali atsisakyti visų kritiškų pasakymų ir peržvelgti daugelį mergaitės klaidų (8). Šiuo atveju, kadangi mama tuo pačiu metu negalėjo būti dviejose vietose, ji turėjo nuspręsti, kas yra svarbiausia, ir tuo pasirūpinti pati. Motina turėtų vengti prašyti Anos daryti tai, kur ji nėra patyrusi (25). Vaiko mokymas būti naudingam (10) mamai gali atimti kažkiek laiko. Prieš reikalaudama padėti tokiuose darbuose, kurių mergaitė mano nesugebanti padaryti, motina pirmiausia turi sudaryti sąlygas jų išmokti.

Pavyzdys (27)

Įėjo du mamos draugai. Keturmetė Petsė stovėjo ir stebėjo grindimis šliaužiantį aštuonerių mėnesių Bilį. Mama ir svečiai žavėjosi kūdikiu ir jo protingumu. Petsė pripuolė prie Bilio ir įkando į ranką. Mama pašoko, griebė mergaitę, gerai įkrėtė į kailį ir sušuko: „Kodėl tu kandžioji savo brolį, mažą kūdikį? Eik į savo kambarį ir sėdėk tol, kol būsi pasirengusi gerai elgtis.“ Dar keletą kartų sušėrusi, mama išstūmė ją iš kambario ir pakėlė ramindama Bilį.

Komentaras

Petsė pavydi broliui ir net pykstasi dėl to su mama. Motina reaguoja į mergaitės kerštą.

Kūdikiui įkąsta, ir nieko negalima pakeisti. Kiekvienas mamos veiksmas tik sustiprina Petsės įsitikinimą, kad ji turi atkeršyti už visą dėmesį, kurį gauna kūdikis. Motina gali netikėtai apkabinti dukrą ir pasakyti: „Aš suprantu, brangioji, ir man gaila, kad tu taip blogai jautiesi“ (18).

Pavyzdys (28)

Pusantrų metų Liucija rado didoką akmenį ir pabandė ant jo užlipti. Kiekvieną kartą, kai mergaitė ropštėsi, mama nutraukdavo sakydama: „Ne, ne.“ Kai tik Liucija išsilaisvindavo, ji vėl bandė tai daryti. Mama traukdavo ją žemyn sakydama: „Ne, ne. Užsigausi.“ Po penkto karto mama pagaliau prilupo vaiką.

Komentaras

Liucija bando savo jėgas ir drąsą. Perdėtai saugodama kūdikį, mama atima iš jo drąsą. Visų pirma, jos „ne, ne" yra musių vaikymas, o lupimas šiuo atveju atstoja mokymo priemonę. Motina turėtų pasitikėti dukters galimybėmis išmokti valdyti kūną ir palikti ją vieną (5). Jeigu mama iš to nedarytų didelės problemos (12), pabandžiusi Liucija tuo daugiau nebesidomėtų. Bet jeigu lipimas ant akmens yra tvarkos laužymas (6), kiekvieną kartą, kai Liucija lipa, mama gali ją išvesti (2, 15).

Pavyzdys (29)

Šešiametis Džeris sutiko savo tetą. Kai ši ėjo į kambarį, berniukas garsiai pranešė: „Cha, senas nusibodęs veidas!" Mama stipriai pliaukštelėjo jam per burną ir tarė: „Kad negirdėčiau daugiau taip sakant. Turi gerbti tetą. Atsiprašyk!" Džeris įsižeidė ir atsiprašė piktai ašarodamas.

Komentaras

Įžūlus Džeris norėjo padaryti didelį įspūdį. Mama, pagauta pirmo impulso, pliaukštelėjo berniukui.

Vaikas kalbėjo su savo teta, todėl mamai reikėjo užsiimti savo reikalais (23). Teta gali pademonstruoti kažką netikėta ir reaguoti kaip visada, be to, ji gali visa paversti žaidimu ir maloniai atsakyti (18).

Pavyzdys (30)

Šešiametis Sendis stovėjo ir žiūrėjo į vyrus, kurie kasė duobes tvorai. Jis pradėjo versti žemę atgal į duobes. Brigadininkas sušuko: „Ei, drauguži. Užteks!" Sendis dar kartą išdykėliškai spyrė žemių į duobę. Išgirdusi triukšmą prie durų priėjo mama. Vaikas toliau spardė žemę ir nekreipė dėmesio į brigadininko perspėjimus. Mama viską stebėjo. Pagaliau vyras priėjo prie jos ir paklausė: „Kaip sustabdyti tą vaiką?" „Kaip aš galiu jį sustabdyti? Negaliu stypsoti čia visą dieną ir saugoti, kad nežaistų su žemėmis." Vaikas ir toliau darė tą patį. Brigadininkas įsiuto ir pagrasino vaiką taip primušti, kad jis nebematys dienos šviesos. Sendis verkdamas parbėgo namo. Po to jis grįžo atgal ir pradėjo erzinti darbininkus. Tai tęsėsi tol, kol grįžo tėvas. Jis uždarė Sendį namuose.

Komentaras

Sendis yra stiprus „blogas“ berniukas. Mama nesipriešina, priima jo nederamą elgesį ir leidžia jam daryti viską.

Mama turi nugalėti savo bejėgiškumą ir nebijoti vaiko. Ji privalo skatinti pagarbą kitų teisėms (7). Prireikus ji turi berniuką parvesti į vidų. Nebus jokios kovos dėl valdžios, jeigu jos veiksmai padės išsaugoti tvarką ir pagarbą. Toks elgesys yra geresnis negu jos ketinimai „priversti“ Sendį apsigalvoti.

Pavyzdys (31)

Penkerių metų Joana yra vienintelis vaikas, vienintelė anūkė ir vienintelė dukterėčia. Ją ir jos mamą kaimynai pakvietė į iškylą. Kadangi Joana žaidė su kaimyno mergaitėmis, Liucija ir Marija, vaikams paruošė atskirą stalą. Kai visi susėdo valgyti, Joana pravirko. Per ašaras ji prašė: „Aš noriu sėdėti su mama.“ „Brangioji, žiūrėk, kaip puiku bus tau su Liucija ir Marija. Sėdėk ir valgyk vakarienę. Matai, kaip viskas skanu.“ Joana verkšleno toliau ir vis kartojo: „Aš noriu sėdėti su tavimi.“ Mama truputį supyko: „Jeigu blogai elgsies, aš tave parvesiu namo!“ Joana nenustojo verkti. Pagaliau mama nusileido, paėmė Joanos kėdę ir pastatė šalia savęs.

Komentaras

Nepaisant situacijos reikalavimų, Joaną reikia nuraminti. Mama bandė Joaną „atvesti į protą“ ir laimėti bendradarbiavimą, po to grasino parvesti namo, bet nieko nepadarė. Pagaliau ji pasidavė „ašarų jėgai“. Motina gali išsaugoti tvarką tvirtai paskelbdama: „Vaikai sėdi prie savo stalo, Joana“ (6). Jeigu po to mergaitė vis dar verkia, mama gali paklausti: „Joana, ar tu nori valgyti su Marija ir Liucija, ar norėtum eiti namo?“ (11). Mama turi elgtis taip, kaip nuspręs Joana (26).

Pavyzdys (32)

Aštuonerių metų Rojus trinktelėjo trejų metų Žanetai todėl, kad ši išardė žaislinius kaubojus. Mama apibarė: „Kas tau yra, Rojau? Kodėl negali palikti jos ramybėje?“

„Taip, bet ji visą laiką ima mano daiktus.“ „Ji yra maža, Rojau. Tu neturi teisės jos skriausti. Dabar eik į savo kambarį.“ „Tu negali manęs priversti,“ – atsikalbinėjo Rojus. „Mes dar pažiūrėsime,“ – supyko mama ir nutempė Rojų į viršų, įstūmė jį į

kambarį ir uždarė duris. Berniukas iš karto jas atidarė. Mama dar kartą uždarė duris ir užrakino. Rojus bandė kovoti ir atidaryti duris. Pagaliau mama pavargo. Ji leido Rojui atidaryti duris, tada griebė jį, prilupo ir paliko verkiantį ir besispardantį lovoje.

Kitą dieną berniukas žaidė su Žaneta. Mama pačiu laiku įėjo į kambarį ir pamatė, kad Rojus laikė tvirtai apsukęs virvę apie Žanetos kaklą. „Rojau!" – sušuko ji, puldama prie vaikų. Ji išstūmė sūnų lauk ir atrišo virvę nuo Žanetos kaklo. Mergaitė nesiskundė, neištarė nė žodžio, bet rimtai stebėjo, kai mama lupo Rojų.

Komentaras

Tai – kova dėl valdžios, o po jos seka kerštas.

Mama negali atsisakyti įvairių atsakomųjų veiksmų. Kiekvieną kartą nubausdama Rojų, ji verčia vaiką dar labiau apsispręsti ir siekti atsilyginti. Mama gali užsiimti savo darbais (23), pasitraukti nuo kovos (21), leisti Žanetai pasirūpinti savimi (19) ir nekreipti dėmesio į bet kurio vaiko provokacijas. Žinoma, ji turi nuimti virvę nuo Žanetos kaklo! Bet turi tai daryti ramiai, nedramatizuodama, kaip to tikėjosi berniukas. Greičiausiai jis nė neketino pakenkti mažajai seseriai, bet jis žinojo, kaip galima mamą prisišaukti ir „pažeisti". Mama gali elgtis netikėtai (18), po to gali Rojų apkabinti, pabučiuoti ir nusišypsoti (ar tai jo nesuglumintų!). Vėliau ji turi stengtis pagerinti santykius.

Pavyzdys (33)

Ketverių metų Džekas, vos tik mama sudėjo nupirktus maisto produktus, pradėjo brautis prie mašinos. Mama timptelėjo jį už rankos. Vaikas paslydo, nukrito ir ėmė rėkti, bet mama nekreipė dėmesio. Pagaliau ji paleido sūnų ir Džekas išsitiesė ant asfalto prie mašinos. Mama piktai suniurnėjo: „Gerai, pasilik čia." Ji sėdo į mašiną ir jau ketino važiuoti. Džekas akies krašteliu ją stebėjo ir toliau purkštavo. Netrukus keisti praeivių žvilgsniai privertė mamą iššokti iš mašinos ir pagriebti Džeką. Ji stumte įstūmė vaiką į mašiną ir dar gerai sušėrė. Rėkdamas ir protestuodamas Džekas šokinėjo ant užpakalinės automobilio sėdynės.

Komentaras

Mama pasakė: „Tu darysi taip." Džekas atsakė: „Nedarysiu." Ji pasitelkė jėgą ir pagąsdino, nors iš pradžių neketino taip elgtis.

Mama galėtų į Džeką nekreipti dėmesio. Išėjusi iš krautuvės, ji gali eiti prie mašinos, manydama, kad sūnus eina kartu. Kai berniukas pamatys, kad mama atsisako paklusti ir nereaguoja į jo iššūkį, nesivelia į kovą, jis seks paskui ją. Jeigu jis atsisako lipti į mašiną, mama gali pasakyti: „Tada aš turėsiu palaukti, kol tu pasirengsi.“ Ji ramiai atsisėda ir laukia nerodydama pykčio, kovos. Greitai Džekas supras: „Kokia iš to nauda“, ir įlips į mašiną (11, 13, 14, 15). Kitas būdas – suvokti, kad Džekas turi paklusti tvarkai. Užuot norėdama priversti vaiką paklusti, motina turi apsvarstyti situaciją, o tai padės išvengti pykčio. Tada ji gali ramiai pasodinti vaiką į mašiną. Motina turi elgtis šaltai ir abejingai (6). Vaikas pajus jos tvirtumą.

Pavyzdys (34)

Trejų metų Luiza priėjo prie stalo blogai nusiteikusi. Ji buvo jauniausia iš keturių vaikų ir paprastai gaudavo tai, ko norėdavo. Kai mama padavė pietus, ji paėmė lėkštę ir trenkė ją ant grindų, po to pradėjo spardytis ir rėkti. Mama išnešė mergaitę iš kambario ir paklausė: „Kas atsitiko, Luiza?“Jokio atsakymo. „Kas tave verčia taip elgtis? Tau turėtų būti gėda.“ Vaikas tylėjo. „Na, gerai, pasėdėk čia.“ Mama apsisuko ir ketino išeiti. „Atsiprašau, mama. Aš daugiau taip nedarysiu,“ – tyliai tarė Luiza. „Gerai. Gali vėl grįžti prie stalo.“ Luiza atsisėdo pietauti. Kai jai atnešė pudingą, ji trenkė lėkštę į žemę. „Luiza! Tu žadėjai gerai elgtis. Dabar būsi prilupta.“

Komentaras

Mažoji princesė įrodė tai, ko norėjo. Pirma mama elgėsi teisingai išvesdama Luizą, bet po to ji „kalbėjo jai“, priėmė pažadą ir pagaliau nubaudė.

Luizai galima atleisti kalbant kuo mažiau. Į pažadą, kuris leido Luizai nereaguoti į blogą elgesį, iš tikrųjų reikėjo nekreipti dėmesio. Mama pasielgtų labai drąsiai sodindama Luiza su kitais į vieną valtį. „Jūs, vaikai, nežinote, kaip reikia elgtis prie stalo. Visi galite išeiti“ (27). Ir daugiau nereikia jokių komentarų (15).

Pavyzdys (35)

Dvejų su puse metų Gailė iš stalčių ištraukė visus drabužius ir išmėtė po kambarį. Mama, tai pamačiusi, išbarė dukrą, viską surinko ir sudėjo atgal. Paskutinį kartą bar-

dama mama pasakė: „Už tai šią popietę tu negausi ledų." Kai atvažiavo vežimėlis su ledais, Gailė paprašė mamos pinigų. „Šiandien tu ledų negausi." Mergaitė pravirko ir treptelėjo koja. Mama ją pakėlė ir nunešė į kambarį.

Komentaras

Gailė verčia mamą ja užsiimti. Mama bando auklėti dukterį bardama ir kažką atimdama.

Kaip susiję ledai ir išmėtyti iš stalčių drabužiai? Mama gali paklausti: „Ar tu norėtum, kad aš padėčiau tau atgal sudėti drabužius?" (11). Jeigu Gailė sako, kad mama tai turi padaryti viena, motina ramiai pasitraukia (14).

Pavyzdys (36)

Ketverių metų Vilis ir trejų Džeinė buvo alergiški maistui. Mama matė, kaip vaikų tėvas kentėjo nuo šienligės. Ji labai gailėjo vaikų, kurie ir ateityje turės daug bėdų. Motina žinojo, kad jiems teks apriboti maistą, kurio jie norės. Mama griežtai laikėsi gydytojo nurodymų ir kiekvienam atskirai virė, nes vaikai buvo alergiški skirtingiems produktams ir retai galėjo valgyti tą patį maistą. Kad ir kaip ji rūpinosi, jie dažnai būdavo išberti, kartais juos pykindavo. Kai tik vaikai sunegaluodavo, mama atleisdavo jiems už blogą elgesį, nes „vargšai vaikai blogai jaučiasi". Be to, ji nereikalavo atlikti namų ruošos darbų. Atrodė, kad jeigu ji pareikalaus ką nors padaryti, surinkti žaislus prieš miegą ar pan., tai juos nuliūdins ir jų sveikata pablogės. Todėl ji stengėsi viską daryti pati ir tikėjosi, kad vaikai išaugs iš savo ligų, nes, gydytojo nuomone, iš tiesų taip galėjo atsitikti.

Komentaras

Įrodyta, kad alergijos yra naudingos! Vaikai leidžia suprasti mamai, kad ji turi jų pasigailėti. Šitaip jie išvengia reikalavimų, kuriuos kelia situacija.

Mama turi vengti gailesčio (24), padėti vaikams gyventi su sveikatos problema ir sumažinti naudą, kurią jie gauna iš jos. Vis dėlto tvarka turi būti išsaugota (6) ir vaikai turi įnešti savo indėlį. Jei jie jaučiasi pakankamai sveiki žaisti, vadinasi, jie gerai jaustis gali ir dirbdami. Sirgdami vaikai privalo gulėti lovoje, su jais reikia elgtis kaip su ligoniais ir nesuteikti tokių pramogų, kurias turi sveikieji (3).

Pavyzdys (37)

Ketverių metų Alekas žaidė ant laiptų prie laukujų durų. Staiga pasigirdo veriantis klyksmas: „Mama! Mama!“ Motina puolė prie vaiko. Alekas stovėjo atsirėmęs į duris ir rėkė iš baimės. Šaligatviu bėgo šuo ir uostinėjo. Mama atidarė duris ir įvedė Aleką. „Ateik, brangusis. Šuo tau neįkąs.“ Ji paėmė berniuką ant rankų ir pagaliau nuramino. Kol tolumoje dar matėsi šuo, vaikas atsisakė eiti į lauką.

Komentaras

Aleko baimė mamai daro didelį įspūdį ir verčia ją rūpintis.

Mama gali atsisakyti kreipti dėmesį į Aleko baimes (22). Ji gali padrąsinti vaiką sakydama: „Tu pamatysi, kad šuo tau nieko nedarys.“ Paskui ji turi leisti įvykiams tekėti savo vaga (1).

Dreikurs, Rudolf

Dr-149 Laimingi vaikai : iššūkis tėvams / Rudolf Dreikurs, Vicki Soltz; iš anglų kalbos vertė Rimantas Matulis. – Vilnius: Vaga, 2007. – 280 p. – (Mamos biblioteka, ISSN 1822-7392)

ISBN 978-5-415-02011-9

Knygų serija „Mamos biblioteka“ – rūpestingiems tėvams!

Vaikų psichiatras dr. Rudolfas Dreikursas siūlo naujus auklėjimo metodus, grįstus demokratiniais principais.

Pateikdamas daugybę naudingų pavyzdžių, jis moko tėvus ir pedagogus, kaip bendrauti su nepaklusniais vaikais, kaip juos auklėti ir lavinti.

UDK 159.927+37.015.3

Rudolf Dreikurs
ir Vicki Soltz

Laimingi vaikai

Specialioji redaktorė R. Bieliauskaitė
Maketavo E. Vinickas

Leidykla VAGA, Gedimino pr. 50, LT-01110 Vilnius
El. paštas: info@vaga.lt
http://www.vaga.lt
tel. +370 5 2498121, faks. +370 5 2498122

Spausdino UAB LOGOTIPAS, Utenos g. 41a, LT-08217 Vilnius
Tiražas 2500 egz.

Apie knygą

Tėvai nebežino, kaip šiais laikais elgtis su vaikais. Autorius nesiūlo nei nuolaidžiauti jiems, nei bausti. Tėvai turi būti vaikų draugai, suprasti jų elgesį ir su meile disciplinuoti. Tai klasikinis vadovas tėvams ir pedagogams.

rūpestingiems tėvams

mamos biblioteka

Apie autorių

Dr. Rudolfas Dreikursas (1897 – 1972) – vienas žymiausių Amerikos vaikų psichiatrų. Jis buvo artimiausias individualiosios psichologijos kūrėjo Alfredo Adlerio sekėjas ir jo idėjų propaguotojas. Parašė keletą knygų apie tėvų ir vaikų santykius: „Iššūkis būti tėvais“, „Drausmė be ašarų“, „Iššūkis: vedybinis gyvenimas“.

ISSN 1822-7392

www.vaga.lt